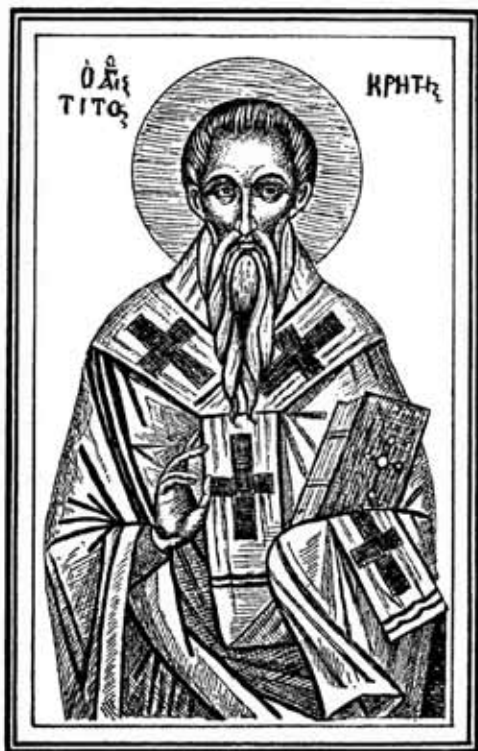

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ', ΤΕΥΧΟΣ 46, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2020

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ', ΤΕΥΧΟΣ 46, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2020

ΕΠΙΣΗΜΟ ΔΕΛΤΙΟ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ
ΠΕΡΙΟΔΟΣ Γ , ΤΕΥΧΟΣ 46, ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2020

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ

Α. Έποπτεύουσα Συνοδική Έπιτροπή:

Σεβ. Αρχιεπίσκοπος Κρήτης κ.κ. Ειρηναίος
Σεβ. Μητροπολίτης Άρκαλοχωρίου, Καστελλίου και Βιάννου κ. Άνδρέας
Σεβ. Μητροπολίτης Ρεθύμνης και Αύλοποτάμου κ. Εϋγένιος
Γραμματεϋς: Άρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Δρ. Θεολογίας

Β. Διευθυντής Συντάξεως:

Άρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Υπογραμματεϋς
τῆς Ίεράς Έπαρχιακῆς Σϋνόδου τῆς Έκκλησίας Κρήτης

Ταχυδρομική Διεύθυνσις:

«ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΤΙΤΟΣ»

Ίερά Έπαρχιακή Σϋνδος τῆς Έκκλησίας Κρήτης

Άγίου Μηνᾶ 25, 712 01 Ήράκλειον

Τηλ. & Fax: 2810 288658, e-mail: isynodec@otenet.gr

Ίστοσελίς: www.ekklisiakritis.com

Έκτύπωση - Σελιδοποίηση: Γραφικές Τέχνες: «ΤΥΠΟΚΡΕΤΑ»

Τό Έπίσημο Δελτίο τῆς Έκκλησίας Κρήτης
«Άπόστολος Τίτος» διατίθεται δωρεάν

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

Χαιρετισμός τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου διά τήν συμπλήρωσιν 29 ἐτῶν ἀπό τῆς ἀναρρήσεως Αὐτῆς εἰς τόν Οἰκουμενικόν Θρόνον	11
Πατριαρχική Ἀπόδειξις ἐπί τοῖς Χριστουγέννοις	15

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΟΣΙΑΚΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ

Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, διά τήν συμπλήρωσιν 100 ἐτῶν ἀπό τῆς ὀσιακῆς κοιμήσεως τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, κατά τήν τέλεσιν τῆς Θείας Λειτουργίας ἐν Σηλυβρία (15 Νοεμβρίου 2020)	23
Ἡ προσφώνησις τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σηλυβρίας κ. Μαξίμου πρὸς τήν Α.Θ. Παναγιότητα τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχην κ.κ. Βαρθολομαῖον, εἰς τήν Σηλυβρίαν	27

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΔΕΛΤΙΑ ΤΥΠΟΥ – ΣΥΝΟΔΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑ – ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

Δελτίον τύπου τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 2020	33
Συνοδικόν συλλυπητήριον Γράμμα διά τήν ἐκδημίαν τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Σερβίας κυροῦ Εἰρηναίου	35
Δελτίον τύπου τῆς 11ης Δεκεμβρίου 2020	37
Ἀνακοινωθέν τῆς 15ης Δεκεμβρίου 2020	37

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ
ΛΟΓΟΙ – ΜΕΛΕΤΕΣ

Τό Μήνυμα τῆς Α.Α. τοῦ Πάπα Φραγκίσκου, τό ὄποῖον ἀνέγνωσεν εἰς τό Φανάριον ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς Ἀντιπροσωπίας τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας, κατά τήν Θρονικήν Ἑορτήν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου	43
Ἐμμανουήλ Βαρβούνη, Καθηγητοῦ, Ἡ Θρονική Ἑορτή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου	45
Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνος κ. Ἀθανασίου, Veggie Burger ...	55
Σεβ. Μητροπολίτου Αὐστρίας κ. Ἀρσενίου, Ἑρμηνεία τῆς εἰκόνας τῆς Γεννήσεως καί ὁ λόγος τῶν Πατέρων	59
Δρ. Ἐμμανουήλ Δουνδουλάκη, Ἀν. Καθηγητοῦ Π.Α.Ε.Α.Κ., Ἡ διαχείριση τῶν θλίψεων τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου σύμφωνα μέ τοὺς ἁγίους Πορφύριον τόν Κausοκαλυβίτη καί Παῖσιον τόν Ἁγιορείτη	85
-----, Πτυχές τοῦ Μαθήματος τῆς Ὁμιλητικῆς στήν Ἐκκλησιαστική Ἐκπαίδευση	97
-----, «Στα καλύτερα. Κανονικά σκιρτήματα χαράς, χαριτωμένα», Ἄρχιμ. Νήφωνος Βασιλάκη. Κάποιες σκέψεις... ..	111
Γεωργίου Σαμουράκη Δρ. Θ., Ἐκκλησιαστικό φρόνημα. Τό παράδειγμα τοῦ Ἁγίου Γέροντος Πορφυρίου.	117
Εὐαγγέλου Πετράκη, Θεολόγου-Συγγραφέα - Ἀναστασίου Πετράκη, Φιλολόγου, Ἀνωφελῆς Ἐνόπτρις	125
Ἄρχιμ. Δρ. Νήφων Βασιλάκης, Εἰς ἀγωγή Ἀνατολικοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ..	133
-----, Ἱερά Μητρόπολις Πέτρας καί Χερρονήσου, Εὐγνωμοσύνης Ἀντίδωρον - Ὁ Μητροπολίτης Πέτρας Δημήτριος (1956-1990), Νεάπολις 2020	239

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ
ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΘΕΣΕΩΝ

Προκήρυξις κενῶν ὀργανικῶν θέσεων τακτικῶν Διακόνων τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου	247
--	-----

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΙ ΛΟΓΟΙ

*Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης
ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καί Οἰκουμενικός Πατριάρχης
κ.κ. Βαρθολομαῖος*

**Χαιρετισμός τῆς Α.Θ. Παναγιότητος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου
διὰ τὴν συμπλήρωσιν 29 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως Αὐτῆς
εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον**

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, προσφιλεῖς τηλεθεαταί,

Χάριτι Θεοῦ, συμπληρώνονται σήμερα 29 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐνθρονίσεως τῆς ἡμῶν Μετριότητος εἰς τὸν Ἀποστολικὸν καὶ Πατριαρχικὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως. Ὅλα αὐτά τὰ χρόνια, ἀπὸ τὴν εὐλογημένην αὐτὴν θέσιν, ἀγωνισθήκαμε, ψυχῇ τε καὶ σώματι, διὰ τὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτός ἦτο ἐξ ἄλλου ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον εἰσήλθαμε, τὸ ἔτος 1961, εἰς τὸν ἱερόν κλῆρον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὁμολογοῦμεν, ὅτι κατὰ τὰ σχεδὸν ἐξήντα αὐτά χρόνια τῆς ἱερωσύνης μας εἶχαμε τὴν βεβαιότητα ὅτι τίποτε ἐξ ὧσων ἐπράξαμε δέν ἦτο ἰδικὸν μας κατόρθωμα, ἀλλὰ ὅτι τὰ πάντα ἦσαν καὶ εἶναι δῶρον τῆς Θείας Χάριτος, ἢ ὁποῖα πάντοτε ἀναπληρῶνει τὰ ἐλλείποντα. Δύο φράσεις ἐκφράζουν ὅλην τὴν ὑπόστασιν μας: τὸ Παύλειον «τί δέ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες» (Α' Κορ. δ', 7), καὶ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκεν».

Ἐπίσης στόχος τῆς Πατριαρχίας μας ἦτο ἡ διακονία τῆς ἐνότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅπως ἐξηγγείλαμεν εἰς τὸν ἐνθρονιστήριον λόγον μας, ἀμετακίνητον θεμέλιον τῆς ὁποίας πανορθόδοξο ἐνότητα εἶναι, καὶ θά παραμείνῃ εἰς τὸν αἰῶνα, ὁ κατοχυρωθεὶς ὑπὸ Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ καθοσιωθεὶς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ πράξει, ἐκκλησιολογικῶς καὶ κανονικῶς οὐσιαστικώτατος, ρόλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου διὰ τὴν εὐστάθειαν, τὴν ἐνότητα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἡ ἱστορία δέν ἔχει ἀρμοδιότητα νὰ κρίνῃ ἢ καὶ νὰ ἀμφισβητήσῃ τὸν ρόλον αὐτόν. Δύναται ὅμως καὶ ὀφείλει νὰ ἀξιολογήσῃ καὶ νὰ κρίνῃ, καὶ νὰ ἐπικρίνῃ καὶ νὰ κατακρίνῃ, τὴν ἰδικὴν μας προσωπικὴν συμβολὴν εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ ρόλου αὐτοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καθ' ὅλην τὴν μέχρι σήμερον ταπεινὴν Πατριαρχίαν μας.

Εἰς τὸ πλαίσιον τῆς ἡμετέρας εὐθύνης διὰ τὴν εὐστάθειαν καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ὁρθοδοξίας ἐντάσσεται καὶ ἡ χορήγησις αὐτοκεφάλου καθεστῶτος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Οὐκρανίας. Τοῦτο συνέβη ἐν ἀπολύτῳ βεβαιότητι, ὅτι ἔτσι ἀποκαθίσταται ἡ κανονικὴ τάξις, ὅτι ἐπηρεάζεται εὐεργετικῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ εἰς τὴν Οὐκρανίαν καὶ ὅτι διευκολύνεται ἡ κοινὴ ὀρθόδοξος μαρτυρία ἐν τῷ κόσμῳ. Ἡ ἀμφισβήτησις τῆς κανονικῆς παραδόσεως καὶ τῶν βασικῶν ἐκκλησιολογικῶν ἀρχῶν, ἐν ὀνόματι ἐξωεκκλησιαστικῶν συμφερόντων, κλονίζει τὰ θεμέλια τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνό-

τητος καί μετατρέπει τήν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἰς ἐγκόσμιον καθίδρυμα, εἰς μίαν συνομοσπονδίαν, ὅπου πλέον κυριαρχεῖ τό ἐπιμέρους εἰς βάρος τοῦ «καθ' ὅλου», εἰς βάρος τῆς λειτουργίας τοῦ ὅλου Σώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Ἰπό τήν ἔννοιαν αὐτήν, ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Οὐκρανικοῦ αὐτοκεφάλου ὑπό τῶν Μακαριωτάτων, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κ. Θεοδώρου, Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος κ. Ἰερωνύμου καί, προσφάτως, μόλις πρό ἡμερῶν, ὑπό τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσοστόμου ἀποτελεῖ οὐσιαστική συμβολήν εἰς τήν ὑπόθεσιν τῆς ἐνότητος τῆς Ὁρθοδοξίας, ὡς ἔμπρακτος συνέπεια καί ἔκφρασις τῆς ἐκκλησιολογίας της. Τό Οὐκρανικόν αὐτοκέφαλον ἀποτελεῖ τετελεσμένον ἐκκλησιαστικόν γεγονός, καί ἡ μόνη ἐκκλησιολογικῶς συνεπῆς στάσις εἶναι ἡ ἀναγνώρισις του ἐκ μέρους καί τῶν λοιπῶν ἀδελφῶν Ὁρθοδόξων Προκαθημένων, ὅπως συνέβη μέ τά αὐτοκέφαλα ὄλων τῶν νεωτέρων ἀδελφῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἀπό ἐκεῖνου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρωσσίας καί ἐφεξῆς.

Εἰς τό σημεῖον αὐτό, ἐπιθυμοῦμεν νά ἀναφερθῶμεν συντόμως εἰς τόν Μακαριώτατον Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου κ. Χρυσόστομον, μέ τόν ὁποῖον ἔχομεν κοινά ὀράματα καί συμπλέομεν εἰς τās προσπαθείας νά ἀναδειχθῆ ἡ οὐσιαστική συμβολή τῆς Ὁρθοδοξίας εἰς τήν ἀντιμετώπισιν τῶν μεγάλων συγχρόνων προβλημάτων. Ἀγωνιζόμεθα διά τήν προστασίαν τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος, διά τόν σεβασμόν τῆς ἱερότητος τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καί τήν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀλληλεγγύης, διά τήν νεότητα καί τήν κατά Χριστόν οἰκοδομήν της, διά τήν πρόοδον τοῦ διαχριστιανικοῦ διαλόγου, διά τήν διαθρησκευακήν προσέγγισιν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ ὄχημα διά τήν ἐδραίωσιν τῆς εἰρήνης. Ἡ ἄρνησις τοῦ διαλόγου καί ἡ ἄγονος ἐσωστρέφεια, δῆθεν πρός διάσωσιν τῆς καθαρότητος τῆς Παραδόσεως, εὐνοοῦν τήν ἀνάπτυξιν φονταμενταλιστικῶν τάσεων εἰς τό σῶμα τῆς Ὁρθοδοξίας.

Αὐτό ὑπῆρξε καί τό μήνυμα τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὡς γνωστόν συνῆλθεν εἰς τήν Κρήτην πρό τεσσάρων καί ἡμίσεως ἐτῶν, εἰς τήν προετοιμασίαν καί τās ἐργασίας τῆς ὁποίας συνέβαλε γενναίως ὁ ἅγιος ἀδελφός, ὁ Μακαριώτατος Προκαθημένος τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου. Ἀλησμόνητος εἶναι ἡ στήριξις, τήν ὁποίαν προσέφερε κατά τās Συνάξεις τῶν Ὁρθοδόξων Προκαθημένων πρός ἡμᾶς, τόν Πρόεδρον αὐτῶν, καί εἰς τήν ὑπόθεσιν τῆς πανορθοδόξου ἐνότητος. Εἰς τās ἐργασίας τῆς Συνόδου τῆς Κρήτης, συμμετεῖχε μέ ἱερόν ἐνθουσιασμόν, μέ συνέπειαν καί παρρησίαν, συμβαλὼν τά μέγιστα εἰς τήν πορείαν καί τήν αἰσίαν ὀλοκλήρωσιν τοῦ συνοδικοῦ ἔργου καί δι' ὅλα αὐτά τόν εὐγνωμονοῦμεν καί τόν εὐχαριστοῦμεν ὀλοκαρδίως διά μίαν ἀκόμην φοράν.

Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ, πιστεύομεν ὅτι αἱ ἀμφισβητήσεις τῆς ἀποφάσεώς

Του να αναγνωρίσει επίσημως τήν Αυτόκέφαλον Ἐκκλησίαν τῆς Οὐκρανίας, ὑπό ἀδελφῶν Ἀρχιερέων τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου, ἀποκαλύπτουν ὄχι τήν εὐαισθησίαν των διά τήν ἐκκλησιολογίαν, τήν κανονικήν τάξιν καί τήν ἐνότητα τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλά μᾶλλον τήν ἀδιαφορίαν των δι' αὐτάς, χάριν ἀλλοτρίων σκοπιμοτήτων. Ὑπενθυμίζομεν εἰς αὐτούς ἀδελφικῶς τόν καθοριστικόν ρόλον τόν ὁποῖον διεδραμάτισε τό Οἰκουμενικόν Πατριαρχεῖον τά ἔτη 2005/2006, μετά ἀπό πρόσκλησιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου, διά τήν διευθέτησιν, συμφώνως πρός τά κανονικά θέσμια, τοῦ ζητήματος τῆς διαδοχῆς τοῦ ἀσθενοῦντος Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Χρυσοστόμου Α', ὅπως καί τόν ρόλον τοῦ Πατριαρχείου μας εἰς ἄλλας ἀναλόγους περιπτώσεις διά τήν διευθέτησιν ἐσωτερικῶν προβλημάτων τῶν Ἐκκλησιῶν Βουλγαρίας, Ἱεροσολύμων καί ὄχι μόνον. Ὁ πρωτεύθυνος συντονιστικός καί διαμεσολαβητικός ρόλος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου εἶναι ἀναντικατάστατος καί ἀπολύτως ἀπαραίτητος.

Κατά τά ἄλλα, προσεπαθήσαμε ὅλα αὐτά τά χρόνια τῆς ταπεινῆς Πατριαρχίας μας νά ἐκπληρώσωμεν καί νά ἐφαρμόσωμεν ὅσα ἐξηγγείλαμεν κατά τόν ἐνθρονιστήριον λόγον μας. Ἀσφαλῶς, δέν ἐπιτύχαμεν νά τά πραγματοποιήσωμεν ὅλα, καί, ὅπως ἐλέχθη προηγουμένως, θά μάς κρίνη, διά τήν πορείαν τῶν τριάντα σχεδόν αὐτῶν ἐτῶν, ἡ ἱστορία.

Κατακλείοντες, εὐχαριστοῦμεν τούς ὀργανωτάς καί τούς συντελεστάς τῆς παρουσίας ἐκπομπῆς τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Ἰδρύματος Κύπρου, καταστέφομεν τούς συμμετέχοντας καί παρακολουθοῦντας αὐτήν διά τῆς ἐγκαρδίου Πατριαρχικῆς ἡμῶν εὐλογίας καί ἐπικαλούμεθα ἐπί πάντας τήν χάριν καί τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης, ἀπευθύνοντες ἀπό τό Ἱερόν Κέντρον τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀπό τό Οἰκουμενικόν μας Πατριαρχεῖον, εὐχήν, ἀγάπην, στοργήν καί εὐλογίαν.

*Ἡ Α.Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος
εἰς τήν Κρήτην, κατὰ τήν Μεγάλην Σύνοδον τοῦ ἔτους 2016.
Διακρίνεται ἡ Α.Θ. Μακαριότης
ὁ Πάπας καί Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας κ.κ. Θεόδωρος ὁ Β'.*

Πατριαρχική Απόδειξις ἐπί τοῖς Χριστουγέννοις

Ἀριθμ. Πρωτ. 751

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ
ΕΠΙ ΤΟΙΣ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΟΙΣ

+ Β Α Ρ Θ Ο Λ Ο Μ Α Ι Ο Σ

ΕΛΕΩΙ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,
ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ
ΠΑΝΤΙ ΤΩΙ ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΧΑΡΙΝ, ΕΛΕΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗΝ
ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΕΝ ΒΗΘΛΕΕΜ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΟΣ ΣΩΤΗΡΟΣ ΧΡΙΣΤΟΥ

* * *

Τιμώτατοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοί καί προσφιλέστατα τέκνα,
Συμπορευόμενοι μέ τήν Παναγίαν Παρθένον, τήν ἐρχομένην «ἀποτεκεῖν ἀπορρήτως» τόν προαιώνιον Λόγον, καί ἀτενίζοντες τήν ἐτοιμαζομένην νά ὑποδεχθῆ τό Θεῖον Βρέφος Βηθλεέμ, ἰδοῦ ἐφθάσαμεν καί πάλιν τά Χριστούγεννα, ἔμπλεοι αἰσθημάτων εὐγνωμοσύνης πρός τόν Θεόν τῆς ἀγάπης. Ἡ πορεία πρός τήν μεγάλην ἑορτήν τῆς κατά σάρκα Γεννήσεως τοῦ Σωτήρος τοῦ κόσμου ἦτο ἐφέτος διαφορετική ὡς πρός τάς ἐξωτερικάς συνθήκας, λόγῳ τῆς σοβούσης πανδημίας. Καί ἡ ἐκκλησιαστική ζωή, ἡ συμμετοχή τῶν πιστῶν εἰς τάς ἱεράς ἀκολουθίας, ἡ ποιμαντική μέριμνα καί ἡ καλή μαρτυρία ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπέστησαν τάς συνεπείας τῶν ὑγειονομικῶν περιορισμῶν. Πάντα ταῦτα ὅμως δέν ἀφοροῦν εἰς τήν ἐσωτάτην σχέσιν τοῦ χριστωνύμου λαοῦ μέ τόν Χριστόν, εἰς τήν πίστιν εἰς τήν πρόνοιαν Αὐτοῦ καί τήν ἀφοσίωσιν εἰς τό «ἐν, οὗ ἐστι χρεία»¹.

Εἰς τάς ἐκκοσμικευμένας κοινωνίας, τά Χριστούγεννα ἔχουν ἀποχρωματισθῆ, κατέστησαν ἡ ἑορτή τῆς ἐπιδεικτικῆς καταναλώσεως καί τῆς κοσμικότητος, χωρίς ὑποψίαν ὅτι κατά τήν ἀγίαν ταύτην ἡμέραν τιμῶμεν τό «ἀεὶ μυστήριον»² τῆς Θείας Ἐνανθρωπήσεως. Ὁ χριστιανοπρεπῆς ἑορτασμός τῶν Χριστουγέννων ἀποτελεῖ σήμερον πρᾶξιν ἀντιστάσεως εἰς τήν ἐκκοσμίκευσιν τῆς ζωῆς καί εἰς τήν ἐξασθένησιν ἢ καί νέκρωσιν τῆς αἰσθήσεως διά τό μυστήριον.

¹ Πρβλ. Λουκ. ι', 42.

² Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Κεφάλαια διάφορα Θεολογικά καί Οἰκονομικά περὶ ἀρετῆς καί κακίας*, ἑκατοντάς πρώτη, IB', PG 90, 1184.

Ἐν τῇ σαρκώσει τοῦ Λόγου ἀποκαλύπτεται τό περιεχόμενον, ἡ κατεύθυνσις καί ὁ σκοπός τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως. Ὁ παντέλειος Θεός ὑπάρχει ὡς τέλειος ἄνθρωπος, διά νά δυναθῶμεν νά ὑπάρξωμεν «μέ τόν τρόπον τοῦ Θεοῦ». «Ὁ Θεός γάρ ἐνηνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν»³. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι, κατά τήν βαθυστόχαστον ἔκφρασιν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, «θεός κεκελευσμένος»⁴, «ζῶον θεούμενον»⁵. Αὐτή εἶναι ἡ ὑψίστη τιμή πρὸς τόν ἄνθρωπον, ἡ ὁποία ἀποδίδει εἰς τήν ὑπαρξίν του ἀνυπέβλητον ἀξίαν. Ἐν Χριστῷ, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καλοῦνται εἰς τήν σωτηρίαν. Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, «οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδέ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδέ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καί θήλυ· πάντες γάρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ», θεολογεῖ θεοπνεύστως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος⁶. Πρόκειται περὶ μιᾶς καθοριστικῆς ἀνατροπῆς εἰς τόν χώρον τῆς ἀνθρωπολογίας, εἰς τήν ἱεράρχησιν τῶν ἀξιών, εἰς τήν θεώρησιν τοῦ ἠθους. Ἐκτοτε, ὅστις θίγει τόν ἄνθρωπον, στρέφεται κατά τοῦ Θεοῦ. «Οὐδέν γάρ ὅσον ἄνθρωπος ἱερόν, ᾧ καί φύσεως ἐκοινώνησεν ὁ Θεός»⁷.

Χριστοῦγεννα εἶναι ὅλη ἡ θεανθρωπίνη ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὁ Χριστός διηνεκῶς βιοῦται ὡς ὁ Ἦν, ὁ Ὄν καί ὁ Ἐρχόμενος. Ὁ «ἐν ἀγκάλαις τῆς Μητρὸς» εἶναι ὁ «ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Πατρὸς», τό παιδίον Ἰησοῦς εἶναι ὁ σταυρωθεὶς, ἀναστάς καί ἐν δόξῃ ἀναληφθεὶς εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὁ δίκαιος κριτὴς καί ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης. Αὐτό τό ἀνέκφαντον μυστήριον δοξάζομεν ἐν ψαλμοῖς καί ὕμνοις, αὐτό διακονοῦμεν, διακονηθέντες καί διακονούμενοι συγχρόνως ὑπ' αὐτοῦ. Αὐτό διετύπωσε θεοπνεύστως, «ἐπομένη τοῖς Ἁγίοις Πατράσιν», ἡ ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῆ Σύνοδος. Τό «δόγμα τῆς Χαλκηδόνος», τόν ὑπὲρ λόγον καί ἔννοϊαν τρόπον τῆς προσλήψεως τῆς σαρκὸς τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, «ψάλλει» διά τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἔκφραστικῆς, τῆς ὀργανώσεως τοῦ ἱεροῦ χώρου, τοῦ ἐντυπωσιακοῦ τρούλλου, ὁ ὁποῖος ἀπεικονίζει τήν τὰ πάντα συνέχουσαν θείαν φιλανθρωπίαν καί συνάπτει τὰ οὐράνια καί τὰ ἐπίγεια, διά τῶν εἰκόνων καί τοῦ διακόσμου, διά τῆς μοναδικῆς θεολογικῆς γλώσσης τῆς ἐκπάγλου φωτοχυσίας, ὁ πανίερος ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας ἐν τῇ Πόλει τῶν Πόλεων, τό καύχημα τῆς Ὁρθοδοξίας καί τό κλέϊσμα τῆς οἰκουμένης.

Ἐν μέσῳ περιστάσεων καί θλίψεων πολλῶν, ἡχεῖ σήμερον ἡ λιγυρὰ φωνὴ τοῦ «ἀγγέλου Κυρίου», τοῦ «εὐαγγελιζομένου χαράν μεγάλην... παντί τῷ

³ Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, *Περὶ ἐνανθρωπήσεως*, 54.

⁴ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, *Εἰς τόν Μέγαν Βασίλειον Ἐπιτάφιος*, PG 36, 560.

⁵ Τοῦ αὐτοῦ, *Λόγος ΜΕ'*, *Εἰς τό Ἅγιον Πάσχα*, PG 36, 632.

⁶ Γαλ. γ', 28.

⁷ Νικολάου Καβάσιλα, *Περὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, ΣΤ', PG 150, 649.

λαῶ, ὅτι ἐτέχθη ἡμῖν σήμερον σωτήρ, ὃς ἐστι Χριστός Κύριος»⁸. Ἐορτάζομεν τὰ Χριστοῦγεννα, προσευχόμενοι διὰ τούς ἐν κινδύνοις καί ἀσθενείαις ἀδελφούς ἡμῶν. Θαυμάζομεν τήν αὐτοθυσίαν τῶν ἱατρῶν καί τῶν νοσηλευτῶν καί πάντων τῶν συμβαλλόντων εἰς τήν ἀντιμετώπισιν τῆς πανδημίας. Χαίρομεν διαπιστοῦντες, ὅτι ὁ ἀσθενῶν προσεγγίζεται ὑπ' αὐτῶν ὡς ἱερόν πρόσωπον καί δέν μετατρέπεται εἰς ἀριθμόν, περιστατικόν, ἀντικείμενον, ἀπρόσωπον βιολογικήν μονάδα. Ὡς ἐλέχθη προσφυστάτα, ἡ «λευκή μπλούζα» τῶν ἱατρῶν εἶναι «ἓνα ἄσπρο ράσο», ἐκφράζει τήν παραίτησιν ἀπό τό «ἑμόν» χάριν τοῦ ἀδελφοῦ, τό «ζητεῖν τά τοῦ ἐτέρου»⁹, τήν ὀλικήν ἀφίερωσιν εἰς τόν πάσχοντα. Εἰς αὐτό τό «ἄσπρο ράσο» καί εἰς τό ράσον τοῦ κληρικοῦ, σύμβολον ἀμφοτέρα θυσίας καί διακονικοῦ πνεύματος, ἡ ἔμπνευσις καί ἡ κινητήριος δύναμις εἶναι ἡ ἀγάπη, ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε δῶρον τῆς θείας χάριτος, ποτέ ἀποκλειστικῶς ἰδικόν μας κατόρθωμα.

Ἡ ἐπικίνδυνος πανδημία ἐκλόνισε πολλά αὐτονόητα, ἀπεκάλυψε τά ὅρια τοῦ τιτανισμοῦ τοῦ συγχρόνου «ἀνθρωποθεοῦ» καί ἀνέδειξε τήν δύναμιν τῆς ἀλληλεγγύης. Ὁμοῦ μέ τήν ἀδιαμφισβήτητον ἀλήθειαν, ὅτι ὁ κόσμος μας ἀποτελεῖ ἐνότητα, ὅτι τά προβλήματα μας εἶναι κοινά, καί ἡ λύσις των ἀπαιτεῖ σύμπραξιν καί συμπόρευσιν, ἀνεδείχθη ἐξόχως ἡ ἀξία τῆς προσωπικῆς συμβολῆς, τῆς ἀγάπης τοῦ Καλοῦ Σαμαρείτου, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τό ἀνθρώπινον μέτρον. Ἡ Ἐκκλησία συμπαρίσταται ἐνεργῶς, ἔργῳ καί λόγῳ, πρὸς τούς ἐμπεριστάτους ἀδελφούς καί προσεύχεται διὰ τήν ἐνίσχυσιν αὐτῶν, τῶν συγγενῶν καί τῶν ὑπευθύνων διὰ τήν περίθαλψιν, διακηρύττουσα συγχρόνως, ὅτι ἡ θεραπεία τοῦ ἀσθενοῦς, ὡς προσωρινή νίκη ἐπὶ τοῦ θανάτου, παραπέμπει εἰς τήν ἐν Χριστῷ ὑπέρβασιν καί τελικήν κατάργησιν αὐτοῦ.

Δυστυχῶς, ἡ ὑγειονομική κρίσις δέν ἐπέτρεψε τήν ἀνάπτυξιν τῶν δράσεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον προβλεφθῆ διὰ τό 2020, «ἔτος ποιμαντικοῦ ἀνακαινισμοῦ καί ὀφειλετικῆς μερίμνης διὰ τήν νεολαίαν». Ἐλπίζομεν, ὅτι κατά τό ἐπερχόμενον ἔτος θά καταστῆ δυνατή ἡ πραγματοποίησις τῶν προγραμματισθεισῶν ἐκδηλώσεων διὰ τήν νέαν γενεάν. Γνωρίζομεν ἐκ πείρας ὅτι, ἐφ' ὅσον οἱ νέοι καί αἱ νέαι προσεγγισθοῦν μέ κατανόησιν καί ἀγάπην, ἀποκαλύπτουν τάς δημιουργικὰς τῶν δυνάμεις καί συμμετέχουν μέ ἐνθουσιασμόν εἰς τά δρώμενα. Τελικῶς, ἡ νεότης εἶναι μία ἰδιαιτέρως «θρησκευτική» περίοδος τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, μέ ὄνειρα, ὀράματα καί βαθείας ὑπαρξιακὰς ἀναζητήσεις, μέ ζῶσαν τήν ἐλπίδα ἐνός νέου κόσμου ἀδελφοσύνης. Αὐτήν τήν «καινήν κτίσιν»¹⁰, τούς «καινοὺς οὐρανοὺς καί γῆν καινήν ... ἐν οἷς δι-

⁸ Λουκ. β', 9-11.

⁹ Α' Κορ. ι', 24.

¹⁰ Β' Κορ. ε', 17.

*Ὁ πάνσεπτος Πατριαρχικός Ναός Ἁγίου ἐνδόξου
Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου εἰς Φανάριον*

καιοσύνη κατοικεῖ»¹¹, εὐαγγελίζεται ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, αὐτὴν εἰκονίζει ἐν τῇ πορείᾳ πρὸς τὰ Ἔσχατα.

Ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ εὐλογημένα τέκνα,

Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὁ ἄνθρωπος ἀνακαινοῦται ὅλος, δέν «βοηθεῖται» ἀπλῶς, ἀλλὰ «ἀληθεύει», βιώνει τὸν ἔνθεον προορισμὸν του. Ὡς διεκήρυξεν ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ὁρθοδοξίας, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν «ἕκαστος ἄνθρωπος ἀποτελεῖ μοναδικὴν ὄντοτητα, προωρισμένην εἰς προσωπικὴν κοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ»¹. Ἔχομεν τὴν θεόδοτον βεβαιότητα, ὅτι ὁ παρὼν βίος δέν εἶναι ὀλόκληρος ἡ ζωὴ μας, ὅτι τὸ κακὸν καὶ αἱ ἀρνητικότητες δέν ἔχουν τὸν τελευταῖον λόγον εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν δέν εἶναι ἕνας «ἀπό μηχανῆς Θεός», ὁ ὁποῖος παρεμβαίνει καὶ ἐξαφανίζει τὰ δεινά, ἐνῶ ταυτοχρόνως καταλύει τὴν ἐλευθερίαν μας, ὡσάν αὕτη νά ἦτο «καταδίκη», ἐκ τῆς ὁποίας χρῆζομεν ἀπαλλαγῆς. Δι' ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς ἰσχύει τὸ ἀπαράμιλλον Πατερικόν: «Βουλομένων γάρ, οὐ τυραννουμένων τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον»¹. Ἡ ἀλήθεια τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας δοκιμάζεται διὰ τοῦ Σταυροῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Ἀνάστασιν.

Ἐν τῷ πνεύματι τούτῳ, συνεορτάζοντες μετὰ πάντων ὑμῶν ἐν θεαρέστῳ φρονήματι τὰ Χριστούγεννα καὶ τὰς λοιπὰς ἐορτὰς τοῦ Ἁγίου Δωδεκαημέρου, εὐχόμεθα ἐκ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν Κέντρου τοῦ Φαναρίου, ὅπως ὁ συγκαταβάς τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων Σωτὴρ χαρίζεται ὑμῖν ὑγιείαν, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην, προκοπὴν ἐν παντί ἔργῳ ἀγαθῷ, καὶ πᾶσαν ἄνωθεν εὐλογίαν, ἐν τῷ ἀνατέλλοντι νέῳ ἔτει καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς ὑμῶν. Γένοιτο!

Χριστούγεννα ,βκ'

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως διάπυρος πρὸς Θεὸν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

Ἀναγνωσθήτω ἐπ' ἐκκλησίας κατὰ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων, μετὰ τὸ Ἱερόν Εὐαγγέλιον.

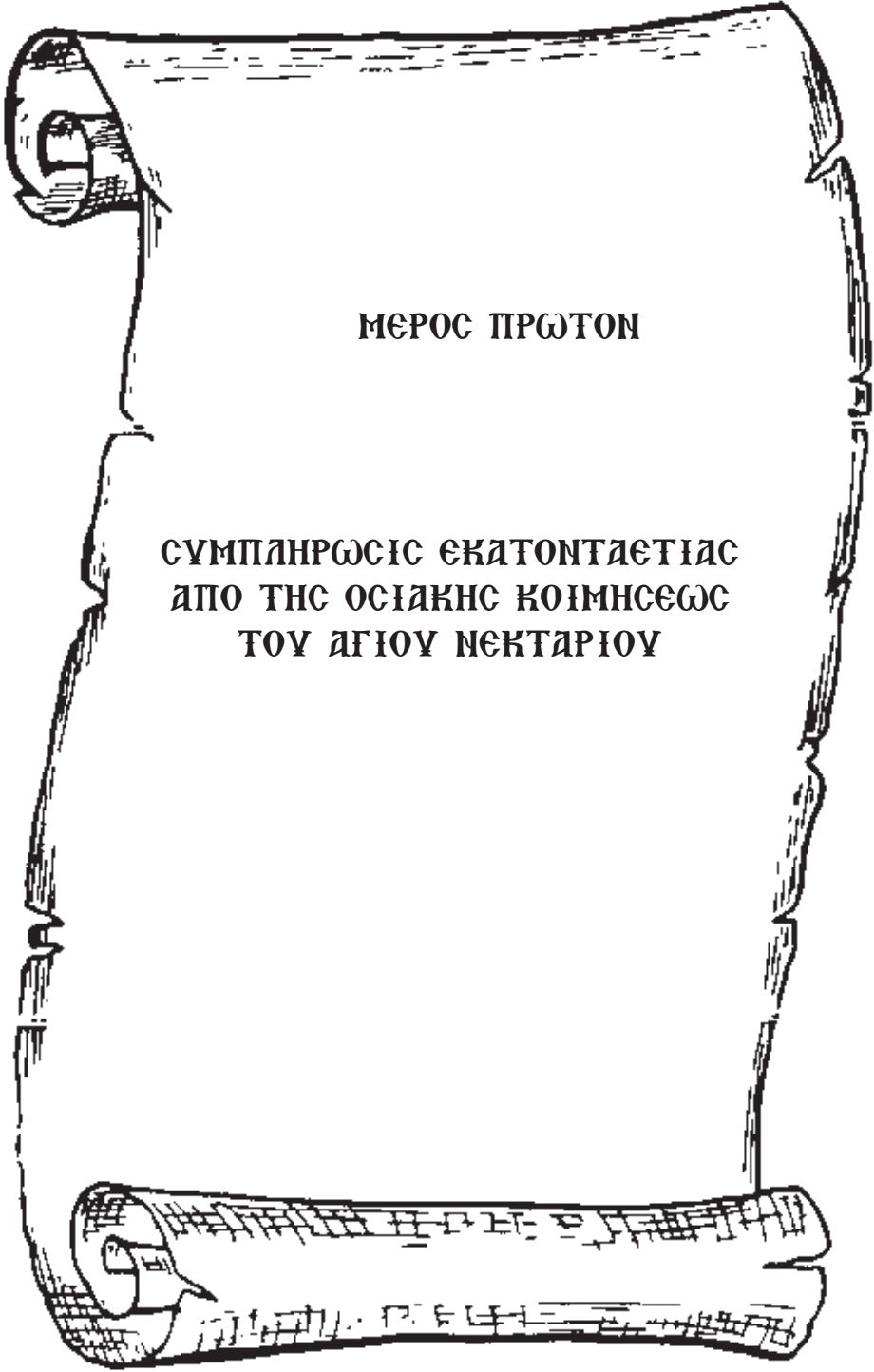
¹¹ Β' Πέτρ. γ', 13.

¹² Ἐγκύκλιος, § 12.

¹³ Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, *Εἰς τὴν προσευχὴν τοῦ Πάτερ ἡμῶν*, PG 90, 880.

Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος, Ἐπίσκοπος Πενταπόλεως

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΙΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΟΣΙΑΚΗΣ ΚΟΙΜΗΣΕΩΣ
ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ

Ό Άγιος Νεκτάρος, Σηλυβρίας ό Γόνος και Αιγίνης ό Έφορος

Ὁμιλία τῆς Α.Θ. Παναγιότητος
τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου,
διὰ τὴν συμπλήρωσιν 100 ἐτῶν
ἀπὸ τῆς ὀσιακῆς κοιμήσεως τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου,
κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας Λειτουργίας ἐν Σηλυβρία
(15 Νοεμβρίου 2020)

Ἐρώτατε Μητροπολίτα Σηλυβρίας κύριε Μάξιμε,
Ἐντιμολογιώτατοι Ἄρχοντες,
Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Μέ συγκίνησιν, χαράν καί κατάνυξιν συνήχθημεν σήμερον εἰς τὴν γενέ-
τειραν τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου, διὰ νά τιμήσωμεν ἐν λειτουργικῇ συνάξει, τὴν
πανίερον μνήμην του καί τὴν συμπλήρωσιν ἑκατονταετίας ὄλης ἀπὸ τῆς
ὀσιακῆς κοιμήσεώς του εἰς τό Ἄρεταιίειον Νοσοκομεῖον Ἀθηνῶν.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τιμᾷ τοὺς Ἁγίους της, οἱ ὅποιοι εἶναι σὰρξ ἐκ
τῆς σαρκός της. Ἀνήκουν εἰς τὸν πυρῆνα της καί ἐνσαρκώνουν τὴν ζωὴν,
τὴν ἀποστολὴν καί τὴν ἐλπίδα της. Εἶναι συνοδίται, οἰκεῖοι καί φίλοι, συγ-
γενεῖς καί συμπολίται, προστάται καί στήριγμα τῶν πιστῶν, ὑπόδειγμα καί
κανὼν διὰ τὴν ζωὴν των. Οἱ ἀθλοφόροι μάρτυρες, οἱ θεομέθυστοι ἀσκηταί,
οἱ ἀνυποχώρητοι ἀγωνισταί καί ὁμολογηταί τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως, οἱ φι-
λάνθρωποι καί πτωχοτρόφοι, ἄνδρες καί γυναῖκες, νέοι καί παιδιά, ὅλοι
εἶναι φορεῖς θείων χαρισμάτων καί εἰκονίζουν τὴν δόξαν τῆς Ἀναστάσεως
καί τὴν φωτοχυσίαν τῆς ἐπουρανίου Βασιλείας τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ
καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αὐτό τό ἄρρητον φῶς ἀκτινοβολεῖ καί ὁ Ἅγιος
Νεκτᾶριος, ὁ ἔνδοξος «γόνος Σηλυβρίας».

Ὁ Ἅγιός μας ἐγεννήθη τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1846, ἐδῶ, εἰς τὸν ἅγιον
τοῦτον τόπον, ὡς πέμπτον τέκνον μιᾶς εὐσεβοῦς οἰκογενείας. Ὁ μικρός
Ἀναστάσιος ἔμελλεν, ἄνωθεν εὐδοκία καί χάριτι, νά καταστῆ ὁ ἠγαπημένος
Ἅγιος τῆς οἰκουμενικῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ Ἱερά Μονὴ τῆς Ἁγίας Τριάδος εἰς
τὴν νῆσον Αἴγινα, ἰδρυτῆς καί πάτρων τῆς ὁποίας εἶναι ὁ Ἅγιος Νεκτᾶριος,
ὅπου διήλθεν ἐν προσευχῇ καί φιλανθρώπῳ διακονίᾳ τὴν τελευταίαν δε-
καετίαν τοῦ ἐπιγείου βίου του, ὅπου εὐρίσκεται ὁ τάφος καί τό ἱερόν σκή-
νωμά του, ἀποτελεῖ πανορθόδοξον προσκύνημα, τόπον παραμυθίας καί
ιάσεων παντοδαπῶν. Ὁ ἐντυπωσιακός νεόδμητος ναὸς πλησίον τῆς Μονῆς
καί οἱ ἀνά τὴν οἰκουμένην περικαλλεῖς ναοὶ τοῦ Ἁγίου μαρτυροῦν τὴν
εὐγνωμοσύνην καί τὸν σεβασμὸν ὄλων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐβίωσαν θαυμα-
στά γεγονότα καί μεγάλας εὐεργεσίας ἀπὸ τὸν Ἅγιον Νεκτᾶριον.

Ὅπως ἡ ζωὴ ὄλων τῶν Ἁγίων, ἔτσι καί ὁ βίος τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου,

*Ἡ Α.Θ.Π., ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος,
κατά τήν τέλεσιν Θείας Λειτουργίας, εἰς τήν Σηλυβρίαν*

ὑπῆρξεν ἄνευ ὄρων ἀφιέρωσις εἰς τόν Σωτήρα Χριστόν, καί ἐφαρμογή καί διακονία τῶν οὐρανίων προσταγμάτων του. Εἰς ὅλας τάς στιγμάς καί τάς φάσεις τῆς ζωῆς του, ὁ Ἅγιός μας ἦτο ὁ ταπεινός κῆρυξ καί ἐργάτης τοῦ Εὐαγγελίου, πλήρης σεμνότητος, πραότητος καί ἀγάπης, συγχωρητικός καί ἀνεξίκακος. Αὐτό τό πνεῦμα τῆς ταπεινοφροσύνης, τήν ἐκκοπήν τοῦ ἰδίου θελήματος, καί τήν ἱερότητα τῆς διακονίας τοῦ πλησίον ἐκφράζει καί ἡ θεολογία καί ἡ ἀξιόλογος συγγραφική παραγωγή τοῦ Ἁγίου.

Μέ τήν ἀπόλυτον ταῦτισιν τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου μέ τόν Χριστόν συνδέεται καί ἡ τιμή πού ἀποδίδει πρός τήν Θεοτόκον, τήν ὅποιαν ἐξυμνεῖ καί δοξολογεῖ ὡς «φωτός καθαρωτέραν», «ἀκτίνων λαμπροτέραν», «ἀγγέλων ὑπερτέραν», ὡς «πηγήν ἀθανασίας» καί «χαρᾶς ἡμῶν αἰτίαν». Ἡ ἀγάπη τοῦ Ἁγίου πρός τήν Παναγίαν ἐνσαρκώνει καί ἐκφράζει τόν μέγαν σεβασμόν καί τήν ἀφοσίωσιν ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων πιστῶν πρός τήν Θεομήτορα.

Σήμερα, αντιμέτωποι με τήν φοβερήν πανδημίαν τοῦ κορωνοϊοῦ Covid-19, ὅλοι μας στρεφόμεθα πρὸς τήν Παναγίαν Δέσποιναν καί ἐκζητοῦμεν ἴαριν, παρηγορίαν καί ἐλπίδα. Εἰς τήν εὐσέβειαν τοῦ λαοῦ μας, ἡ Θεοτόκος, ἡ «ἐλπίς πάντων τῶν Χριστιανῶν», εἶναι ἡ «Γιάτρισσα», ἡ ὁποία θεραπεύει καί διώκει τὰς νόσους, ἰᾶται τήν κάκωσιν τοῦ σώματος καί τό ἄλγος τῆς ψυχῆς. «Χαλεπαῖς ἀρρωστίαις καί νοσηροῖς πάθεσιν ἐξεταζομένῃ Παρθένε, σύ μοι βοήθησον, τῶν ἰαμάτων γάρ ἀνελλιπῶς σε γινώσκω, θησαυρόν πανάμωμε τόν ἀδαπάνητον», ψάλλουμε στίς Παρακλήσεις πρὸς τήν Παναγία.

Ἰερώτατε ἅγιε ἀδελφέ καί προσφιλέστατα τέκνα,

Ἡ τιμὴ πρὸς τοὺς Ἁγίους καί τήν Ἁγιοπρωτον Θεοτόκον εἶναι ἄξων τῆς ζωῆς τῶν Ὁρθοδόξων πιστῶν. Κατά τό προσφυῶς λεχθέν, ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ «πορεύεται εἰς τήν ἱστορίαν μέ τά βήματα τῶν Ἁγίων». Ὅπως θεολογικώτατα ἀπεφάνθη καί ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος (Κρήτη, 2016), «ἡ ἀγιότης εἶναι μετοχή τοῦ ἀνθρώπου εἰς τήν ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἁγίων». Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ, «δέν νοεῖται ἀγιότης τοῦ ἀνθρώπου ἐκτός τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὃ ἐστίν ἡ Ἐκκλησία» (Εφεσ. α΄, 23) (Εγκύκλιος, § 4). Ὁ Ἅγιος Νεκτάριος ὑπῆρξε πρότυπον τῆς ἐν Χριστῷ καί κατά Χριστόν ζωῆς «ἐν Ἐκκλησίᾳ», ἡ ὁποία εἶναι ὁ τόπος καί ὁ τρόπος τῆς ἀνακαινίσεως τῶν πάντων διὰ τῆς σωτηριώδους θείας Οἰκονομίας. Εἰς τήν συνείδησιν τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ, ἡ Σηλυβρία, ἡ πατρίς τοῦ «ἐνθέρμου θεράποντος Χριστοῦ» καί «γνησίου φίλου τῆς ἀρετῆς» Ἁγίου Νεκταρίου, θά παραμείνη μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τόπος ἀγιοσύνης καί ἀγιασμοῦ, προσκύνημα πανίερων, πηγὴ ἰαμάτων.

Περαίνοντες τόν λόγον, ἐπιθυμοῦμεν νά ἐκφράσωμεν τήν Πατριαρχικὴν μας εὐαρέσκειαν πρὸς ὑμᾶς, Ἰερώτατε ἀδελφέ ἅγιε Σηλυβρίας, δι' ὅσα κατωρθώσατε, εἰς σύντομον χρονικόν διάστημα, ὡς Ποιμενάρχης τῆς θεοτηρήτου ταύτης Ἐπαρχίας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Ἐδώκατε εἰς αὐτὴν ζωὴν, συνεργασθήκατε εὐδοκίμως μέ τὰς τοπικάς ἀρχάς, ἐκίνητοποίησατε τοὺς ἀπανταχοῦ Σηλυβριανούς, ἐκτίσατε Μητροπολιτικόν οἶκον μέ τό ὠραῖον ναῖδριόν του. Σᾶς συγχαίρομεν καί δεόμεθα τοῦ δομήτορος τῆς Ἐκκλησίας, πρεσβείαις τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου τοῦ Θαυματουργοῦ, νά κρατύνῃ τήν διακονίαν σας ἐδῶ καί εἰς τήν Περιφέρειαν Ὑψωμαθίων, Ἐπόπτης τῆς ὁποίας εἶσθε.

Εὐχαριστοῦμεν πάντας ὑμᾶς, ἀδελφοί καί τέκνα, διὰ τήν παρουσίαν σας σήμερον ἐν Σηλυβρίᾳ. Ὁ Θεός νά σᾶς χαρίζη ὑγείαν καί πᾶσαν ἄνωθεν εὐλογίαν. Χρόνια πολλά!

*Η Α.Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος
εἰς τὴν Σηλυβρίαν, κατὰ τὴν 15ῃ Νοεμβρίου 2020 (ἄνω)
καί κατὰ τὴν 15ῃ Νοεμβρίου 2018 (κάτω)*

Ἡ προσφώνησις τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Σηλυβρίας
κ. Μαξίμου πρὸς τὴν Α.Θ. Παναγιότητα
τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην κ.κ. Βαρδολομαῖον,
εἰς τὴν Σηλυβρίαν

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Ἀγαπητοὶ πατέρες καὶ ἀδελφοί,

Ἡ ἱστορικὴ πόλις τῆς Σηλυβρίας ἀγάλλεται σήμερα, διότι ἔχει τὴ μεγάλη τιμὴ καὶ εὐλογία νὰ ὑποδέχεται καὶ πάλι τὸν Πρῶτο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, τὸν Παναγιώτατο Οἰκουμενικὸ Πατριάρχη κ.κ. Βαρδολομαῖο, τὸν ρηζικέλευθο καὶ μεγάλο Πατριάρχη τοῦ Γένους, προσερχόμενον μέ τὴν τιμία συνοδεία του, γιὰ νὰ τιμήσει τὸν ἀνά τὰ πέρατα τῆς Οἰκουμένης γνωστὸ καὶ λαοφιλήτο Ἅγιο Νεκτάριο τὸν Σηλυβριανό, μέ τὴν εὐκαιρία τῆς ἱεραῶς συμπλήρωσης ἑκατὸ ἐτῶν ἀπὸ τῆς κοιμήσεως τοῦ Ἁγίου.

Κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ, ἡ ἀνθρωπότητα βιώνει ἄν ὄχι πρωτόγνωρες, πολὺ δύσκολες ὅμως καταστάσεις, ἀνατρεπτικὲς τοῦ τρόπου πού λειτουργεῖ ἡ ζωὴ μας. **Ἐνας ἀόρατος καὶ μέχρι πρό τινος ἄγνωστος ἰὸς ταλανίζει καὶ δοκιμάζει ἀδιάκριτα ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐμεῖς ὡς πιστοὶ βιώνουμε ἓνα μεγάλο πειρασμό καὶ μία δοκιμασία, τὴν ὁποία ἐπιτρέπει ὁ φιλόανθρωπος Θεός.** Ἐνώπιον τοῦ πειρασμοῦ αὐτοῦ, δοκιμάζονται οἱ ψυχικὲς μας δυνάμεις καὶ ἀντοχές, ἀπελπιζόμεσθε, μᾶς καταλαμβάνει ὁ φόβος τοῦ θανάτου καὶ ἐνδεχομένως νὰ ὀλιγοπιστοῦμε. Πολλοὶ πιστοὶ θεωροῦν ὡς δεδομένο ὅτι ὁ Θεός θὰ μᾶς προστατεύσει ἀπὸ τὸν ἀδυσώπητο κορωνοϊό, ἐνῶ πάντα ὑπάρχουν κάποιοι πού ἀμφισβητοῦν τὴν ὕπαρξή του.

Τί μᾶς συμβουλεύει ὅμως ὁ πνευματοφόρος Ἅγιος Νεκτάριος, ὁ ὁποῖος βίωσε μεγάλες δοκιμασίες καὶ θλίψεις, γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση αὐτῆς τῆς πειρασμικῆς καταστάσεως; Ἀπὸ τὸν βίο του ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ τὴν περίοδο τῶν πειρασμῶν του ἦταν ἀτάραχος, εἰρηνικός, προσευχόμενος, σιωποῦσε καὶ ἐναπόθετε τὴν ἐλπίδα του στὸν Ἅγιο Θεό, τὸν Ὅποιον ἀγαποῦσε ἐξ ὅλης τῆς καρδίας του καὶ γι' αὐτὸ ὑποτασσόταν μέ ἐμπιστοσύνη καὶ ταπείνωση στό θέλημά Του.

Ἄς ἀκούσουμε τί μᾶς διδάσκει ὁ Ἅγιος περὶ τοῦ τρόπου ἀντιμετώπισης τῶν πειρασμῶν. Σέ λόγο του περὶ τῆς προσευχῆς ἀναφέρει: "Καὶ ὅταν εἰς εὐχὴν στῶμεν μὴ εὐξώμεθα τὸ ἡμῶν θέλημα γενέσθαι..ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ ἐδιδάχθημεν. Ἐτηθήτω τὸ θέλημά Σου" ¹. Στίς μοναχές τῆς

1 Θεοκλήτου Διονυσιάτου, Ἅγιος Νεκτάριος, 1979, σ. 229.

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ
ΙΕΡΑΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΣΗΛΥΒΡΙΑΣ

ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΕΤΟΥΣ 2020

*Ἡμερολόγιον Ἱερᾶς Μητροπόλεως Σηλυβρίας,
ἀφιερωμένον εἰς τὰ 100 ἔτη ἀπὸ τῆς κοιμήσεως τοῦ Ἁγίου Νεκταρίου*

Μονῆς Ἁγίας Τριάδος Αἰγίνης γράφει περὶ τῆς ἀνάγκης ἐκκοπῆς τοῦ ἰδίου θελήματος καὶ λέγει τὰ ἑξῆς: "Μανθάνω ὅτι σᾶς εὔρε πειρασμός τις καὶ ἐθροήθητε ὡς νεοσσοί. Ἀλλοίμονον, ἐάν οὔτω ταχέως θροήσθε καὶ ἀπελπίζεσθε. Ἐάν δέν ὑπομείνητε πειρασμόν δέν θά φθάσητε εἰς μέτρον τελειώσεως. Θά ὑπομείνητε ἀκόμη καὶ ἐάν σᾶς δέρωσιν. Ὁ Κύριος εἶναι μεθ' ἡμῶν. Καθ' ἐκάστην ψάλλετε 'μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός' καὶ ὁμως φαίνεται ὅτι δέν τό καλοκατανοεῖται.... Αἱ δοκιμασίαι παρακολουθοῦνται ὑπὸ τῆς πνευματικῆς χαρᾶς. Ὁ Κύριος προσέχει ἐπὶ τούς ὑπομένοντας τὰς δοκιμασίας καὶ τὰς θλίψεις διὰ τήν αὐτοῦ ἀγάπην. Μή ταρασέσθω ὑμῶν ἡ καρδιά μηδέ δειλιάτω, ὅτι ὁ Θεός μεθ' ἡμῶν ἐστί."²

2 Θεοκλήτου Διονυσίου, Ἅγιος Νεκτάριος, 229-230.

Προτρέπει τίς ίδιες μοναχές νά γνωρίζουν ότι τό θεϊον δέν εκβιάζεται εἰς τάς δωρεάς του. Δίδει ὅταν αὐτό θέλη..."³ Πόσο ἐπικαιροί εἶναι οἱ λόγοι αὐτοῖ τοῦ Ἁγίου; Εἶναι μία ἀπάντηση πρὸς αὐτούς πού θεωροῦν ὡς δεδομένο ὅτι ὁ Θεός θά μᾶς διαφυλάξει ἀπό τόν ἐπικίνδυνο κορωνοϊό! Δέν πρέπει νά ἐκπειράζουμε τόν Κύριο καί Θεό μας! Ὁ Ἅγιος Πορφύριος λέγει σχετικά "ὅτι δέν πρέπει νά ἀπαιτοῦμε τή θεραπεία, ἐμπιστευόμεθα στό Θεό νά κάνει ὅ,τι θέλει. Καί Αὐτός, ἐάν θέλει, μᾶς κάνει καλά, ἄν δέν θέλει, μᾶς ἀφήνει τήν ἀρρώστια, ὅπως στόν Ἀπόστολο Παῦλο, καί ἄν κρίνει πάλι, μέ τή δική του βούληση, μᾶς παίρνει κοντά του. Γιατί, πίστις, δέν σημαίνει, πάντοτε βεβαιότητα γιά τή θεραπεία, ἀλλά σημαίνει πρωτίστως ἐμπιστοσύνη στήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ."

Παναγιώτατε Δέσποτα,

Ὁ ἐλάχιστος Ποιμενάρχης τῆς Σηλυβρίας μέ τόν ἐφημέριο αὐτῆς π. Βασίλειο Ἰωαννίδη, τόν μετὰ ζήλου Θεοῦ καί φιλοτίμως διακονοῦντα τό ἐδῶ ποίμνιο καί χειροθετηθέντα ἐπάξια ὑπό τῆς Ὑμετέρας Σεπτῆς Κορυφῆς στό ὄφικιο τοῦ Οἰκονόμου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἐκφράζουμε τίς πολλές καί ἀπό καρδίας υἱικές μας εὐχαριστίες γιά τή συνεχή πατρική Σας ἀγάπη, φροντίδα καί συμπαράσταση, ἡ ὁποία μᾶς ἐνισχύει στήν ἐπιτέλεση τῆς ἐδῶ διακονίας μας, τήν ὁποία ἐναποθέτουμε στή χάρη τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καί στή μεσιτεία τοῦ γόνου τῆς Σηλυβρίας. Ἐπίσης, εὐχαριστῶ θερμά τόν Ἐξοχ. Νομάρχη τῆς Πόλης γιά τήν ἄδεια τέλεσης τῆς Θείας Λειτουργίας ἐδῶ, στήν ἱστορική Ἀκρόπολη τῆς Σηλυβρίας, τόν εὐγενῆ Δήμαρχο Σηλυβρίας κ. Volkan Yilmaz καί τό ὑπ' αὐτόν ἐπιτελεῖο γιά τήν ὀργάνωση τοῦ σημερινοῦ ἀνεπανάληπτου λειτουργικοῦ γεγονότος, τούς ἀπανταχοῦ Σηλυβριανούς, τόν Πρόεδρο τῆς Πανελληνίου Ὁμοσπονδίας Ἐσθιαστικῶν Σωματείων, κ. Ἄρη Χρυσόπουλο, καί τόν Πρόεδρο τῆς Ἐσθιαστικῆς Ἐστίας Καβάλας, κ. Νικόλαο Τσουμπάκη, οἱ ὅποιοι σήμερα συμμετέχουν νοερῶς, καθὼς καί ὄλους ἐσᾶς, τούς Ὀρθόδοξους πιστούς ἀπό τήν Ἐπαρχία τῆς Σηλυβρίας καί τήν Πόλη πού συμπροσευχηθήκατε μαζί μας.

3 Θεοκλήτου Διονυσίου, Ἅγιος Νεκτάριος, 237.

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

**ΔΕΛΤΙΑ ΤΥΠΟΥ
ΣΥΝΟΔΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ**

*Ο Σεβ. Αρχιεπίσκοπος Κρήτης κ. Ειρηναίος, Υπέρτιμος καί Ήξαρχος Εύρώπης,
Πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης*

Δελτίον τύπου τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 2020

Μέσα στίς ἐξαιρετικές καί ἔκτακτες δυσκολίες αὐτῶν τῶν καιρῶν, μέσα στήν ἀβεβαιότητα καί τήν ἀγωνία τῆς διασποράς τῆς πανδημίας τοῦ κορωνοϊοῦ καί στήν ψυχική πίεση τοῦ ἐγκλεισμοῦ καί τῶν ἔκτακτων μέτρων τῆς Πολιτείας, ὡς μιά ἀληθινή ἀκτίδα φωτός καί ἐλπίδας, φάνηκε μπροστά μας ἡ ἐξαιρετική πρωτοβουλία δέκα νοσηλευτριῶν ἀπό τήν Κρήτη, πού ἀποφάσισαν, ἐθελοντικά καί ἐκούσια, νά μεταβοῦν στή Θεσσαλονίκη, γιά νά βοηθήσουν στίς Μονάδες Ἐντατικής Θεραπείας, πού ἔχουν ἐξαιρετικές ἀνάγκες αὐτές τίς ἡμέρες, προβάλλοντας, μέ τήν ἐπαινετή ἀπόφασή τους αὐτή, τούς ἀκατάλυτους καί ἰσχυρούς δεσμούς τῆς Μεγαλονήσου Κρήτης μέ τή Μακεδονία μας.

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, μέ τιμή καί καύχησι, χαιρετίζει καί ἐπαινεῖ τό ἦθος, τήν ἀνθρωπιά, καί τό ἐξαιρετο φρόνημα τῆς Βασιλικῆς, τῆς Ὀλυμπίας, τῆς Εὐαγγελίας, τῆς Ἀρτέμιδος, τῆς Κατερίνας, τῆς Μαλαματῆς, τῆς Εὐφροσύνης, τῆς Ἀνθῆς, τῆς Χρυσούλας καί τῆς Πηνελόπης, γιά τήν ἐξαιρετική αὐτή ἀπόφασή τους. Οἱ νοσηλεύτριες αὐτές τιμοῦν τή Μεγαλόνησο Κρήτη καί μεταφέρουν στήν ἄλλη ἄκρη τῆς Ἑλλάδος, τό βίωμα, τόν «ἀέρα», τή λεβεντιά καί τό μεγαλεῖο τῆς Κρήτης. Τό μεγαλεῖο κάθε ἀνθρώπινης ψυχῆς, πού μπορεῖ νά ἀγαπᾷ, νά μοιράζεται, νά θυσιάζεται, νά «μπαίνει μπροστά», νά τολμᾷ, νά ἀγωνίζεται καί νά νικᾷ!

Ὅλοι οἱ Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, συγχαίρουμε τίς νοσηλεύτριες αὐτές καί μαζί τους ὅλο τό Ἱατρικό καί Νοσηλευτικό Προσωπικό τῆς Κρήτης καί ὀλόκληρης τῆς Χώρας μας, πού αὐτούς τούς καιρούς βρίσκεται μπροστά σέ ἕνα ἄνισο ἀγῶνα καί σηκώνει ἕνα μεγάλο σταυρό! Συγχαίρουμε καί ἐπαινοῦμε αὐτό τό ἦθος, πού ἀποκαλύπτει τήν ἀληθινή ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, πού ζεῖ γιά νά κοινωνεῖ μέ τούς ἄλλους, γιά νά προσφέρει καί νά προσφέρεται, γιά νά βρῖσκει διέξοδο σέ ἀδιέξοδα καί ἐγκλωβισμούς.

Ὁ Θεός ἄς ἔλθει βοηθός καί σκεπαστής ὄλων μας, ἄς ἐμπνεύσει ὅλους τούς ἀνθρώπους στήν ἐπιλογή τῆς ἀλήθειας καί τῆς θυσίας καί ἄς βοηθήσει γρήγορα νά ὑπερβοῦμε τήν παγκόσμια αὐτή δοκιμασία!

Ἐν Ἡρακλείῳ, τῇ 20ῇ Νοεμβρίου 2020

*Φωτογραφικόν στιγμιότυπον τοῦ μακαριστοῦ Πατριάρχου Σερβίας κυροῦ Εἰρηναίου,
ἐκ τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Συνόδου, τοῦ ἔτους 2016, εἰς τὴν Κρήτην*

Συνοδικόν συλλυπητήριον Γράμμα
διά τήν ἐκδήμιαν τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου Σερβίας
κυροῦ Εἰρηναίου

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ
ΙΕΡΑ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΡΗΤΗΣ

Ἀριθμ. Πρωτ. 471

Ἐν Ἡρακλείῳ, τῇ 15ῃ Νοεμβρίου 2009

Πρός
Τό Πατριαρχεῖον Σερβίας,
Εἰς Βελιγράδιον.

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης μετά πολλῆς λύπης πληροφορηθεῖσα τήν εἰς Κύριον ἐκδήμιαν τοῦ Μακαριωτάτου Πατριάρχου Σερβίας κυροῦ Παύλου, διά τοῦδε τοῦ Συνοδικοῦ Γράμματος, ἐκφράζει τῇ Ὑμετέρᾳ Ἐκκλησίᾳ τά φιλάδελφα αἰσθήματα καί τās συλλυπητηρίους Αὐτῆς εὐχάς, συμμετέχουσα εἰς τό βαρῦ πένθος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας.

Γνωρίζομεν ὅτι ὁ ἀπελθὼν Προκαθήμενος ὑπῆρξεν ἐκλεκτός ἐκκλησιαστικός ἡγέτης, ὅστις ἀγαπήσας τόν Χριστόν ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, διηκόνησε δέ τήν Ἁγιωτάτην Ἐκκλησίαν τῆς Σερβίας, εἰς καιρούς δυσχημέρους, ἐν συνέσει καί ἀποστολικῷ ζήλῳ, καταλιπὼν σπουδαῖον καί πολύπλευρον ἐκκλησιαστικόν ἔργον.

Δεόμενοι ἐκτενωῶς, ὅπως ὁ Ἀρχηγός τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἀναπαύσῃ τήν μακαρίαν ψυχὴν Αὐτοῦ μετά τῶν Ἁγίων καί τῶν δικαίων, παραμυθήσῃ δέ τήν Ἱεραρχίαν, τόν Κλῆρον καί τόν λαόν τῆς Ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς Σερβίας, διατελοῦμεν

Τῆς Ἱεραῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης

Ὁ Πρόεδρος
† Ὁ Κρήτης Εἰρηναῖος

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης μετά τοῦ Συνοδικοῦ Γραφείου

Δελτίον τύπου τῆς 11ης Δεκεμβρίου 2020

Μετά τή σημερινή ἐξαγγελία τῶν κυβερνητικῶν μέτρων γιά τή λειτουργία τῶν Ἱερῶν Ναῶν, μέσα στήν περίοδο τοῦ Ἁγίου Δωδεκαημέρου, ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης θά πραγματοποιήσῃ ἐκτάκτως συνοδική σύσκεψη, τήν Τρίτη, 15 Δεκεμβρίου 2020, καί ὥρα 12η μεσημβρινή, προκειμένου νά δώσῃ ὁδηγίες καί κατευθύνσεις στόν Ἱερό Κλήρο, τίς Μοναστικές Ἀδελφότητες καί τόν εὐσεβῆ Λαό τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης.

Ἀνακοινωθέν τῆς 15ης Δεκεμβρίου 2020

Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, συνήλθε σέ Σύσκεψη, τήν Τρίτη 15 Δεκεμβρίου 2020, μέ ἀφορμή τίς πρόσφατες Κυβερνητικές ἐξαγγελίες, σχετικά πρός τίς ἑορτές τοῦ Ἁγίου Δωδεκαημέρου, καί με συναίσθηση τῆς ποιμαντικῆς Τῆς εὐθύνης, ἀνακοινώνει τά ἀκόλουθα:

1. Ἀπό τήν ἀρχή αὐτῆς τῆς παγκόσμιας δοκιμασίας ἡ Ἐκκλησία Κρήτης κατά τό ἱερό χρέος Τῆς καί ἀπό ἀγάπη στούς ἀνθρώπους καί τό δῶρο τῆς ὑγείας, συντάχθηκε σέ ὅλα ὅσα πρότειναν οἱ εἰδικοί καί θέσπισε ἡ Ἑλληνική Κυβέρνηση, γιά τήν ἀποφυγή τῆς διασπορᾶς τοῦ κορωνοϊοῦ. Μέ ὑπομονή, ἡ Ἐκκλησία βίωσε τόν πρωτόγνωρο αὐτό «ἐγκλεισμό» Τῆς, μέ κίνητρο τήν ἐνότητα καί τήν ὁμοψυχία, γιά τήν ὑπέρβαση τῆς κρίσης αὐτῆς.

2. Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης, πρὶν ἀπό λίγες ἡμέρες, καί καθὼς πλησίαζαν οἱ ἑορτές τοῦ Ἁγίου Δωδεκαημέρου, ἀπέστειλε μέ ὁμόφωνη Ἀπόφασή Τῆς, Συνοδική ἐπιστολή στόν Ἐξοχ. Πρωθυπουργό τῆς Ἑλλάδος, κ. Κυριάκο Μητσοτάκη, καί ζήτησε γιά τήν ιδιαίτερη αὐτή περίοδο στή ζωὴ τῶν πιστῶν, τήν πρόβλεψη τῶν παρακάτω:

A. Τῆς δυνατότητας τῆς κατ' ἴδιαν προσευχῆς τῶν πιστῶν στούς Ἱερούς Ναούς, μέ τήν τήρηση τῶν προβλεπόμενων μέτρων.

B. Τῆς δυνατότητας συμμετοχῆς πιστῶν στή Θεία Λατρεία τήν περίοδο τοῦ Ἁγίου Δωδεκαημέρου, μέ ἀναλογία τετραγωνικῶν μέτρων κάθε Ἱεροῦ Ναοῦ (ἓνας πιστός ἀνά δεκαπέντε τετραγωνικά μέτρα) καί ὄχι περισσότεροι ἀπό πενήντα (50) συνολικά πιστοὶ στούς Μητροπολιτικούς καί τούς μεγάλους Ἱερούς Ναούς.

3. Εἶναι γεγονός ὅτι ἡ στέρηση μέχρι σήμερα τῆς δυνατότητας τῆς κατ' ἴδιαν προσευχῆς στούς Ἱερούς Ναούς προκάλεσε θλίψη καί ὀδύνη στόν Ἱερό

*Ὁ Ἱερός Μητροπολιτικός Ναός Ἀγίου Μηνᾶ
καί τό Μέγαρον τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης, εἰς Ἡράκλειον*

Κληρο καί τόν πιστό Λαό τῆς Μεγαλονήσου καί προσευχόμεστε νά μήν ἐπαναληφθεῖ.

4. Κατόπιν τῆς ἐκδόσεως τῆς νέας Κ.Υ.Α. μέ ἀριθμ. 5509/15-12-2020, ἡ Ἐκκλησία Κρήτης χαιρετίζει τίς διορθωτικές παρεμβάσεις τῆς Πολιτείας, γιά τά παρακάτω σημεία:

Α. τήν πρόβλεψη τῆς δυνατότητας τῆς κατ' ἰδίαν προσευχῆς τῶν πιστῶν στούς Ἱερούς Ναούς, ἀπό σήμερα μέχρι καί τήν 7η Ἰανουαρίου 2021.

Β. Τήν πρόβλεψη τοῦ ἀνώτατου ἀριθμοῦ τῶν πενήντα (50) πιστῶν στούς Ἱερούς Μητροπολιτικούς Ναούς,

Γ. τήν αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑννέα (9) πιστῶν στούς λοιπούς Ἱερούς Ναούς στόν ἀριθμό τῶν εἴκοσι πέντε (25) πιστῶν.

5. Ἡ Ἱερά Ἐπαρχιακή Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης θά ἀποστείλει πρὸς τήν Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Κρήτης καί τίς Ἱερές Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης Ἐγκύκλιο Σημείωμα, γιά τήν παροχή πρακτικῶν ὁδηγιῶν καί κατευθύνσεων.

6. Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης προτρέπει γιά μιὰ ἀκόμη φορά, ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στήν ἐφαρμογή τῶν μέτρων, γιά τή διαφύλαξη τῆς δημόσιας υἰείας.

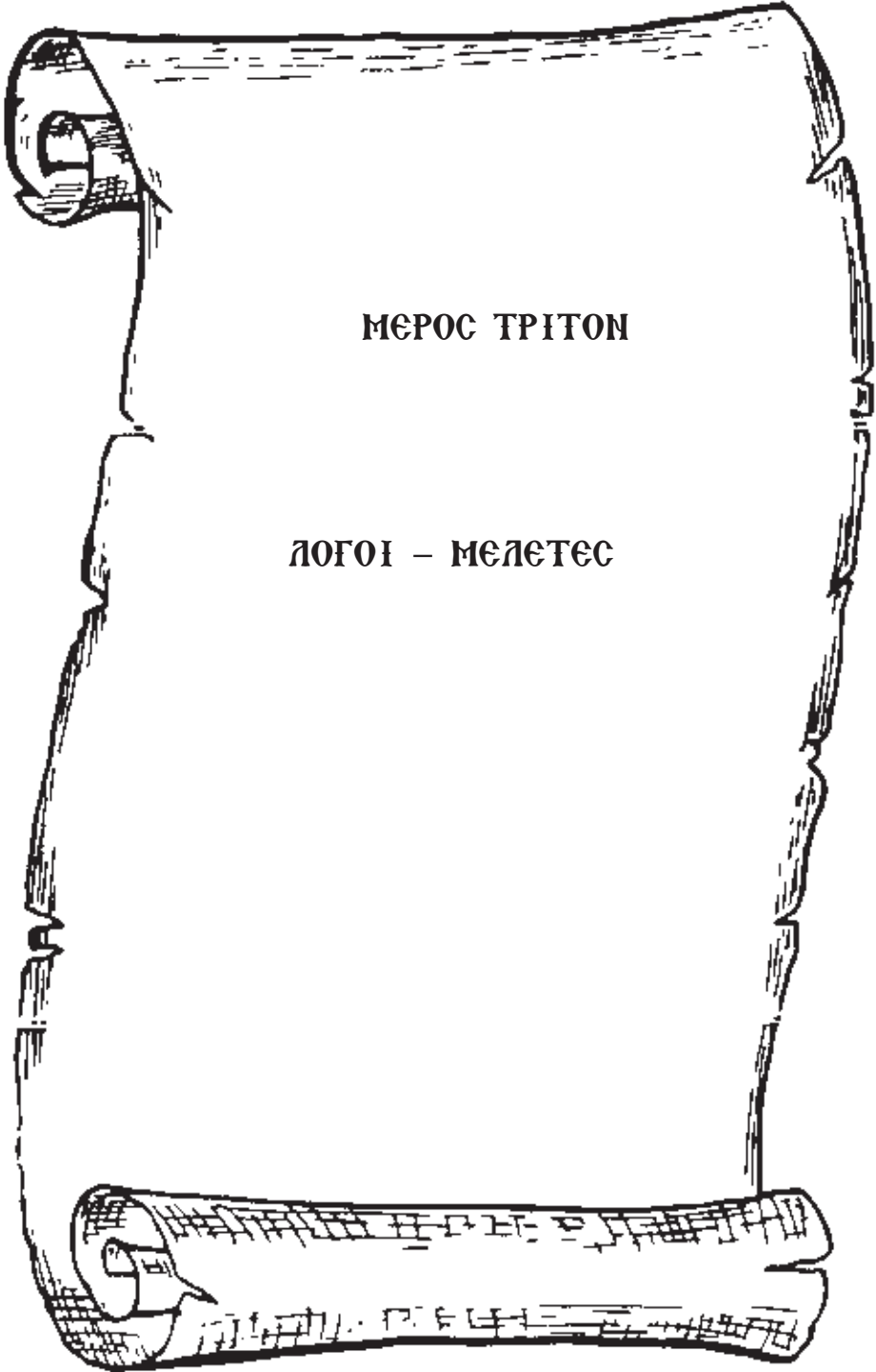
7. Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης ἐκφράζει τήν εὐγνωμοσύνη Της στούς Ἱατρούς, τοὺς Νοσηλευτές, τό Διοικητικό καί τό λοιπό Προσωπικό τῶν Νοσοκομείων καί ἐν γένει τοῦ χώρου τῆς Ὑγείας, γιά τόν τιτάριο καί ἄνισο ἀγῶνα πού δίνουν καί προσεύχεται γιά τήν ἐνίσχυση καί ἐνδυνάμωσή τους.

8. Ἡ Ἱερά Ἀρχιεπισκοπή Κρήτης, οἱ Ἱερές Μητροπόλεις τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης, οἱ Ἱερές Μονές, οἱ Ἐνορίες, τά Ἱδρύματα καί οἱ λοιπές Προνοιακές δομές Της, παρά τίς δύσκολες αὐτές συγκυρίες, συνεχίζουν νά προσφέρουν στοὺς ἀνθρώπους πού ἔχουν ἀνάγκη.

9. Ἡ Ἐκκλησία Κρήτης, εὐχεται πρὸς ὅλους εὐφρόσυνα Χριστούγεννα καί εὐλογημένο τό νέο ἔτος, 2021, μέ ἀντοχές, ὑπομονή καί δυνατή πίστη πρὸς τόν Θεό, μέ τήν προσδοκία τῆς ὑπέρβασης τῶν δοκιμασιῶν πού βιώνουμε σήμερα.

Ό Ιερός Καθεδρικός Ναός Αγίου Τίτου Ηρακλείου, τής Ιερᾶς Αρχιεπισκοπῆς Κρήτης

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΛΟΓΟΙ – ΜΕΛΕΤΕΣ

*Ἡ Α.Θ. Παναγιότης ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος,
κατά τήν Θρονικήν Ἑορτήν, εἰς τόν πάνσεπτον Πατριαρχικόν Ναόν Ἁγίου Γεωργίου.
Κωνσταντινούπολις 30 Νοεμβρίου 2020.
Διακρίνεται ἡ ἐπίσημος Ἀντιπροσωπία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας.*

Τό Μήνυμα τῆς Α.Α. τοῦ Πάπα Φραγκίσκου,
τό ὁποῖον ἀνέγνωσεν εἰς τό Φανάριον ὁ ἐπικεφαλῆς
τῆς Ἀντιπροσωπίας τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας,
κατά τήν Θρονικήν Ἑορτήν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

**MESSAGE OF POPE FRANCIS
TO HIS HOLINESS BARTHOLOMEW I ON THE OCCASION
OF THE FEAST OF SAINT ANDREW,
PATRON SAINT OF THE ECUMENICAL PATRIARCHATE**

*To His All Holiness Bartholomew
Archbishop of Constantinople
Ecumenical Patriarch*

On the feast of the Apostle Andrew, beloved brother of Saint Peter and patron saint of the Ecumenical Patriarchate, I joyfully convey my spiritual closeness to Your All Holiness once again through the delegation. I join you in giving thanks to God for the rich fruits of divine providence manifest in the life of Saint Andrew. I likewise pray that through his powerful intercession our Lord, who called him to be among his first disciples, will abundantly bless you, your brothers in the episcopate and members of the Holy Synod, and all the clergy, monks and lay faithful gathered for the Divine Liturgy celebrated in the Patriarchal Church of Saint George at the Phanar. Calling to mind the charity, apostolic zeal and perseverance of Saint Andrew is a source of encouragement in these difficult and critical times. Giving glory to God also strengthens our faith and hope in the one who welcomed into eternal life the holy martyr Andrew, whose faith endured in time of trial.

I recall with great joy the presence of Your All Holiness at the international meeting for peace held in Rome on 20 October last, with the participation of representatives of various Churches and other religious traditions. Together with the challenges posed by the current pandemic, war continues to afflict many parts of the world, while new armed conflicts emerge to steal the lives of countless men and women. Undoubtedly all initiatives taken by national and international entities aimed at promoting peace are useful and necessary, yet conflict and violence will never cease until all people reach a deeper awareness that they have a mutual responsibility as brothers and sisters. In light of this, the Christian Churches, together with other religious

traditions, have a primary duty to offer an example of dialogue, mutual respect and practical cooperation.

With profound gratitude to God, I have experienced this fraternity at first hand in the various encounters we have shared. In this regard, I acknowledge that the desire for ever greater closeness and understanding between Christians was manifest in the Ecumenical Patriarchate of Constantinople before the Catholic Church and other Churches engaged themselves in dialogue. This can be seen clearly in the encyclical letter of the Holy Synod of the Ecumenical Patriarchate addressed to the Churches worldwide exactly one hundred years ago. Indeed, its words remain relevant today: “When the several Churches are inspired by love, and place it before everything else in their judgment of the others and in relation towards each other, they will be able, instead of increasing and widening the existing dissensions, to lessen and diminish the same as far as possible; and by promoting a constant brotherly interest in the condition, the stability, and the prosperity of the other Churches, by their eagerness in watching what is happening in those Churches, and by obtaining a more accurate knowledge of them, and by their readiness to give, whenever occasion arises, a hand of help and assistance, they then will do and achieve many good things to the glory and profit both of themselves and of the whole Christian body, and to the advance of the matter of the union”.

We can thank God that relations between the Catholic Church and the Ecumenical Patriarchate have grown much over the past century, even as we continue to yearn for the goal of the restoration of full communion expressed through participation at the same Eucharistic altar. Although obstacles remain, I am confident that by walking together in mutual love and pursuing theological dialogue, we will reach that goal. This hope is based on our common faith in Jesus Christ, sent by God the Father to gather all people into one body, and the cornerstone of the one and holy Church, God’s holy temple, in which all of us are living stones, each according to our own particular charism or ministry bestowed by the Holy Spirit.

With these sentiments, I renew my warmest best wishes for the feast of Saint Andrew, and exchange with Your All Holiness an embrace of peace in the Lord.

Rome, Saint John Lateran, 30 November 2020

Ἡ Θρονική Ἑορτή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου

Ἐμμανουήλ Γ. Βαρβούνης
Καθηγητής τοῦ Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
Ἄρχων Προστάτης τῶν Γραμμάτων τῆς Α.Μ.τ.Χ.Ε.

Ὁ ἑορτασμός τῆς μνήμης τοῦ Πρωτοκλήτου Ἀποστόλου Ἀνδρέα ἀποτελεῖ, ὡς γνωστό, τήν Θρονική Ἑορτή τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, πού ὡς ἀποστολική ἐκκλησία ἀνάγει τήν ἴδρυσή της στό κήρυγμά του.

Ἡ θρονική ἑορτή τοῦ Πατριαρχείου, κατά τήν ἑορτή τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέα (30 Νοεμβρίου), πού κατά τήν παράδοση κήρυξε πρῶτος τό Εὐαγγέλιο στήν περιοχή καί χειροτόνησε τόν πρῶτο Ἐπίσκοπό του ἀρχαίου Βυζαντίου. Ἡ καθιέρωση τῆς ἑορτῆς ἔγινε μέ πατριαρχική καί συνοδική πράξη τόν Φεβρουάριο τοῦ 1759, ἐπί Πατριάρχη Σεραφεῖμ Β' (1757-1761), καί ἀπό τότε τελεῖται μέ τήν ἀρμόζουσα ἐκκλησιαστική λαμπρότητα, καί μέ τή συμμετοχή πλήθους προσκυνητῶν.

Καί ἑορτάστηκε καί φέτος (Νοέμβριος 2020) ἡ μνήμη του μέ ἱεροπρέπεια καί τάξη, μέ τήν συμμετοχή ἀντιπροσωπειῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν καί λαοῦ, ἀλλά καί μέ τήν τήρηση τῶν μέτρων πού ἰσχύουν σχετικά μέ τήν πανδημία τῆς Covid-19 στή γειτονική χώρα. Ἐλήφθη ἡ ἀπόφαση γιά τίς λεπτομέρειες τοῦ ἑορτασμοῦ καί ἀκολουθήθηκε, χωρίς ἀντιρρήσεις καί πολυγλωμία.

Ἀποτελεῖ αὐτό μία πρώτη ἀπάντηση σέ ὅσους, κληρικούς καί λαϊκούς σέ ἄλλες Αὐτοκέφαλες Ἐκκλησίες μακαρίζουν δῆθεν ἑαυτούς ἐπειδή ἀνήκουν σέ μία Ἐκκλησία πού κατά τήν ἄποψή τους δέν ὑπάρχει κυριαρχική ἢ γνώμη τοῦ προκαθημένου. Ἄς δοῦμε ὅμως τίς συνέπειες, ἰδίως στό ζήτημα τῶν ἔκτακτων συνθηκῶν πού βιώνουμε τούς τελευταίους μήνες: πολυγλωσσία, οὐσιαστική ἀμφισβήτηση τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων, λοιδωρίες, φονταμενταλιστικές κορῶνες, ἀντεγκλήσεις καί ἀντιδικίες, ἀπέναντι στό φαινόμενο ἡ Ἐκκλησία, διά τῆς Ἱεράς Συνόδου καί τοῦ Ἀρχιεπισκόπου νά ἔχουν ἐκφράσει λόγο ποιμαντικῆς σύνεσης καί πνευματικῆς στήριξης, λόγο συνετό καί λόφο φροντίδας, καί ὀρισμένοι, πού ὡστόσο φωνασκώντας προσπαθοῦν νά ἐπιβληθοῦν καί ἐνίστε τό καταφέρνουν, λαϊκοί ἀλλά καί κληρικοί ὄλων τῶν βαθμίδων, νά ἀμφισβητοῦν ὄχι μόνο στά λόγια ἀλλά καί στίς πράξεις τίς ἀποφάσεις αὐτές. Γιατί παρά τήν μόνιμη ἐπωδὸ «μέ τήν τήρηση ὄλων τῶν ὑγειονομικῶν μέτρων», πού ὑπῆρχε σέ ὅλες τίς σχετικές μέ τίς κατά τόπους πανηγύρεις εἰδήσεις, τόσο οἱ φωτογραφίες πού κατά περίπτωση συνόδευαν, ὅσο καί ἡ ἐμπειρία βοοῦν ὅτι συχνά καταβαλλόταν προσπάθεια τά μέτρα αὐτά νά μὴν ἐφαρμοστοῦν, ἀκριβῶς ἐπειδή ἔρμη-

*Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος,
εἰς τόν πάνσεπτον Πατριαρχικόν Ναόν Ἁγίου Γεωργίου,
κατά τήν Θρονικήν Ἑορτήν τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας τ.ξ.*

νεύονταν ως δήθεν προσπάθεια του «Καίσαρα» να επιβληθεί στην Έκκλησία.

Η Θρονική Έορτή του Οικουμενικού Πατριαρχείου μας δίνει την ευκαιρία να κάνουμε και να διατυπώσουμε όρισμένες σκέψεις: πρόκειται για την Μητέρα Έκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως, ή όποια δικαιώνοντας αυτόν τον χαρακτηρισμό συμπεριφέρεται μέσα στο σώμα της Όρθοδοξίας ως πραγματική μητέρα. Δηλαδή, φροντίζει για την πνευματική και εκκλησιαστική υγεία των παιδιών της, τά νουθετεί αλλά και τά συγκρατεί, θεραπεύει τις όποιες ασθένειές τους χωρίς να τούς δημιουργεί ένοχικά συμπλέγματα, και μετέρχεται κάθε τρόπο ώστε να βρίσκονται τά παιδιά της πνευματικά υγιή στον σωστό δρόμο της πίστης. Μία Μητέρα Έκκλησία πού αναγνωρίζει τή συγγνώμη, πού δέν διακατέχεται από εύσεβιστικά σύνδρομα λάθους – τιμωρίας προτεσταντικής ήθικης, και πού ξέρει πώς ή μετάνοια πρέπει να χρησιμοποιείται ως στοιχείο ένότητας και αναγέννησης, όχι ως όπλο καταδίκης, άπαξίωσης και απομάκρυνσης, από τούς «καθαρούς».

Και βέβαια, ή ποιμαντική αυτή φροντίδα της Μεγάλης του Χριστού Έκκλησίας συναντά έμπόδια και άμφισβητήσεις – πάντα συναντούσε στο διάβα των αίωνων – πού μέ τή βοήθεια του Θεού και την έπενέργεια του Άγιου Πνεύματος, πού πάντα βρίσκεται ένεργό μέσα στην Έκκλησία, πάντα και ξεπερνιούνται. Του Θεού πού δέχθηκε να ύποστει από τό πλάσμα Του τόσα μαρτύρια, μέ μοναδικό σκοπό να του προσφέρει έλπίδα και τρόπο σωτηρίας και αναστάσεως, παρατώντας την ρομφαία της παλιοδιαθηκικής τιμωρίας, την όποια οί όπαδοί του εύσεβισμού πού προανέφερα έπισείουν, άφου πρώτα ό ίδιος είχε δημόσια πει ότι είχε έρθει να συμπληρώσει τό Νόμο μέ την έντολή της αγάπης, από την όποια έξάρτησε όλες τις ύπόλοιπες έντολές. Την έντολή πού όρισμένοι λοιδωρούν σήμερα και έμμεσα άμφισβητούν, ξεχνώντας ότι «παρήλθε ή σκιά του νόμου της Χάριτος έλθούσης».

Είναι νομίζω όλα αυτά πασιφανή στην περίπτωση του ουκρανικού εκκλησιαστικού ζητήματος. Άν κανείς δει όσους άντιδρούν έπίμονα και συστηματικά στις άποφάσεις του Οικουμενικού Θρόνου περί άυτοκεφαλίας της Όρθόδοξης Έκκλησίας της Ούκρανίας, θά διαπιστώσει ότι κατά κανόνα είναι οί ίδιοι πού μέ παρόμοιο τρόπο άντέδρασαν και στην Άγία και Μεγάλη Σύνοδο της Κρήτης, τό κυριότερο έπίτευγμα της σύγχρονης ποιμαντικής δράσης της Μεγάλης του Χριστού Έκκλησίας, πού άπαίτησε χρόνο, κόπο, προσυνηνοήσεις και προετοιμασία δεκαετιών, και πού έδειξε ότι ή Όρθοδοξία μπορεί στον πολυδιασπασμένο κόσμο μας να διαλέγεται, να συναντάται, να συναποφασίζει. Γιατί μόνο έτσι μπορεί να παίξει τον ρόλο της στον σύγχρονο κόσμο, ρόλο φωτισμού συνειδήσεων, άγιασμού των άνθρώ-

πων και σωτηρίας των ψυχών, μέσα από την γνωριμία τους με τον Ίησού Χριστό και τό Εὐαγγέλιο, μέσα από τήν λειτουργική και πνευματική ζωή και τά μυστήρια τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας. Καί βέβαια εἶναι σχεδόν οἱ ἴδιοι πού ἀντιδρῶν μέ διαφόρων τάξεων ἐπιχειρήματα και στήν στάση τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι στήν πανδημία και στά ὑγειονομικά μέτρα πού ἡ Πολιτεία λαμβάνει και συνιστᾶ.

Εἶναι κληρικοί και λαϊκοί ἀπό τά κείμενα τῶν ὁποίων φαίνεται ὅτι δέν ἔχουν πλήρως κατανοήσει τόν ρόλο τους, πού θέλουν νά λειτουργοῦν ὡς «φόβητρα τοῦ Θεοῦ» και πού οὐσιαστικά τά κείμενά τους ἀμφισβητοῦν τήν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ γιά τούς ἀνθρώπους, παίζοντας κάποτε μέ τίς λέξεις και ὀρίζοντας στά γραφόμενά τους τήν ἀγάπη, ὅπως ἐξυπηρετεῖ τίς δικές τους ιδέες. Εἶναι αὐτοί τῶν ὁποίων τά κείμενα ἀμφισβητοῦν τήν ἐπιστήμη και προσπαθοῦν νά δείξουν στους πιστούς ἕναν δρόμο «ὑπερβατικοῦ παραλογισμοῦ», τόν ὁποῖο ταυτίζουν μέ τήν πίστη, ξεχνώντας ὅτι ἡ Ἐκκλησία μᾶς μιᾶ γιά τόν ἄχρονο, αἰώνιο και ἀμετάβλητο Θεό και τήν ἐπίσης ἀμετάβλητη στους αἰῶνες διδασκαλία του, ἀλλά ὁ τρόπος, και μόνο αὐτός, μέ τόν ὁποῖο τό κάνει ὑπόκειται ἀναγκαῖα στίς χρονικές τροπές και μεταβολές. Μία περιήγηση στήν διαδικτυακή ἀρθρογραφία τῶν τελευταίων μηνῶν, θά ἀποδώσει πολλά σχετικά εὐρήματα.

Εἶναι ἐπίσης κληρικοί και λαϊκοί πού ἀκολουθοῦν γιά διάφορους λόγους πιστά τίς θέσεις πού κατά καιρούς ἐκφράζει ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας. Ποῦ δέν βλέπουν τήν ἀναβίωση τοῦ πανσλαβισμοῦ και τοῦ ρωσικοῦ «αὐτοκρατορικοῦ ιδεώδους» πίσω ἀπό ὅλα αὐτά, ἀναβίωση βέβαια πού ὅπως συνήθως συμβαίνει ὅταν ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἱστορία καταντᾶ καρικατούρα, και πού ἐπιτίθενται στήν Μητέρα Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέ διάφορα ἐπιχειρήματα, πίσω ἀπό τά ὁποῖα ὅμως κατά κανόνα βρίσκεται ἡ διάθεση νά στηρίζουν τήν ρωσική πολιτική. Ἄν δοῦμε τίς ὑπογραφές τῶν σχετικῶν ἀρθρων πού κυκλοφοροῦν στό διαδίκτυο, θά βροῦμε τά ἴδια ὀνόματα κληρικῶν και λαϊκῶν, πού δέν ὑπερβαίνουν τήν ἀρίθμηση μέ τά δάκτυλα τῶν χεριῶν μας, ἴσια πάντα, ἀλλά και ἐπιμόνως τραγικά ἐπαναλαμβανόμενα. Δέν ἔχω στοιχεῖα νά ἀμφισβητήσω ἢ νά προσδιορίσω τίς ὁποῖες προθέσεις τους, θεωρῶ ὅμως ὅτι οἱ πράξεις και τά κείμενά τους δέν συμβάλλουν θετικά στό σύγχρονο ἐκκλησιαστικό ἔργο, στό πνευματικό ἔργο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Εἶναι ἐπίσης κληρικοί και λαϊκοί πού διαμαρτύρονται συνεχῶς ἐπειδή ἡ Ἐκκλησία ἀποφάσισε νά μήν ἀντιπαρατεθεῖ μέ τήν Πολιτεία γιά τά ὑγειονομικά μέτρα πού ἀφοροῦν τήν ἀντιμετώπιση τῆς Covid-19, και καλοῦν διαρκῶς σέ ἀνυπακοή, μέ ποικίλων ειδῶν «θεολογικά», «ποιμαντικά», ἱστορικά, κοινωνικά, πνευματικά κ.λπ. ἐπιχειρήματα. Ἕνας λόγος πού, κατ' ἐμέ

κριτή, έχοντας συσπειρώσει ανθρώπους διαφορετικῶν προϋποθέσεων και σπουδῶν, μπορεί νά ἐκκινεῖ ἀπό ἀγαθές προαιρέσεις, αὐτές δέν ἔχω στοιχεῖα νά τίς ἀμφισβητήσω, ἀλλά καταλήγει ἐνίοτε σέ σκοταδιστικές διατυπώσεις, σέ κραυγαλέες ὑπερβολές, κάποτε μάλιστα καί σέ συκοφαντίες καί ὕβρεις ἢ προσβολές, πού βέβαια δέν ἔχουν σχέση μέ τόν ἤρεμο καί νηφάλιο πνευματικό λόγο τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Κι ἄς μήν ξεχνοῦμε ὅτι αὐτά τά θέματα συνήθως κρίνονται ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος.

Κατά τήν ἀποψή μου, πράγματι μετά τήν ἐπάνοδο στήν λεγόμενη «κα-
νονικότητα» οἱ ναοί μᾶς πιθανότατα θά ἀντιμετωπίσουν πρόβλημα καθώς
πολλοί πιστοί, καί μάλιστα οἱ πλέον μορφωμένοι καί σκεπτόμενοι συνει-
δητοί πιστοί, θά ἔχουν ἀπομακρυνθεῖ καί δέν θά ἐπανέλθουν στήν συμμε-
τοχή στήν ἐκκλησιαστική ζωή, ἢ θά ἀργήσουν νά τό πράξουν. Αὐτό ὅμως
καθόλου δέν θά ὀφείλεται στήν συνεργασία τῆς Ἐκκλησίας μέ τήν Πολιτεία
γιά τήν ἀντιμετώπιση τοῦ παρόντος λοιμοῦ, τουναντίον θά εἶναι ἀποτέλε-
σμα, κατά τήν ἀποψή μου, τοῦ καταγγελτικοῦ καί ἐνίοτε φονταμενταλιστι-
κοῦ λόγου πού συχνά διατυπώνεται, ὁ ὁποῖος δεδομένων τῶν συνθηκῶν
τῆς ἐποχῆς ἔχει ἀντίστροφη τῆς ἐπιθυμητῆς λειτουργικότητας: δέν τρομάζει
οὔτε νουθετεῖ, ἀλλά δημιουργεῖ ἀποστροφή, ἀντίδραση καί ἀντιπάθεια, και
δειγμα αὐτῆς εἶναι ἡ ἀντιμετώπιση τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τοῦ
τύπου, ἑλληνικοῦ καί ξένου, πού νομίζουν ὅτι τήν ἀκυρώνουν καταγγέλ-
λοντας τήν ὡς δῆθεν ξενοκίνητη καί ὑποκινούμενη.

Ὅπως φαίνεται ἀπό τά σχετικά ἄρθρα πού ἔχουν δημοσιευθεῖ, ιδίως στό
διαδίκτυο, οἱ ἐκπρόσωποι τῶν τριῶν αὐτῶν τάσεων ἐν πολλοῖς ταυτίζονται,
εἶναι τά ἴδια πρόσωπα. Καί τά βέλη τούς κατά κύριο λόγο συγκεντρώνει ἡ
Μεγάλη του Χριστοῦ Ἐκκλησία γιά τή στάση της. Τά κείμενά τους δείχνουν
ὅτι αὐτό ἐδράζεται στήν ἔλλειψη κατανόησης τοῦ ἔργου καί τοῦ ρόλου τοῦ
Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλά καί στήν πολυαρχία ἢ στήν ἀναρχη πο-
λυφωνία πού πιστεύουν ὅτι ἀποτελεῖ τήν οὐσία τῆς Ὁρθοδοξίας. Στηρίζεται
σέ ἀδικαιολόγητη καχυποψία ἀπέναντι στόν πρωτοκορυφαῖο θρόνο τῆς
Ὁρθοδοξίας, ἡ πορεία τοῦ ὁποῖου δείχνει ὅτι πρόσφερε – καί συνεχίζει νά
προσφέρει - περισσότερο ἀπό κάθε ἄλλο ἐκκλησιαστικό θεσμό στήν δια-
φύλαξη τῆς Ὁρθοδοξίας καί στήν ἀνά τόν κόσμο διάδοσή της, μέσω τοῦ
εὐαγγελισμοῦ τῶν λαῶν.

Δέν εἶναι ὅμως ἔτσι, ὅπως ἀπό τά κείμενα αὐτά παρουσιάζονται, τά
πράγματα. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται ὁ ρόλος τῆς Μητέρας Ἐκκλησίας, τοῦ
Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου: στόν συντονισμό καί στή ρύθμιση θεμάτων.
Ἄρκει νά τά δοῦμε ὅλα αὐτά ἀπαλλαγμένοι ἀπό ιδεοληψίες καί συμφέροντα
πού ἠθελήμενα ἢ ἄθελά μας ὑπηρετοῦμε. Στήν περίπτωση τῆς Οὐκρανίας
γιά παράδειγμα, ὑπερτονίζεται ἡ πρῶην σχισματική ιδιότητα ὀρισμένων

κληρικῶν, λησμονεῖται ὅμως ὅτι μέ τήν αὐτοκεφαλία ἐπικυρώθηκε μία νέα ἐκκλησιαστική δομή, στήν ὁποία ἐκλήθησαν νά ἐνταχθοῦν ὅσοι ἤθελαν, δέν ἐπικυρώθηκαν οἱ προϋπάρχουσες σχισματικές δομές, οἱ ὁποῖες καί διαλύθηκαν. Ἄν κάποιος ἐπέλεξε νά μὴν ἐνταχθοῦν, εἶναι δικό του ζήτημα, καί ἄς ἐτοιμάσουν τήν σχετική ἀπολογία τους στό «φοβερό βήμα», ὅπου πρέπει νά ἐξηγήσουν ποιά ἐλατῆρια τούς ὤθησαν. Καί φυσικά τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά ὅσους τούς ὑποστηρίζουν, παντοιοτρόπως.

Καί βέβαια ὑπό τό πρίσμα αὐτό καταφαίνεται ὅτι τόσο ἡ ἐνέργεια τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου κ. Χρυσοστόμου Β΄ γιά ἀναγνώριση καί μνημόνευση τοῦ Μητροπολίτη Κιέβου καί Πάσης Οὐκρανίας Ἐπιφανίου ὡς Προκαθημένου τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας τῆς Οὐκρανίας, ὅσο καί ἡ ἀπόφαση τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κύπρου πού τήν ἐπικύρωσε – τά περί πλειοψηφίας καί μειοψηφίας εἶναι ἐκ τοῦ πονηροῦ, ἀφοῦ στό συνοδικό μας σύστημα ἰσχύει ἀπαράβατα ἡ ἀρχή «Ἡ τῶν πλειόνων γνώμη κρατεῖται» - βρίσκονται στόν δρόμο τῆς ὑπηρεσίας τῆς ἐνότητας τῆς Ὁρθοδοξίας καί εἶναι ἀπό κάθε ἀποψη σωστές. Καί βέβαια ὅλα αὐτά δέν ἀναιροῦν οὔτε ἀμφισβητοῦν τήν κανονικότητα τῆς νέας ἐκκλησιαστικῆς δομῆς, πού θά παραμείνει ἀκόμη καί ὅταν τά σημερινά πρόσωπα θά ἔχουν ἀποχωρήσει ἀπό τόν μάταιο αὐτό κόσμο.

Βεβαίως, τό ἐκκλησιαστικό ἔργο καί οἱ ποιμαντικοί καί πνευματικοί προσανατολισμοί πού προεναφέρθηκαν, σχετίζονται μέ τήν μορφή καί τό ἔργο τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου, ὁ ὁποῖος πρόσφατα ἐόρτασε τήν ἐπέτειο τῶν 29 χρόνων πατριαρχείας του, κάτι πού δέν ἀποτελεῖ ἀπλή μνηεῖα ἐνός σημαντικώτατου ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος, ὅπως βέβαια εἶναι ἡ ἐκλογή καί ἐνθρόνιση προκαθημένου στόν πρῶτο θρόνο τῆς Ὁρθοδοξίας. Κι αὐτό ἐπειδή ἡ ἐπέτειος αὐτή συνιστᾷ τήν ἐπισήμανση ἐνός γεγονότος πού, μέ τή χάρι τῆς Κυρίου, πραγματικά ἄλλαξε τήν πορεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, καί ὀδήγησε τήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στόν 21ο αἰῶνα.

Πολλές φορές ἔχουν διατυπωθεῖ διάφορες παρατηρήσεις καί σκέψεις γύρω ἀπό τίς ἐπιμέρους δράσεις τοῦ Παναγιωτάτου Πατριάρχου μας, σέ ζητήματα ὅπως ἡ ἀλλαγὴ θέασης τῶν οἰκολογικῶν προβλημάτων, ἡ εἰρήνη καί ἡ ἀνεξιθρησκεία, ἡ λειτουργική καί πνευματική ἀναζωπύρωση τῶν σεβασμάτων τοῦ Γένους στήν Ἀνατολική Θράκη, τή Μικρά Ἀσία καί τήν Καππαδοκία, ἡ διαποίμανση τῶν ὁμογενῶν καί ὁμοδόξων μας στήν Ἀμερική, τήν Εὐρώπη καί τήν Αὐστραλία, ὁ διαχριστιανικός καί διαθρησκειακός διάλογος. Ὅλα αὐτά ὅμως ἀποτελοῦν μέρη τοῦ ἴδιου καί ἐνιαίου ὁράματος γιά μία Ἐκκλησία σύγχρονη, ἡ ὁποία ταυτοχρόνως δέν ἀφίσταται ἀπό τίς ρίζες καί τήν παράδοσή της, ἐνός ὁράματος τό ὁποῖο ὁ Πατριάρχης τοῦ Γένους

ἔχει μέχρι σήμερα ὑπηρετήσει πιστά, μέ συνέπεια, ἐργατικότητα, πνευματικότητα, πραότητα, νηφαλιότητα, ἀλλά καί δυναμισμὸ καί ἀποφασιστικότητα ὅπου καί ὅποτε χρειάζεται.

Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ φρονήματος πού ἐπιτρέπει στό ποιμνίό της. Καί μέσα στήν ἐλευθερία αὐτή χωροῦν ὅλων τῶν εἰδῶν οἱ θεωρήσεις, ἀπό τίς πλέον συντηρητικές ὡς καί τίς πύο φιλελεύθερες. Ἄλλωστε στήν ἱστορία τοῦ πνεύματος συχνά συναντοῦμε τὴ συνύπαρξη αὐτῶν τῶν ἀντικρουόμενων τάσεων στοὺς πιστοὺς θρησκευτῶν ἢ ἀκόμη καί φιλοσοφικῶν ρευμάτων. Ἐν προκειμένῳ ὅμως ἔχουμε νά κάνουμε μέ τὴν Ἐκκλησία πού εἶναι Σῶμα Χριστοῦ, καί ἡ ὁποία διαπνέεται ἀπὸ τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερία, ἕναν μοναδικὸ θεανθρώπινο ὄργανισμό πού σκοπὸ ἔχει τὴν σωτηρία καί τὴν θέωση τοῦ ἀνθρώπου, τὴ συνάντησή του μέ τὸν Σωτῆρα Χριστό καί τὴν λύτρωσή του ἀπὸ τὴν ἁμαρτία. Γιὰ νά ἐπιτευχθοῦν ὅμως αὐτά, ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει νά εἶναι σῶμα ἀνοικτό, χωρὶς κλειστοφοβικές τάσεις καί ἀνασφάλειες, ἀφοῦ ἡ ἴδια ἡ βασικὴ ιδιότητά της ὡς Σώματος Χριστοῦ, πέρα ἀπὸ ὅλες τίς ἀνθρώπινες ἀδυναμίες ἢ ἐπιλογές, τῆς ἐξασφαλίζει τὴν βεβαιότητα καί τὴ σιγουριά, πού στά κατ' ἀνθρώπον ἐξασφαλίζεται μέ τὴν πίστη καί τὴν συμμόρφωση πρὸς τὸ Εὐαγγέλιο, τὴν Ἁγία Γραφή καί τὴν Ἱερά Παράδοση, πρὸς τοὺς θεόπνευστους Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, μέσα ἀπὸ τὴν μυστηριακὴ ζωὴ.

Αὐτὸ ἀκριβῶς συστηματικὰ μας δείχνει, σέ ὅλη τὴν λαμπρὴ πατριαρχικὴ διακονία τοῦ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος. Ὅτι δηλαδὴ ἡ Ὁρθοδοξία δέν ἔχει νά φοβᾶται τίποτε, ὅτι μπορεῖ νά διαλεχθεῖ καί φυσικὰ νά πείσει κάθε καλοπροαίρετο ἄνθρωπο, ἐπειδὴ διασῶζει ἀκέραιη τὴν ἀλήθεια τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου καί τὴ λάμψη τῆς ἱεραῆς παραδόσεως. Καί αὐτὴ ἡ ἐπιλογή του, πού συνέχισε καί διεύρυνε ἀνάλογες ἐπιλογές τοῦ ἐξίσου μεγάλου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἀθηναγόρα, εἶναι πού συχνά γίνεται αἷτιο ἀντιδράσεων ἀπὸ ἄλλους Ὁρθοδόξους – εὐτυχῶς ἐλάχιστους – πρωτίστως κληρικοὺς, πού κάποτε παρασύρουν καί κάποιους λαϊκοὺς.

Σέ αὐτὰ στηρίζεται ἡ ἀναιτιολόγητη ἀντίδραση πρὸς τὴν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθοδοξίας στήν Κρήτη, σέ αὐτὰ καί ἡ δυστοκία στό ζήτημα τῆς ἀναγνώρισης τῆς Αὐτοκέφαλης Ἐκκλησίας τῆς Οὐκρανίας, καί τοῦ προκαθημένου της. Δέν εἶναι φυσικὰ αὐτὴ ἡ περίπτωση τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας, ἐπειδὴ στή στάση τῆς θεωρῶ ὅτι ὑποκρύπτονται καί ἄλλα, ὄχι ἀμιγῶς ἐκκλησιολογικὰ κριτήρια, γεωπολιτικῆς καί ἱστορικῆς ὕφης, συνυφασμένα μέ τίς πάγιες καί παλαιές ρωσικὲς ἐπιδιώξεις γιὰ κυριαρχία στόν ὀρθόδοξο χῶρο τῆς Ἀνατολῆς, στά πλαίσια τῆς πανσλαβιστικῆς προέλευσης στή θεώρηση καί τὴν πρόσληψη τῆς Μόσχας ὡς δῆθεν Τρίτης Ρώμης. Ὅμως ἡ ἐπιφυλακτικότητα καί ἡ ἐπιλογή τοῦ συντηρητισμοῦ μπορεῖ νά

είναι ή βάση τής σκέψης όσων συμπαρατίθενται μέ τή ρωσική έκκλησιαστική πολιτική στό συγκεκριμένο ζήτημα.

Άπέναντι sé αυτόν τόν τρόπο σκέψης, ό Παναγιώτατος φρόντισε νά θωρακίσει τήν Έκκλησία, τόσο μέ τήν έκκλησιαστική μαρτυρία του, όσο καί μέ τήν διεθνοϋς έμβέλειας προσωπικότητά του. Έχοντας τιμηθεί από κράτη, πανεπιστήμια, άκαδημίες καί διεθνείς όργανισμούς sé όλο τόν κόσμο, άποτελεί πλέον ένα έκκλησιαστικό ήγέτη παγκοσμίου διαμετρήματος. Καί μέ τήν ιδιότητά του αυτή μπορεί νά μιλάει για τό φώς τής Όρθοδοξίας πειστικά, νά άνοίγει αυτιά καί καρδιές καί νά μεταφέρει τό σωτήριο λόγο του Κυρίου στά πέρατα του κόσμου.

Η κύρια συμβολή του Πατριάρχη Βαρθολομαίου, τά 29 αυτά χρόνια της πατριαρχίας του, πού προετοιμάστηκαν από άλλα 20 περίπου χρόνια στον κλήρο, βρίσκεται όχι μόνο στα έργα, αλλά κυρίως στην διαμόρφωση καί παγίωση ενός νέου πνεύματος όρθόδοξης χριστιανικής έλευθερίας, πού είχε σκεπαστεί από αιώνες έπιφυλακτικότητας, άμυντικών σχεδιασμών καί έσωστρέφειας. Είναι δικό του κατόρθωμα ή προβολή τής Όρθοδοξίας sé όλο τόν κόσμο, αλλά καί ή κατάρτιση μίας νέας γενιάς κληρικών καί ιεραρχών, στελεχών του Οικουμενικού Θρόνου, πού κατά κανόνα άθόρυβα, αλλά πάντως σταθερά καί συστηματικά, ακολουθούν τίς δικές του κατευθυντήριες γραμμές, ύποδείξεις καί σοφές συμβουλές.

Άριστος γνώστης τής έκκλησιαστικής παράδοσης καί τής παράδοσης του Γένους, αλλά καί τής ιστορίας τής Έκκλησίας, πρωτίστως δέ του πρωτεύθυνου καί πολυεύθυνου Οικουμενικού Θρόνου, ό Παναγιώτατος μπορεί μέ τήν πείρα του νά διακρίνει εύκολα πρόσωπα καί καταστάσεις, καί νά δώσει τήν ένδεδειγμένη κάθε φορά λύση, ως φορέας γνήσιος της μεγάλης καί σωτήριας για τό Γένος φαναριώτικης παράδοσης. Ξέρει νά περιμένει, αλλά καί νά έπισπεύδει όταν χρειάζεται. Κυρίως δέ ξέρει πότε είναι ή στιγμή τής δράσης, μετά από μεγάλο διάστημα – ιδίως στίς δύσκολες περιπτώσεις – προσευχής. Γιατί ό Πατριάρχης μάς είναι πρωτίστως κληρικός, καί μάλιστα μοναχός, καί τήν ιδιότητά του αυτή δέν λησμονεί ούτε λεπτό, κάτι πού γνωρίζουν όσοι έχουν τήν εύλογία νά τόν γνωρίζουν ή νά έχουν συνεργαστεί μαζί του.

Είναι σημαντικότερη λοιπόν ή έπέτειος των 29 χρόνων πατριαρχίας του Παναγιωτάτου Οικουμενικού Πατριάρχου μάς κ.κ. Βαρθολομαίου, για τόν ίδιο λόγο πού είναι σημαντική καί κάθε κατ' έτος έπέτειος του ίδιου έκκλησιαστικού γεγονότος, τής έκλογής καί ένθρονίσεως του στον πρωτοκορυφαίο Οικουμενικό Θρόνο: έπειδή ή εύλογη καί θεοστήρικτη πατριαρχεία του έχει αλλάξει τήν Όρθοδοξία, τήν Έκκλησία καί τόν τρόπο μέ τόν όποιο αυτή έμφανίζεται στον κόσμο, διευκολύνοντας τήν θείκη

αλλοίωση τής μετατροπής του κόσμου σέ'Εκκλησία. Γιατί αυτό δέν γίνεται μόνο μέ προσευχές σέ σκοτεινούς ναούς καί κελιά απομονωμένα, αλλά στηρίζεται στίς προσευχές αυτές, στους Γέροντες καί τους άγιους μας, για νά προχωρήσει ένα ακόμη βήμα, φανερώνοντας τήν αλήθεια του Χριστού στον κόσμο.

Ο Παναγιώτατος εργάζεται νυχθημερόν, αδιάκοπα, κουραστικά καί μεθοδικά, για νά όργώνει καί νά καλλιεργεί τον άμπελώνα που του εμπιστεύθηκε ο Κύριος. Έχει δείξει σέ όλους μας τον δρόμο που πρέπει νά πορευθεί ή Όρθόδοξη Έκκλησία τον 21ο αιώνα, για νά μήν περιθωριοποιηθεί, νά μήν έκλαμβάνεται ως μία άπλή θρησκευτική σέκτα, αλλά νά λάμπει σέ όλο τον κόσμο, φωτίζοντας τους ανθρώπους μέ τό φώς του Χριστού. Αυτό ίσως νά έννοούσε ο Κύριος όταν έλεγε ότι ο χριστιανός καί μαθητής του πρέπει νά τίθεται ως ο λύχνος «επί τήν λυχνία», ώστε νά φωτίζει όλους τους «έν τή οικία». Κι αυτό ο Πατριάρχης μας τό έχει καταφέρει. Μία άπλή σύγκριση, ακόμη καί σέ κείμενα καί δηλώσεις των ήμερών, μπορεί εύκολα νά καταδείξει ότι έδω έχουμε νά κάνουμε μέ τήν αντιπαράθεση του φωτός καί τής σκιάς, τής θείας έλευθερίας μέ τον καταναγκασμό τής φοβίας καί του συντηρητισμού, από τήν όποια νομοτελειακά πάντα τό φώς καί ή έλευθερία του ανθρώπου – όπως τήν έγγυήθηκε ο Ίησους Χριστός επί του σταυρού μέ τό τίμιο αίμα Του - κερδίζουν.

Οί παραπάνω σκέψεις διατυπώθηκαν μέ άφορμή τήν Θρονική Έορτή τής Μητέρας Έκκλησίας, του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Μίας Έκκλησίας που άσκει τήν διακονία τής θυσιαστικά καί μαρτυρικά, δεχόμενη ανά τους αιώνες βέλη από οικείους καί όθνηιους, από αντιπάλους καί «φίλους», από όμοδόξους καί άλλοπιστους. Καί βέβαια μίας Έκκλησίας που συνεχίζει, μέ τή χάρη του Θεού, νά όρθοτομεί τον λόγο τής αληθείας καί νά φεγγοβολεί τό φώς τής Όρθοδοξίας στα έθνη καί τον κόσμο.

Χρόνια πολλά στην Α.Θ.Π. τον Οικουμενικό Πατριάρχη μας κ.κ. Βαρθολομαίο, στους ιεράρχες, τους κληρικούς καί τους λαϊκούς συνεργάτες του, αλλά καί στο πλήρωμα τής Μητέρας Έκκλησίας μας. Άς μήν νιώθουν μόνοι τους στον άγώνα που δίνουν. Τους συντροφεύει ή προσευχή εκατομμυρίων πιστών σέ όλο τον κόσμο, καί τους επιστέφει ή χάρη καί ή εύλογία του Κυρίου μας, του Δομήτορος τής Έκκλησίας, που χαριτώνει τό έργο τους καί στηρίζει τά βήματά τους.

Ο αοίδιμος Μητροπολίτης Θεοδορουπόλεως Γερμανός (1930-2018) εις Φανάριον

Veggie Burger¹

Σεβ. Μητροπολίτου Γέροντος Χαλκηδόνας
κ. Ἀθανασίου

(Εἰς μνήμην Θεοδωρουπόλεως Γερμανοῦ)

"Ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει".
(Ρωμ. 14, 2)

Ὅπως εἶναι γνωστόν, ζῶμεν εἰς μίαν ἐποχὴν χρονικῶς τῆς ταχύτητος καὶ ἐνίστε μάλιστα τῆς ἰλιγγιώδους. Τοῦτο δὲ ὀφείλεται ἐν πολλοῖς εἰς τὴν σύγχρονον τεχνολογίαν, διὰ τῆς ὁποίας τὰ πάντα ἀλλάσσουν. Οἱ ἄνθρωποι ζητοῦν ὀλιγωτέραν ἐργασίαν, περισσότερο χρόνον καὶ περισσότερα κέρδη. Δὲν ἔχουν χρόνον. Εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ χαιρετισμὸς ἀκόμη τῶν συνταξιούχων εἶναι "οὐδεὶς χρόνος" (keine Zeit)! Δὲν ἔχουν ὅμως χρόνον δι' ὅλα ἢ δι' ὀλίγα, ἐνῶ διαθέτουν πολὺ δι' ἄλλα, δὲν ἔχουν πάντοτε ἢ ἐνίστε λόγῳ ποικίλων αἰτίων (ἀπαλλαγὴ ἔκ τινος, ραστώνης, ποικίλων ὑποχρεώσεων κ.ἄ.), δι' ὅλους ἢ ὀλίγους, ἐκτὸς ἐὰν ψεύδονται! Τί νὰ εἶπει δέ τις διὰ τοὺς "νεολαίους", οἱ ὅποιοι ἀναπαύονται ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν μὲ ἓν "τρυβλίον" καφέ -διότι δὲν ἔχουν νὰ πληρώσουν- εἰς τὰς καφετέριαις, "μπλαμπλαντίζοντες" καὶ λύοντες τὰ προβλήματα τοῦ κόσμου;

Οὕτως τὰ πάντα εἶναι ἔτοιμα ἢ προκατασκευασμένα: Φαγητά, ἐνδύματα, κατοικίαι αἱ ὁποῖαι ὡς οἱ οὐρανοζύσται φύονται ὡς μανιτάρια, ἐντὸς μικροῦ διαστήματος κλπ. Καὶ αἱ πάμπολλαι διαφημίσεις ὠθοῦν ἐκνευριστικῶς τοὺς ἀνθρώπους διὰ νὰ μὴν ἀπωλέσουν εὐκαιρίαν τινὰ δῆθεν προσιτὴν καὶ ἀρίστης ποιότητος!

Τοιουτοτρόπως ἦτο πολὺ φυσικὸν νὰ ἐμφανισθοῦν πρὸ ἱκανῶν ἐτῶν καὶ δι' ἓν σοβαρώτατον θέμα ὡς ἡ διατροφή τοῦ ἀνθρώπου, τὰ οὕτω καλούμενα "γρήγορα φαγητά", δηλαδὴ ταχυφαγεία (Fast food) ἐντὸς τῆς ομάδος τῶν ἐτοιμῶν τοιούτων, ἐξικνούμενα εἰς τὰ φαγητὰ πακέτου, τοῦτ' ἔστιν τροφοδιανομὴν (Delivery) ἰδίως σήμερον, τὴν ἐποχὴν τοῦ ἐπαράτου κορωνοϊοῦ, παρὰ τὰς συνέπειαις των.

Τί λοιπὸν εἶναι τὸ Fast food τοῦτ' ἔστιν τὰ διάφορα (Ham-Weggie-Cheese-Fish-Burger), τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἓνα ἀφράτον ψωμάκι, φύλλα σαλάτας, φέτες ντομάτας, ἀγγουριοῦ, κέτσαπ σάλτσας καὶ ἐνὸς μπιφτεκίου. Αὐτὰ τὰ ὁποῖα ψήνονται εἰς τὴνσχάραν ροδοκόκκινα ἐξωθεν καὶ

¹ Δημοσιεύθηκε τὴν 1^η Δεκεμβρίου 2020, εἰς τὸ «ΦΩΣ ΦΑΝΑΡΙΟΥ».

*Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης, Γέρων Χαλκηδόνος κ. Ἀθανάσιος,
Υπέριμος καί Ἐξαρχος πάσης Βιθυνίας*

λαχταριστά! ἐνῶ εἶναι ροδόχροα ἐλαφρῶς ἐσωτερικῶς. Ὅμως εἶναι ἀπορριπτέα μετὰ ἀπὸ ὀλίγης ὥρας ἐξωτερικὴν παραμονήν, λόγῳ τῶν ἐντὸς αὐτῶν ἐμπεριεχομένων ὑλικῶν (Ι. Παππᾶς).

Πάντως διαρκῶς περισσότεροι ἄνθρωποι ἀποφεύγουν τὸ κρέας, διότι ἐξωθεῖ τὴν κλιματικὴν ἀλλαγὴν, ὅπως καὶ τὸ λίπος τὸ ὁποῖον εἶναι ἐπιζήμιον διὰ τὴν υἰγίαν. Ὅμως οὐχὶ ἕκαστος ἐπιθυμεῖ νὰ στερηθεῖ τὴν ἀπολαυστικὴν γεῦσιν τοῦ κρέατος καταλλήλως προετοιμαζομένου, τὸ ὁποῖον ἐκζητεῖ ὁ ὄργανισμὸς καὶ τὸν ἐνισχύει, ἢ παντελῆς του δὲ ἔλλειψις δύναται νὰ τὸν

οδηγήσει ακόμη και εις παραλήρημα. Ως εκ τούτου ή βιομηχανία τροφίμων "ή πάντοτε τὰ ασθενή θεραπεύουσα και τὰ ἐλλείποντα αναπληρούσα"! παρὰ τὰ "μπιφτεκάκια" ἐκ λαχανικῶν, ἐλάνσαρε και πληθῶραν ἐδεσμάτων ἀναπληρωματικῶν, μὲ βάσιν τὰ λαχανικά, τὰ ὁποῖα ὑπόσχονται ἄρωμα τυπικὸν κρέατος και προσομοιάζον πρὸς αὐτό. Οὕτως χρησιμοποιεῖ χυμοὺς τεύτλων, ἀπατηλὰ κατασκευάσματα "οὐχὶ ὄνειρων ἀπατηλῶν" ἀλλὰ π.χ. αἵματος διὰ τὰ Veggie-Burger κ.ἄ. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι ζῶμεν εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν ὑποκαταστάτων, ἀκόμη και εἰς τὰ φάρμακα! Διότι εἶναι και ἐφθηνότερα.

Συνιστῶνται λοιπὸν τὰ ἐδέσματα αὐτὰ διὰ τῆς διαρκῶς ἐξαπατούσης τοὺς ἀνθρώπους μερκαντιλιστικῆς και ἄλλης νοοτροπίας; Εἶναι καλύτερα διὰ τὴν ὑγίειαν των και τὸ κλίμα; Ἀναμφιβόλως δὲ τώρα δὲν θὰ ὑποφέρουν τὰ ζῶα, ἀλλὰ δημιουργοῦν, ὅπως και ἕτεροι ἀναπληρωματικὰ λύσεις, νέα προβλήματα, ὡς τὴν ἄνοδον τῆς χοληστερίνης, τῆς φερριτίνης εἰς τὸ αἷμα και ἄλλα, ὅπως τὰ ὄσπρια (φασόλια, φακὴ, σόγια) και τὰ μπιζέλια. Ὅμως εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ πρόσθετα εἰς τὰ Weggie-burger εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν κρεατοεξομοίωσιν αὐτῶν. Ἐξ ἑτέρου, ἡ καλλιέργεια τῶν λαχανικῶν δὲν ἀπαιτεῖ μεγάλας ἐκτάσεις διὰ τὴν διατροφήν τῶν ζῶων και ἰδίως τῶν βοῶν, οἱ ὁποῖοι ἐκπέμπουν μεγάλας ποσότητας ἀερίων τοῦ θερμοκηπίου και δὴ μεθανίου, τὴν καταστροφήν και ξύλευσιν δασῶν, και μεγάλας ποσότητας ὕδατος.

Πολλὰ δὲ ἐξ αὐτῶν τυγχάνουν οὐχὶ λογικά, διὰ τοῦτο χρειάζεται μεγάλη προσοχὴ εἰς τὰ πρόσθετα καρυκεύματα και ὑλικά. Δέον δὲ νὰ ἀναφερθεῖ - και τοῦτο λίαν ἐνδιαφέρον - ὅτι, ὡς πρὸς τὸ λίπος και τὰς θερμίδας δὲν διαφέρουν τὰ Burger τῶν λαχανικῶν ἀπὸ ἐκεῖνα τῶν κρεάτων. Ἐπίσης τὸ ὅτι τὰ λαχανικά εἶναι ὑγιέστερα διότι διάκεινται φιλικῶς πρὸς τὰ ἔντερα, ἔχοντα πολλὰς φυτικὰς ἴνας.

Ἄρα ἡ χρῆσις αὐτῶν εἶναι μία καλὴ ἐναλλαγὴ τοῦ κρέατος, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἀπαιτεῖται νὰ ἐξοβελισθεῖ παντελῶς ἀπὸ τὸ διαιτολόγιον. Ἡ βρώσις λοιπὸν ἐνὸς Hamburger κατὰ μῆνα δὲν δύναται νὰ δημιουργήσῃ πρόβλημα συνειδησιακόν (S. Schwartz)². Ἄλλωστε και οἱ χορτοφάγοι δὲν εἶναι πάντοτε ὑγιέστεροι τῶν ἄλλων! Ἄς ἀφήσωμεν τὸ ὅτι τὰ πάντα εἶναι μολυσμένα, ἀήρ, χῶμα, ὕδωρ, προστιθεμένων και τῶν χημικῶν λιπασμάτων και τῶν ὁρμονῶν και εἰς τὰ οὕτω καλούμενα δῆθεν "ὀργανικά ἢ βιολογικά προϊόντα", τὰ ὁποῖα εἶναι και ἀκριβότερα.

Διὰ ταῦτα "Ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες. Ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλθη πεινῶν". Ἐπιλέξατε και λάβετε. "Δωρεὰν γὰρ ἐλάβετε, δωρεὰν δότε"!

² U. Scheffer, Lieber ohne Fleisch, Publik-Forum ἀρ. 22 (2020) 16.

*Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Αὐστρίας, Ὑπέριμος καὶ Ἔξαρχος
Οὐγγαρίας καὶ Μεσευρώπης κ. Ἀρσένιος*

Ἑρμηνεία τῆς εἰκόνης τῆς Γεννήσεως καὶ ὁ λόγος τῶν Πατέρων

Σεβ. Μητροπολίτου Αὐστρίας, Ὑπερτίμου καὶ Ἐξάρχου
Οὐγγαρίας καὶ Μεσευρώπης κ. Ἀρσενίου

Τὸ χαρμόσυνο γεγονός τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ τέμνει τὴν ἱστορία τῆς Δημιουργίας σὲ δύο μέρη: πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστόν. Αὐτὴ καὶ μόνο ἡ διαίρεση τοῦ χρόνου δείχνει ὅτι ἡ Γέννησή Του, ἄλλαξε τὴν πορεία τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ μοναδικὸ σὲ σημασία γεγονός ἔχει ἀποτυπωθεῖ ἀνὰ τοὺς αἰῶνες σὲ πλήθος εἰκόνες, πίνακες, ἀνάγλυφες καὶ τρισδιάστατες παραστάσεις. Ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ μας παράδοση καὶ ζωὴ μάθαμε νὰ διακρίνομε τὴν ἱερὴ εἰκόνα τῆς Γεννήσεως τοῦ Θεανθρώπου, πού ὑπάρχει σὲ κάθε ἐκκλησία καὶ τὴν προσκυνοῦμε ἰδιαίτερα κατὰ τὴν ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων. Σύμφωνα μὲ τὸ Συναξάριο τῆς ἡμέρας, τὴν 25^η Δεκεμβρίου, τιμοῦμε καὶ ἑορτάζομε τὴν κατὰ σάρκα Γέννηση τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν Προσκύνηση τῶν Μάγων καὶ τὴν μνήμη τῶν θεασαμένων τὸν Κύριον Ποιμένων. Τὰ γεγονότα αὐτὰ ἀποδίδονται στὴν ὀρθόδοξη ἀγιογραφία χωρὶς τὰ κοσμικὰ στοιχεῖα μὲ τὰ ὁποῖα τὰ φαντάζονται οἱ κατὰ κόσμον καλλιτέχνες.

Στὴν ὀρθόδοξο Ἐκκλησία οἱ ἱερὲς εἰκόνες ἀποτυπώνουν πάντοτε τὸ δόγμα, τὴν ἀπαράλλακτη θεία διδασκαλία, τὴν ὁποία πιστεύομε ὡς ἀλήθεια. Μία ἱερὴ εἰκόνα λοιπὸν δὲν εἶναι διακοσμητικὸ στοιχεῖο οὔτε ἀπλή εἰκονογράφηση τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Εἶναι ἀναπόσπαστο μέρος τῆς λειτουργικῆς πράξεως καὶ ἀποτελεῖ μέσο γιὰ νὰ γνωρίσωμε τὸ Θεὸ καὶ νὰ ἐνωθοῦμε μαζί Του. Ὁλόκληρη ἡ Ἐκκλησία, ὡς ναός, ἀντιπροσωπεύει στὸ χῶρο ὅ,τι ἡ εἰκόνα ἀντιπροσωπεύει στὸ χρόνο: τὴν ἀντανάκλαση τῆς θείας δόξης καὶ τὴν προθεωρία τῆς μεσσιανικῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν. Ὁ λόγος καὶ ἡ εἰκόνα στὴν λειτουργία σχηματίζουν μία ὁλότητα, διὰ μέσου τῆς ὁποίας ἡ Παράδοση καθιστᾷ ζωντανὸ τὸ Εὐαγγέλιο. Ἡ εἰκόνα καθαγιάζει τὴν ὄραση διότι ὁ Χριστὸς καὶ οἱ Ἅγιοι δὲν γίνονται μόνο ἀκουστοὶ ἀλλὰ καὶ ὀρατοί.¹ Πιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ ἡ παραμικρὴ εἰκονιζομένη λεπτομέρεια ἐνέχει μεγάλη σπουδαιότητα.

¹ Olivier Clement, „À propos d'une théologie de l'icône“, Contacts (No. Spécial: L'icône 32 (1960) 164–165. Ὁ συντάκτης μεταφέρει διατύπωση τοῦ Léonide Ouspensky: „L'icône, souligne Léonide Ouspensky, sanctifie la vue, et déjà la transforme en sens de la vision: car Dieu ne s'est pas seulement fait entendre, il s'est fait voir, la gloire de la Trinité s'est révélée à travers la chair du Fils de l'Homme.“

Οί Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τόνισαν ἀπὸ τοὺς πρώτους αἰῶνες τὴν χρησιμότητα τῶν εἰκόνων ὡς μέσου διδασκαλίας, γιὰ νὰ γίνει κατανοητὴ ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ δὲν μποροῦσαν εὐκόλα νὰ κατανοήσουν τὸ περιεχόμενο τῶν ἱερῶν κειμένων. Ἀπὸ τότε ἕως σήμερα οἱ ἱερὲς Εἰκόνες καὶ ἡ προσκύνησή τους εἶναι ἀναπόσπαστο στοιχεῖο στὴν ἀντίληψη τῆς πίστεως. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βαρθολομαῖος Α΄ στὰ μηνύματά του ἀναφέρεται στὴ σημασία τῶν εἰκόνων γιὰ τοὺς Χριστιανούς καὶ τὴ συνδέει μὲ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ: «στὶς Εἰκόνες ἐκφράζεται «ἡ ἔνωση ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως τοῦ θείου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου», τὸ «ὄραμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου».² Γιὰ τὸν Πα-

² Olivier Clement, «Ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς». Συνομιλῶντας μὲ τὸν Οἰκου-

τριάρχη «ή ένανθρώπιση όχι μόνο δικαιολογεί αλλά απαιτεί την κατ'έξοχην εικόνα, την εικόνα του Χριστού», διότι στο πρόσωπο του Χριστού ο ίδιος ο Θεός έρχεται σ'εμάς για να νικήσει το θάνατο και να μάς ανοίξει τους δρόμους της θεώσεως. «Το άδιαπέραστο μυστήριο της Σαρκώσεως του Θεού», κατά τη θεολογική σκέψη του Πατριάρχου, «φοβερό και ταυτόχρονα άξιο λατρείας, φέρνει νόημα, έλπίδα, υπέρβαση στο αιώνια ανανεούμενο πάθος μιās ανθρωπότητος που το μηδέν τή γοητεύει και την άγχώνει. Το μυστήριο της Σαρκώσεως κρίνει τη θεολογία μας διότι ο Χριστιανισμός δεν είναι ένα σύστημα αλλά Κάποιος».³ Η τιμή και ή προσκύνηση των ιερών εικόνων είναι επιλέον ένα στοιχείο που ένώνει την ανατολική και τη δυτική εκκλησιαστική παράδοση.⁴

Για να έννοήσωμε το στενόν σύνδεσμο μεταξύ εικόνας, λατρείας και θεολογίας αξίζει, βλέποντας την εικόνα της Γεννήσεως, να ψάλωμε το γνωστό Κάθισμα της έορτής των Χριστουγέννων: «*Δεύτε ίδωμεν πιστοί ποῦ έγεννήθη ο Χριστός· ακολουθήσωμεν λοιπόν ένθα όδεύει ο άστήρ, μετά των Μάγων, Ανατολής των Βασιλέων. Άγγελοι ύμνοῦσιν άκαταπαύστως εκεί· ποιμένες άγραυλοῦσιν ώδην έπάξιον. Δόξα έν ύψίστοις λέγοντες, τῷ σήμερον έν σπηλαίῳ τεχθέντι εκ της Παρθένου και Θεοτόκου έν Βηθλεέμ της Ιουδαίας*».⁵ Είναι φανερό ότι τόσο ή εικόνα όσο και ο ύμνος μεταδίδουν ύψηλά νοήματα της πίστεως με διαφορετικά έκφραστικά μέσα.

Αξίζει λοιπόν να ασχοληθούμε ιδιαιτέρως με την έρμηνεία της εικόνας της Χριστού Γεννήσεως, θέμα που θα μάς όδηγήσει στην πατερική διδασκαλία για το γεγονός της ένσαρκώσεως του Θεού και Λόγου.

Η εικονική παράσταση της Γεννήσεως χρησιμοποιείται από την Έκκλησία μας για να παρουσιάζεται και να βιώνεται αδιάλειπτα το γεγονός της θείας ένανθρώπισης ως συνεχές παρόν. Το κεντρικό θέμα της εικόνας είναι αναμφισβήτητα **το Σπήλαιο με το θείο Βρέφος**. Όπως αναφέρει ο Ευαγγελιστής Λουκάς, ή Παναγία μεταβαίνουσα με τον Ίωσήφ στη Βηθλεέμ, για την άπογραφή, «*έτεκεν τον υιόν αὐτῆς τον πρωτότοκον, και έσπαργάνωσεν αὐτόν και ανέκλινεν αὐτόν έν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος έν τῷ καταλύματι*».⁶ Κατέφυγαν λοιπόν στον τόπο των αλόγων ζώων

μενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο Α΄, Μτφρ. από τα γαλλικά, Όρθόδοξη Μαρτυρία 59, Εκδ. Ακρίτας, Ν. Σμύρνη, 1997, σ. 109.

³ Ένθ' άνωτ., σ. 87.

⁴ Κων/νου Καλοκέρη, La Theotokos dans l'art des églises orthodoxe et catholique par rapport au mouvement oecuménique, Έπιστημονική Έπετηρίς Θεολογικής Σχολής Παν/μίου Θεσσαλονίκης, 21 (1976) 43-51.

⁵ Κάθισμα α', ήχος δ', του Όρθρου των Χριστουγέννων.

⁶ (Λκ Β': 7)

διότι δὲν ὑπῆρχε τόπος γι' αὐτοὺς στὸ πανδοχεῖο καὶ ἐκεῖ στὴ «φάτνη» κοιμήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ἐσπαργανωμένο θεῖο Βρέφος.

«Ἡ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ ζωγραφίζεται στὰ βυζαντινὰ εἰκονίσματα μὲ τὴν πνευματικὴ ἀγιότητα ποὺ εἶναι ἱστορημένη μέσα στὸ Εὐαγγέλιο. Δηλαδή παριστάνεται τὸ μυστήριον [...] μὲ ἀπλὸν καὶ βαθὺ τρόπο χωρὶς ἐπιτηδευμένα στολίσματα καὶ μάταιες αἰσθηματολογίες [...]» γράφει ὁ Φώτης Κόντογλου, καταξιωμένος ζωγράφος, ἀγιογράφος καὶ λογοτέχνης τοῦ περασμένου αἰῶνα. Καὶ συνεχίζει μὲ τὴν περιγραφή «τοῦ τύπου τῆς Γεννήσεως» κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἀγιογράφους: «Στὴ μέση στέκεται ἕνα σπήλαιον σὰν ἀπὸ κρουστάλινα βράχια περισκεπασμένο [...]».⁷

Στὶς εἰκόνες τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως ἡ φάτνη προβάλλεται μέσα στὸ σκοτεινὸ ἄνοιγμα τοῦ σπηλαίου. Ὁ ὀρθόδοξος ἀγιογράφος εἰκονίζει τὸ σπήλαιον σκοτεινὸ, γιὰ νὰ συμβολίσει μὲ τὸ μαῦρο χρῶμα τὸν ἀμαυρωμένο ἀπὸ τὴν ἁμαρτία κόσμον στὸν ὁποῖο τώρα λάμπει τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ. Μέσα στὴ φάτνη βρίσκεται ὁ Χριστὸς ὡς βρέφος, τυλιγμένο μὲ λευκὰ σπάργανα, μὲ φωτοστέφανο στὸ κεφάλι, σύμβολο τῆς Θεότητός Του. Ὑποδηλώνεται ἐμφαντικὰ ὅτι ὁ ἐσπαργανωμένος μικρὸς Χριστὸς, στὸ κέντρο τῆς συνθέσεως, θὰ λύσει τὰ δεσμὰ ποὺ κρατοῦν τὸν ἄνθρωπον σφικτὰ δεμένο μὲ τὴν ἁμαρτία.

Σπήλαιον, φάτνη, σπάργανα, εἶναι δείγματα τῆς κενώσεως τῆς Θεότητος, τῆς συγκαταβάσεως, τῆς ἄκρας ταπεινώσεως Ἐκείνου, ὁ ὁποῖος, ἀόρατος στὴ θεία Του φύση, γίνεται ὄρατος ἐν σαρκὶ γιὰ χάριν τοῦ ἀνθρώπου προδηλώνοντας τὸν θάνατον καὶ τὴν ταφή Του, μὲ φάτνη - Τάφο καὶ σπάργανασάβανον. Ἡ Γέννηση λοιπὸν μᾶς προετοιμάζει γιὰ τὸ Πάσχα. Δηλώνεται δηλαδή ὅτι ὁ Χριστὸς γεννήθηκε μὲ ἐσχατολογικὴ προοπτικὴ.⁸ Πραγματικά, παρατηρῶντας τὴ φάτνη στὶς εἰκόνες τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, διαπιστώνομε ὅτι ὁμοιάζει μὲ τάφο, τὰ δὲ σπάργανα μὲ σάβανον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μᾶς συνδέουν μὲ τὴν εἰκονογραφία τῆς Ἀναστάσεως: Ἄν παρατηρήσωμε τὴν “εἰς ἄδου κάθοδον” κατὰ τὴν ὀρθόδοξον ἀπεικόνισή της θὰ διαπιστώσωμε ὁμοιότητα τῆς φάτνης μὲ τοὺς εἰκονιζομένους ἐκεῖ τάφους.

Σύμφωνα μὲ ἄλλη ἐκδοχὴ, ἡ φάτνη ζωγραφίζεται ὡς Ἁγία Τράπεζα, διότι κατὰ τὴ Θεία Εὐχαριστία, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι γίνονται ἀδελφοὶ καὶ μοιράζονται τὸν Ἄρτον τῆς Ζωῆς, τὸν ἐνανθρωπήσαντα Ἰησοῦ Χριστό.⁹

Δίπλα στὸ θεῖο Βρέφος-Χριστὸ ὑπάρχει πάντα ἡ **Θεοτόκος**. Ἐνῶ εἰκο-

⁷ Φ. Κόντογλου, „Ἡ Γέννηση στὴν Ἀγιογραφία“, Ἑλληνικὴ Δημιουργία 4 (45) 1949, σ.1017-1020.

⁸ Max Thurian, *L'Eucharistie*, Neuchâtel-Paris 1963, 101-110 (*Les images dans la Liturgie*).

⁹ Κων/νου Καλοκύρη, *Ἡ φάτνη τῶν Χριστουγέννων*, ἐκδ. Μίτος, 1992.

νίζεται σὲ ἄμεση σχέση με τὸ Χριστό, ταυτόχρονα διατηρεῖ κάποια ἀπόσταση διότι ἔχει ἐπίγνωση τῆς θεότητός Του. Ἡ θέση τῆς Παναγίας στὴν εἰκόνα εἶναι πολὺ σημαντικὴ διότι ὑποδηλώνει τὴ θέση της μέσα στὸ σωτηριολογικὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Παναγία φέρει, ὅπως σχεδὸν σὲ ὅλες τις ἀπεικονίσεις της, τρία ἀστέρια: στὸ κεφάλι, δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ στὸ στήθος. Μὲ τὰ τρία ἀστέρια ὑποδηλώνεται ἡ ἀειπαρθενία τῆς Παναγίας πρὸ τοῦ τόκου, κατὰ τὴν διάρκεια ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν τόκο. Ἐκφράζεται δηλαδὴ ἡ δογματικὴ διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ τὴ Θεοτόκο: Μόνο ἡ Παναγία, ὡς νέα Εὔα, δὲν ὑπέστη τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παιδαγωγικὴ τιμωρία νὰ φέρει τὸ παιδί της στὸν κόσμον μὲ ὠδίνες, ὅπως ὅλες οἱ ὑπόλοιπες γυναῖκες. Ὁ Χριστὸς συνελήφθη χωρὶς ἡδονή, ὑπερβαίνοντας τοὺς φυσικοὺς νόμους, γι' αὐτὸ καὶ γεννήθηκε χωρὶς ὠδίνες. Μὲ τὴ σύλληψη ἄνευ σπορᾶς καὶ ἄνευ φθορᾶς καὶ τὴν «*ὑπὲρ φύσιν*» Γέννηση καταργεῖται ὁ φαῦλος κύκλος τῆς ἡδονῆς καὶ τῆς ὀδύνης.¹⁰

Ἡ Θεοτόκος, ὅπως ἐπισημάναμε, εἶναι ἡ νέα Εὔα. Ὅπως ἡ πρώτη Εὔα ἔγινε μητέρα τῶν πρὸ Χριστοῦ ἀνθρώπων, ἔτσι καὶ ἡ νέα Εὔα, ἡ Θεοτόκος γίνεται μητέρα τῆς νέας ἀνθρωπότητος. Ἡ πρώτη ὑπήκουσε στὸ κάλεσμα τοῦ Διαβόλου ἐνῶ ἡ δευτέρη ὑπήκουσε στὸ κάλεσμα τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ καὶ ἔλαβε μέρος στὸ σχέδιο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μελαγχολία τῆς Παναγίας στὴν εἰκόνα τῆς Γεννήσεως προεικονίζει τὸν μεγάλο πόνο της κάτω ἀπὸ τὸ Σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ.

Δύο βασικοὶ τρόποι ἀπεικονίσεως τῆς Παναγίας στὴν εἰκόνα τῆς τοῦ Χριστοῦ Γεννήσεως, ἐναλλάσσονται μὲ διάφορες παραλλαγές, μεταξύ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως.¹¹ Ὁ πρῶτος τρόπος κυριαρχεῖ στὴν Δύση καὶ ὁ δεῦτερος στὴν Ἀνατολή. Κατὰ τὸν πρῶτον τρόπο ἡ Θεοτόκος παρουσιάζεται καθήμενη μπροστὰ ἀπὸ τὴ Φάτνη καὶ κοιτάζει μὲ βλέμμα ἡρεμο τὸν Χριστό. Ἔτσι καταδεικνύεται τὸ ἀνόδυνο τοῦ τοκετοῦ καὶ τὸ ἀειπάρθενον τῆς Θεοτόκου. Δίδεται ἔμφαση στὴ θεότητα τοῦ Βρέφους καὶ στὸν ὑπερφυσικὸ χαρακτῆρα τῆς Γεννήσεως πρὸς ἀναίρεση τῶν δοξασιῶν τοῦ Νεστοριανισμοῦ. Κατὰ τὸν δεῦτερον τρόπο ἡ Θεοτόκος ἀπεικονίζεται εὐρισκομένη σὲ κλίνη ἢ στρωμνὴ, γιὰ νὰ τονισθεῖ ἡ ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ.

¹⁰ Ouspensky L. – Lossky Vl., *Der Sinn der Ikonen*, Bern 1952, 23. Τῶν ἰδίων, *The meaning of Icons*. St Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York, 1982. Βλ. ἀνάπτυξη τοῦ θέματος ἐν Ouspensky L., *La Théologie de l'Icone dans l'Église orthodoxe*, Les Éditions du Cerf, Paris 1980, κ. 9, 133-175. Βλ. καὶ ἑλληνικὴ μετάφραση τοῦ προηγουμένου: „Ἡ Θεολογία τῆς Εἰκόνας στὴν ὀρθόδοξὴ Ἐκκλησία“, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 1993.

¹¹ Κων/νου Καλοκύρη, *Ἡ Θεοτόκος εἰς τὴν εἰκονογραφίαν Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως*, Πατριαρχικὸν Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1972, 149-153.

Στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο ἀπαντᾶται συχνότερα ἢ ἀπεικόνιση τῆς Παναγίας γονυπετοῦς μπροστὰ στὴ φάτνη τοῦ Υἱοῦ τῆς, κατὰ τὴν ἔμπνευση τοῦ Θεοφάνους τοῦ Κρητὸς στὴν παράσταση τῆς Γεννήσεως στὴ Μονὴ Σταυρονικήτα (1546) καὶ ἀργότερα σὲ ἄλλες Μονές τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ στὰ Μετέωρα. Παρὰ τὸ ὅτι ὁ τρόπος αὐτὸς προῆλθε ἀπὸ δυτικὴ ἐπίδραση καθιερώθηκε καὶ στὴν *Ἑρμηνεῖα Ζωγραφικῆς* τοῦ Διονυσίου ἐκ Φουρνᾶ (18^{ος} αἰ.), καθὼς οἱ εἰκαστικὲς ἐπιλογές σχετίζονται πάντα μὲ τοὺς εὐρύτερους ὑπαρξιακοὺς καὶ θεολογικοὺς προβληματισμοὺς καὶ τὶς πολιτισμικὲς ἐπιρροές.

Σὲ σπανιώτερο τύπο παραστάσεως τῆς Γεννήσεως εἰκονίζεται ἡ Θεοτόκος θηλάζουσα,¹² ἐνῶ στὴ δυτικὴ παράδοση, μετὰ τὸν 14^ο αἰῶνα, ἔχει εὐρεία διάδοση ὁ τύπος τῆς «*Προσκυνήσεως τοῦ θείου Βρέφους*».

Στὴ κλασικὴ ἀπεικόνιση τῆς Γεννήσεως δὲν ὑπάρχει ἄλλη ἀνθρώπινη παρουσία μέσα στὸ σπήλαιο. Βρίσκονται ἐκεῖ μόνο τὰ ἄλογα ζῶα πού μὲ τὴν ἀνάσα τοὺς προσέφεραν ζεστασιὰ στὸ Χριστό, κατὰ τὴν ῥήσιν τοῦ Προφήτου Ἡσαΐου: «*ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ Κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με οὐκ ἔγνω καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν*».¹³ Τὰ δύο ζῶα, ὁ βοῦς καὶ ὁ ὄνος πού εἶναι παρόντα στὴ Γέννησή Του, θυμίζουν τοὺς δύο ληστὲς πού ἀργότερα στέκονταν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κατὰ τὴν Σταύρωσίν Του.

Ἀπὸ τὸ ἄνω μέρος τῆς εἰκόνας ἀκτῖνα φωτὸς κατεβαίνει στὴ γῆ: Στὸ μέσον τῆς ἄνω πλευρᾶς φαίνεται τὸ **Ἄστρο** πού ὑπέδειξε σὲ ὅλη τὴν κτίσιν τὸν Χριστό. Ὡς προεἰκόνιση τοῦ Χριστοῦ, ἀναφέρεται στὴ περὶ Αὐτοῦ προφητεία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης: «*ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ*».¹⁴ Μὲ τὸν νέο Ἄστέρα ὁ Ἅγιος Ἰουστίνος ὁ Φιλόσοφος καὶ Μάρτυς, ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἱστορικὸς Εὐσέβιος, ὁ Ἅγιος Ρωμανὸς ὁ Μελωδὸς καὶ ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου ἐρμηνεύουν τὸν Ἄστέρα ὡς χριστολογικὸ σύμβολο. Ὁ καθηγητὴς Κ. Καλοκύρης σημειώνει μεταξὺ πολλῶν ἄλλων πληροφοριῶν καὶ παρατηρήσεων ὅτι: «τὸ Ἄστρο αἰσθητοποιεῖ τὴν ἔλευσιν, τὴν κάθοδον τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ τὴν ἐπιφάνειά του ἐν τῷ σπηλαίῳ».¹⁵ Σὲ ἄλλες εἰκόνες «*γράφονται*» τρεῖς ἀκτῖνες στὸ Ἄστρο καὶ συμβολίζουν σαφῶς τὴν Ἁγία Τριάδα.¹⁶ Σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις τὸ Ἄστρο τοποθετεῖται

¹² Ἡ σκηνὴ περιγράφεται στὸ Προεόρτιο Κοντάκιο: «Εὐφραίνου Βηθλεέμ, Εὐφραθᾶ ἐτοιμάζου· ... οἱ θεοφόροι Πατέρες, ἐπαγάλλονται, μετὰ Ποιμένων ὑμνοῦντες, Παρθένον θηλάζουσαν.»

¹³ Ἠσ.1,3.

¹⁴ Ἀριθμ. 24,17.

¹⁵ Κων/νου Καλοκύρη, Τὸ ἄστρον τῆς Βηθλεέμ εἰς τὴν βυζαντινὴν τέχνην, Θεσσαλονίκη 1969, 1-30.

¹⁶ Βλέπε ἐρμηνεῖα τῆς εἰκόνας τῆς Γεννήσεως ἐν Ν. Ζία, «*Ἡ Εἰκόνα τῆς Γεννήσεως*

έντος τοῦ σπηλαιου τῆς Γεννήσεως, ἐνῶ σὲ ἄλλες παραστάσεις οἱ ἀκτίνες τοῦ Ἄστρου τρυποῦν τὸ σπήλαιο καὶ φθάνουν πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ὁ «θεοδρόμος ἀστήρ» τὸν ὁποῖο ἀκολούθησαν οἱ «*Μάγοι ἐξ ἀνατολῶν*» γιὰ φθάσουν τὸν «*Ἄφθαστο*» κατὰ τὸ παράδοξο σχῆμα τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου.

Οἱ τρεῖς **Μάγοι**, ἀναγνωρίσιμοι ἀπὸ τὰ παράξενα καὶ φανταχτερά τους ἐνδύματα, παρουσιάζονται συνήθως στὸ κάτω μέρος τῆς εἰκόνας. Εἶναι, κατὰ τὸ τροπάριο τῆς Ὑπακοῆς τοῦ Ὁρθρου τῆς ἐορτῆς, ἡ «*ἀπαρχὴ τῶν Ἐθνῶν*» ποὺ θὰ πιστεύσουν στὸ ἀληθινὸ Θεό. Συναντοῦν τὴν «*ἐσχάτη πτωχεία*» ἀλλὰ ἀναγνωρίζουν τὸν «*πλοῦτο τῆς Θεότητος*» τοῦ θεοῦ Βρέφους. Συμβολίζουν τοὺς γνωστικούς ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἐμποδίζονται ἀπὸ τὴν κοσμικὴ γνώση στὸ νὰ προσκυνήσουν τὸ Χριστό. Τὰ δῶρα ποὺ προσφέρουν εἶναι χρυσός, λίβανος καὶ σμύρνα. Ὁ χρυσὸς συμβολίζει τὴν αἰωνία βασιλεία τοῦ Χριστοῦ, τὸ λιβάνι τὴν θεϊκὴ Του ιδιότητα καὶ ἡ σμύρνα τὴν θνητότητα, δηλαδὴ τὴν ἀνθρωπίνη ὑπόστασή Του. Στὰ πρόσωπα τῶν τριῶν Μάγων βλέπομε τὸ φάσμα τῶν ἡλικιῶν: νέος, μεσήλικας, γέροντας. Ἐνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς Μάγους, ὁ καλούμενος Βαλτάσαρ, ἀπεικονίζεται πάντα πολὺ μελαμψὸς ἢ μαῦρος. Ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ δηλώνει ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀνεξαρτήτως ἡλικίας, φυλῆς καὶ χρώματος, εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.¹⁷

Στὸ ἄνω μέρος τῶν παραστάσεων τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, συνήθως ἀριστερά, ὁμάδα ἀγγέλων ὑμνεῖ τὸ Χριστὸ ψάλλοντας τὸ «*Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία*» ὡς δεῖγμα χαρᾶς καὶ σεβασμοῦ τῶν ἀγγέλων στὸ Χριστό. «*Αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν ἀγάλλονται, καὶ ἡ γῆ σὺν τοῖς ἀνθρώποις εὐφραίνεται*» ἀναφέρει τὸ τροπάριο ποὺ κλείνει τὸν Ὁρθρο τῆς ἐορτῆς. Πράγματι, στὴν ἀγιογραφικὴ ἀπεικόνιση τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ γύρω ἀπὸ τὸ σπήλαιο φυσικὸς χώρος ἀποδίδεται μὲ πλοῦτο λεπτομερειῶν ὥστε, εἰ δυνατόν, ὅλα τὰ στοιχεῖα τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ βασιλείου νὰ συμμετέχουν στὴ χαρὰ τῆς Νέας Κτίσεως.

Στὴ εἰκόνα τῆς Γεννήσεως κάτω ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους εἰκονίζονται οἱ **ποιμένες**. Συμβολίζουν τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους πού, ὅπως ἐκεῖνοι, ἀποδέχονται ἀμέσως τὸ μήνυμα τῆς σωτηρίας καὶ προσέρχονται στὸ Χριστό. Στὰ πλαίσια τῆς θεολογικῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ εἰκόνα τῆς Γεν-

- *Δεῦτε ἴδωμεν πιστοί...*“, Συλλογικὸς Τόμος Χριστούγεννα, ἐκδ. «ΑΚΡΙΤΑΣ», ἔκδ. ε΄, 1999, σελ. 187-207, καθὼς καὶ Ἰω. Χατζηφώτη, *Ἡ Γέννηση στὴ Βυζαντινὴ Τέχνη*, “*Τὰ Χριστούγεννα τῆς Ρωμοσύνης*”, ἐκδ. Τουμπῆς, Ἀθήνα 2005 .

¹⁷ Ἡ σκιανὴ τῆς Προσκυνήσεως τῶν ἐξ ἀνατολῶν Βασιλέων εἶναι, κατὰ τὸν καθηγητὴ Καλοκύρη, παλαιωτάτη καὶ ἀπαντᾷ ἤδη στὶς κατακόμβες, τὸν 2^ο καὶ 3^ο αἰῶνα: Κων/νου Καλοκύρη, *Ἡ Θεοτόκος εἰς τὴν εἰκονογραφίαν...Ἐνθ’ ἄνωτ.*, 152.

νήσεως είναι ή συνάντηση κάθε είδους ανθρώπων με τὸ Θεό. Κοντὰ στὸ Χριστὸ δὲν ὑπάρχει ἀντίθεση μεταξύ τῶν φτωχῶν καὶ ἀμόρφωτων βοσκῶν καὶ τῶν πλουσίων καὶ μορφωμένων Μάγων. Προτυπώνεται τὸ πανανθρώπινο εὐαγγελικὸ κήρυγμα τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴ σωτηρία ὅλων, χωρὶς διακρίσεις στὴν οἰκονομικὴ κατάσταση, στὴν ἡλικία ἢ στὴ φυλὴ.

Οἱ ποιμένες εἶναι οἱ πρῶτοι Ἰουδαῖοι ποὺ προσκύνησαν τὸ Χριστό, ὅπως οἱ τρεῖς Μάγοι εἶναι οἱ πρῶτοι ἐθνικοί, οἱ πρῶτοι ἐκτὸς Ἰσραὴλ ποὺ ἀναγνώρισαν τὴ θεότητά Του. Οἱ ἅπλοὶ ποιμένες ἔλαβαν ἀμέσως τὴν ἀναγγελία τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐνῶ οἱ Μάγοι ποὺ ἀναζητοῦσαν τὸ Θεὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη καὶ τὴ γνώση ἄργησαν νὰ φτάσουν σ' Ἐκεῖνον καὶ Τὸν προσκύνησαν μετὰ τὴ Γέννησή Του. Στὴν εἰκόνα ὅμως ὁ χρόνος ὅπως καὶ ὁ χῶρος εἶναι ἐνοποιημένος ὥστε τὸ μάτι τοῦ πιστοῦ νὰ συλλαμβάνει τὴν συνοχὴ τῶν γεγονότων τῆς εὐαγγελικῆς διηγήσεως στὴν Βηθλεέμ, τόπο ὅπου καὶ οἱ προφῆτες εἶχαν ἀναγγεῖλει τὴν ἐμφάνιση τοῦ Μεσσία.

Μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς ὑμνολογίας ἀλλὰ καὶ τῆς Παραδόσεως, στὴν εἰκόνα τῆς Γεννήσεως προστίθενται καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Ὁ **Ἰωσήφ** εἰκονίζεται μακριὰ ἀπὸ τὸ Βρέφος, ἀπομονωμένος σὲ μιὰ γωνιά, ἀμέτοχος τῆς Γεννήσεως Αὐτοῦ. Ὁ ρόλος του περιορίζεται σὲ ἐκεῖνον τοῦ προστάτου τῆς Ἁγίας Οἰκογενείας. Δίπλα του βρίσκεται συχνὰ ὁ διάβολος μεταμορφωμένος σὲ βοσκὸ καὶ προσπαθεῖ νὰ τοῦ ἐμβάλει ἀμφιβολίες. Κρατῶντας ἓνα ἀποξηραμένο ξύλο ἀπευθύνεται στὸν Ἰωσήφ ὑποδηλώνοντας ὅτι, ὅπως εἶναι ἀδύνατο νὰ βλαστήσει ἓνα ἀποξηραμένο ξύλο, ἔτσι εἶναι ἀδύνατο νὰ γεννήσει μιὰ γυναῖκα παρθένος. Ἀξίζει νὰ σημειώσωμε ὅτι ὑπάρχουν εἰκόνες ποὺ παρουσιάζουν τὴν ξηρὴ ράβδο ὡς βλαστήσασα δείχνοντας τὴν ἴδια στιγμὴ τὴν παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰωσήφ ἐμφανίζεται πεσμένος σὲ μεγάλη περισυλλογὴ. Κρατεῖ τὸ κεφάλι του μετὰ τὸ ἀριστερὸ του χέρι «ζάλην ἐνδοθεν ἔχων λογισμῶν ἀμφιβόλων» κατὰ τὴν διατύπωση τοῦ «*Ἀκαθίστου Ὑμνου*».¹⁸ Ἡ ἐκφρασὴ του δείχνει ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὸ Μυστήριον. Δηλώνεται ἔτσι ἡ «*ἀμφιβολία*» τοῦ Ἰωσήφ ποὺ ὅμως δὲν εἶναι πρὸς κατάκρισιν. Εἶναι ὁ ἀγῶνας καὶ ἡ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ ὑπερβεῖ τὴ λογικὴ καὶ τὸν ἐγωισμό του καὶ νὰ εἰσέλθῃ μετὰ ταπείνωση στὸ χῶρον τῆς πίστεως, ὥστε νὰ τοῦ ἀποκαλυφθεῖ ἡ Ἀλήθεια. Ὁ ἀγιογράφος δηλώνει συχνὰ καὶ τὸ ἀποκαλυπτικὸ ὄνειρον τοῦ Ἰωσήφ μετὰ τὸν Ἄγγελον ποὺ ἐπερίπταται τῆς κεφαλῆς του.

Σὲ κάποιες εἰκόνες τῆς Γεννήσεως παρουσιάζεται ἐπίσης **τὸ λουτρὸ τοῦ νεογεννήτου Βρέφους** ἀπὸ τίς μαῖες. Μὲ τὴν ἀπεικόνιση αὐτὴ τονίζεται ὅτι ὁ Κύριος ὄχι μόνον ταπεινώθηκε, ἔγινε ἄνθρωπος ἀλλὰ καὶ ἀκολούθησε κάποιες ἀνθρώπινες διαδικασίες γιὰ νὰ μᾶς φέρῃ κοντὰ Του καὶ νὰ κατα-

¹⁸ Προσευχητάριο – Gebetbuch, 166–167.

νοήσωμε ὅτι καὶ Ἐκεῖνος ἔζησε ὡς ἄνθρωπος. Στὸ πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ εἰσέρχεται στὴν ἱστορία ἕνας ἄλλος τρόπος υπάρξεως, ὁ ἐσχατολογικός, καθὼς ὑπερβαίνονται δύο βασικά στοιχεῖα τῆς ζωῆς τοῦ «μετὰ τὴν πτώση» ἀνθρώπου: ἡ ὑπέρβαση τῆς κατὰ φύσιν γεννήσεως μετὰ τὴν ἀειπαρθενία τῆς Θεοτόκου καὶ ἐκεῖνη τοῦ θανάτου μετὰ τὴν Ἀνάσταση.

Ἀρχαιοτάτη παράσταση τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος, μία ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ Δωδεκαόρτου, μαρτυρεῖται κατὰ τὸ τέλος τοῦ 5^{ου} αἰῶνα στὴν καταστραφεῖσα πλέον Βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Σεργίου στὴ πόλη τῆς Γάζης. Τὴν περιγράφει ὁ Χορίκιος ὁ Γαζαῖος, ρήτορας τοῦ 6^{ου} αἰῶνος: Παρουσιάζονται ἡ φάτνη, ὁ ὄνος καὶ ἡ βοῦς, στοιχεῖα ποῦ, ὅπως ἐξηγεῖ, ἀναφέρονται στὶς προφητεῖες. Ἐντυπωσιάζει ἡ παράσταση τῆς Θεοτόκου ἀνακεκλιμένης πλησίον τοῦ βρέφους μετὰ τὸ ἀριστερὸ χεῖρ κατὰ τὸν ἀγκῶνα τοῦ δεξιοῦ, ἡ πάλμη τοῦ ὁποῦ στήριζει τὸ πρόσωπό της. Ὁ ρήτορας τονίζει ὅτι δὲ φαίνεται κουρασμένη διότι δὲν ὑπέστη τοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, «τῆς φύσεως κρεῖττον ἀξιωθείσα τεκεῖν». Παραστατικότητῆ εἶναι, κατὰ τὸν ρήτορα, ἡ περιγραφή τῶν βοσκῶν ποῦ ἐγκαταλείπουν τὸ ποῖμνιο στὸ σκύλο τους καὶ μετὰ σηκωμένους τοὺς αὐχένες, σὰν νὰ ἀκούουν βοῆ ἐξ οὐρανοῦ, πορεύονται ὅπου ὁ Ἄγγελος «τὴν εὐθύτητα τοῦ βρέφους αὐτοῖς ὑποφαίνει». Χαρακτηριστικὴ τῆς τέχνης εἶναι καὶ οἱ λεπτομέρειες: Προπορεύεται ὁ Ἄστηρ καὶ τὸ φῶς του ἀντανεκλάται στὰ νερὰ τῆς πηγῆς, ἐνῶ τὰ πρόβατα συνεχίζουν τὴ βοσκὴ τους καὶ ὁ σκύλος διερευνᾷ τὸ ἀσυνήθιστο φαινόμενο.¹⁹

Στὴ βυζαντινὴ εἰκονογραφία εἶναι σημαντικὸ τὸ πῶς ἡ ὀρισιμένη στιγμή τοῦ παρελθόντος σχετίζεται μετὰ τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ εἰκόνα τῆς Γεννήσεως παρουσιάζεται μέσα ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς μελλοντικῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο στὴν ἴδια εἰκόνα βρίσκονται πολλὰ γεγονότα: ἡ Γέννηση, ἡ προσκύνηση τῶν ποιμένων, ἡ προσκύνηση τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοὺς Μάγους. Ὁ ἀγιογράφος δὲν ἐνδιαφέρεται νὰ ἀποτυπώσει φωτογραφικὰ τίς στιγμὲς, ἀλλὰ νὰ δώσει τὸ νόημα τῆς Γεννήσεως γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Τὰ πάντα ὑποτάσσονται στὴν ἐσχατολογία τοῦ γεγονότος: ἀπὸ τὸ σχέδιο, μέχρι τίς εἰκαστικὲς καὶ αἰσθητικὲς λύσεις. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ, τὸ κάλλος καὶ ἡ ἀρμονία ἔχουν δευτερεύοντα ρόλο.²⁰

¹⁹ Ἐγκώμιον εἰς Μαρκιανὸν ἐπίσκοπον Γάζης, Λόγος α', 51-55: Ἐκδ. Förster R. and Richtsteig E., *Choricii Gazaei opera*. Leipzig: Teubner, 1929. Βλέπε καὶ Κων. Καλοκύρη, *Πηγαὶ Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογίας (Κείμενα καὶ μνημεῖα)*, Θεσσαλονίκη 1980, 218 : «καὶ κόρη πρὸς εὐνὴν ἀναπίπτουσα τὴν μὲν λαιὰν ὑποθεῖσα τῷ τῆς ἐτέρας ἀγκῶνι, τῇ δεξιᾷ δὲ τὴν παρεῖαν ἐπικλινουσα. τίς ἄρα τῶν γεγραμμένων ὁ νοῦς; ἢ διὰ κενῆς ἀποροῦμεν; ἢδε γὰρ ἐστὶν ἡ παρθένος...».

²⁰ Π. Εὐδοκίμωφ, *Ἡ Τέχνη τῆς Εἰκόνας. Θεολογία τῆς Ὁραιότητος*, Μτφρ. Κ. Χα-

Ἄς δοῦμε ὅμως πῶς ἐρμηνεύουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας τὸ γεγονός τῆς Γεννήσεως μέσα ἀπὸ μιὰ μικρὴ ἐπιλογή κειμένων.

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος μὲ τέσσερα ρήματα συνοψίζει τὸ σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας τοῦ παντοδυνάμου Δημιουργοῦ καὶ τὴν ἐκτέλεσή του: «*Ἡβουλήθη γὰρ, ἠδυνήθη, κατήλθεν, ἔσωσε· σύνδρομα τὰ πάντα τῷ Θεῷ*». Ὁ Ἅγιος Πατὴρ λέγει πρὸς τὸν ἀκροατὴ: «*Μὴ ζῆτει πῶς*» διότι νικᾶται ἡ τάξη τῆς φύσεως «*ὅπου Θεὸς βούλεται*». Προσθέτοντας θεολογικὰ σχόλια περιγράφει μὲ ἔντονα χρώματα τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ: „Βλέπω ξένο καὶ παράδοξο μυστήριον... Οἱ ἄγγελοι ὑμνοῦν... Ἡ Βηθλεὲμ ὑποδέχεται ἀγγέλους πού ὑμνολογοῦν καὶ γίνεται οὐρανὸς γιὰ νὰ δεχθεῖ τὸν Ἥλιο τῆς δικαιοσύνης... Σήμερα ὁ ὦν τίκτεται, καὶ ὁ ὦν γίνεται ὅ,τι δὲν ἦταν μέχρι τότε· ἐνῶ εἶναι Θεός, γίνεται ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ παύσει νὰ εἶναι Θεός. Δὲν ἐπεξέτεινε τὴ θεότητα γιὰ νὰ γίνεῖ ἄνθρωπος, οὔτε πάλιν προκόπτοντας ἀπὸ ἄνθρωπος ἔγινε Θεός· ἀλλὰ ἐνῶ εἶναι ὁ Λόγος, ἔγινε σάρκα καὶ ἡ φύση του, «*διὰ τὸ ἀπαθές*», ἔμεινε ἀμετάβλητη.“²¹

Τότε, στὴ Βηθλεὲμ, παρερμηνεύοντας τὶς θείες Γραφές, γράφει ὁ Χρυσόστομος, „ὅλοι οἱ ἐπιφανεῖς ἄνθρωποι ἀρνήθηκαν τὴν Θεότητα τοῦ βρέφους. Τώρα ὅμως κάθε κατηγορία ἀνθρώπων βρίσκει στὸ Χριστὸ ἀνταπόκριση καὶ παρηγορία. Τρέχουν κοντὰ Του ὅλοι: βασιλεῖς, στρατιῶται, γυναῖκες, παρθένοι, νήπια, παιδιά, ἄνδρες, ποιμένες, ἀλιεῖς, ἱερεῖς, δοῦλοι, τελῶναι, πόρναι, ὅλοι οἱ ἁμαρτωλοί.“ Ὅλοι ἦλθαν νὰ δοῦν τὸν ἀμνὸ τοῦ Θεοῦ τὸν αἶροντα τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου. Μαζὶ τους σκιρτᾷ, χορεύει καὶ πανηγυρίζει καὶ ὁ Ἅγιος Χρυσορρήμων διότι τὰ σπάργανα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἐλπίδα γιὰ τὴ σωτηρία του. Κρατώντας αὐτὰ τὰ «σπάργανα» ψάλλει μὲ τοὺς ἀγγέλους τὸ «*Δόξα ἐν Ὑψίστοις Θεῷ...*“²² Ἐπιμένει, συνεχίζοντας ὁ Ἅγιος,

ραλαμπίδη, Ἐκδ. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη, 1980, 33-35, 90-99 καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴν εἰκόνα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, 203-221.

²¹ Ἀγ. Ἰω. Χρυσόστομος, *Εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ*, Λόγος, PG 56, 385-386: „Μυστήριον ξένον καὶ παράδοξον βλέπω ποιμένες μου περιηχοῦσι τὰ ὄτα, οὐκ ἔρημον [sic] συρίζοντες μέλος, ἀλλ’ οὐράνιον ἄδοντες ὕμνον. Ἄγγελοι ἄδουσιν, ἀρχάγγελοι μέλλουσιν, ὑμνεῖ τὰ Χερουβὶμ, δοξολογεῖ τὰ Σεραφίμ, πάντες ἐορτάζουσι Θεὸν ἐπὶ γῆς ὀρώντες, καὶ ἄνθρωπον ἐν οὐρανοῖς τὸν ἄνω κάτω δι’ οἰκονομίαν, καὶ τὸν κάτω ἄνω διὰ φιλανθρωπίαν. Σήμερον Βηθλεὲμ τὸν οὐρανὸν ἐμμύησατο ἀντὶ μὲν ἀστέρων ἀγγέλους ὑμνοῦντας δεξαμένη, ἀντὶ δὲ ἡλίου τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀπεριγράπτως χωρήσασα. Καὶ μὴ ζῆτει πῶς ὅπου γὰρ βούλεται Θεός, νικᾶται φύσεως τάξις. Ἡβουλήθη γὰρ, ἠδυνήθη, κατήλθεν, ἔσωσε· σύνδρομα τὰ πάντα τῷ Θεῷ. Σήμερον ὁ ὦν τίκτεται, καὶ ὁ ὦν γίνεται ὅπερ οὐκ ἦν ὦν γὰρ Θεός, γίνεται ἄνθρωπος, οὐκ ἐκστὰς τοῦ εἶναι Θεός. Οὐδὲ γὰρ κατ’ ἔκστασιν θεότητος γέγονεν ἄνθρωπος, οὐδὲ πάλιν κατὰ προκοπὴν ἐξ ἀνθρώπου γέγονε Θεός· ἀλλὰ Λόγος ὦν, διὰ τὸ ἀπαθές σὰρξ ἐγένετο ἀμεταβλήτου μενούσης τῆς φύσεως.“

στό ὅτι τὸ μέγα Μυστήριον τῆς θείας Ἐνανθρωπήσεως δὲν ἔχει ἐξήγησιν ὅπως καὶ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἄχρονος γέννησις. Γνωρίζομε τὸν ἐκ τῆς Παρθένου τόκον καὶ πιστεύομε στὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς πρὸ τῶν αἰώνων γέννησιν τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου Του, ὁ τρόπος ὅμως εἶναι ἀνερμήνευτος γιὰ τὴν ἀνθρωπίνην λογικὴν. Ὁ ἴδιος ἔχει μάθει νὰ σιωπᾷ καὶ νὰ μὴν ἀσχολεῖται μὲ σχετικὰς συζητήσεις ὄχι γιὰ νὰ ἀποφύγει, ἀλλὰ γιὰ νὰ τιμῆσει τὸ ἀπόρρητον Μυστήριον. Τὸ πρᾶγμα αὐτὸ δὲν συνέβη κατὰ τὴν φύσιν, ἀλλὰ εἶναι ὑπερφυσικὸ θαῦμα, ἀποτέλεσμα τῆς θείας βουλήσεως.²³

Ἐρώτημα ποῦ εἶναι εὐλόγον νὰ τεθεῖ εἶναι γιὰτὶ ὁ Μονογενὴς, ὁ ἀναφῆς καὶ ἀπλοῦς καὶ ἀσώματος ὑπεισηλθε στό φθαρτὸ καὶ ὄρατὸ ἀνθρώπινον

²² PG 56, 387: „Ἄλλ’ ὅτε μὲν ἐτέχθη, Ἰουδαῖοι ἠρνοῦντο τὸν ξένον τόκον, καὶ Φαρισαῖοι παρηρμήνευον τὰς θείας Βίβλους, καὶ γραμματεῖς ὑπεναντία τοῦ νόμου ἐλάλουν. Ἡρώδης τὸν τεχθέντα ἐζήτει, οὐχ ἵνα αὐτὸν τιμήσῃ, ἀλλ’ ἵνα αὐτὸν ἀπολέσῃ. Σήμερον γὰρ πάντα ὑπεναντία εἶδον. ... Βασιλεῖς μὲν γὰρ τὸν ἐπουράνιον βασιλεῖα θαυμάζοντες, ... ἦλθον προσκυνήσοντες, στρατιῶται δὲ τὸν ἀρχιστράτηγον τῆς δυνάμεως θεραπεύοντες· αἱ γυναῖκες τὸν ἐκ γυναικὸς τεχθέντα, ἵνα τὰς λύπας τῆς γυναικὸς εἰς χαρὰν μεταβάλλῃ· αἱ παρθένοι τὸ τῆς παρθένου παιδίον, ... τὰ νήπια τὸν νήπιον γενόμενον, ἵνα ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων καταρτίσῃ αἶνον· οἱ παῖδες τὸν παῖδα μάρτυρας διὰ τὴν Ἡρώδου μανίαν εἰργασάμενον οἱ ἄνδρες τὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ τὰ τῶν δούλων θεραπεύσαντα κακά· οἱ ποιμένες τὸν ποιμένα τὸν καλὸν, τὸν τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων προθέμενον οἱ ἱερεῖς τὸν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἀρχιερέα γενόμενον· οἱ δούλοι τὸν μορφὴν δούλου λαβόντα, ἵνα ἡμῶν τὴν δουλείαν ἐλευθερίαν τιμήσῃ οἱ ἀλιεῖς τὸν ἀπὸ ἀλιέων θηρευτὰς ἀνθρώπων ἐργαζόμενον· οἱ τελῶναι τὸν ἀπὸ τελωνῶν εὐαγγελιστὴν ἀναδείξαντα· αἱ πόρνοι τὸν τοῖς πορνικοῖς δάκρυσιν τοὺς πόδας προϊέμενον καὶ ἵνα συντόμως εἶπω, πάντες οἱ ἁμαρτωλοὶ ἦλθον ἰδεῖν τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ τὸν αἶροντα τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ... Πάντων οὖν σκιρτώντων, σκιρτήσαι θέλω καὶ γὰρ, χορεῦσαι βούλομαι, πανηγυρίσαι θέλω χορεῦω δέ, οὐ κιθάραν πλήττων, οὐ θυρσὸν κινῶν, οὐκ αὐλοῦς ἔχων, οὐ δᾶδας ἄπτων, ἀλλ’ ἀντὶ μουσικῶν ὀργάνων τὰ τοῦ Χριστοῦ σπάργανα φέρων. Αὐτὰ γὰρ μοι ἐλπίς, αὐτὰ μοι ζωὴ, αὐτὰ μοι σωτηρία, αὐτὰ μοι αὐλός, αὐτὰ μοι κιθάρα. Διὸ καὶ αὐτὰ ἔρχομαι φέρων, ἵνα τῇ αὐτῶν δυνάμει ἰσχὺν λόγων λαβὼν μετ’ ἀγγέλων εἶπω Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ· μετὰ δὲ ποιμένων, Καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.“

²³ PG 56, 388: „Ὅθεν οὕτε ἡ ἄνω αὐτοῦ γέννησις ἐξήγησιν ἔχει, οὕτε ἡ ἐν ὑστέροις καιροῖς πρόοδος πολυπραγμονεῖσθαι ἀνέχεται. Ὅτι μὲν γὰρ ἔτεκεν ἡ παρθένος, σήμερον οἶδα, καὶ ὅτι ἐγέννησεν ὁ Θεὸς ἀχρόνως, πιστεύω· τὸν δὲ τρόπον τῆς γεννήσεως σιωπῆ τιμᾶν μεμάθηκα, καὶ οὐ διὰ λόγων πολυπραγμονεῖν παρέλαβον... Τὸ οὖν κατὰ φύσιν ζητεῖσθω, τὸ δὲ ὑπὲρ φύσιν σιγῆ τιμᾶσθω, οὐχ ὡς φευκτόν, ἀλλ’ ὡς ἀπόρρητον, καὶ σιωπῆ τιμᾶσθαι ἄξιον... Τί γὰρ εἶπω, ἢ τί λαλήσω; Τὴν τεκοῦσαν ὄρω, τὸν τεχθέντα βλέπω, τὸν δὲ τρόπον τῆς γεννήσεως οὐ συνορῶ· νικᾶται γὰρ φύσις, νικᾶται καὶ τάξεως ὄρος, ὅπου Θεὸς βούλεται. Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν γέγονε τὸ πρᾶγμα· ἀλλ’ ὑπὲρ φύσιν τὸ θαῦμα ἤργησε γὰρ ἡ φύσις, καὶ ἐνήργησε τοῦ Δεσπότη τοῦ βούλημα...“

σῶμα. Προκειμένου νὰ γίνεῖ κατανοητὴ ἡ ἀπάντησις ὁ Ἅγιος Ἰωάννης προβάλλει τὸ παράδειγμα τοῦ τεχνίτου ποῦ ὅταν βρῖσκει ὑλικὸ καλῆς ποιότητος κατασκευάζει σκεῦος ὡραιότατο. Ἔτσι καὶ ὁ Χριστὸς βρῆκε καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Παρθένου σὲ κατάστασις ἀγιότητος, ἔπλασε στὸ πρόσωπὸ τῆς τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν τρόπο ποῦ ἤθελε καὶ στόλισε γιὰ τὸν ἑαυτὸ Του ἕνα ἔμψυχο ναό. Αὐτὸ τὸ σῶμα ἐνδύθηκε καὶ ἐμφανίσθηκε χωρὶς ντροπὴ γιὰ τὸ δυσειδὲς τῆς φύσεως. Τὸ πλάσμα Του ἀπολάμβανε μεγάλη δόξα ὡς ἔνδυμα τοῦ Δημιουργοῦ. Ὁ πρωτόπλαστος ἄνθρωπος συνεστήθη ἀφοῦ ὁ Πλάστης πῆρε στὰ χέρια Του τὸν πηλό. Τὸ φθαρμένο σκεῦος τοῦ μεταπτωτικοῦ ἀνθρώπου θὰ ἦταν ἀδύνατον νὰ μεταποιηθεῖ καὶ νὰ εὔρει τὴν πρώτη λαμπρότητα ἂν δὲν ἀποτελοῦσε ἔνδυμα τοῦ ἰδίου τοῦ Δημιουργοῦ. Ψιλὸ ὄργανο τῆς ἀπορρήτου δυνάμεώς Του, μετὰ τὴν ἐπέλευσις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔγινε ἡ Παρθένος.²⁴

Τὸ θαῦμα τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου προκαλεῖ ἐκπληξὴ στὸν ἱερὸ Χρυσόστομο. Ὁ Παλαιὸς τῶν ἡμερῶν ἔγινε παιδί, ὁ καθημένος ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου τοποθετεῖται ἐν φάτνῃ, ὁ ἀναφῆς καὶ ἀπλοῦς καὶ ἀσύνθετος καὶ ἀσώματος τυλίγεται σὲ χέρια ἀνθρώπινα. Ἐκεῖνος ποῦ διασπᾶ τὰ δεσμὰ τῆς ἀμαρτίας, ἐπειδὴ τὸ θέλει, περιβάλλεται μὲ σπάργανα. Θέλει νὰ μεταβάλει τὴν ἀτιμία σὲ τιμὴ, νὰ ἐνδύσει τὴν ἀδοξία μὲ δόξα, νὰ ἀποδείξει τρόπο ἀρετῆς τὸν ὀρισμὸ τῆς ὑβρεως. „Ὁ Λόγος μπαίνει στὸ σῶμα μου γιὰ νὰ χωρέσει μέσα μου ὁ Λόγος Του, παίρνει τὴ σάρκα μου καὶ μοῦ δίδει τὸ Πνεῦμα Του γιὰ νὰ μὲ ἀγιάσει καὶ νὰ μὲ διασώσει“, γράφει σὲ προσωπικὸ τόνο ὁ Ἅγιος Ἰωάννης.²⁵

²⁴ PG 56, 388 : „...Καὶ τίκεται ἐκ παρθένου ἀγνούσης τὸ πρᾶγμα· οὔτε γὰρ συνήργησε πρὸς τὸ γινόμενον, οὔτε συνεβάλετο πρὸς τὸ πραττόμενον, ἀλλ’ ἦν ψιλὸν ὄργανον τῆς ἀπορρήτου αὐτοῦ δυνάμεως, μόνον εἰδυῖα, ὁ παρὰ τοῦ Γαβριὴλ ἐρομένη ἔμαθεν, ὅτι Πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; Καὶ φησι· Τοῦτο βούλει μαθεῖν; Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι. Καὶ πῶς ἦν μετ’ αὐτῆς, καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξ αὐτῆς; Ὡσπερ τεχνίτης εὐρῶν ὕλην χρησιμωτάτην, κάλλιστον ἀπεργάζεται σκεῦος· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς εὐρῶν τῆς παρθένου ἅγιον καὶ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ἔμψυχον ἑαυτῶ κατεκόσμησε ναόν, ὃν ἐβουλήθη τρόπον πλάσας τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ παρθένῳ, καὶ ἐνδυσάμενος αὐτὸν, σήμερον προήλθεν, οὐκ αἰδεσθεὶς τὸ δυσειδὲς τῆς φύσεως. Οὐδὲ γὰρ ὑβριν ἔφερον αὐτῶ, φορέσαι τὸ ἴδιον ἔργον· καὶ τὸ πλάσμα δὲ μεγίστην ἔκαρπούτο δόξαν, ἔνδυμα τοῦ τεχνίτου γινόμενον. Ὡσπερ γὰρ παρὰ τὴν πρώτην πλάσιν ἀδύνατον ἦν συνεστάναί τὸν ἄνθρωπον, πρὶν ἢ τὸν πηλὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐλθεῖν· οὕτω καὶ τὸ φθαρὲν σκεῦος ἀδύνατον μεταποιηθῆναι, εἰ μὴ γέγονεν ἔνδυμα τοῦ ποιήσαντος.“

²⁵ PG 56, 389 : „Ἀλλὰ τί εἶπω, ἢ τί λαλήσω; Ἐκπλήττει γὰρ με τὸ θαῦμα. Ὁ Παλαιὸς ἡμερῶν παιδίον γέγονεν, ὁ ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου καθημένος ἐν φάτνῃ τίθεται, ὁ ἀναφῆς, καὶ ἀπλοῦς, καὶ ἀσύνθετος, καὶ ἀσώματος χερσὶν ἀνθρωπίναις ἐλίσ-

Περιγράφει ἐν συνεχείᾳ μὲ πολὺ γλαφυρὸ τρόπο τὴν κατάστασιν στὴν ὁποία βρισκόταν τὸ Θεῖο Βρέφος καὶ ἡ Θεοτόκος: „Τέκτονα καὶ Φάτνη βλέπω... Βρέφος καὶ σπάργανα... Λεχῶνα παρθένο, περιφρονημένη. Φτώχεια πολλή... Ἀνέχεια πολλή. Εἶδες ὅμως τί πλοῦτος μέσα στὴν μεγάλη φτώχεια; Ὁ πλούσιος ἔγινε φτωχὸς γιὰ χάριν μας. Δὲν ἔχει οὔτε κρεβάτι οὔτε στρῶμα. Τὸν ἔχουν ἐναποθέσει μέσα σὲ ξερὸ παχνί.“²⁶

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἐξυμνεῖ τὴν πτωχεία τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ περιγράφει τὴν κατάστασιν τοῦ Ἰωσήφ κατὰ τρόπο πού μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κατανοήσουμε ὅτι ἤδη ἀπὸ νωρὴς ἦταν γνώριμη ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Ἰωσήφ στὴν εἰκόνα τῆς Γεννήσεως καθὼς καὶ τοῦ Διαβόλου πού προσπαθεῖ νὰ τοῦ ἐνσπείρει ἀμφιβολίες γιὰ τὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου. Ὁ μέγας αὐτὸς Πατὴρ καὶ Διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας ἀπαντᾷ στὸ ἐρώτημα πού ἔχουν πολλοὶ πιστοὶ: „γιατί ὁ Χριστὸς ἐπέλεξε μητέρα παρθένο“; Μᾶς ἐξηγεῖ ὅτι κάποτε ὁ Διάβολος ἐξαπάτησε τὴν Εὐὰ ἀλλὰ τώρα ὁ Ἄγγελος ἔφερε τὸ μήνυμα στὴν Παρθένο Μαριάμ. Κάποτε ἡ Εὐὰ ξεστόμισε λόγο πού ἔγινε αἰτία θανάτου. Τώρα ἡ Μαρία γέννησε τὸ Λόγο πού ἔγινε αἰτία αἰωνίου ζωῆς. Ὁ λόγος τῆς Εὐὰς ἔδειξε τὸ δέντρο πού ἔβγαλε τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τὸν Παράδεισο. Ὁ Λόγος τῆς Μαρίας ἔδειξε τὸ Σταυρό, πού ἔβαλε τὸ ληστή, ἀπόγονο τοῦ Ἀδὰμ πάλι στὸν Παράδεισο. Αὐτὸ ἔγινε γιὰ νὰ μάθουν καὶ οἱ πιστοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ ἀσεβεῖς τὸ μέγεθος τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ.²⁷

σεται, ὁ τὰ τῆς ἀμαρτίας διασπῶν δεσμὰ σπαργάνοις ἐμπλέκεται, ἐπειδὴ τοῦτο θέλει. Θέλει γὰρ τὴν ἀτιμίαν ποιῆσαι τιμῆν, τὴν ἀδοξίαν ἐνδύσαι δόξαν, τὸν τῆς ὕβρεως ὄρον, ἀρετῆς δεῖξαι τρόπον. Ὅθεν ὑπέρχεται τὸ ἐμὸν σῶμα, ἵνα ἐγὼ χωρήσω τὸν αὐτοῦ Λόγον· καὶ λαβὼν τὴν ἐμὴν σάρκα, δίδωσί μοι τὸ ἑαυτοῦ Πνεῦμα, ἵνα διδοὺς καὶ λαμβάνων θησαυρόν μοι ζωῆς ἐμπορεύσῃται. Λαμβάνει μου τὴν σάρκα, ἵνα με ἀγιάσῃ· δίδωσί μοι τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ, ἵνα με διασώσῃ. Ἀλλὰ τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω; Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. Οὐκέτι λέγεται ὡς γενησόμενον, ἀλλὰ θαυμάζεται ὡς πεπραγμένον. Παρὰ Ἰουδαίους ἐπέπρακτο, παρ' οἷς καὶ ἐλέγετο, ὅφ' ἡμῶν δὲ πιστεύεται, παρ' οἷς οὐδὲ ὠνομάζετο. Ἴδου ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει...“

²⁶ PG 56, 392 : „Τέκτονα καὶ φάτνην ὁρῶ, καὶ βρέφος, καὶ σπάργανα, λοχὸν παρθένου τῶν χρειῶν ἔρημον, ὅλα πτωχείας ἐχόμενα, ὅλα πενίας γέμοντα. Εἶδες πλοῦτον ἐν πενίᾳ πολλῇ; πῶς πλούσιος ὢν δι' ἡμᾶς ἐπτώχευσε; πῶς οὔτε κλίνην, οὔτε στρωμνὴν εἶχεν, ἀλλ' ἐπὶ ξηρᾶς ἔρριπτο φάτνης.“

²⁷ PG 56, 393-394: „Τὸ ῥῆμα τῆς Εὐὰς ξύλον ἔδειξε, δι' οὗ τὸν Ἀδὰμ ἐκ τοῦ παραδείσου ἐξέωσεν ὁ Λόγος δὲ ὁ ἐκ τῆς Παρθένου τὸν σταυρὸν ἔδειξε, δι' οὗ τὸν ληστήν εἰς πρόσωπον τοῦ Ἀδὰμ εἰς τὸν παράδεισον εἰσήγαγεν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐπίστευον Ἕλληνας, οὐκ Ἰουδαίους, οὐχ αἰρετικῶν παῖδες, ὅτι ὁ Θεὸς ἀρρέυστως καὶ ἀπαθῶς ἐγέννησε, διὰ τοῦτο σήμερον ἐκ παθητοῦ σώματος προελθὼν, ἀπαθὲς τὸ παθητὸν διέτηρησε σῶμα, ἵνα δεῖξῃ, ὅτι ὡσπερ ἐκ τῆς παρθένου τεχθεὶς τὴν παρθενίαν οὐκ ἔλυσε, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς ἀρρέυστος καὶ ἀναλλοιώτου μενούσης τῆς ἀγίας οὐσίας, ὡς Θεὸς Θεὸν θεοπρεπῶς ἐγέννησεν.“

Στὸν ἀποδιδόμενον στὸν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης Λόγο «*Εἰς τὸ Γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος*» ἀναφέρεται ὅτι ὁ Χριστὸς περίμενε ὑπομονετικὰ μέχρι τῆ στιγμῆ τῆς ἐνσαρκώσεώς Του γιὰ νὰ βλαστήσει ἡ ἁμαρτία ποὺ φύτεψε ὁ διάβολος καὶ τότε πήρε τὸ τσεκούρι καὶ τὴν ἔκοψε ἀπὸ τὴ ρίζα. Ὅπως τονίζει ὁ Ἅγιος, ὁ γιατρὸς δὲν ἐπεμβαίνει στὸ ἀνθρώπινο σῶμα ὅσο ἐκεῖνο εἶναι προσβεβλημένο ἀπὸ τὸν πυρετό. Ἐπεμβαίνει ὅταν ἐκδηλωθεῖ ὀλοκληρωτικὰ ἡ ἀσθένεια γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ ἀσθενοῦς. Τὸ ἴδιο ἔπραξε καὶ ὁ Χριστὸς μὲ τὴ Σάρκωσή Του. Ὁ Χριστὸς περίμενε νὰ ἐκδηλωθεῖ ἡ κακία ποὺ αἰχμαλώτισε τὴν ἀνθρωπίνη φύση, γιὰ νὰ μὴ μείνει τίποτα ἀθεράπευτο ἀπὸ ὅσα κρύβονταν σ' αὐτὴν καὶ γιάτρεψε ὅσους νοσοῦσαν στὴν ψυχῇ. Γι' αὐτὸ δὲν ἐμφανίζεται οὔτε κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Νῶε, ὅταν ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα εἶχε καταφθαρεῖ μέσα στὴν ἀδικία. Ὁ λόγος ἦταν ὅτι πολλὰ κακὰ κρύβονταν ἀκόμη μέσα στὴν ἀνθρώπινη φύση.²⁸

Ὅταν εἶχαν ὅλοι ἐξαχρειωθεῖ, ὅταν ἡ ἁμαρτία εἶχε ἀπλωθεῖ παντοῦ, ὅταν περισσεύει ἡ ἀνομία, ὅταν ὁ ζόφος τῆς κακίας ἔφθασε στὸ ἀνώτατο ὄριο, τότε φάνηκε ἡ χάρις καὶ ἀνέτειλε τὸ ἀληθινὸ φῶς.²⁹ Ὁ Ἅγιος ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τοὺς «ἀντιρρησίες» ποὺ ἀναρωτιοῦνται, γιὰτι ἀφοῦ ὁ Χριστὸς γεννήθηκε γιὰ νὰ καταλύσει τὴν κακία καὶ δὲν θὰ ἔπρεπε λογικὰ νὰ ἔχει ἀφήσει κανένα ἴχνος τῆς, κάθε μέρα παρατηροῦνται φόνοι, κλοπές, μοιχεῖες καὶ τὰ χειρότερα κακουργήματα. Ὅποιος κάνει αὐτὴ τὴ διαπίστωση ἄς λύσει τὴν ἀμφιβολία του μὲ ἓνα ἀπὸ τὰ γνωστὰ παραδείγματα: ὅταν, δηλαδή, σκοτώνουμε ἓνα φίδι, βλέπομε ὅτι δὲν πεθαίνει ὅλο τὸ ἔρπετό μαζί μὲ τὸ κεφάλι,

²⁸ Ἁγ. Γρηγορίου Ἐπισκόπου Νύσσης, *Εἰς τὸ Γενέθλιον τοῦ Σωτῆρος*, PG 46, 1129D–1132A: „Τάχα δὲ καὶ τοῦ μὴ καταρχὰς ἐπιφανῆναι τὸν κύριον ἀλλ' ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων χαρίσασθαι τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ τῆς θεότητος αὐτοῦ τὴν ἐμφάνειαν, ταύτην ἂν τις τὴν αἰτίαν εὐλόγως ὑπονοήσειεν, ὅτι ὁ μέλλον ἐπὶ καθαιρέσει τῆς κακίας τῷ ἀνθρωπίνῳ καταμίγνυσθαι βίῳ ἀναγκαίως πᾶσαν ἀνέμεινε τὴν κακίαν τὴν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ριζωθεῖσαν ἀναβλαστήσαι, εἴθ' οὕτως ἐπήγαγε, καθὼς φησι τὸ εὐαγγέλιον, τὴν ἀξίνην τῇ ρίζῃ. Καὶ γὰρ τῶν ἱατρῶν οἱ τῇ τέχνῃ προσέχοντες ἐνδοθεν ἔτι τὸ σῶμα τοῦ πυρετοῦ διασμύχοντος καὶ κατ' ὀλίγον ὑπὸ τῶν νοσοποιῶν αἰτιῶν ἐξαπτομένου ἐνδιδόασιν τῷ ἀρρωστήματι, μέχρις ἂν εἰς ἀκμὴν προέλθῃ τὸ πάθος, οὐδεμίαν ἐκ τῶν σιτίων ἐπάγοντες τῷ ἀσθενοῦντι βοήθειαν. Ἐπειδὴν δὲ στάσιμον γένηται τὸ κακὸν, τότε τὴν τέχνην ἐπάγουσιν ἐκφανείσης πάσης τῆς νόσου. Οὕτως καὶ ὁ τοὺς κακῶς ἔχοντας τὴν ψυχὴν ἱατροῦν ἀνέμεινε τὴν ἐκ κακίας νόσον, ἣ κατεκρατήθη τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, πᾶσαν ἐκκαλυφθῆναι, ὡς ἂν μηδὲν τῶν κεκρυμμένων ἀθεράπευτον μείνειε τοῦ ἱατροῦ μόνον τὸ φανὲν θεραπεύοντος. Διὰ τοῦτο οὔτε κατὰ τοὺς καιροὺς τοῦ Νῶε πάσης σαρκὸς ἐν ἀδικίᾳ καταφθαρείσης ἐπάγει διὰ τῆς ἰδίας ἐμφανείας τὴν ἴασιν... διότι πολλὰ τῶν ὑπολοίπων κακῶν ἔτι τῇ ἀνθρωπίνῃ κατεκρύπτετο φύσει.“

²⁹ Ρωμ Γ' 12: „πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἠχρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός.“

ἀλλά, ἐνῶ τὸ κεφάλι ἔχει πεθάνει, τὸ ὑπόλοιπο σῶμα εἶναι ζωντανὸ καὶ δειχνεὶ τὸ θυμὸ του χωρὶς νὰ ἔχει στερηθεῖ τὴ ζωτικὴ δύναμη. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ στὴν περίπτωση Ἐκείνου πού σκότωσε τὸ δράκοντα τῆς ἀμαρτίας. Ὅταν τὸ θηρίο μεγάλωσε αὐξανόμενο μαζί με κάθε μιὰ ἀπὸ τὶς γενεὲς τῶν ἀνθρώπων, συνέτριψε τὴν κεφαλὴ του, δηλαδή τὴ δύναμη πού ἀναιρεῖ τὰ καλὰ καὶ ἔχει πάνω της πολλὰς κεφαλὰς ἀλλὰ δὲν ἀσχολήθηκε με τὸ ὑπόλοιπο σῶμα, ἐπιτρέποντας νὰ ἀπομείνει ἡ κίνηση μέσα στὸ νεκρὸ θηρίο ὡς ἀφορμὴ ἀσκήσεως γιὰ τοὺς μεταγενεστέρους.³⁰

Ποιὸ εἶναι λοιπὸν τὸ κεφάλι πού συνετρίβη; Ἐκεῖνο πού ἔφερε στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου τὸ θάνατο μετὰ τὴν ἀμαρτωλὴ συμβουλή καὶ μετὰ τὸ δάγκωμά του στάλαξε τὸ θανατηφόρο δηλητήριο. Αὐτὸς λοιπὸν πού κατάλυσε τὴν ἐξουσία τοῦ θανάτου, συνέτριψε τὴ δύναμη τῆς κεφαλῆς τοῦ φιδιοῦ, ὅπως λέει ὁ προφήτης. Τὸ ὑπόλοιπο ὅμως σῶμα τοῦ θηρίου σκορπισμένο μέσα στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου, ὅσο βρίσκεται μέσα στὶς κινήσεις τῆς κακίας, σκληραίνει ἀδιάκοπα τὴ ζωὴ μας μετὰ τὰ λέπια τῆς ἀμαρτίας. Ἡ δύναμὴ του βέβαια εἶναι πιὰ νεκρὴ, ἀφοῦ ἀχρηστεύθηκε τὸ κεφάλι. Ὅταν περάσει ὅμως ὁ καιρὸς καὶ ἀκίνητοποιηθοῦν τὰ κινούμενα κομμάτια κατὰ τὴν προσδοκώμενη συντέλεια τῆς ζωῆς αὐτῆς, τότε καταργεῖται ἡ οὐρὰ καὶ τὸ τελευταῖο τμήμα τοῦ ἐχθροῦ πού εἶναι ὁ θάνατος. Ὁ πλήρης ἀφανισμὸς τῆς κακίας θὰ πραγματοποιηθεῖ, ἀφοῦ θ' ἀνακληθοῦν ὅλοι στὴ ζωὴ μετὰ τὴν Ἀνάστασι. Οἱ δίκαιοι θὰ μετοικήσουν ἀμέσως στὴν οὐράνιο μακαριότητα, ἐνῶ οἱ ἔνοχοι ἀμαρτημάτων θὰ παραδοθοῦν στὴ γέεννα.³¹

³⁰ PG 46, 1132D–1133A: „ἔρει γὰρ ὁ ἀντιλέγων τυχόν, ὅτι τὸν ἀναμείναντα τοὺς χρόνους πρὸς τὴν τῆς κακίας φανέρωσιν, ὅπως αὐξηθεῖσαν αὐτὴν ἐξέλη προθέλυμνον, πᾶσαν εἰκὸς αὐτὴν ἀνηρηκέναι, ὡς μηδὲν αὐτῆς ὑπολειφθῆναι τῷ βίῳ λείψανον. Νυνὶ δὲ καὶ φόνοι καὶ κλοπαὶ καὶ μοιχεῖαι καὶ πάντα τολμᾶται τὰ πονηρότατα. Ἄλλ' ὁ πρὸς τοῦτο βλέπων ὑποδείγματί τινα τῶν γνωρίμων τὴν περὶ τούτων ἀμφιβολίαν λυσάτω. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τῶν ἐρπετῶν ἀναιρέσεως ἔστιν ἰδεῖν οὐκ εὐθὺς τὸν κατόπιν ὄλκον τῆ κεφαλῆ συννεκρούμενον, ἀλλ' ἡ μὲν τέθνηκε, τὸ δὲ οὐραῖον ἔτι ἐψύχεται τῷ ἰδίῳ θυμῷ, καὶ τῆς ζωτικῆς κινήσεως οὐκ ἐστέρηται, – οὕτως καὶ ὁ τοῦ δράκοντος ἀναιρέτης, ὅτε πολὺ τὸ θηρίον ἐγένετο πάσαις ταῖς καθέκαστον συναυξηθὲν γενεαῖς τῶν ἀνθρώπων, τὴν κεφαλὴν ἀνελών, τουτέστι τὴν τῶν κακῶν ἐφευρετικὴν δύναμιν τὴν πολλὰς ἔχουσαν ἐν αὐτῇ κεφαλᾷ οὐδένα τοῦ κατόπιν ὄλκου πεποίηται λόγον εἰς ἀφορμὴν γυμνασίου τοῖς ἐφεξῆς τὴν ἐν τῷ νεκρῷ θηρίῳ κίνησιν ὑπολειφθῆναι ποιήσας.“

³¹ PG 46, 1133BC: ”Τίς οὖν ἡ θλασθεῖσα κεφαλὴ; ἡ θάνατον εἰσενεγκοῦσα τῆ πονηρᾷ συμβουλῇ, ἡ τὸν θανατηφόρον ἰὸν ἐμβαλοῦσα τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τοῦ δήγματος. Ὁ τοίνυν καταλύσας τοῦ θανάτου τὸ κράτος τὴν ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ὄφεως δύναμιν, καθὼς φησὶν ὁ προφήτης, συνέθλασεν. Ὁ δὲ λοιπὸς τοῦ θηρίου ὄλκος τῷ ἀνθρώπῳ συνεσπαρμένος βίῳ, ἕως ἂν ἡ τὸ ἀνθρώπινον ἐν ταῖς κατὰ κακίαν κινήσεσιν, αἰετῆ φολιδὶ τῆς ἀμαρτίας περιτραχύνει τὸν βίον. Τῆ μὲν δυνάμει ἤδη νεκρὸς ἐστὶ τῆς κε-

Ὁ λόγος ὁμως ἐπανέρχεται εἰς «τὴν παροῦσαν χαρὰ» τῶν Χριστουγέννων. Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων καὶ Μάγοι μετὰ ἀστέρος γίνονται κήρυκες τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν Προφητῶν. «Ὡ τοῦ θαύματος, ἡ παρθένος μήτηρ γίνεται καὶ διαμένει παρθένος». Ἡ Θεοτόκος εἶναι ἡ «καινοτομία τῆς φύσεως»: στίς ἄλλες γυναῖκες μία παρθένος δὲν εἶναι μητέρα, ὅταν ὁμως γίνῃ μητέρα δὲν ἔχει πιά τὸ γνῶρισμα τῆς παρθενίας. Ἐδῶ καὶ τὰ δύο ὀνόματα συνέπεσαν. Ἡ ἴδια εἶναι καὶ μητέρα καὶ παρθένος. Οὔτε ἡ παρθενία ἐμπόδισε τὴ γέννηση οὔτε ἡ γέννηση κατήργησε τὴν παρθενία. Ἐπρεπε Αὐτὸς πού ἦρθε στὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ ἀφθαρτοποιήσῃ τὰ πάντα, νὰ ἀρχίσει ἀπὸ τὴν ἀφθαρσία πού ἐξυπηρετοῦσε τὴ γέννησή Του. Ὅταν ἡ θεία Χάρη προδιέθετε τοὺς ἀνθρώπους ὥστε νὰ μὴ θεωρήσουν ἀπίθανη τὴ γέννηση ἀπὸ τὴν Παρθένο, προετοιμάζε τὴ συγκατάθεση τῶν ἀπίστων μὲ μικρότερα θαύματα, ὅπως τὴ γέννηση τοῦ Ἰωάννη ἀπὸ τὴν ἡλικιωμένη καὶ στείρα Ἐλισάβετ. Αὐτὸ εἶναι τὸ προοίμιον τοῦ θαύματος τῆς παρθενίας. Ὅπως δηλαδὴ ἡ γέννηση τοῦ παιδιοῦ τῆς Ἐλισάβετ ἀποδίδεται στὸ θεῖο θέλημα, ἔτσι καὶ τὸ ἀπίστευτον τοῦ παρθενικοῦ τόκου, γίνεται πιστευτὸ μὲ τὴν ἀναφορὰ τοῦ στό θεοῦ.³²

Βλέποντας τὸ σπῆλαιον ὅπου γεννᾶται ὁ Κύριος, πρέπει νὰ βάλωμε στὸ νοῦ μας, κατὰ τὸν Λόγον τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου, τὸ σκοτεινὸ καὶ ὑπόγειον βίον τῶν ἀνθρώπων τῶν καθημένων «ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου» (Λκ 1, 79)

φαλῆς ἀχρειωθείσης. Ἐπειδὴν δὲ παρέλθη ὁ χρόνος καὶ στῆ τὰ κινούμενα κατὰ τὴν προσδοκωμένην τῆς οὔτως ὁ παντελὴς ἀφανισμὸς τῆς κακίας γενήσεται πάντων εἰς ζωὴν διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀνακληθέντων, τῶν μὲν δικαίων εὐθὺς εἰς τὴν ἄνω λῆξιν μετοικισθέντων, τῶν δὲ ταῖς ἀμαρτίαις ἐνεχομένων τῷ τῆς γενένης πυρὶ ἐκκαθαρθέντων. ζωῆς ταύτης συντέλειαν, τότε τὸ οὐραϊὸν τε καὶ τὸ ἔσχατον τοῦ ἐχθροῦ καταργεῖται – τοῦτο δὲ ἐστὶν ὁ θάνατος – ...“

³² PG 46, 1136A–D : „ὁρᾷς τὴν καινοτομίαν τῆς φύσεως; ἐπὶ τῶν ἄλλων γυναικῶν, ἕως παρθένος ἐστὶ, μήτηρ οὐκ ἐστίν. Ἐπειδὴν δὲ μήτηρ γένηται, τὴν παρθενίαν οὐκ ἔχει. Ἐνταῦθα δὲ τὰ δύο συνέδραμε κατὰ ταῦτον τὰ ὀνόματα. Ἡ γὰρ αὐτὴ καὶ μήτηρ καὶ παρθένος ἐστὶ. Καὶ οὔτε ἡ παρθενία τὸν τόκον ἐκώλυσε, οὔτε ὁ τόκος τὴν παρθενίαν ἔλυσεν.“ Ἐπρεπε γὰρ τὸν ἐπὶ ἀφθαρσία τοῦ παντὸς ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ γενόμενον ἀπὸ τῆς ὑπηρετοῦσης αὐτοῦ τῆς γεννήσεως τῆς ἀφθαρσίας ἄρξασθαι. Τὴν γὰρ ἀπειρόγαμον ἄφθορον οἶδεν ὀνομάζειν ἢ τῶν ἀνθρώπων συνήθεια... ἡ δὲ τῆς προφητείας δύναμις ἀπαράγραπτος ἐν τῇ βίβλῳ τοῦ εὐαγγελίου κηρύσσεται. Ὅτε προσδοποιοῦσα τοῖς ἀνθρώποις ἡ θεία χάρις μὴ ἄπιστον τὸν ἐκ παρθένου τόκον ἠγήσασθαι τοῖς ἐλάττωσι θαύμασι προγυμνάζει τῶν ἀπίστων τὴν συγκατάθεσιν, τῇ στείρᾳ καὶ παρῆλικι τίκτεται παῖς. Τοῦτο προοίμιον τοῦ κατὰ τὴν παρθενίαν θαύματος γίνεται. Ὡς γὰρ ἡ Ἐλισάβετ οὐ δυνάμει φύσεως γίνεται μήτηρ ἄγονος τὸν βίον καταγῆρασασα, ἀλλ’ ἐπὶ τὸ θεῖον βούλημα τοῦ παιδὸς ἡ γέννησις ἀναφέρεται, οὕτω καὶ τῆς παρθενικῆς ὠδίνος ἡ ἀπιστία τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἀναφορᾷ τὸ πιστὸν ἔχει.“

ὥσπου νὰ φθάσει καί νὰ φανερωθεῖ Ἐκεῖνος. Τυλίγεται σφιχτὰ μέσα στὰ σπάργανα Αὐτὸς ποὺ ἔχει φορέσει τίς σειρὲς τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων. Ἡ φάτνη εἶναι ὁ στάβλος τῶν ἀλόγων ζῶων, ὅπου γεννᾶται ὁ Λόγος, γιὰ νὰ καταλάβει τὸ βόδι τὸν ἀφέντη του καὶ ὁ ὄνος τὸ παχνὶ τοῦ Κυρίου του (Ἠσ. 1, 3). Βόδι εἶναι αὐτὸς ποὺ εἶναι στὸ ζυγὸ τοῦ νόμου, ἐνῶ ὄνος τὸ μεταφορικὸ ζῶο, τὸ φορτωμένο μὲ τὴν ἁμαρτία τῆς εἰδωλολατρίας. «Αὐτὸς κάνει νὰ φυτρῶνει χόρτο γιὰ τὰ ζῶα» (Ψαλμ. 103, 14), λέει ὁ προφήτης, ἐνῶ τὸ λογικὸ ζῶο τρέφεται μὲ ψωμί. Πι' αὐτὸ λοιπὸν ὁ Ἄρτος τῆς ζωῆς κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ (Ἰω. 6, 48), τοποθετήθηκε μέσα στὴ φάτνη ποὺ εἶναι ἡ κατοικία τῶν ἀλόγων γιὰ νὰ μεταλάβουν καὶ τὰ ἄλογα τροφὴ λογικὴ καὶ νὰ γίνουν λογικά. Μέσα στὴ φάτνη, ἀνάμεσα στὸ βόδι καὶ τὸν ὄνο ὁ Κύριος γίνεται μεσίτης. Γκρεμίζει τὸ μεσότοιχο τοῦ φραγμοῦ γιὰ νὰ ἐνώσει στὸ πρόσωπό Του τοὺς δύο σὲ ἓνα νέο ἄνθρωπο (Εφ. 2, 14), καταργῶντας τὸν βαρὺ ζυγὸ τοῦ Νόμου τοῦ ἐνόου καὶ ἐλευθερώνοντας τὸν ἄλλο ἀπὸ τὸ φορτίο τῆς εἰδωλολατρίας.³³

³³ PG 46, 1143B-1144A: „Ἄλλ’ ἐπὶ τὴν Βηθλεὲμ ἡμᾶς ἀναδραμεῖν τῷ λόγῳ προτρέπεται τὸ ἀγγελικὸν εὐαγγέλιον καὶ κατιδεῖν τὰ ἐν τῷ σπηλαίῳ μυστήρια. τί τοῦτο; — παιδίον σπαργάνοις διειλημμένον καὶ ἐπὶ φάτνης ἀναπαυόμενον καὶ ἡ μετὰ τόκον παρθένος, ἡ ἄφθορος μήτηρ, περιέπει τὸ ἔκγονον. Εἵπωμεν οἱ ποιμένες ἡμεῖς τὴν τοῦ προφήτου φωνήν, ὅτι καθάπερ ἠκούσαμεν οὕτως καὶ εἶδομεν ἐν πόλει κυρίου τῶν δυνάμεων, ἐν πόλει τοῦ θεοῦ ἡμῶν. Ἄρα συντυχικῶς ταῦτα κατὰ τὸ συμβάν καὶ γέγονεν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἰστορήται καὶ οὐδεὶς ἔπεςτι λόγος τῇ ἰστορίᾳ; Τί βούλεται τῷ δεσπότη ἡ ἐν σπηλαίῳ καταγωγῇ, ἡ ἐπὶ φάτνης κατάκλισις, τὸ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν φόρων ἀπογραφῆς καταμιχθῆναι τῷ βίῳ; – ἢ δῆλόν ἐστιν, ὅτι ὡσπερ τῆς νομικῆς ἡμᾶς ἐξαιρεῖται κατὰρας αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν κατὰρα γενόμενος καὶ τοὺς ἡμετέρους μῶλωπας εἰς ἑαυτὸν μετατίθησιν, ἵνα τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰαθῶμεν, οὕτως καὶ ἐν φόρῳ γίνεται, ἵνα ἡμᾶς τῶν πονηρῶν δασμῶν ἐλευθερώσῃ, οἷς ὑπέκειτο τὸ ἀνθρώπινον ὑπὸ τοῦ θανάτου φορολογούμενον; τὸ δὲ σπήλαιον, ἐν ᾧ τίκεται ὁ δεσπότης, τὸν ἀφεγγῆ καὶ ὑπόγειον τῶν ἀνθρώπων νόησον βίον, ἐν ᾧ γίνεται ὁ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἐπιφαινόμενος. Σπαργάνοις δὲ διασφίγγεται ὁ τὰς σείρας τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων περιβαλλόμενος. Ἡ δὲ φάτνη τὸ τῶν ἀλόγων ἐστὶν ἐνδιαίτημα, ἐν ἧ γίνεται ὁ λόγος, ἵνα γνῶ βοῦς τὸν κτησάμενον καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ, βοῦς ὁ ὑπεζευγμένος τῷ νόμῳ, ὄνος τὸ ἀχθοφόρον ζῶον, τὸ τῇ ἁμαρτίᾳ τῆς εἰδωλολατρίας πεφορτισμένον. Ἄλλ’ ἡ μὲν κατάλληλος τροφὴ τῶν ἀλόγων ζῶων χόρτος ἐστίν. ἀνατέλλων γὰρ χόρτον τοῖς κτήνεσι, φησι ὁ προφήτης. Τὸ δὲ λογικὸν ζῶον ἄρτω τρέφεται. Διὰ τοῦτο τοίνυν τῇ φάτνῃ, ἣτις ἐστὶ τῶν ἀλόγων ἐστία, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς ἄρτος προστίθεται, ἵνα καὶ τὰ ἄλογα τῆς λογικῆς μεταλάβοντα τροφῆς ἐν λόγῳ γένηται. Μεσιτεύει τοίνυν ἐπὶ τῆς φάτνης τῷ βοὶ καὶ τῷ ὄνῳ ὁ ἀμφοτέρων κύριος, ἵνα τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας τοὺς δύο κτίση ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρωπον καὶ τούτου τὸν βαρὺν ζυγὸν τοῦ νόμου περιελών, κάκεινον τοῦ τῆς εἰδωλολατρίας ἄχθους ἀποφορτίσας.“

Ὁ Χριστὸς προῆλθε ἀπὸ τῆ φυλῆ τοῦ Ἰούδα (Εβρ. 7, 14), ὅπως λέει ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ οἱ Ἰουδαῖοι δὲν καταφωτίζονται ἀπὸ Αὐτὸν ποῦ ἀνέτειλε. Οἱ μάγοι εἶναι ἄσχετοι μὲ τὴ διαθήκη τῆς ἐπαγγελίας καὶ ξένοι πρὸς τὴν εὐλογία τῶν πατέρων, προηγοῦνται ὅμως στὴ γνώση ἀπὸ τὸν ἰσραηλιτικὸ λαό· ἀναγνώρισαν καὶ τὸ οὐράνιο ἄστρο καὶ δὲν ἀγνόησαν τὸ βασιλιά μέσα στὸ σπήλαιο. Οἱ μάγοι φέρνουν δῶρα, ἐνῶ οἱ δικοὶ Του τὸν ἐπιβουλεύονται. Οἱ πρῶτοι Τὸν προσκυνοῦν, οἱ ἄλλοι Τὸν καταδιώκουν. Ἐκεῖνοι χαίρονται ὅταν βρίσκουν Αὐτὸν ποῦ ζητοῦσαν : «...ιδόντες δὲ τὸν ἀστέρα ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα...» (Ματθ. 2,10). Αὐτοὶ ταράττονται ἀπὸ τὴν προ-αγγελθεῖσα Γέννηση Ἐκείνου : «...ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς Ἡρώδης ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ...» (Ματθ. 2,3). Οἱ μάγοι προσφέρουν σ' Αὐτὸν λίβανο ὅπως σὲ ἓνα Θεό, τιμοῦν μὲ χρυσὸ τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα, καὶ δηλώνουν τὴν κατὰ τὸ πάθος οἰκονομία κατὰ προφητικὴ χάρη, μὲ τὴ σμύρνα. Οἱ ἄλλοι καταδικάζουν στὴν ἐξόντωση ὅλα τὰ νήπια, πράγμα ποῦ φανερώνει ὄχι μόνο τὴ σκληρότητα ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνοησία τους.³⁴

Ἐπειδὴ δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τόσο μεγάλα δεινὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος, ὁ Βασιλεὺς ὅλης τῆς ἀπαθοῦς φύσεως δέχθηκε νὰ ἀνταλλάξει τὴν ἴδια τὴ Δόξα Του μὲ τὴ δική μας ζωή. Ἐτσι ἡ καθαρὸτητα μπαίνει

³⁴ PG 46, 1144B κ. ἐ.: „Ἐξ Ἰούδα ἡμῖν ὁ Χριστὸς ἀνατέλλει, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' οὐ καταναγάζεται ὁ Ἰουδαῖος ὑπὸ τοῦ ἀνατείλαντος. Ξένοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας οἱ μάγοι καὶ τῆς τῶν πατέρων εὐλογίας ἀλλότριοι, ἀλλὰ προφθάνουσι τῇ γνώσει Ἰσραηλίτην λαὸν καὶ τὸν οὐράνιον φωστῆρα γνωρίσαντες καὶ τὸν ἐν τῷ σπηλαίῳ βασιλέα μὴ ἀγνοήσαντες. Ἐκεῖνοι δωροφοροῦσιν, οὗτοι ἐπιβουλεύουσιν. Ἐκεῖνοι προσκυνοῦσιν, οὗτοι διώκουσιν. Ἐκεῖνοι εὐρόντες τὸν ζητούμενον χαίρουσιν, οὗτοι ἐπὶ τῇ γεννήσει τοῦ μηνυθέντος ταράσσονται. Ἰδόντες γὰρ φησιν οἱ μάγοι τὸν ἀστέρα ἐπὶ τοῦ τόπου, οὗ ἦν τὸ παιδίον ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην σφόδρα. Ἡρώδης δὲ ἀκούσας τὸν λόγον ἐταράχθη καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ' αὐτοῦ. οἱ μὲν ὡς θεῶ προσάγουσι λίβανον καὶ τὴν βασιλικὴν ἀξίαν τῷ χρυσῷ δεξιοῦνται, τὴν δὲ κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίαν προφητικῇ τινὶ χάριτι διὰ τῆς σμύρνης ἀποσημαίνουσιν. οἱ δὲ πανωλεθρίαν τῆς νεολαίας πάσης καταδικάζουσιν. Ὁ μοι δοκεῖ μὴ πικρίας μόνον ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσχάτης ἀνοίας αὐτῶν τὴν κατηγορίαν ἔχειν. τί γὰρ βούλεται αὐτοῖς ἡ παιδοφονία, καὶ ἐπὶ τίνι σκοπῷ τὸ τοιοῦτον ἄγος τοῖς μαιφόνους τετόλμηται; Ἐπειδὴ καινόν τι σημεῖόν φησιν τῶν κατ' οὐρανὸν θαυμάτων τὴν τοῦ βασιλέως ἀνάδειξιν τοῖς μάγοις ἐμήνυσε, – τί οὖν; ὡς ἀληθεῖ πιστεύεις τῷ μηνύσαντι σημείῳ ἢ μάταιον ὑπονοεῖς τὸ θρυλούμενον; Εἰ μὲν γὰρ τοιοῦτός ἐστιν, οἷος τοὺς οὐρανοὺς ἐαυτῷ συνδιατιθέναι, ὑπὲρ τὴν σὴν χεῖρα πάντως ἐστίν. Εἰ δὲ ἐπὶ σοὶ τὸ ζῆν αὐτὸν ἢ τεθνᾶναι ποιεῖ, μάτην πεφόβησαι τὸν τοιοῦτον. ὁ γὰρ οὕτω πράττων, ὥστε ὑποχείριος εἶναι τῇ σῇ ἐξουσίᾳ, ὑπὲρ τίνος ἐπιβουλεύεται; Διὰ τί τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καταπέμπεται πρόσταγμα, ἢ πονηρὰ κατὰ τῶν νηπίων ψήφος, ἀναιρεῖσθαι τὰ δειλαία βρέφη, – τί ἀδικήσαντα; – ἵνα θανάτου καὶ κολάσεως αἰτίαν καθ' ἐαυτῶν παρασχόμενα, ἐν ἔγκλημα ἔχοντα μόνον τὸ γεννηθῆναι καὶ εἰς φῶς ἐλθεῖν;“

μέσα στο δικό μας ρύπο, ἐνῶ ὁ ρύπος δὲν ἀγγίζει τὴν καθαρότητα, ὅπως λέει τὸ Εὐαγγέλιο: «... τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἔλαμψεν, ἢ δὲ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν...» (Ἰω. 1, 5). Ὁ ζόφος ἀφανίζεται μὲ τὴν παρουσία τοῦ φωτός, ὁ ἥλιος δὲν μαυρίζει ἀπὸ τὸ ζόφο. Ἡ ζωὴ καταπίνει τὴ θνητότητα, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος (Β' Κορ. 5, 4), δὲν ἐξαντλεῖται ἡ ζωὴ μὲ τὸ θάνατο. Ὅτι ἔχει καταφθαρεῖ σώζεται μαζί μὲ τὸ ἄφθαρτο. Ἡ φθορὰ δὲν ἐπηρεάζει τὴν ἀφθαρσία. Π' αὐτὸ κοινὸς εἶναι ὁ ὕμνος ὅλης τῆς κτίσεως, καθὼς ὅλοι ἀναπέμπουν συμφωνία δοξολογίας στὸ Δεσπότη της. Κάθε στόμα ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ ὑπογείων φωνάζει ὅτι διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοξάζεται ὁ Θεὸς Πατέρας.³⁵

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος, στὸν «Περὶ ἐνανθρωπήσεως» Λόγο του,³⁶ γιὰ νὰ γίνει κατανοητὴ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Δημιουργοῦ ὅπως φανερώθηκε μετὰ τὴν παρακοή, θεωρεῖ ἀπαραίτητο νὰ ἀναφερθεῖ στὴν ἀρχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Τονίζει λοιπὸν ὅτι ὁ παντοκράτωρ Θεός, ὅταν δημιουργοῦσε διὰ τοῦ Λόγου Του τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων τοῦ ἔδωσε τὴ δυνατότητα νὰ μένει ἐν ἀφθαρσία. Οἱ ἄνθρωποι ὁμως ὀλιγόρησαν καὶ ἀπεστράφησαν τὴν καλὴ σχέση μὲ τὸ Θεό, βάζοντας λογισμοὺς στὸ νοῦ τους καὶ ἐφευρίσκοντας τὴν κακία γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτὸ τους. Ἐπαυσαν νὰ εἶναι ὅπως ἀρχικὰ δημιουργήθηκαν ἀφοῦ παραδόθηκαν στὴ κατάκριση τοῦ θανάτου ποῦ τοὺς κυρίευσεν ὡς βασιλεὺς. Ἡ παράβαση τῆς ἐντολῆς τοὺς ἔκανε νὰ ἐπιστρέψουν στὸ «κατὰ φύσιν». Αὐτοὶ ποῦ δὲν ὑπῆρχαν πρὶν νὰ δημιουργηθοῦν, παραβαίνοντας τὸ θεῖο νόμο, ἔπρεπε νὰ ὑπομείνουν τὴ φθορὰ γιὰ κάποιον χρονικὸ διάστημα. Μολονότι ζώντας κατὰ Θεὸν εἶχαν τὴ δυνατότητα νὰ γίνουν ἀφθαρτοὶ λόγῳ τῆς ὁμοιότητος μὲ τὸ Θεό, μὲ τὴν παρακοὴ ἔγιναν «κατὰ φύσιν» θνητοὶ καθὼς δὲν προϋπῆρχαν τῆς δημιουργίας. Παραφρόνησαν καὶ

³⁵ PG 46, 1149B-C : “ἐπειδὴ γὰρ ἄλλως οὐκ ἦν ἐξαιρεθῆναι τῶν κακῶν τὸ ἀνθρώπινον, ὑπέμεινεν ὁ πάσης ἀπαθείας βασιλεὺς τὴν ἰδίαν δόξαν τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἀνταλλάξασθαι. Καὶ ἡ μὲν καθαρότης ἐν τῷ ἡμετέρῳ γίνεται ρύπω, ὁ δὲ ρύπος τῆς καθαρότητος οὐ προσάπτεται, καθὼς φησι τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ ἔλαμψεν, ἢ δὲ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. Ἀφανίζεται γὰρ τῇ παρουσίᾳ τῆς ἀκτίδος ὁ ζόφος, οὐκ ἐναμαυροῦται τῷ ζόφῳ ὁ ἥλιος. Τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς καταπίνεται, καθὼς φησι ὁ ἀπόστολος, οὐκ ἐνδapanάται ἡ ζωὴ τῷ θανάτῳ. Τὸ κατεφθαρμένον τῷ ἀφθάρτῳ συνδιασφύζεται, ἢ δὲ φθορὰ τῆς ἀφθαρσίας οὐ προσάπτεται. Διὰ ταῦτα κοινὴ πάσης γίνεται συνψῆδια τῆς κτίσεως ὁμόφωνον πάντων τὴν δοξολογίαν ἀναπεμπόντων τῷ δεσπότη τῆς κτίσεως πάσης γλώσσης ἐπουρανίων τε καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων βώσεως, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων”.

³⁶ Μ. Ἀθανασίου, Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου καὶ τῆς διὰ σώματος πρὸς ἡμᾶς ἐπιφανείας Αὐτοῦ, PG 25,96D-197A.

παραμέλησαν τὴ χάρι πού τοὺς δόθηκε, θόλωσε ἡ ψυχὴ τους καὶ ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὸ Θεό. Νικήθηκαν ἀπὸ τὶς πρόσκαιρες ἀπολαύσεις, καὶ τὶς σατανικὲς φαντασίες, δὲν παραδέχθηκαν τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ γέμισαν τοὺς ἑαυτοὺς τους μὲ κακία, ὥστε νὰ μὴ φαίνονται πλέον λογικοί, ἀλλὰ ἀνόητοι. Γιὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸν αἰώνιο θάνατο, ὁ ἀσώματος καὶ ἀφθαρτος καὶ ἄυλος Λόγος τοῦ Θεοῦ πού εἶναι οὕτως ἢ ἄλλως παρῶν στὴν κτίση, δείχνει τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴ συγκατάβασή Του καὶ ἐνσαρκώνεται.³⁷

Ὅταν οἱ ἄνθρωποι ἔχασαν τὸ λογικὸ τους καὶ ἡ δαιμονικὴ πλάνη ἐπε-

³⁷ Μ. Ἀθανασίου, *Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως ...*, 4 καὶ 8, PG 25,104AB καὶ 109A: „Ἀνάγκη γὰρ ἡμᾶς λέγοντας περὶ τῆς εἰς ἡμᾶς ἐπιφανείας τοῦ Σωτῆρος, λέγειν καὶ περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀρχῆς, ἵνα γινώσκῃς ὅτι ἡ ἡμῶν αἰτία ἐκείνῳ γέγονε πρόφασις τῆς καθόδου, καὶ ἡ ἡμῶν παράβασις τοῦ Λόγου τὴν φιλανθρωπίαν ἐξεκαλέσατο, ὥστε καὶ εἰς ἡμᾶς φθάσαι καὶ φανῆναι τὸν Κύριον ἐν ἀνθρώποις. Τῆς γὰρ ἐκείνου ἐνσωματώσεως ἡμεῖς γεγόναμεν ὑπόθεσις, καὶ διὰ τὴν ἡμῶν σωτηριαν ἐφιλανθρωπεύσατο καὶ ἐν ἀνθρωπίνῳ γενέσθαι καὶ φανῆναι. Οὕτως μὲν οὖν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον πεποίηκε, καὶ μένειν ἠθέλησεν ἐν ἀφθαρσίᾳ· ἄνθρωποι δὲ κατολιγώρησαντες καὶ ἀποστραφέντες τὴν πρὸς τὸν Θεὸν κατανόησιν, λογισάμενοι δὲ καὶ ἐπινοήσαντες ἑαυτοῖς τὴν κακίαν, ὥσπερ ἐν τοῖς πρώτοις ἐλέχθη, ἔσχον τὴν προαπειληθεῖσαν τοῦ θανάτου κατάκρισιν, καὶ λοιπὸν οὐκ ἔτι ὡς γεγόνασι διέμενον· ἀλλ’ ὡς ἐλογίζοντο διεφθείροντο· Καὶ ὁ θάνατος αὐτῶν ἐκράτει βασιλεύων. Ἡ γὰρ παράβασις τῆς ἐντολῆς εἰς τὸ κατὰ φύσιν αὐτοὺς ἐπέστρεφεν, ἵνα, ὥσπερ οὐκ ὄντες γεγόνασιν, οὕτως καὶ τὴν εἰς τὸ μὴ εἶναι φθορὰν ὑπομεινωσι τῷ χρόνῳ εἰκότως...” Ἔστι μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ἄνθρωπος θνητός, ἅτε δὴ ἐξ οὐκ ὄντων γεγὼνός. Διὰ δὲ τὴν πρὸς τὸν ὄντα ὁμοιότητα, ἦν εἰ ἐφύλαττε διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κατανοήσεως, ἡμβλυνεν ἂν τὴν κατὰ φύσιν φθορὰν, καὶ ἔμεινεν ἀφθαρτος· καθάπερ ἡ σοφία φησίν· „Προσοχὴ νόμων, βεβαίωσις ἀφθαρσίας“· ἀφθαρτος δὲ ὢν, ἔζη λοιπὸν ὡς Θεός, ὡς πού καὶ ἡ θεία γραφὴ τοῦτο σημαίνει λέγουσα Ἐγὼ εἶπα θεοὶ ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες· ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἰς τῶν ἀρχόντων πίπτετε. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς οὐ μόνον ἐξ οὐκ ὄντων ἡμᾶς πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Θεὸν ζῆν ἡμῖν ἐχαρίσατο τῇ τοῦ Λόγου χάριτι. Οἱ δὲ ἄνθρωποι, ἀποστραφέντες τὰ αἰώνια, καὶ συμβουλία τοῦ διαβόλου εἰς τὰ τῆς φθορᾶς ἐπιστραφέντες, ἑαυτοῖς αἴτιοι τῆς ἐν τῷ θανάτῳ φθορᾶς γεγόνασιν, ὄντες μὲν ὡς προεῖπον κατὰ φύσιν φθαρτοί, χάριτι δὲ τῆς τοῦ Λόγου μετουσίας τοῦ κατὰ φύσιν ἐκφυγόντες, εἰ μεμενήκεισαν καλοί. Διὰ γὰρ τὸν συνόντα τούτοις Λόγον, καὶ ἡ κατὰ φύσιν φθορὰ τούτων οὐκ ἤγγιξε, καθὼς καὶ ἡ Σοφία φησίν· Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας αἰδιότητος· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον 8. Τούτου δὲ γενομένου οἱ μὲν ἄνθρωποι ἀπέθνησκον, ἡ δὲ φθορὰ λοιπὸν κατ’ αὐτῶν ἤκμαζε, καὶ πλεῖον τοῦ κατὰ φύσιν ἰσχύουσα καθ’ ὅλου τοῦ γένους, ὅσῳ καὶ τὴν ἀπειλήν τοῦ θείου διὰ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς κατ’ αὐτῶν προεἰλήφει... Τούτου δὴ ἔνεκεν ὁ ἀσώματος καὶ ἀφθαρτος καὶ ἄυλος τοῦ Θεοῦ Λόγος παραγίνεται εἰς τὴν ἡμετέραν χώραν, οὕτι γε μακρὰν ὢν πρότερον. Οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ κενὸν ὑπολέλειπται τῆς κτίσεως μέρος· πάντα δὲ διὰ πάντων πεπλήρωκεν αὐτὸς συνὼν τῷ ἑαυτοῦ Πατρί. Ἀλλὰ παραγίνεται συγκαταβαίνων τῇ εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ φιλανθρωπία καὶ ἐπιφανεία.“

σκίαζε τὰ πάντα καὶ ἀπέκρυπτε τὴ γνώση περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, τί ἔπρεπε νὰ κάνει ὁ Θεός; Τί ἄλλο ἔπρεπε νὰ γίνει παρὰ νὰ ἀνανεωθεῖ τὸ «κατ' εἰκόνα», ὥστε νὰ ὀδηγηθοῦν οἱ ἄνθρωποι νὰ Τὸν γνωρίσουν καὶ πάλι; Ἀπὸ ἀνθρώπους αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν δυνατόν, ἐπειδὴ αὐτοὶ εἶχαν δημιουργηθεῖ «κατ' εἰκόνα»· οὔτε πάλι ἀπὸ ἀγγέλους, διότι αὐτοὶ δὲν εἶναι εἰκόνες. Ἡ ἀνανέωση τοῦ «κατ' εἰκόνα» στοὺς ἀνθρώπους συντελεῖται μόνο μὲ τὴν ἔλευση τῆς ἰδίας τῆς εἰκόνας τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, Αὐτὸς ποὺ εἶναι «εἰκὼν τοῦ Πατρὸς», ἐνανθρώπησε, διὰ νὰ ἐπιτύχει νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὸν «κατ' εἰκόνα» ἄνθρωπον. Γιὰ νὰ ἐξαφανίσει τὸ θάνατο καὶ τὴ φθορὰ ἔλαβε θνητὸ σῶμα. Ἡ ἀπαράλλακτη εἰκόνα τοῦ Πατρὸς γεννήθηκε λοιπὸν ὡς ἄνθρωπος, ἔζησε καὶ πέθανε καὶ ἀνέστη. Μὲ τὰ δικὰ Του ἔργα ἐξασθένησε τὸ κακὸ καὶ ἐπισκιάσθησαν τὰ ἀπ' αἰῶνος ἔργα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε νὰ σηκωθοῦν ἀπὸ ἐκεῖ ὅπου ἔχουν περιπέσει οἱ ἄνθρωποι, καὶ νὰ τοὺς διδάξῃ τὸν ἀληθινὸ Πατέρα.³⁸ Ὁ ἅγιος Ἀθανάσιος ἀναπτύσσει τὸ θέμα τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ξεχνώντας τις λεπτομέρειες τῆς ἀφηγήσεως τῶν γεγονότων τῆς Βηθλεέμ. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι δὲν βλέπει παρὰ τὸ ἐσπαργανωμένο θεῖο Βρέφος καὶ μᾶς Τὸ παρουσιάζει μὲ τὸ θεολογικὸ λόγος του.

Τὸν ἴδιο στόχο ἔχει, τέσσερις αἰῶνες ἀργότερα, καὶ ὁ **Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός**. Προσεγγίζοντας τὸ θέμα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρώπησε γιὰ νὰ χαρίσει ξανά στὸν ἄνθρωπο

³⁸ Μ. Ἀθανασίου, *Λόγος περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως* ..., 9, PG 25, 112 A - C : „Συνιδὼν γὰρ ὁ Λόγος ὅτι ἄλλως οὐκ ἂν λυθεῖν τῶν ἀνθρώπων ἢ φθορὰ εἰ μὴ διὰ τοῦ πάντως ἀποθανεῖν, οὐχ οἷόν τε δὲ ἦν τὸν Λόγον ἀποθανεῖν ἀθάνατον ὄντα καὶ τοῦ Πατρὸς Υἱόν, τούτου ἕνεκεν τὸ δυνάμενον ἀποθανεῖν ἑαυτῷ λαμβάνει σῶμα, ἵνα τοῦτο τοῦ ἐπὶ πάντων Λόγου μεταλάβῃ ἀντὶ πάντων ἰκανὸν γένηται τῷ θανάτῳ, καὶ διὰ τὸν ἐνοικήσαντα Λόγον ἀφθαρτον διαμείνῃ, καὶ λοιπὸν ἀπὸ πάντων ἢ φθορὰ παύσῃται τῇ τῆς ἀναστάσεως χάριτι. Ὅθεν ὡς ἱερεῖον καὶ θῦμα παντὸς ἐλεύθερον σπίλου, ὃ αὐτὸς ἑαυτῷ ἔλαβε σῶμα προσάγων εἰς θάνατον, ἀπὸ πάντων εὐθὺς τῶν ὁμοίων ἠφάνιζε τὸν θάνατον τῇ προσφορᾷ τοῦ καταλλήλου. Ὑπὲρ πάντας γὰρ ὧν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἰκότως τὸν ἑαυτοῦ ναὸν καὶ τὸ σωματικὸν ὄργανον προσάγων ἀντίψυχον ὑπὲρ πάντων ἐπλήρωτο τὸ ὀφειλόμενον ἐν τῷ θανάτῳ· καὶ ὡς συνὼν δὲ διὰ τοῦ ὁμοίου τοῖς πᾶσιν ὁ ἀφθαρτος τοῦ Θεοῦ Υἱὸς εἰκότως τοὺς πάντας ἐνέδυσεν ἀφθαρσίαν ἐν τῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως ἐπαγγελίᾳ. Καὶ αὕτη γὰρ ἢ ἐν τῷ θανάτῳ φθορὰ κατὰ τῶν ἀνθρώπων οὐκέτι χώραν ἔχει διὰ τὸν ἐνοικήσαντα Λόγον ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἐνὸς σώματος... Ἐλθόντος γὰρ αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν χώραν, καὶ οἰκήσαντος εἰς ἓν τῶν ὁμοίων σῶμα, λοιπὸν πᾶσα ἢ κατὰ τῶν ἀνθρώπων παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλή πέπαιται, καὶ ἢ τοῦ θανάτου ἠφάνισται φθορὰ ἢ πάλαι κατ' αὐτῶν ἰσχύουσα. Παραπωλῶλει γὰρ ἂν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, εἰ μὴ ὁ πάντων Δεσπότης καὶ Σωτὴρ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς παρεγγόνει πρὸς τὸ τοῦ θανάτου τέλος.“

ἐκεῖνο γιὰ τὸ ὁποῖο τὸν προόρισε.³⁹ Τὸν δημιούργησε σύμφωνα μὲ τὴ δική Του εἰκόνα, διανοητὴ καὶ ἐλεύθερο, προορισμένο νὰ τοῦ ὁμοιάζει, δηλαδὴ τέλεια ἐνάρετο ὅπως καὶ ὁ Δημιουργὸς Του, πρᾶγμα κατορθωτὸ γιὰ τὴν ἀνθρωπίνην φύση. Γιατὶ οἱ ἀρετές, δηλαδὴ ἡ νηφαλιότητα, ἡ ἡρεμία, ἡ ἀκεραιότητα, ἡ ἀγαθοσύνη, ἡ σοφία, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀνεξικακία εἶναι πρωταρχικὰ γνωρίσματα τῆς θείας φύσεως. Ὁ Θεός, λοιπόν, δημιούργησε τὸν ἄνθρωπο σὲ πλήρη κοινωνία μαζί Του (γιὰ νὰ μείνει ἄφθαρτος, τὸν ἀνέβασε στὴν ἀθανασία μὲ τὸ νὰ τὸν κρατεῖ κοντὰ Του). Ἐμεῖς, ὅμως, παραβαίνοντας τὴν ἐντολή, ζῶντας μέσα στὴν κακία, ἀμαυρώσαμε καὶ συγχύσαμε τὰ γνωρίσματα τῆς θείας φύσεως. Ἀπογυμνωθήκαμε ἀπὸ τὴ θεία κοινωνία διότι δὲν ἐπικοινωνεῖ τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι. Ἀπομακρυνθήκαμε ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ὑποπέσαμε στὴ φθορὰ τοῦ θανάτου. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς μᾶς προσέφερε τὸ ὕψιστο ἄγαθὸ καὶ δὲν τὸ διαφυλάξαμε, χρειάστηκε νὰ κατέβει Αὐτὸς στὴ χειρίστη κατάσταση, δηλαδὴ στὴ δική μας ξεπεσμένη φύση, ὥστε, ἐνεργῶντας ὁ ἴδιος καὶ προσφέροντας τὸν ἑαυτό Του, νὰ μᾶς ξαναδώσει ἀνακαινισμένο τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσίν Του. Θέλει νὰ μᾶς διδάξει τὸ ἐνάρετο ἦθος τῆς βιωτῆς ποῦ ὁ ἴδιος μὲ τὴν ἐπίγειο ζωὴ Του κατέστησε συγκεκριμένο καὶ εὐκολοκατόρθωτο. Θέλει νὰ μᾶς ἐλευθερώσει ἀπὸ τὴ φθορὰ, φέρνοντάς μας πάλι σὲ κοινωνία μὲ τὴ ζωὴ, μὲ τὸ νὰ μᾶς ἀνοίξει ὁ ἴδιος τὸ δρόμο τῆς Ἀναστάσεως. Ἐπιδιώκει νὰ ξανακάνει καινούργιο τὸ θρυμματισμένο καὶ κακοποιημένο σκεῦος τῆς ὑπάρξεώς μας γιὰ νὰ λύσει τὰ δεσμὰ τῆς κυριαρχίας τοῦ διαβόλου ἐπάνω μας, καλῶντας μας νὰ γνωρίσουμε τὸ Θεό. Προσπαθεῖ νὰ μᾶς γεμίσει κουράγιο καὶ νὰ μᾶς ἐκπαιδεύσει ὥστε μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν ταπείνωση νὰ πολεμοῦμε τὸν τύραννο.⁴⁰

³⁹ Ἀγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Expositio fidei*, 77, Ἔκδ. P. B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, [Patristische Texte und Studien 12. Berlin: De Gruyter, 1973, T.2, 174-176 : *Τοῦ ὁσίου ἀββᾶ Ἰωάννου πρεσβυτέρου Δαμασκηνοῦ ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως*, κ. οἷ', 'Διὰ τί ὁ Υἱὸς ἐνηνθρώπησε καὶ οὐχ ὁ Πατὴρ οὐδὲ τὸ Πνεῦμα καὶ τί ἐνανθρωπήσας κατώρθωσεν'.

⁴⁰ P. B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos* ...Ἐνθ' ἀνωτ., 175: „Ἐνηνθρώπησε δὲ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα, ἐφ' ὅπερ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, πάλιν αὐτῷ χαρίσῃται. Ἐποίησε γὰρ αὐτὸν κατ' εἰκόνα ἑαυτοῦ νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡτοῖ ἐν ἀρεταῖς τέλειον ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπου φύσει. Αὗται γὰρ οἰοῦναι χαρακτηριστῆρες τῆς θείας ὑπάρχουσιν φύσεως: τὸ ἀμέριμνον καὶ ἀπερίσπαστον καὶ ἀκέραιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ σοφόν, τὸ δίκαιον, τὸ πάσης κακίας ἐλεύθερον. Ἐν κοινωνίᾳ μὲν οὖν ἑαυτοῦ καταστήσας τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ γὰρ τοῦτον ἐποίησε, διὰ δὲ τῆς ἑαυτοῦ κοινωνίας ἀνήγαγεν αὐτὸν πρὸς τὸ ἄφθαρτον. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοὺς τῆς θείας εἰκόνας χαρακτηρῆρας ἐξοφώσαμεν τε καὶ συνεχέαμεν καὶ ἐν κακίᾳ γενόμενοι τῆς θείας κοινωνίας ἐγυμνώθημεν τίς γὰρ μετουσία πρὸς σκότος φωτὶ; καὶ ἔξω τῆς ζωῆς γενόμενοι τῆ τοῦ θανάτου φθορᾷ ὑπεπέσαμεν, ἐπειδὴ μετέ-

Καταργήθηκε ἡ θρησκεία τῶν δαιμόνων καὶ ἀγιάσθηκε ἡ κτίσις μέσῳ τῆς σταυρικής θυσίας. Λατρεύεται ἡ ὁμοούσιος Τριάς, ἡ ἄκτιστος θεότης. Οἱ ἄνθρωποι ζοῦν μὲ ἀρετὲς καὶ ἔχουν τὴν ἐλπίδα τῆς Ἀναστάσεως. Σὲ ὀλόκληρη τὴν ἀνθρωπότητα κηρύχθηκε τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ χωρὶς πόλεμο καὶ ὄπλα ἀπὸ διωκόμενους πτωχοὺς καὶ ἀγραμμάτους πρὸς κατίσχυναν τῶν σοφῶν καὶ δυνατῶν. Αὐτὰ εἶναι τὰ κατορθώματα τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, αὐτὰ τὰ γνωρίσματα τῆς δυνάμεώς Του. Καὶ ἔσωσε ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅχι πειθαναγκάζοντάς τους νὰ ἀσκήσουν τὴν ἀρετὴν, ὅχι χώνοντάς τους στὸ χῶμα, ὅχι καίοντάς τους καὶ διατάσσοντας νὰ λιθοβολοῦνται οἱ ἁμαρτωλοὶ, ἀλλὰ πείθοντάς τους μὲ πραότητα, ὑπομονὴ καὶ συγχωρητικότητα νὰ διαλέξουν τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ συναγωνίζονται στοὺς κόπους γι' αὐτὴν κι ἔτσι νὰ ἰκανοποιοῦνται. Προηγουμένως ὅταν ἁμάρταναν ἐτιμωροῦντο μὲ χτυπήματα κι ὅμως ἐπέμεναν στὴν ἁμαρτία καὶ τὴν εἶχαν θεοποιήσει· τώρα δέχονται νὰ ὑφίστανται χτυπήματα γιὰ χάρις τῆς ὑπακοῆς στὸ Θεό καὶ γιὰ χάρις τῆς ἀρετῆς νὰ κακοπαθοῦν καὶ νὰ θανατώνονται.⁴¹

δωκε τοῦ κρείττονος καὶ οὐκ ἐφυλάξαμεν, μεταλαμβάνει τοῦ χείρονος, τῆς ἡμετέρας λέγω φύσεως, ἵνα δι' ἑαυτοῦ ἐν ἑαυτῷ ἀνακαινίσῃ μὲν τὸ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν, διδάξῃ δὲ ἡμᾶς τὴν ἐνάρετον πολιτείαν καὶ ταύτην δι' ἑαυτοῦ ποιήσῃ ἡμῖν εὐεπίβατον καὶ τῇ τῆς ζωῆς κοινωνίᾳ ἐλευθερώσῃ τῆς φθορᾶς ἀπαρχὴν γενόμενος τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως καὶ τὸ ἀχρειωθὲν καὶ συντριβὲν σκεῦος ἀνακαινίσῃ, ἵνα τῆς τυραννίδος τοῦ διαβόλου λυτρώσῃται πρὸς θεογνωσίαν ἡμᾶς καλέσας καὶ νευρώσῃ καὶ παιδεύσῃ δι' ὑπομονῆς καὶ ταπεινώσεως καταπαλαίειν τὸν τύραννον.“

⁴¹ P. B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos...* Ἐνθ' ἄνωτ., 175-176 : „Πέπαυται γοῦν ἡ τῶν δαιμόνων θρησκεία, ἡ κτίσις τῷ θεῷ ἡγιασται αἵματι, βωμοὶ καὶ ναοὶ εἰδώλων καθήρηται, θεογνωσία πεφύτευται, τριάς ἡ ὁμοούσιος, ἡ ἄκτιστος θεότης λατρεύεται, εἷς θεὸς ἀληθής, δημιουργὸς τῶν ἀπάντων καὶ κύριος· ἀρεταὶ πολιτεύονται, ἀναστάσεως ἐλπίς διὰ τῆς Χριστοῦ δεδώρηται ἀναστάσεως, φρίττουσι τοὺς πάλοι ὑποχειρίους ἀνθρώπους οἱ δαίμονες, καὶ τό γε θαυμαστόν, ὅτι ταῦτα πάντα διὰ σταυροῦ καὶ παθῶν καὶ θανάτου κατάρθωται· εἰς πᾶσαν τὴν γῆν τὸ εὐαγγέλιον τῆς θεογνωσίας κεκήρυκται οὐ πολέμῳ καὶ ὄπλοις καὶ στρατοπέδοις τοὺς ἐναντίους τροπούμενον, ἀλλ' ὀλίγοι πτωχοὶ, ἀγράμματοι, διωκόμενοι, αἰκίζόμενοι, θανατούμενοι σταυρωθέντα σαρκὶ καὶ θανόντα κηρύττοντες τῶν σοφῶν καὶ δυνατῶν κατεκράτησαν· εἶπετο γὰρ αὐτοῖς τοῦ σταυρωθέντος ἡ παντοδύναμος δύναμις. Ὁ θάνατος ὁ πάλοι φοβερώτατος ἤττηται, καὶ τῆς ζωῆς νῦν ὁ στυγητὸς καὶ μισητὸς πάλοι προκρίνεται. Ταῦτα τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὰ κατορθώματα, ταῦτα τῆς αὐτοῦ δυνάμεως τὰ γνωρίσματα. ...πᾶσαν δὲ μᾶλλον τὴν ἀνθρωπότητα ἐκ φθορᾶς θανάτου καὶ τοῦ πικροῦ τυράννου, τῆς ἁμαρτίας, ἐρρύσατο, οὐ βία ἄγων πρὸς ἀρετὴν, οὐ γῆ καταχωννὺς καὶ πυρὶ φλέγων καὶ λιθοβολεῖσθαι προσάττων τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ πραότητι καὶ μακροθυμίᾳ τοὺς ἀνθρώπους πείθων αἰρεῖσθαι τὴν ἀρετὴν καὶ τοῖς ὑπὲρ ταύτης ἐναμιλλᾶσθαι πόνοις καὶ ἐνηδύνεσθαι· πάλοι μὲν γὰρ ἁμαρτάνοντες ἠκίζοντο καὶ ἔτι τῆς

Σὲ ἄλλο Λόγο του «*Εἰς τὴν ἁγίαν Χριστοῦ Γέννησιν*», ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς ταυτίζει τὸ κοσμοσωτήριον γεγονός μὲ «ἄνοιξη» ποῦ ἀνακαίνισε ὅλη τὴ φύση καὶ διατυπώνει μὲ ἀκρίβεια τὸ χριστολογικὸ δόγμα. Ὁ τέλειος Θεὸς ἔγινε ὁ ἴδιος φύσει τέλειος ἄνθρωπος: Ὅχι μὲ μετατροπὴ κατὰ «*τὴν φύσιν οὐδὲ φαντάσας τὴν οἰκονομίαν*», ἀλλὰ μὲ τὴν ἐμψυχωμένη σάρκα ποῦ ἔλαβε λογικῶς καὶ νοερῶς ἀπὸ τὴν Ἁγία Παρθένου ἀφοῦ ἐνώθηκε «*καθ' ὑπόστασιν*» μὲ τὸ «εἶναι» τῆς, ὥστε «*ἀσυγχύτως, ἀναλλοιώτως, ἀδιαιρέτως Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι*». Ἡ Παναγία Παρθένος εἶναι ἀληθινὰ Θεοτόκος διότι γέννησε τὸν ἀληθινὸ Θεὸ ἐξ αὐτῆς σεσαρκωμένο. Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς μας γεννήθηκε καὶ μᾶς γλύτωσε ἀπὸ τὸ χειμῶνα τῆς πλάνης καὶ τὸ κρῦο τῆς ἀπάτης ὁδηγώντας μας ξανά πίσω σὲ ἄνοιξη ἀγαλλιάσεως. Φόρεσε τὸ σῶμα μας ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτία καὶ «*πεποίηκεν ἡμᾶς θέσει υἱοῦς τοῦ ἰδίου Πατρὸς καὶ συγκληρονόμους τῆς Βασιλείας*» Του. Με μιὰ θεαματικὴ στροφὴ τοῦ λόγου μᾶς καλεῖ ὁ Ἅγιος ρήτορας νὰ μαζέψωμε σὰν ροδανθοὺς τὰ εὐαγγελικὰ χωρία γιὰ τὴ Γέννηση τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ τὰ ἀκούσωμε μὲ προσοχή. Μετὰ τὴν παρουσιάσῃ τους προβαίνει ὁ ἴδιος σὲ μιὰ γλαφυρὴ περιγραφὴ τοῦ „*φρικτοῦ μυστηρίου*“ τοῦ θείου τόκου: ὁ Θεὸς ἀντὶ νὰ κἀθεται πάνω σὲ χερουβικὸ θρόνον εἶναι ξαπλωμένος σὲ μιὰ φάτνη ἀλόγων γιὰ νὰ ὁδηγήσει τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἀλογία στὴ θεϊκὴ ἐπίγνωση. Ἀντὶ νὰ Τὸν περιστοιχίσουν Χερουβεῖμ, Τὸν συντροφεύουν ἄλογα κτήνη. Γίνεται λόγος γιὰ τὴ μαῖα, τοὺς δοξολογοῦντας ἀγγέλους, τὴ χαρὰ τῶν ποιμένων, τὸν κατάλαμπρο ἀστέρα ποῦ ὁδηγεῖ τοὺς ἐκπληκτοὺς μάγους, Περσῶν βασιλεῖς. Ἐπικρατεῖ ἓνα «ἐρυθρόδανον» χρῶμα. Ἡ ὅλη ἀφήγησις ὁμοιάζει μὲ θεολογικὴ ἀνάλυσις ἱερᾶς εἰκόνας μιᾶς ἐκ τῶν πολλῶν ποῦ μὲ βεβαιότητα μποροῦμε νὰ ὑποθέσωμε ὅτι εἶχε δεῖ ὁ ἱερός Δαμασκηνός.⁴²

ἁμαρτίας ἀντεῖχοντο, καὶ θεὸς αὐτοῖς ἡ ἁμαρτία λελόγιστο· νῦν δὲ ὑπὲρ εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς αἰκισμοὺς αἰροῦνται καὶ στρεβλώσεις καὶ θάνατον.“

⁴² Ἰωάννου, τοῦ ταπεινοῦ καὶ ἐλαχίστου μοναχοῦ τοῦ Δαμασκηνοῦ, λόγος εἰς τὴν ἁγίαν Χριστοῦ γέννησιν, P. B. Kotter, *Die Schriften des Johannes von Damaskos*, ... Ἐνθ' ἄνωτ., Τ. 5, 324-332 : „[...] ὦν γὰρ φύσει τέλειος Θεὸς γέγονε φύσει τέλειος ἄνθρωπος ὁ αὐτός, οὐ τραπεῖς τὴν φύσιν οὐδὲ φαντάσας τὴν οἰκονομίαν, ἀλλὰ ἐκ τῆς Ἁγίας Παρθένου ληφθεῖση λογικῶς τε καὶ νοερῶς ἐμψυχωμένη σαρκὶ καὶ ἐν αὐτῷ τὸ εἶναι λαχούση ἐνωθεῖς καθ' ὑπόστασιν - ἀσυγχύτως, ἀναλλοιώτως, ἀδιαιρέτως Θεὸν τέλειον καὶ ἄνθρωπον τέλειον καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι. Ὅθεν εὐσεβῶς ἐκ δύο τε καὶ ἐν δυοῖν ταῖς φύσεσιν ἐπιδηλοῦσης τῆς διαφορᾶς τὸν Χριστὸν ὁμολογοῦντες οὔτε τὴν ἔνωσιν σύγχυσιν ἐργαζόμεθα οὔτε διαίρεσιν τὴν διαφορὰν ποιοῦμεθα. Ὅθεν ἀληθῶς Θεοτόκον ὁμολογοῦμεν τὴν Παναγίαν Παρθένον· ὡς γὰρ Θεὸς ὁ ἐξ αὐτῆς γεννηθεῖς, ἀληθῆς Θεοτόκος ἢ τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἐξ αὐτῆς σεσαρκωμένον γενήσασα· γεννηθεῖς γὰρ ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἐκ τοῦ τῆς πλάνης χειμῶνος καὶ τοῦ τῆς ἀπάτης κρύους

Κλείνοντας τὸν λόγο μας σχετικά με τὴν εἰκόνα τῆς Γεννήσεως καὶ τὴν πατερική της ἔρμηνεία θεωροῦμε χρήσιμο νὰ ἀναφέρουμε τὴν προτροπή, πρὸς κάθε πιστό, τοῦ Ἁγίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου καὶ νὰ ἀναλογισθοῦμε τὴ σημασία τῶν λόγων του σχετικά με τὴν ἐνανθρώπηση του Σωτῆρος: Ποιὸς λοιπὸν ἐρευνῶντας θὰ βρεῖ μιὰ τέτοια Γέννηση; Ποιὸς λόγος θὰ κατανοήσῃ τὸν τρόπο τοῦ Μυστηρίου; Κανεὶς νὰ μὴν προσπαθήσῃ νὰ φθάσῃ τὸν Ἀκατάληπτο με ἀνθρώπινες σκέψεις, διότι ἐδῶ δὲν χρειάζονται ἀναλογίες, ἀλλὰ μόνο πίστη. Σταμάτησε νὰ ἐρευνᾷς, ἄνθρωπε, καὶ διδάξου νὰ προσκυνεῖς μαζί με τοὺς μάγους. Μπόρεσε πρῶτα νὰ ἀντικρύσῃς κατευθείαν τὶς ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου καὶ τότε θὰ ἀτενίσῃς ἀκίνδυνα τὴν παρθενικὴ γέννα. Ἡ θεότητα εἶναι φωτιά πὺ κατακαίει, ἂν θελήσῃς νὰ ψηλαφήσῃς τὴ φλόγα, θὰ κατακάψῃς τὰ χέρια σου χωρὶς νὰ βρεῖς τίποτε. Ἀλλὰ ἐμεῖς ἄς δοξάσωμε τὴν ἔνσαρκο γέννηση τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ τὴν προσκύνῃσὶ Του ἀπὸ ὅλη τὴν κτίση, προσφέροντας ὀλόκληρη τὴ ζωὴ μας στὸ Χριστὸ στὸν ὁποῖο πρέπει ἡ Δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.⁴³

ῥυσάμενος πρὸς ἕα ἀγαλλιάσεως ἐπανάγαγεν ἡμᾶς ἀναλαβὼν τὴν ἡμετέραν μορφήν καὶ καινίσας αὐτὴν ἐν τῇ τῆς σαρκὸς προσλήψει αὐτοῦ· ὄλον γὰρ φορέσας τὸ ἡμέτερον, πλὴν χωρὶς ἁμαρτίας, θέσει υἱοῦς ἡμᾶς τοῦ ἰδίου Πατρὸς καὶ συγκληρονόμους τῆς αὐτοῦ βασιλείας πεποίηκεν.“

⁴³ Ἁγ. Ἐφραίμ Σύρου, Λόγος ὅτε οἱ Μάγοι παρεγένοντο εἰς Ἱεροσόλυμα, Κ. Γ. Φρατζολᾶ, Ὁσίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου ἔργα, Θεσσαλονίκη, 1998, Τ.7,433-438: „Τίς οὖν τὸν τοιοῦτον ζητῶν εὔροι τόκον; Τίς τὸν τοῦ μυστηρίου τρόπον καταλήψεται λόγος; Μηδεὶς ἀνθρωπίναις ἐννοίαις τὸν ἀκατάληπτον φθάνειν πειράτω· οὐ γὰρ χρεῖα μέτρων ἐνταῦθα λοιπὸν, ἀλλὰ πίστεως μόνης. Παῦσαι ζητῶν, ἄνθρωπε, καὶ μετὰ τῶν μάγων διδάχθητι προσκυνεῖν. Ταῖς ἡλιακαῖς ἀκτίσι πρῶτον βλέψον τρανῶς καὶ τότε παρθενικαῖς ἀτενίσῃς γοναῖς ἀβλαβῶς. Πῦρ ἐστὶ καταναλίσκον τὸ θεῖον· ἐὰν ψηλαφήσῃς θελήσῃς τὴν φλόγα, μηδὲν εὐρίσκων κατακαύσεις τὰς χεῖρας. Τίς γὰρ οὐρανὸν ἐκλόνησε τῇ τῶν Ἀγγέλων τεχθεῖς ὑμνωδία; Τίς ἄστρον ἀνέτειλε καὶ θεολόγους τοὺς ἀστρολόγους ἀνέδειξε μόνους; Τίς ὑπ’ Ἀγγέλων ἐκ κοιλίας προσηγόρευται Κύριος; Τίς τὸ τοιοῦτο καὶ πρὸ τόκου κεχηρημάτικεν ὄνομα; Τίς ἐν κοιλία σκιρτήσῃ προσκεκύνηται πώποτε; Τίς ὑπάρχων ἐν μήτρα παρὰ τῶν ἐν μήτρα σέβας ἐδέξατο; Τίς ἐκ Περσίδος εἰς προσκύνῃσιν εἴλκυσε μάγους... Ἀληθῶς γὰρ τούτων τὴν πίστιν θαυμάσαι καλόν, ὅτι σπήλαιον καὶ πτωχεῖαν ἰδόντες πολλὴν οὐκ ἐδίστασαν· ἔμαθον γὰρ ἐν Πνεύματι ὅτι δι’ ἡμᾶς ἐπτώχευσεν πλούσιος ὢν· ὅτι τοῦ παντὸς περιδράττεται κἂν ἐν σπηλαίῳ γεγέννηται· ὅτι περιβάλλει τὸ στερέωμα νέφεσι κἂν ὡς ἀρτιτόκοις ἔθος περιβάλλεται ῥάκεσιν· ὅτι κόλπους ἀναπαύεται Πατρὸς κἂν σωματικῶς ἀνακέκλιται φάτνη· ὅτι θρόνον ἔχει Πατρὸς κἂν ἐν ἀγκάλαις βαστάζεται μητρός. Ἀλλ’ ἡμεῖς δοξάσωμε τὴν ἐκ Παρθένου κατὰ σάρκα τοῦ Κυρίου γέννησιν καὶ τὴν παρὰ πάσης τῆς κτίσεως προσκύνῃσιν, τῷ βίῳ παντὶ κεχορηγημένην, ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν“.

*Ὁ Ἅγιος Πορφύριος ὁ Καυσοκαλυβίτης,
ἀγιογραφία ἐκ τῆς Ἱεράς Μονῆς Χρυσοπηγῆς, Χανίων*

**Ἡ διαχείριση τῶν θλίψεων
τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου σύμφωνα μέ τούς ἀγίους
Πορφύριο τόν Καυσοκαλυβίτη καί Παῖσιο τόν Ἁγιορείτη**

Δρ. Ἐμμανουήλ Δουνδουλάκη,
Ἄν. Καθηγητοῦ Π.Α.Ε.Α.Κ.

Εἰσαγωγικές Παρατηρήσεις

Ὁ ἀνθρώπινος βίος, ἡ καθημερινότητά μας, εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μέ τήν «ἡδονή» καί τήν «ὀδύνη»¹, μέ τόν «ἐνήδοιο» καί «ἐπάδυιο»² πειρασμό πού μάς κυκλῶνει. Ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, ὑπογραμμίζει μεταξὺ ἄλλων τά ἐξῆς: "...κάθε ἡδονή διαδέχεται ἡ ὀδύνη. ... (καί) ἀγνοεῖ (ὁ ἄνθρωπος) ὅτι σέ καμιά περίπτωση δέν ὑπάρχει ἡδονή χωρίς ὀδύνη. Γιατί εἶναι ἀνακατεμένος μέ τήν ἡδονή ὁ πόνος".³

Ἡ παροῦσα μελέτη ἀναφέρεται στίς θλίψεις πού γεννῶνται στίς μετ' ἀλλήλων σχέσεις στήν οἰκογενειακή ἐστία, ἐξαιτίας ποικίλων παραγόντων. Οἱ σύγχρονοι Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας, Πορφύριος ὁ Καυσοκαλυβίτης⁴ καί

¹ Emm. Doundoulakis, *Hedone and Odyne in the Lives of the Saints. According to the Menologion of Symeon the "Metaphrast"*, ἔκδ. Πανέκτυπον, Crete 2014, σσ. 48· G. Kittel - G. Fiedrich, *Theological Dictionary of the New Testament*, USA ²2003, σ. 303.

² Ἱερ. Βλάχος (Μητρ.), *Ἐνιαύσιον 2013*, σειρά: Ἐνιαύσια, ἔκδ. Ἱερά Μονή Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), Λεβαδειᾶ 2014, σ. 196, 197.

³ Συγγραφεῖς, Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν, μετ. Ἄντ. Γαλίτης, ἔκδ. "Τό περιβόλι τῆς Παναγίας", Θεσσαλονίκη 31991, σ. 157.

⁴ Περί τοῦ βίου, τοῦ ἔργου καί τῶν διδασχῶν τοῦ Ὁσίου Πορφυρίου τοῦ Καυσοκαλυβίτη, μπορεῖ νά συμβουλευτεῖ ὁ ἐνδιαφερόμενος τήν ἀκόλουθη ἐνδεικτική βιβλιογραφία: Κ. Νούσης, *Ὁσιος Πορφύριος ὁ Καυσοκαλυβίτης. Ἐκκλησιολογία - Θεολογία*, ἔκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 2014, σσ. 234· Κ. Καρακόλης, *Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν Γέροντος Πορφυρίου*, ἔκδ. Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος, Μήλεσι Ἀττικῆς 2010, σσ. 455· Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης (Ἱερομ.), *Ἐνας νά μέ ἀκούσει ... καί θά τοῦ στείλει ὁ Θεός πλοῦσια τῆ Χάρη Του!*, ἔκδ. Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος, Μήλεσι Ἀττικῆς 2010, σσ. 2019, σσ. 142· Ἀνώνυμος, *Βίος καί Λόγοι Γέροντος Πορφυρίου*, ἔκδ. Ἱερά Μονή Χρυσοπηγῆς Χανίων, Χανιά 2015· Ἀνώνυμος, *Γέρων Πορφύριος - Γέρων Παῖσιος. Ἁγιορεῖτες Πατέρες. Δοκιμασίες - Ἀρρώστιες, Ψυχικά νοσήματα - καρκίνος - Ἀναπηρία. Ἡ ἀντιμετώπισή τους καί τό βαθύτερο νόημα τῆς ζωῆς*, Ἀλεξανδρούπολη 2011, σσ. 82-118· Γ. Κρουσταλάκης, *Ὁ Γέρων Πορφύριος. Ὁ πνευματικός Πατέρας καί παιδαγωγός*, ἔκδ. Ἰχνηλασία, Ἀθήναι 1997, σσ. 180· Κλ. Ἰωαννίδης, *Γεροντικόν του Εἰκοστοῦ αἰῶνα*, ἔκδ. Η Μ.Σ., Μήλεσι 2008, σσ. 69-151· Ἐμμ. Δουνδουλάκης, *Σύγχρονοι Ἅγιοι, Ὅσιοι & Χαρismaticοὶ Γέροντες. Ἀγιότητα, Κοινωνικότητα Πολιτισμός*, ἔκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 2016,

Παΐσιος ὁ Ἁγιορείτης⁵, μέσα ἀπό τό κήρυγμα καί τίς διδαχές τους, μᾶς δίνουν πολύτιμες συμβουλές γιά τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο μπορούμε νά διαχειριστοῦμε τίς δυσχερεῖς αὐτές καταστάσεις. Γιά πρακτικούς λόγους θά περιοριστεῖ ἡ ἔρευνα στίς θλίψεις πού συνδέονται μέ τίς ἐντάσεις μεταξύ τῶν συζύγων, οἱ ὁποῖες ἐπιδρῶν ἀρνητικά καί στά παιδιά, στή διάπλαση τῆς προσωπικότητάς τους, ὅπως ἐπισημαίνεται καί ἀπό τοὺς σύγχρονους Ὅσιους.

I. Οἱ Ὀδύνες καί οἱ θλίψεις στήν οἰκογενειακή ἐστία

Ἡ οἰκογένεια διαδραματίζει, ὡς γνωστόν, καθοριστικό ρόλο στή διάπλαση τῆς προσωπικότητάς τοῦ ἀτόμου, στήν κοινωνικοποίησή του, στή συμβίωσή⁶ ἐν γένει. Μέσω αὐτῆς, ὁ ἄνθρωπος ὠριμάζει διανοητικά καί συναισθηματικά, προκειμένου νά ἀντιμετωπίσει τίς κρίσεις πού θά συναντήσει, νά συναναστραφεῖ μέ διαφορετικές κατηγορίες ἀνθρώπων⁷ νά διαχειριστεῖ συμπεριφορές, τίς θλίψεις πού προκύπτουν ἀπό τή μεταξύ τους συναναστροφή.

Οἱ ὀδύνες καί οἱ θλίψεις τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας, εἶναι πολλές καί πολυπαραγοντικές. Ὁ πόνος τῶν μελῶν της, σωματικός ἢ συναισθηματικός,⁸ δέν περιορίζεται μόνο σέ προσωπικό ἐπίπεδο, ἀλλά ἐκτείνεται καί σέ διαπροσωπικό, σέ καταλυτικό μάλιστα βαθμό ἐφόσον, ὑπό φυσιολογικές συνθήκες, *"εἶτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τά μέλη"*⁹.

Οἱ ὀδύνες καί οἱ θλίψεις ἐντός τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας συνδέονται μέ τά ἀκόλουθα πεδία:

σ. 61, 62, 62, 94, 96, 97· Θ. Ρηγιγιώτης, *Σύγχρονοι Ἄγιοι*, ἔκδ. Ὁμορφος Κόσμος, Ρέθυμνο 2004, σσ. 117-118.

⁵Ενδεικτικά περὶ τοῦ βίου του, βλέπε: Χριστόδουλος Ἁγιορείτης (Ιερομ.), *Ὁ Γέρον Παΐσιος*, ἔκδ. Ι.Γ.Η. "Παναγία, ἡ φοβερὰ προστασία", Χαλκιδική 2000, σσ. 320· Ἀνώνυμος, *Γέρον Πορφύριος - Γέρον Παΐσιος. Ἁγιορεῖτες Πατέρες...*, ὁ.π., σσ. 5-81· Παΐσιος Ἁγιορείτης (Μον.), *Λόγοι Δ' Οἰκογενειακή ζωή*, ἔκδ. Ι.Η. "Εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος", Βασιλικὰ Θεσσαλονίκης 2018, σσ. 320· Κλ. Ἰωαννίδης, *Γεροντικόν τοῦ Εἰκοστοῦ αἰῶνα*, ὁ.π., σσ. 289-307· Εμμ. Δουνδουλάκης, *Σύγχρονοι Ἄγιοι, Ὅσιοι ἔ Χαρισματικοὶ Γέροντες...*, ὁ.π., σ. 58, 67, 98, 99· Θ. Ρηγιγιώτης, *Σύγχρονοι Ἄγιοι*, ὁ.π., σ. 119.

⁶Τζ. Τέρντορφ, *Κράτησε τή σχέση σου ζωντανή*, ἔκδ. Τό Βῆμα. Πρακτική Ψυχολογία, Ἀθήνα 2014, σσ. 266.

⁷Μπ. Σταματέας, *Τοξικοί ἄνθρωποι καί πῶς νά τοὺς ἀντιμετωπίσετε χωρὶς νά σᾶς δηλητηριάξουν*, ἔκδ. Ἐνάλιος, Ἀθήνα 2017, σσ. 320.

⁸Ἄντ. Μάθιους, *Μπορεῖς νά γίνεις εὐτυχημένος*, ἔκδ. Τό Βῆμα. Πρακτική Ψυχολογία, Ἀθήνα 2014, σσ. 40-43.

⁹Α' Κορ. 12, 26.

α. Σέ προσωπικό επίπεδο μέ κάποια άσθένεια, σωματική ή ψυχική, τήν άναπηρία, τή μελαγχολία καί τήν κατάθλιψη, τίς έξαρτησιογόνες ούσίεσ οί όποίεσ προκαλοϋν έθισμό, τήν κρίση ταυτότητα, τήν άπώλεια τήσ έργασίασ, τή διαρραγή μίασ φιλίασ, τήν έρωτική άπογοήτευση, κ.ά.

β. Σέ διαπροσωπικό επίπεδο, μέ έντάσεισ καί διαπληκτισμοϋσ σέ επίπεδο συζϋγων, λόγω άσυμφωνίασ χαρακτήρα, προβληματικήσ έρωτικήσ ή έξω-συζυγικήσ σχέσησ, κοινωνικήσ άνισότητασ, άλλα καί έντάσεισ στίσ σχέσεισ μεταξύ τών γονιών μέ τά παιδιά, λόγω ήλικίασ, καταχρήσειν, παραβατικό-τητασ, κ.ά.. Στήν κατηγορία αύτή έμπίπτει καί ή λεγόμενη ένδοοικογενειακή¹⁰ βία¹¹ ή όποία έντεινει τή μεταξύ τών προσώπων διάσταση.

II. Άποκωδικοποίηση τών όδυνών καί τών θλίψειν τοϋ οικογενειακοϋ βίου καί ό λόγος τών σύγχρονων Άγίων Πορφυρίου καί Παΐσιου

Ό τρόπος μέ τόν όποιο άντιλαμβανόμαστε καί θεωροϋμε τίς όδύνεσ καί τίς θλίψεισ στήν οικογενειακή έστία είναι εκείνοσ πού διευκολύνει στήν άποκωδικοποίησή τουσ, άλλα καί στήν έξεύρεση άποτελεσματικήσ λύσεισ, κατά περίπτωση.

Σύμφωνα μέ τόν όσιο Παΐσιο τόν Άγιορείτη, ή άποτίμηση τών δοκιμασιών καί τών θλίψειν σέ μία οικογένεια μπορεί νά γίνει είτε μέ κριτήριο "κοσμικό", είτε μέ κριτήριο "πνευματικό"¹². Η πρώτη θεώρηση προκαλεί δυστυχία στόν άνθρωπο, ένώ ή δεύτερη οικοδομεί καί έμπεριέχει τό ζωοποιοό στοιχείο τήσ χαρμολύπησ τήσ Έκκλησίασ. Ένδεικτικόσ είναι ό λόγος του, όπου σημειώνεται: "Όταν ... οί άνθρωποι άντιμετωπίζουν τίς δοκιμασίεσ κοσμικά, βασανίζονται. Άφοϋ ό Θεός όλουσ μας παρακολουθεί, πρέπει νά παραδίνεται κανείσ έν λευκώ σέ Αυτόν. Άλλιώς είναι βάσανο· ζητάει νά τοϋ έρθουν όλα, όπως εκείνοσ θέλει, άλλα δέν τοϋ έρχονται όλα, όπως τά θέλει, καί άνάπαυση δέν βρίσκει."¹³ Ένώ σέ άλλο σημείο ύπογραμμίζει: "Η πραγ-

¹⁰ M. Cusson, *Σύγχρονη Έγκληματολογία*, μετ. Ήρ. Σαγκουνίδου - Δασκαλάκη, έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Άθήνα 2009, σσ. 295-302. Πρβλ. M. Felson, *Crime in Everyday Life*, έκδ. Pine Forge Press, Καλιφόρνια 1994· L. Shernan - A.D. Smith, "Crime, punishment, and stake in conformity: legal and informal control of domestic violence", *American Sociological Review*, 57 (1992) 680-690.

¹¹ Brian Innes, *Τό προφίλ τοϋ έγκληματικοϋ νοϋ*, έκδ. Κοχλίασ, Άθήνα 2004, σσ. 256. Πρβλ. Α. Μαγγανάσ, *Τό έγκληματικό φαινόμενο στήν πράξη*, έκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Άθήνα 2004· J. C. Chesnais, *Histoire de la violence*, έκδ. Robert Laffont, Παρίσι 1981.

¹² Άνώνυμοσ, Γέρων Πορφυρίου - Γέρων Παΐσιουσ. Άγιορείτεσ Πατέρεσ..., ό.π., σσ. 14-15.

¹³ Ό.π., σ. 22.

ματική χαρά γεννιέται από την πίκρα που γεύεται κανείς με χαρά για τον Χριστό που πικράθηκε, για να μάς σώση."¹⁴

Ἡ πνευματική θεώρηση τῶν ὀδυνῶν καὶ τῶν θλίψεων τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, ἀποτελεῖ, σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Πορφύριο τόν Καυσοκαλυβίτη, ἀπόρροια τῆς ἀγάπης μας πρός τόν Κύριο καί μίμηση – συμμετοχή¹⁵, κατά τρόπο μεταφορικό ἢ ἀναγωγικό¹⁶, στό ἐκούσιο πάθος Του.

Ὁ Ὅσιος Πορφύριος ὑπογραμμίζει ὅτι οἱ στενοχώριες ἐντός τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας ἔχουν τήν ἀκόλουθη αἰτιολογία:

α. τήν ἀπουσία τοῦ Χριστοῦ ἀπό τήν ψυχή μας

β. τίς δαιμονικές ἐπενέργειες

γ. τίς ἀμαρτίες μας

δ. καί τόν πληγωμένο ἐγωισμό μας, ἀπό τίς λανθασμένες ἐπιλογές.¹⁷

Ἡ ἀπουσία τοῦ Χριστοῦ ἀπό τήν οἰκογενειακή ζωή καί τήν καθημερινότητά μας, εἶναι ἐκείνη πού δυσχεραίνει τίς μεταξύ μας σχέσεις, καθώς στήν πρώτη δυσκολία καί θλίψη, στήν πρώτη ὀδύνη καί στεναγμό, ὑπολείπεται ἡ καρτερικότητα, ἡ πνευματική προοπτική τῆς ἐν Χριστῷ ἐλπίδας καί χαρᾶς, προκειμένου νά εἰρηνεύσει ἡ οἰκογένεια.

Ἡ ἐπενέργεια τοῦ διαβόλου εἶναι συχνή στήν οἰκογενειακή ἐστία, ἐκεῖ ὅπου ἀπουσιάζει ὁ Χριστός καί ἡ ἀμαρτία πλεονάζει. Σέ τέτοιες περιπτώσεις ὁ διάβολος ὀξύνει τή μεταξύ του ζεύγους σχέση, ὅπως κι ἐκείνη τῶν παιδιῶν, φθείρει ψυχικά τούς ἀνθρώπους καί ὀδηγεῖ τήν οἰκογένεια σέ ἀδιέξοδο¹⁸.

Ὁμόφωνα οἱ ὄσιοι Παῖσιος ὁ Ἄγιορείτης¹⁹ καί Πορφύριος ὁ Καυσοκαλυβίτης, ὑπογραμμίζουν ὅτι στήν περίπτωση τῆς διαβολικῆς ἐπενέργειας,²⁰ πειράζεται περισσότερο ἐκ τῶν συζύγων ἐκεῖνο τό μέλος τό ὁποῖο εἶναι πιό εὐαίσθητο. Χαρακτηριστικό εἶναι τό παράδειγμα πού σημειώνει ὁ Ὅσιος Πορφύριος, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο ὁ «κατά φαντασίαν» ἀσθενής σύζυγος

¹⁴ Ὁ.π., σ. 23.

¹⁵ Ἀνώνυμος, *Γέρων Πορφύριος - Γέρων Παῖσιος. Ἄγιορείτες Πατέρες. ...*, ὁ.π., σ. 88.

¹⁶ Γ. Μαντζαρίδης, *Χριστιανική Ἠθική*, ἔκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 41995, σ. 266.

¹⁷ Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης (Ιερομ.), *Συμβουλές γιά τήν πνευματική ζωή στήν οἰκογένεια*, ἔκδ. Η.Μ.Σ., Μήλεσι 42019, σ. 74.

¹⁸ Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης (Ιερομ.), *Ἐνας νά μέ ἀκούει ... καί θά τοῦ στείλει ὁ Θεός πλοῦσια τή Χάρη Του*, ἔκδ. Η.Μ.Σ., Μήλεσι 2019, σ. 55: *"Ὅταν ὁ διάβολος προσβάλλει ἕνα πρόσωπο τῆς οἰκογένειας, τούς χρορεύει ὄλους"*.

¹⁹ Παῖσιος Ἄγιορείτης (Μόν.), *Λόγοι Δ' Οἰκογενειακή Ζωή*, ὁ.π., σ. 53, 57.

²⁰ Κ. Καρακόλης, *Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν*, ὁ.π., σ. 206, 212. Πρβλ. Ἰωάν. Κορναράκης, *Θέματα Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας*, ἔκδ. Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 80 ἐξ.

έξουθένωνε τή σύζυγό του, όποτε εκείνη βρισκόταν στό σπίτι, μέχρις ότου ό σύγχρονος Γέροντας τή συμβούλευσε ως έξής: «Ό άνδρας σου έχει μέσα τοῦ δαιμόνιο... Τό δαιμόνιο τοῦ έφερε τό άσθμα καί μέ τό άσθμα τοῦ άνδρα σου, θέλει νά σέ ξεκάνει. Έσύ έπειδή είσαι πολύ ευαίσθητη καί πονετική, καθώς τόν βλέπεις νά υποφέρει καί νά σου κάνει διαρκώς παράπονα ότι δέν ενδιαφέρεσαι γι' αὐτόν, όλο καί λιώνεις από τή στενοχώρια σου. Εκείνος όμως δέν στενοχωριέται. Βήχει καί φτύνει καί σου παραπονιέται, μόνο όταν βρίσκεσαι κοντά του, γιατί έχει βάλει στόχο έσένα. Μόλις φεύγεις καί δέν σέ βλέπει, ήσυχάζει.»²¹

Άνάλογη περίπτωση διαβολικής επενέργειας αναγνωρίζει ό όσιος Πορφύριος στή νευρωτική συμπεριφορά ενός παιδιοῦ, μίας κοπέλας²² καί συμβουλεύει τή μητέρα της κατάλληλα, προκειμένου νά τήν αντιμετώπισει μέ διάκριση.

Ἡ άμαρτία ως γενεσιουργός αίτια τῶν οικογενειακῶν θλίψεων καί όδυνῶν προσελκύει τό ενδιαφέρον τοῦ Ὁσίου Παΐσιου τοῦ Ἁγιορείτου. Σύμφωνα μέ τόν Ἱερό Πατέρα, οί όδύνες πού υφίστανται όρισμένοι στήν οικογενειακή έστία λειτουργοῦν κάποιες φορές ως χρεολύσιο γιά τίς άμαρτίες τους, ένῶ στήν περίπτωση πού δέν υπάρχει τό συγκεκριμένο υπόβαθρο, ό πνευματικός μισθός είναι διπλός γιά τόν άνθρωπο²³.

Οί λανθασμένες επιλογές μας, όπως π.χ. κατά τήν επιλογή τοῦ ἡ τῆς συντρόφου, είναι βέβαιο ότι πληγώνουν τόν έγωισμό μας καί έγείρουν ποικίλα προβλήματα καί θλίψεις στήν οικογενειακή έστία. Αυτό συμβαίνει διότι ό πληγωμένος έγωισμός, οί "άσυνείδητες ψυχικές διεργασίες"²⁴ τοῦ ατόμου είναι εκείνες πού όδηγοῦν σέ όξυνση τίς σχέσεις τῆς οικογένειας.

Στήν περίπτωση λανθασμένων επιλογῶν, οί όποίες προκαλοῦν θλίψη καί όδύνες στήν οικογένεια, ό Ἁγιος Πορφύριος ό Κausοκαλυβίτης δέν έστίαζε στό στοιχείο τοῦ λάθους,²⁵ ούτε αποθάρρυνε τό συνομιλητή του,

²¹ Πορφύριος Κausοκαλυβίτης (Ιερομ.), *Συμβουλές γιά τήν πνευματική ζωή στήν οικογένεια*, δ.π., σ. 79.

²² Ὁ.π., σσ. 79-80.

²³ Παΐσιος Ἁγιορείτης (Μόν.), *Λόγοι Δ' Οικογενειακή ζωή*, δ.π., σ. 48: "... μερικές γυναίκες έχουν άμαρτίες καί έξοφλοῦν έτσι, αλλά είναι καί άλλες πού δέν έχουν άμαρτίες. Αὐτές έχουν καθαρό μισθό από τήν ταλαιπωρία πού περνοῦν." Πρβλ. Ἀώνυμος, *Γέρων Πορφύριος - Γέρων Παΐσιος. Ἁγιορείτες Πατέρες. Δοκιμασίες...*, δ.π., σ. 24, 29.

²⁴ Ἰωάν. Κορναράκης, *Βιβλικά Ψυχογραφήματα*, έκδ. Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 102: "Ἡ ἐπιθετικότητα δέν αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα υγιούς καί άρμονικής έσωτερικῶς προσωπικότητας, καθίσταται πάντοτε υποπτος, έκλαμβανομένη συνήθως υπό τῆς ψυχολογίας ως προϊόν άσυνείδητων ψυχικῶν διεργασιῶν."

²⁵ Κ. Καρακόλης, *Άνθολόγιο Συμβουλῶν*, δ.π., σ. 153, 233, 234.

ἀλλά τόν παρότρυνε νά ἀποδεχτεῖ ὅ,τι ἔχει ἤδη συντελεστεῖ καί νά ἐπιχειρήσει νά διαχειριστεῖ τά πράγματα μέ τόν καλύτερο δυνατό τρόπο. Ἐνδεικτικός εἶναι ὁ ἀκόλουθος λόγος του: "Πάντως τό μεγάλο λάθος τό ἔκανες. Αὐτό δέ διορθώνεται. Τώρα νά κοιτάξουμε πῶς νά ἀντιμετωπίσουμε μέ τή μεγαλύτερη ἐπιτυχία τίς συνέπειες τοῦ λάθους."²⁶

Ἡ παραπάνω ψυχοπαιδαγωγική μέριμνα τοῦ ὁσίου Πορφύριου πρὸς τόν πάσχοντα, εἶχε τίς ἀκόλουθες εὐεργετικές, ψυχοσωματικά καί πνευματικά, συνέπειες:

α. Ὁδηγοῦσε τό συνάνθρωπο σέ συνειδητοποίηση τῶν σφαλμάτων τοῦ (ἀποδοχή τῆς εὐθύνης, ὄχι "μετάθεση"²⁷). Πράξη θεραπευτική καί ἐξ ἐπόψεως ψυχολογικῆς.

β. Συνέβαλε στήν ἀποδοχή τῶν ὀδυνῶν καί τῶν θλίψεων ὡς συνέπεια τῶν ἐπιλογῶν μας, προκειμένου νά ἀποφευχθοῦν στήν πορεία μηχανισμοί ἄμυνας²⁸ ὅπως τῆς "ἀρνήσεως", τῆς "ἐξιδανίκευσης", τῆς "ὑποτίμησης" ἢ τῆς "ἐκλογίκευσης".

γ. Διευκόλυνε τόν πάσχοντα συνάνθρωπο νά ἀναζητήσῃ λύσεις σέ ὅ,τι τόν πλήγωνε, ἀλλά καί νά δεῖ τίς συγκεκριμένες ὀδύνες καί δοκιμασίες μέ θετικό πρόσημο, ἐνταγμένες δηλαδή στήν πορεία τῆς πνευματικῆς τελείωσης.

γ. Ἡ θεραπευτική τῶν Ὁσίων Πορφύριου καί Παΐσιου γιά τίς ὀδύνες καί τίς θλίψεις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου

Οἱ σύγχρονοι Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας μας, Παῖσιος, καί Πορφύριος, θεωροῦν τίς ὀδύνες καί τίς θλίψεις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἐνταγμένες στήν ἄσκηση καί τήν πνευματική πορεία τοῦ ἀνθρώπου, σ' ἐκείνη τῆς Ἁγιότητας.

Ὁ ὁσιος Πορφύριος ὑπογραμμίζει τούς ἀναβαθμούς πού ὀδηγοῦν, μέσα ἀπό τήν ἔγγαμη συμβίωση καί τήν παιδοποιία, στήν Ἁγιότητα. Αὐτοί εἶναι: ἡ ὑπομονή, ἡ ἀνεκτικότητα, ἡ κατανόηση τοῦ ἄλλου, ἡ συγχώρηση, ὁ ἐνάρετος βίος καί τέλος ἡ Ἁγιότητα.²⁹ Σημειώνει ἐπίσης μέ ἔμφαση: "Ἐτσι ἀγιαζόμαστε. Νά! ἐσύ στενοχωριέσαι μέ τά πρόσωπα τοῦ σπιτιοῦ σου καί

²⁶ Ὁ.π., σ. 402. Πρβλ. Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης (Ἱερομ.), *Συμβουλές γιά τήν πνευματική ζωή στήν οἰκογένεια*, ὁ.π., σσ. 19-20.

²⁷ Ἄν. Χουντουμάλη -Λ. Πατεράκη, *Σύντομο Ἑρμηνευτικό Λεξικό Ψυχολογικῶν Ὁρων*, ἔκδ. "Δωδώνη", Ἀθήνα -Γιάνινα 1989, σσ. 105-106· D. Matsumoto, *Λεξικό Ψυχολογίας τοῦ Cambridge*, τ. Β', ἔκδ. Πεδίο, Ἀθήνα 2019, σσ. 491-492.

²⁸ Ἄν. Χουντουμάλη -Λ. Πατεράκη, ὁ.π., σ. 115· D. Matsumoto, *Λεξικό Ψυχολογίας τοῦ Cambridge*, τ. Β', ὁ.π., σ. 504.

²⁹ Κ. Καρακόλης, *Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν*, ὁ.π., σ. 402. Πρβλ. Πορφύριος Καυσοκαλυβίτης (Ἱερομ.), *Συμβουλές γιά τήν πνευματική ζωή στήν οἰκογένεια*, ὁ.π., σ. 19.

βασανίζεσαι πότε μέ τή γυναίκα σου και πότε μέ τά παιδιά σου. Αὐτά εἶναι ὁμως πού σέ κάνουν νά ἀνεβαίνεις πνευματικά ψηλά. Ἄν δέν ἦταν αὐτοί, ἐσύ δέν θά προχωροῦσες καθόλου... Μά θά μοῦ πεῖς ... εἶναι καλό νά ὑποφέρουμε ἀπό τούς ἀγαπημένους μας; Ἐ! ἔτσι τό θέλει ὁ Θεός.³⁰

Σέ κάθε ὀδύνη, θλίψη και δοκιμασία τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, προτείνονται ἀπό τούς Σύγχρονους Ἁγίους συγκεκριμένες πρακτικές διαχείρισης κρίσεων, ἀλλά και πνευματικά φάρμακα -γυμνάσματα, ὥστε νά ἀποφευχθοῦν οἱ μεταξύ τῶν μελῶν διενέξεις και ἡ ψυχική καταρράκωση τοῦ ἀτόμου. Διότι, ὅπως σημειώνει ὁ Ὅσιος Πορφύριος, ἡ στενοχώρια μεταξύ τῶν συζύγων, μπορεῖ νά ὀδηγήσει στή μελαγχολία, αὐτή μέ τή σειρά της νά समाτοποιηθεῖ σέ ἀσθένειες,³¹ ἀλλά και νά δημιουργήσει προβλήματα ὄχι μόνο στό ζεῦγος, ἀλλά και στά παιδιά,³² πού τά πληγώνει, καθώς βλέπουν τό γονιό νά κλαίει και νά ὀδυνάται³³.

Εἰδικότερα, τά πρακτικά μέτρα γιά τή διαχείριση τῶν θλίψεων πού προξενοῦν οἱ ἐντάσεις, ἀκόμη και ἡ ἐνδοοικογενειακή βία, εἶναι: ἡ ὑπομονή, ἡ καρτερικότητα, ἡ ἀποφυγή τῆς ἐτεροκρισίας³⁴ και τῆς ἀφιλίας,³⁵ ἡ μεγαλοψυχία, ἡ μακροθυμία³⁶ κ.ἄ., τά ὁποία ἀπορρέουν ἀπό τήν ἀγάπη.

Ὁ Ὅσιος Παῖσιος ὁ Ἁγιορείτης σημειώνει ὅτι: *"Ἡ ὑπομονή ξεκινάει μέ τήν ἀγάπη. Γιά νά ὑπομείνης τόν ἄλλον, πρέπει νά τόν πονέσης (ἐννοεῖ νά τόν "συμπονέσεις")... μέ τήν ὑπομονή σώζεται ἡ οἰκογένεια."*³⁷

Χωρίς τήν ἀγάπη, δέν εἶναι δυνατή ἡ ἀνοχή τῆς ἰδιατερότητας, τῆς ἰδιοτροπίας³⁸ τοῦ ἄλλου και τῶν ὑπαρκτῶν ψυχολογικῶν μεταπτώσεων του. Ὁ Ἁγιος Πορφύριος σημειώνει ὅτι: *"Ὅταν ἀντιδικοῦμε, οἱ ἄλλοι ἀντιδροῦν. Ὅταν τούς ἀγαπᾶμε, συγκινοῦνται και τούς κερδίζουμε. Ὅταν ἀγαπᾶμε, νομίζουμε ὅτι προσφέρουμε στούς ἄλλους, ἐνῶ στήν πραγματικότητα προσφέρουμε πρῶτα στόν ἑαυτό μας."*³⁹

³⁰ Ἀνώνυμος, *Γέρων Πορφύριος - Γέρων Παῖσιος. Ἁγιορεῖτες Πατέρες...*, ὁ.π., σσ. 104-105.

³¹ Ὁ.π., σσ. 105.

³² Χριστόδουλος Ἁγιορείτης (Γερομ.), *Ὁ Γέρων Παῖσιος*, ὁ.π., σ. 232, 233.

³³ Κ. Καρακόλης, *Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν*, ὁ.π., σ. 217.

³⁴ Ὁ.π., σ. 234, 194.

³⁵ Ὁ.π., σ. 292.

³⁶ Σ. Σπυρόπουλος, *Συλλογή Ἁγιοπατερικῶν ρήσεων περί Μακροθυμίας*, ἔκδ. Ε.Π.Ε., Ἀθήνα 1992, σσ. 97.

³⁷ Παῖσιος Ἁγιορείτης (Μόν.), *Λόγοι Δ' Οἰκογενειακή ζωή*, ὁ.π., σ. 49.

³⁸ Κ. Παπαπέτρου, *Ἡ Ἰδιοτροπία ὡς πρόβλημα ὄντολογικῆς ἠθικῆς*, Ἀθήνα 1973, σσ. 131.

³⁹ Παῖσιος Ἁγιορείτης (Μόν.), *Λόγοι Δ' Οἰκογενειακή ζωή*, ὁ.π., σ. 54.

Ὁ ἴδιος Ἱερός Πατήρ σημειώνει ὅτι κανείς δέν κερδίζει τόν ἄλλο, ἐκεῖνον πού μᾶς θλίβει, μέ τό ἄγριο, παρά μονάχα μέ καλοσύνη.⁴⁰ Χρησιμοποιεῖ μάλιστα -χωρίς νά κατονομάζει τόν Αἴσωπο- ἕναν μύθο του,⁴¹ ἐκεῖνον μέ τόν ἄνεμο καί τόν ἥλιο⁴² πού συναγωνίζονται, προκειμένου νά καταδείξουν ποιός εἶναι ἰσχυρότερος.

Ὁ Ὅσιος Πορφύριος συμβουλεύει ὅτι, ὅταν ἡ συμπεριφορά τοῦ ἄλλου μᾶς θλίβει καί μᾶς στενοχωρεῖ, δέν θά πρέπει νά τόν κατηγοροῦμε ἢ νά τοῦ ὑπενθυμίζουμε τά σφάλματά του γιά νά τόν κάμψουμε, ἀλλά νά ἀφήνουμε τή συνείδησή του νά τόν ἐλέγξει. Διότι ἐάν τόν κατακρίνουμε, τόν ὀδηγοῦμε σέ ἄμυνα καί μετάθεση τῶν εὐθυνῶν, γίνεται σκληρότερος στίς ἀντιδράσεις του καί, ἀντί νά διορθωθεῖ, συμπεριφέρεται ἄσχημα⁴³ καί μᾶς πληγώνει περισσότερο.

Οἱ Ὅσιοι Παῖσιος καί Πορφύριος σημειώνουν ὅτι στήν περίπτωση πού βλέπουμε τόν ἄλλο ἐκνευρισμένο μέσα στό σπίτι, εἶναι καλύτερο νά ἀποφύγουμε τήν ὅποια συζήτηση μαζί του ἐκείνη τή στιγμή καί νά σιωπήσουμε⁴⁴ προσευχόμενοι. Εἶναι ἐπίσης ἐνδεδειγμένο νά πᾶμε μία βόλτα⁴⁵ καί, ὅταν ἡρεμήσει ὁ ἄλλος, τότε, μποροῦμε νά τόν πλησιάσουμε καί, μέ ἕνα χᾶδι, νά συνεννοηθοῦμε μαζί του, προκειμένου νά λυθεῖ ἡ ὅποια παρεξήγηση.

Ἡ παραπάνω μεθοδολογία τῶν Σύγχρονων Ἱερῶν Πατέρων, θυμίζει ἐν πολλοῖς, τήν ψυχοφελῆ ἱστορία "*Ἡ δημόσια συγγνώμη*", σύμφωνα μέ τήν ὁποία ἡ ⁴⁶προσβολή τοῦ ἄλλου εἶναι σάν τή λάσπη στό ροῦχο. Ἐάν ἐπιχειρήσουμε νά τήν ἀπομακρύνουμε ὅσο εἶναι ἀκόμη νωπή, τήν ἀπλώνουμε περισσότερο, ἀντί νά τήν ἀφαιρέσουμε. Στήν ἀντίθετη περίπτωση, ἐάν δηλαδή τήν ἀφήσουμε νά ξεραθεῖ, τότε καθαρίζει εὐκολότερα τό ροῦχο. Κατά τόν

⁴⁰ Ὁ.π., σ. 56. Πρβλ. Κ. Γιαννιτσιώτης, *Κοντά στό Γέροντα Πορφύριο*, Ἀθήνα 1995, σ. 257π.

⁴¹ Ἐμμ. Δουνδουλάκης, "Αἰσώπειοι μῦθοι καί Ἀγιολογικά κείμενα. Διακειμενική θεώρηση, εἰσαγωγικές παρατηρήσεις", *Ἀγιολογικά καί Ὑμνολογικά Σύμμεικτα Α΄. Ἀπό τή χειρόγραφη παράδοση, στή διακειμενική θεώρηση Ἀγιολογικῶν καί Ὑμνολογικῶν Κειμένων*, ἔκδ. Γρηγόρης, Ἀθήνα 2018, σσ. 121-122.

⁴² Θ. Μαυρόπουλος, *Αἰσώπειοι Μῦθοι*, ἔκδ. Ζήτηρας, Ἀθήνα 2005, σ. 135, ἄρ. 82.

⁴³ Πορφύριος Κausοκαλυβίτης (Ιερομ.), *Συμβουλές γιά τήν πνευματική ζωή στήν οἰκογένεια*, ὁ.π., σ. 77. Πρβλ. Κ. Καρακόλης, *Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν*, ὁ.π., σ. 326.

⁴⁴ Παῖσιος Ἀγιορείτης (Μόν.), *Λόγοι Δ΄ Οἰκογενειακή ζωή*, ὁ.π., σ. 49.

⁴⁵ Πορφύριος Κausοκαλυβίτης (Ιερομ.), *Συμβουλές γιά τήν πνευματική ζωή στήν οἰκογένεια*, ὁ.π., σ. 21.

⁴⁶ Π. Μπότσης, *Ἀποφθέγματα καί ἀνέκδοτα ἀπό τόν Ἐκκλησιαστικό χῶρο*, Ἀθήνα 2002, σ. 59.

ίδιο τρόπο, όταν υπάρχουν εντάσεις μεταξύ τῶν ἀνθρώπων, τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας πού μᾶς θλίβουν, εἶναι καλύτερα νά μεταθέτουμε τήν ἐπίλυση τῶν διαφορῶν σέ μελλοντικό χρόνο, προκειμένου νά ἀποφύγουμε τήν ὀξυνση τῶν σχέσεων.

Ὡς πνευματικά γυμνάσματα ἢ φάρμακα, ὡς πνευματικά ἐφόδια, πού προτείνουν οἱ σύγχρονοι Ὅσοιοι γιά τήν ἀποτελεσματική διαχείριση τῶν κρίσεων καί θλίψεων μέσα στήν οἰκογενειακή ἐστία εἶναι ἡ ταπείνωση, ἡ συγχώρηση, ἡ μυστική⁴⁷ προσευχή,⁴⁸ ἡ τριήμερη νηστεία.⁴⁹ Ἐπιπροσθέτως, ἡ τέλεση τοῦ Ἁγιασμοῦ καί τοῦ Εὐχελαίου στό σπίτι κρίνονται ἀπαραίτητα γιά νά ἐνισχυθοῦν οἱ χειμαζόμενοι. Ἐνδεικτικά εἶναι ὅσα σημειώνονται ἀπό τόν Ὅσιο Πορφύριο τόν Κausοκαλυβίτη: *"Ὅταν ὑπάρχει ἀναστάτωση στό σπίτι εἴτε ἀπό καμιά ἀρρώστια ἢ ἀπό τίς ὄχι καλές σχέσεις μεταξύ σας, κάντε ἕναν ἁγιασμό, κάντε εὐέλαιο"*⁵⁰.

Κορωνίδα, τέλος, τῶν πνευματικῶν ἐφοδίων τῶν χειμαζόμενων μελῶν τῆς οἰκογένειας ἔναντι κάθε πειρασμοῦ καί θλίψης, εἶναι ἡ Θεία Εὐχαριστία. Ὁ Ὅσιος Πορφύριος προτρέπει τούς συζύγους -κατ' ἐπέκτασιν καί τά παιδιά- νά προσέρχονται στό Ποτήριο τῆς Ζωῆς *"κάθε δεύτερη Κυριακή"*⁵¹. Προκειμένου μάλιστα νά καταδείξει τήν, ἐν Χριστῷ, σπουδαιότητα τῆς σαρκικῆς ἐνώσεως τοῦ ζεύγους, ἀλλά καί τήν καθοριστική σημασία τῆς συμμετοχῆς τῶν μελῶν στή Θεία Κοινωνία, οἰκονομεῖ καί τά δύο,⁵² στίς διδασχές του.

⁴⁷ Πορφύριος Κausοκαλυβίτης (Ιερομ.), *Ἐνας νά μέ ἀκούει ... καί θά τοῦ στείλει ὁ Θεός πλούσια τή Χάρη Του!*, ἔκδ. Η.Μ.Σ., Μήλεσι 2019, σ. 55.

⁴⁸ Πορφύριος Κausοκαλυβίτης (Ιερομ.), *Συμβουλές γιά τήν πνευματική ζωή στήν οἰκογένεια*, ὁ.π., σ. 22, 23, 70, 69: *"Ὅταν ὁ ἄλλος εἶναι ἐξαγριωμένος ἔναντίον σου, πολλές φορές ἔτοιμος νά σέ κατασπαράξει, ἐσύ μή μιᾶς, κάνε μέσα σου προσευχή καί ὁ Θεός θά τόν ἡρεμήσει."* Πρβλ. Παῖσιος Ἁγιορείτης (Μόν.), *Λόγοι Δ' Οἰκογενειακή Ζωή*, ὁ.π., σ. 49, 57.

⁴⁹ Ὁ.π., σ. 69.

⁵⁰ Ὁ.π., σ. 74.

⁵¹ Πορφύριος Κausοκαλυβίτης (Ιερομ.), *Συμβουλές γιά τήν πνευματική ζωή στήν οἰκογένεια*, ὁ.π., σ. 21.

⁵² Ὁ.π., σ. 13: *"... Νά κοινωνᾶτε κάθε δεύτερη Κυριακή. Ὅταν ὁ ἕνας ἔχει ἐπιθυμία γιά τόν ἄλλον, μὴν τοῦ τό ἀρνεῖται ὁ ἄλλος, ἀλλά πρόθυμα νά δέχεται, γιατί τό σῶμα σας ἀνήκει στόν ἄλλον. Ἄν εἶναι νά κοινωνήσετε τήν Κυριακή, νά ἔρχεστε σέ ἐπαφή μέχρι καί τήν Πέμπτη."* Ἐπίσης: Ὁ.π., σ. 14-15: *"Ὁ σαρκικός ἔρωτας μέσα στόν γάμο βοηθάει στόν πνευματικό... μέσα στό γάμο ὁ σαρκικός ἔρωτας γίνεται πνευματικός, μεταβάλλεται."*

Ὁ Ὁσιος Παΐσιος

Συμπερασματικά

Ὁ ἀνθρώπινος βίος, ἡ καθημερινότητά μας εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένη μέ τήν «ἡδονή» καί τήν «ὀδύνη», μέ τόν «ἐνήδονο» καί «ἐπώδυνο» πειρασμό πού μᾶς κυκλώνει.

Οἱ ὀδύνες καί οἱ θλίψεις τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου, εἶναι πολλές καί πολυπαραγοντικές. Ὁ πόνος τῶν μελῶν τῆς οἰκογένειας, σωματικός ἢ συναισθηματικός, δέν περιορίζεται μόνο σέ προσωπικό ἐπίπεδο, ἀλλά ἐκτείνεται καί σέ διαπροσωπικό.

Οἱ ὀδύνες καί οἱ θλίψεις ἐντός της οἰκογενειακῆς ἐστίας συνδέονται μέ τά ἀκόλουθα πεδία:

α. Σέ προσωπικό ἐπίπεδο μέ ἀσθένεια, σωματική ἢ ψυχική, τήν ἀναπηρία, τή μελαγχολία καί τήν κατάθλιψη, τίς ἐξαρτησιογόνες οὐσίες οἱ ὁποῖες προκαλοῦν ἐθισμό, τήν κρίση ταυτότητας, τήν ἀπώλεια τῆς ἐργασίας, τή διαρραγή μίας φιλίας, τήν ἐρωτική ἀπογοήτευση, κ.ἄ.

β. Σέ διαπροσωπικό ἐπίπεδο, μέ ἐντάσεις καί διαπληκτισμούς σέ ἐπίπεδο συζύγων, λόγω ἀσυμφωνίας χαρακτήρα, προβληματικῆς ἐρωτικῆς ἢ ἐξωσυζυγικῆς σχέσης, ἀλλά καί ἐντάσεις στίς σχέσεις μεταξύ τῶν γονιῶν μέ τά παιδιά, λόγω ἡλικίας, καταχρήσεων καί παραβατικότητας. Στήν κατηγορία αὐτή ἐμπίπτει καί ἡ λεγόμενη ἐνδοοικογενειακή βία ἡ ὁποία ἐντείνει τή μεταξύ τῶν προσώπων διάσταση.

Ἡ ἀποτίμηση τῶν δοκιμασιῶν καί τῶν θλίψεων σέ μία οἰκογένεια μπορεῖ νά γίνει εἴτε μέ κριτήριο "κοσμικό", εἴτε μέ "πνευματικό", σύμφωνα μέ τούς σύγχρονους Ἁγίους.

Ο Όσιος Πορφύριος υπογραμμίζει ότι οι θλίψεις εντός της οικογενειακής έστίας έχουν τήν ακόλουθη αίτιολογία:

α. τήν άπουσία του Χριστού από τήν ψυχή μας

β. τίς δαιμονικές επενέργειες

γ. τίς άμαρτίες μας

δ. και τόν πληγωμένο έγωισμό μας, από τίς λανθασμένες επιλογές.

Οί σύγχρονοι Άγιοι τής Έκκλησίας, Παΐσιος ό Άγιορείτης και Πορφύριος ό Καυσοκαλυβίτης, θεωρούν τίς όδύνες και τίς θλίψεις του οικογενειακού βίου ένταγμένες στην άσκηση και τήν πνευματική πορεία του άνθρώπου, σ' εκείνη τής Άγιότητας.

Σέ κάθε όδύνη, θλίψη και δοκιμασία του οικογενειακού βίου, προτείνονται από τούς Σύγχρονους Άγίους συγκεκριμένες πρακτικές διαχείρισης κρίσεων, αλλά και πνευματικά γυμνάσματα - φάρμακα και έφόδια, ώστε νά αποφευχθούν οι μεταξύ τών μελών διενέξεις και ή ψυχική καταρράκωση του άτομου.

Ειδικότερα, τά πρακτικά μέτρα για τή διαχείριση τών θλίψεων πού προξενούν οι έντάσεις, άκόμη και ή ένδοοικογενειακή βία είναι: ή ύπομονή, ή καρτερικότητα, ή άποφυγή τής έτεροκρισίας και τής άφιλίας, ή μεγαλοψυχία, τά όποία άπορρέουν από τήν άγάπη.

Οί σύγχρονοι Άγιοι ύποδεικνύουν τέλος τήν ταπείνωση, τή συγχώρηση, τή μυστική προσευχή, τήν τριήμερη νηστεία, τόν Άγιασμό, τό Εϋχέλαιο και τή Θεία Εϋχαριστία, ως ούσιαστικά πνευματικά έφόδια, προκειμένου νά άντιμετωπιστούν οι έντάσεις, ή όδύνη και οι θλίψεις μέσα στην οικογενειακή έστία.

*Τερά Εικόν Αγίου Νεκταρίου, εις τήν Π.Α.Ε.Α.Κ..
Έργον Άντωνίου Δουνδουλάκη τοῦ Κωνσταντίνου. Θεολόγου-Άγιογράφου.*

Πτυχές τοῦ Μαθήματος τῆς Ὀμιλητικῆς στήν Ἐκκλησιαστική Ἐκπαίδευση

Δρ. Ἐμμανουήλ Δουνδουλάκη,
Ἄν. Καθηγητοῦ Π.Α.Ε.Α.Κ.
Ἀγιολογίας - Ὑμνολογίας

Στό πλαίσιο τῆς παρούσας εὐσύνοπτης μελέτης¹ παρουσιάζουμε δύο πτυχές τοῦ Μαθήματος τῆς Ὀμιλητικῆς: α. Πρακτικές ὁδηγίες κατά τήν ἐκφώνηση τοῦ κηρύγματος, β. Κύρια ρητορικά σχήματα, μορφολογικές καί ὕφολογικές παρατηρήσεις γιά τήν ἀνάλυσή του.

I. ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΦΩΝΗΣΗ ΤΟΥ ΚΗΡΥΓΜΑΤΟΣ

Ἡ ἐπιτυχία ἑνός κηρύγματος ἔγκειται τόσο στήν προετοιμασία, τή συγγραφή, ὅσο καί στήν ἐκφώνησή του. Ἡ σωστή ἀπόδοση μπορεῖ νά ἀναδείξει ἕνα μέτριο ὡς πρός τό περιεχόμενο κήρυγμα, ἐνῶ μία κακή ἕως μέτρια, εἶναι δυνατόν νά ἀδικήσει μία καλή ὡς πρός τό περιεχόμενο ὁμιλία.

Ἡ ἐκφώνηση τοῦ κηρύγματος καί ὡς πρός τίς τρεῖς μορφές της: "ἀπό στήθους", μέ σχεδιάγραμμα καί μέ γραπτό κείμενο, ἀπαιτεῖ προετοιμασία καί ὑπευθυνότητα ἀπό μέρους τοῦ ὁμιλητή, προκειμένου νά δείξει ὅτι σέβεται τόν ἀκροατή.

Τό κήρυγμα στό πλαίσιο μίας Εὐχαριστιακῆς Σύνναξης, στή Λατρευτική πράξη, διαφέρει ἀπό μία ὁμιλία στόν Κατανυκτικό Ἐσπερινό, σέ ἕνα Πνευματικό κέντρο ἢ στό πλαίσιο ἑνός συνεδρίου.

α. *Χρόνος ἐκφώνησης τοῦ Κηρύγματος*: Τό κήρυγμα θά πρέπει νά ἐκφωνεῖται μετά τό Εὐαγγελικό ἀνάγνωσμα. Γιά πρακτικούς καί κατ' οἰκονομίαν, λόγους ἐκφωνεῖται κατά τή διάρκεια τοῦ "Κοινωνικοῦ", ἢ στό τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας.

β. *Διάρκεια τοῦ κηρύγματος*: 4 ἕως 8 λεπτά. Σέ καμία περίπτωση δέν θά πρέπει νά ὑπερβαίνει τά 10 λεπτά. Ἐάν εἶναι λιγότερο ἀπό 4 λεπτά δείχνει ὅτι ὁ ὁμιλητής δέν ἔχει προετοιμαστεῖ - ὅποτε δέν σέβεται τόν ἀκροατή του- καί διεκπεραιώνει ἀπλά τή "Διακονία τοῦ λόγου". Ἐάν ἡ ἐκφώνησή του

¹ Τό περιεχόμενο τῆς παρούσας μελέτης ἀποτελεῖ τμήμα τῶν παραδόσεών μου στό μάθημα τῆς Ὀμιλητικῆς στό Στ' Ἐξάμηνο τοῦ Προγράμματος Ἱερατικῶν Σπουδῶν τῆς Πατριαρχικῆς Ἀνώτατης Ἐκκλησιαστικῆς Ἀκαδημίας Κρήτης (Ἐαρινό ἐξάμηνο 2020 & 2021).

υπερβεί τα 10 λεπτά, κουράζει τόν ακροατή και τόν ώθει νά μὴν τόν προσέξει. Βέβαια, ἡ διάρκεια ἑνός κηρύγματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ "ποιός ὁμιλεῖ" (π.χ. Ἐπίσκοπος, λοιποὶ κληρικοὶ, λαϊκός), "πού ὁμιλεῖ" (τόπος, ἀστική - ἀγροτική περιοχή, πληθυσμιακὴ σύνθεση) καὶ μέ ἀφορμὴ "ποιό γεγονός" ὁμιλεῖ (π.χ. πολιούχος πόλης, πανήγυρη Ἁγίου).

γ. *Περιβολὴ τοῦ ὁμιλητῆ*: Γιά τούς κήρυκες τοῦ θείου λόγου (λαϊκούς) ἐνδείκνυται τὸ ράσο καὶ μόνο.

δ. *Διαστάσεις τῆς σελίδας καὶ μέγεθος γραμματοσειρᾶς γιὰ τὸ ἔγγραφο κήρυγμα*: 14 X 21 (μισό A4). Ἐπιλέγουμε τὸ κήρυγμα νά εἶναι γραμμένο ἢ νά ἔχει κοπεῖ τὸ φύλλο στίς συγκεκριμένες διαστάσεις (A5) γιὰ ψυχολογικούς, αἰσθητικούς καὶ πρακτικούς λόγους. Οἱ συγκεκριμένες διαστάσεις στό χαρτί συμβάλλουν, μεταξύ ἄλλων, στήν ἀπόκρυψη τοῦ ὅποιου ἄγχους ἐνδέχεται νά καταβάλει κυρίως τὸ "μαθητευόμενο" ὁμιλητῆ, καθὼς εἶναι εὐκόλο νά τὸ διαχειριστεῖ, χωρὶς αὐτὸ νά γίνεῖ ἀντιληπτό ἀπὸ τὸ ακροατήριο. Ἐπιπροσθέτως, εἶναι αἰσθητικὰ καλύτερο νά ἔχουμε αὐτὸ τὸ μέγεθος, ἀπὸ τὸ νά φαίνεται ἡ εἰκόνα τῆς σελίδας A4, στήν περίπτωση πού ὁ ὁμιλητῆς δέν ὁμιλεῖ ἀπὸ τὸν ἄμβωνα ἢ δέν κάνει χρῆση τοῦ δίσκελου. Στήν περίπτωση ὁμιλίας π.χ. στό πλαίσιο ἑνός συνεδρίου, ἐπιλέγουμε ὡς μέγεθος τὸ A4.

Τὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων τοῦ κειμένου στό κήρυγμά μας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ γραμματοσειρά πού θά ἐπιλέξουμε, καθὼς ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὴν ἰσχὺ τῆς ὄρασῆς μας, τὸ εἶδος τῆς ὁμιλίας, τὸ ἄγχος πού ἐνδεχομένως μᾶς καταλαμβάνει. Σέ κάθε περίπτωση τὸ διάστιχο (ἀπόσταση μεταξύ τῶν σειρῶν) θά πρέπει νά εἶναι τουλάχιστον 1,5 καὶ ὄχι μόνο, γιὰ νά μπορούμε νά κάνομε προσθῆκες τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἐπὶ παραδείγματι: σέ γραμματοσειρά Times New Roman ἢ Alfios τὸ μέγεθος 12 εἶναι μικρὸ γιὰ τὴν ἐκφώνηση ἑνός κηρύγματος σέ ἀπαιτητικὸ κήρυγμα. Σέ ἀντίθεση μέ τὴν Palatino Linotype πού τὸ ἴδιο μέγεθος κρίνεται ἐπαρκές. Ἰδανικὸ γιὰ τίς ἐκφωνήσεις τῶν κηρυγμάτων κρίνεται τὸ μέγεθος 13 ἢ 14 μέ 1,5 διάστιχο.

ε. *Ρητορικὰ σχήματα στό κείμενο, ὕφος, καὶ χρῶμα τῆς φωνῆς*: Ὁ ὁμιλητῆς καλεῖται νά κάνει χρῆση ρητορικῶν σχημάτων, ὅπως τῆς παρήχησης, τοῦ ὑπερβατοῦ, τῶν ρητορικῶν ἐρωτήσεων κ.ἄ. (δεῖτε ἐπόμενο κεφάλαιο) καὶ τὸ φωνητικὸ ἠχόχρωμα νά εἶναι ἀνάλογο κατὰ τὴν ἐκφώνησή του. Ἡ χρῆση τους, οἱ αὐξομειώσεις στή φωνή, ὅπως ἐπίσης οἱ παύσεις, ὅπου ἀπαιτοῦνται, κρατοῦν ἀμείωτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ακροατῆ καὶ ἀποτρέπουν τὴν ὅποια διάσπαση τῆς προσοχῆς.

στ. *Ἐνώνομε, δέν ἐπικρίνομε μέ τὸ λόγο μας*: Ὁ λόγος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἐνωτικὸς καὶ ὄχι διχαστικὸς. Στό ἴδιο μῆκος κύματος θά πρέπει νά κινεῖται καὶ τὸ κήρυγμα. Αποφεύγουμε νά διχάζουμε ἢ νά ἐπί-/κατά- κρίνομε τὸ ακροατήριο.

ζ. Χρήση α' πληθυντικού, έλεγκτικός λόγος: Καλό θά ήταν ό όμιλητής νά κάνει χρήση του α' πληθυντικού όταν μιλά προτρεπτικά, ή "έλεγκτικά", ώστε νά μή δείχνει ότι ξεχωρίζει τόν έαυτό του από τό πλήρωμα τών πιστών. Καλό θά ήταν έπίσης οί έκφράσεις πού χρησιμοποιεί γιά τόν έλεγχο νά κινούνται σέ επίπεδο άποθαρρυντικού, προτρεπτικού, παρά άύστηρου λόγου κατάκρισης. Ένδεικτικά θά μπορούσε κάποιος νά σημειώσει τό ακόλουθο παράδειγμα:

Άναφέρω

Άντί

Δυστυχώς, άγαπητοί μου άδελφοί,
έχουμε χάσει σήμερα τήν αίσθηση
του μέτρου, παρασυρθήκαμε
άπό τίς σειρήνες τής
καθημερινότητας και μείναμε
καθλωμένοι στην άμαρτία,
ή όποία μās άπομακρύνει
άπό τό Θεό και άπό
τήν πνευματική μας πορεία.
Τί μās μένει;
Ή μετάνοια και ή έπίκληση
του έλέους του Θεού.

Προσέξτε!!!
"Έχετε χάσει την αίσθηση
του μέτρου.
Είστε άμαρτωλοί και ό Θεός
άποστρέφεται καθετί πού συνδέεται
μέ τήν άμαρτία.
Δέν θά σωθείτε, αν δέν
μετανοήσετε.
"Μετανοείτε", λέει,
ό άγιος Ίωάννης ό Πρόδρομος
στό Εύαγγέλιο.

η. Άπόσταση μικροφώνου από τό στόμα: Ό όμιλητής καλόν είναι νά γνωρίζει τό χώρο όπου πρόκειται νά έκφωνήσει τήν όμιλία και, έφόσον είναι δυνατόν, νά έχει δοκιμάσει τό μικρόφωνο από όπου θά έκφωνηθεί τό κήρυγμα. Ή ένδεδειγμένη στάση τής άπόστασης του μικροφώνου από τό στόμα είναι τά 10 μέ 15 εκ., όμως ή άπόσταση ατή ποικίλει ανάλογα μέ τήν ισχύ του μικροφώνου και τή φωνή του όμιλητή. Σέ κάθε περίπτωση εκείνος πού όμιλεί θά πρέπει νά άποφεύγει νά δημιουργεί "βόμβους" κατά τήν έκφώνηση του κηρύγματος.

θ. Όμιλητής και ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του άκροατηρίου: Στην περίπτωση πού τό άκροατήριό είναι άγνωστο στον όμιλητή, θά πρέπει νά ζητήσει νά λάβει πληροφορίες γιά τό ιστορικό περίγραμμα, τό πολιτισμικό παρελθόν του τόπου, τίς έξέχουσες προσωπικότητές του, από όπου θά μπορούσε νά άντλήσει στοιχεία προκειμένου νά τά αξιοποιήσει στο κήρυγμά του. Έπίσης θά πρέπει νά γνωρίζει τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του άκροατηρίου (μορφωτικό επίπεδο, άγροτική ή αστική περιοχή, πιθανά δυσάρεστα γεγονότα) προκειμένου νά τά λάβει υπόψη του κατά τή συγγραφή του κηρύγματος, ώστε νά γίνει κατανοητός, αλλά και νά μή φέρει σέ δυσάρεστη

θέση τούς άκροατές του. Ένα κήρυγμα, επί παραδείγματι, για τό "σπλαχνικό πατέρα" τής Παραβολής του Άσώτου, μέ άκροατήριο κακοποιημένα ή παραμελημένα από τούς γονείς τους παιδιά καί έφήβους, είναι έπιεικώς άστοχο. Στην περίπτωση αυτή θά πρέπει νά στραφεί τό μήνυμα τής Παραβολής σέ άλλα σημεία, ή έστω ό λόγος νά είναι διατυπωμένος μέ τέτοιο τρόπο, προκειμένου νά καταδειχθεί ή είδοποιός διαφορά μεταξύ του έλεημονος Ουράνιου Πατέρα όλων μας καί των μή αποδεκτών αντιδράσεων όρισμένων γονιών τής σύγχρονης κοινωνίας. Έπιπροσθέτως, αναφορές στά έπιτεύγματα τής Βιομηχανικής Έπανάστασης σέ μία άγροτική ή κτηνοτροφική - άπομακρυσμένη κοινωνία, δέν ένδεικνυται.

Έξισου σημαντικό πρός τήν κατεύθυνση των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του άκροατηρίου είναι καί τό γεγονός ότι ό όμιλητής όφείλει νά προσαρμόσει τό λόγο του γλωσσικά, σύμφωνα μέ τήν αντιληπτική ικανότητα του άκροατηρίου του. Αυτό σημαίνει ότι δέν είναι ένδεδειγμένο νά μιλεί π.χ. σέ μία όρεινή κτηνοτροφική ομάδα ή σέ νέους καί νά κάνει χρήση π.χ. έξεζητημένων έκφράσεων καί σπάνιων λέξεων τής θύραθεν καί τής Έκκλησιαστικής Γραμματείας. Η ώρα του κηρύγματος δέν είναι βήμα για νά προβάλλουμε τίς γνώσεις ή τήν άρχαιομάθεια, τήν άρχαιοπληξία μας, αλλά νά υπηρετήσουμε τό λόγο του Ευαγγελίου μέ ταπεινώση καί νά μεταφέρουμε τό μήνυμά του στό σύγχρονο άνθρωπο.

ι. *Στάση του σώματος κατά τή διάρκεια του κηρύγματος:* Ό όμιλητής πρέπει νά είναι όρθιος, ευθυτενής (*postura nobile*, "εύγενή στάση"² προκειμένου νά διευκολύνει τό διάφραγμα καί τήν άναπνοή, ώστε οί φθόγγοι νά βγαίνουν άβίαστα, σέ συγκεκριμένο χρόνο (*tempo*). Σέ άλλες περιπτώσεις, έκτός κηρύγματος, π.χ. στό πλαίσιο ενός συνεδρίου, μπορεί νά είναι καί καθιστός.

Ό κήρυκας του Θείου λόγου είναι καλό νά έχει όπτική έπαφή μέ τό άκροατήριο, κατά τή διάρκεια τής έκφώνησης του κηρύγματος. Πιά νά τό έπιτύχει αυτό πρέπει νά συντρέχουν οί ακόλουθοι λόγοι:

1. Νά είναι κάτοχος ή έστω γνώστης του κηρύγματός του. Δηλαδή είτε νά τό έχει γράψει ό ίδιος είτε, εάν δέν συμβαίνει αυτό, νά τό έχει μελετήσει πριν από τήν έκφώνησή του.

2. Νά προσπαθήσει στην αρχή ή κατά διαστήματα νά σηκώνει τό κεφάλι του καί νά "σαρώνει" τό άκροατήριο, γεγονός πού προϋποθέτει τή γνώση του περιεχομένου του κειμένου του. Στην περίπτωση πού τά βλέμματα στό άκροατήριο έπιτείνουν τό άγχος του όμιλητή, μπορεί νά έστιάσει τά μάτια

²Gilles Denizot, "Η στάση του σώματος και η άναπνοή", http://users.uoa.gr/~nektar/arts/music/gilles_denizot_posture_and_breath.htm [Ημερομηνία πρόσβασης, 14/3/2020].

του σέ κάποιο σημείο, πάνω από τά κεφάλια τῶν ἀκροατῶν, κάθε πού ὑψώνει τό βλέμμα του.

3. Ὁ ὁμιλητής του κηρύγματος πρέπει νά εἶναι δωρικός ὡς πρὸς τίς χειρονομίες (ὥστε νά μή θεωρηθεῖ "θεατρίνος") καί ν' ἀποφεύγει νά ὑψώνει τό δάκτυλο ἐλεγκτικά, ὡς κατήγορος, στούς πιστούς.

4. Στήν περίπτωση πού ὁ ὁμιλητής ἐκφωνεῖ τό κήρυγμα χωρίς δίσκελο, τά χέρια καί τό χαρτί θά πρέπει νά δημιουργοῦν γωνία περίπου 90 μοιρῶν, σέ σχέση μέ τό σῶμα. Αὐτό ἐπιτρέπει στόν ἀκροατή νά ἔχει ὀπτική ἐπαφή μέ τό ἀκροατήριο, ἀλλά καί τό τελευταῖο νά διακρίνει τό πρόσωπο καί τίς ἐκφράσεις τοῦ ὁμιλητή, τή μή λεκτική γλώσσα τῶν συναισθημάτων, ἢ ὅποια εἶναι ἐξίσου σημαντική. Ἐάν κάνει χρήση τοῦ δίσκελου ἢ κάποιου ἐδράνου, τά χέρια του θά πρέπει νά τοποθετοῦνται δεξιά καί ἀριστερά, κατά μήκος του, σχηματίζοντας γωνία περίπου 120 μοιρῶν σέ σχέση μέ τό σῶμα. Βέβαια, αὐτό πού δέν γίνεται νά παραβλέψουμε εἶναι ὅτι ὁ ὁμιλητής πρέπει νά αἰσθάνεται ἄνετα μέ τό σῶμα του, κατά τή στιγμή τῆς ἐκφώνησης. Συνεπῶς, μπορεῖ νά ἐπιλέξει γιά τά χέρια τή στάση πού τόν ἐξυπηρετεῖ, μέ τήν προϋπόθεση ὅτι ὁ κορμός του θά εἶναι ὀρθιος γιά νά διευκολύνονται οἱ ἀναπνοές.

ια. *Διαφορετική ἐρμηνεῖα χειρονομιῶν ἀνά χώρα καί πολιτισμό:* Στήν περίπτωση πού ὁ ὁμιλητής κληθεῖ νά μιλήσει σέ ἄλλη χώρα, ἐκτός Ἑλλάδος, εἶναι καλό νά ἔχει μελετήσει τή διαφορετική σημασία τῶν χειρονομιῶν³ στό συγκεκριμένο τόπο προκειμένου, ἢ μή λεκτική ὁμιλία τοῦ κατά τήν ὥρα τοῦ κηρύγματος (γλώσσα σώματος), νά μή μεταδίδει διαφορετικά ἢ ἀκόμη καί προσβλητικά μηνύματα στούς πιστούς, ἀπό ἐκεῖνα πού ὁ ἴδιος ἐπιθυμεῖ.

Ἐπιπροσθέτως, δέν θά πρέπει νά λησμονοῦμε καί τά ἀκόλουθα:

1. Ἡ ρητορική, ἢ συγγραφή καί ἐκφώνηση ἑνός κηρύγματος, εἶναι χάρισμα, εἶναι τάλαντο. Ἐάν τό ἔχει κάποιος, καλῶς! Ἐάν ὄχι, μπορεῖ νά βελτιώσει τήν ἱκανότητά του ὡς πρὸς τό λόγο, μέ συγκεκριμένες τεχνικές, ὅμως ἢ ἐπίδοσή του δέν θά ὑπερβεῖ τό πλαίσιο τῆς "διαχείρισης". Δέν θά ἔχει δηλαδή αὐτό πού λέμε "τή στόφα τοῦ ρήτορα".

2. Ὁ ρόλος τοῦ ὁμιλητή δέν εἶναι ἀνεξάρτητος. ἐπίσης, ἀπό τή Θεία Λειτουργία, δέν εἶναι ἀποκομμένος ἀπό τή Λατρευτική πράξη. Δέ νοεῖται ὁμιλητής στό πλαίσιο μίας Λατρευτικῆς Σύναξης ὁ ὁποῖος νά μή συμμετέχει σέ αὐτήν ἢ ἔστω νά μήν προσεύχεται. Ὁ θεολογικός λόγος εἶναι ἄρρηκτα συνδεδεμένος μέ τό Λειτουργικό βίωμα καί τήν προσευχή. Πῶς λοιπόν θά θεολογήσει κάποιος στό πλαίσιο ἑνός κηρύγματος, ὅταν ἀπουσιάζει ἢ προ-

³ Ἐξαιρετικό βοήθημα ὡς πρὸς τήν κατεύθυνση αὐτή, εἶναι τό ἀκόλουθο: Desmond Morris, *Ἐπικοινωνήστε μέ νοήματα. Χειρονομίες, μορφασμοί, στάσεις ... πού πρέπει νά ξέρετε*, μετ. Μ. Δελέγκος, ἔκδ. Διόπτρα, Ἀθήνα 2008, σσ. 315.

σευχή από τήν καθημερινότητά του; Ὁ ὄσιος Νεῖλος ὁ Ἀσκητής εἶναι σαφής: "ἄν προσεύχεσαι ἀληθινά, τότε εἶσαι πράγματι θεολόγος"⁴. Συνεπῶς, ὀφείλουμε νά προσευχομάστε, μεταξύ τῶν ἄλλων, πρὶν ἀπό τήν ἐκφώνηση τοῦ κηρύγματος καί νά ζητοῦμε τή φώτιση καί τόν ἐπιστηριγμό τοῦ Θεοῦ, σύμφωνα μέ τόν ἀκόλουθο λόγο τοῦ Ἁγίου Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου: "δεῦρο ὡς λόγων ἄπειροι τόν τοῦ Θεοῦ ἐπικαλεσόμεθα Λόγον, ἵνα Αὐτός τῶν ἑαυτοῦ λόγων ἐρμηνεύς γενόμενος ... ἡμῶν ... στηρίξη τήν διάνοιαν." (C.C.S.G. 3: 140, 37/40)⁵.

II. ΚΥΡΙΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΝΟΣ ΚΗΡΥΓΜΑΤΟΣ

Γιά τήν ἀνάλυση ἑνός κηρύγματος (ὀμιλίας, λόγου), λαμβάνουμε ὑπόψιν μᾶς τά ἀκόλουθα τρία πεδία:

α. *Δομή, μορφολογικά, ὑφολογικά στοιχεῖα, ρητορικά σχήματα & λεξιλόγιο.*

Τό συγκεκριμένο πεδίο βρίσκεται σέ ἄμεση ἐξάρτηση μέ τό διανοητικό ἐπίπεδο τοῦ ὀμιλητή, τή λιπαρή ἢ μή παιδεία, τήν εὐρυμάθεια καί πολυμάθεια του καί ἀσφαλῶς μέ τό τάλαντο τοῦ λόγου.

Κύρια ρητορικά σχήματα⁶

1. *Ἀναδίπλωση ἢ παλιλλογία - ἐπαλληλία*: Μία λέξη ἢ φράση πού ἐπαναλαμβάνεται ἀμέσως ἄλλη μία φορά γιά νά προκληθεῖ μεγαλύτερη ζωηρότητα.

π.χ. Ὁ Σταυρός, ἀγαπητοί μου, Ὁ Σταυρός Ὁ Σταυρός

2. *Ἀναφώνηση ἢ Ἐπιφώνηση*:

Ἔθ θαυμάτων ξένων! Ἔθ πραγμάτων καινῶν!

3. *Ἀντίθεση*: Γιά ἀντιπαράθεση λέξεων ἢ ἐννοιῶν ἀντιθέτων. Στόχος εἶναι ὁ λόγος νά ἀποκτήσει ζωντάνια. Εἰσάγεται συνήθως μέ τούς συνδέσμους: μέν, δέ, ἢ, ὅτε, ἀλλά, ὅμως, κ.ἄ.

4. *Κλίμαξ ἢ κλιμακωτό*: Λογικές ἢ ἠθικές ιδέες καί ἐννοιες παρουσιάζονται σέ βαθμιαία σειρά μέ ἀλληλουχία καί ἀλληλεξάρτηση. Ἡ φορά εἶναι ἀνιούσα ἢ κατιούσα.

5. *Λογοπαίγνιο*: Ἔχουμε παιχνίδι μέ τίς λέξεις. Προκαλεῖ ζωηρότητα στό λόγο. π.χ. "Πεπλάνηται", ἀγαπητοί μου, "ὁ πλάνος, ὁ πλανηθεῖς ..."

⁴ Νεῖλος ὄσιος, "Περὶ προσευχῆς 153 κεφάλαια", *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν*, τ. Α', ἔκδ. "Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας", Θεσσαλονίκη ⁴1993, σ. 225 § 61.

⁵ Ἄμφ. Σαμοῖλης, *Ἀμφιλοχίου Ἰκονίου. Βίος καί Θεολογία*, ἔκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1994, σ. 61.

⁶ Ἄλ. Κορακίδης, *Βυζαντινὴ Ὑμνογραφία. Ὑμνογραφία καί Ρητορική*, τ. Α', Ἀθήνα 2006, σσ. 182-326.

6. *Μεταφορά*: Έχουμε μεταφορά μίας λέξης από την κύρια σημασία της σέ άλλη ὅμοια καί ἀνάλογη ταῆς πρώτης.

7. *Παρήχηση*: Ὀμόηχες καί ἐτυμολογικά συγγενεῖς λέξεις μέ τά ἴδια γράμματα ἢ συλλαβές πού ἐπαναλαμβάνονται σέ μία πρόταση.

π.χ. *Μὴν ἀποξενώσουμε, ἀγαπητοί μου τόν ξένο, μιμούμενοι τόν Κύριό μας ὁ ὁποῖος ξενώθηκε στή φάτνη ...*

8. *Παρομοίωση*: Διαφέρει ἀπό τή "μεταφορά" διότι σέ αὐτήν χρησιμοποιοῦνται τά ἐπιρρήματα: ὡς (ὡσάν), ὅπως, ὥσπερ, καθώς, κ.α.

9. *Ὑπερβατό*: Δύο λέξεις μέ στενή συντακτική καί λογική σχέση μεταξύ τους, ἀπομακρύνονται καί παρεμβάλλονται ἐνδιάμεσα ἄλλες λέξεις. π.χ. "*τάς τῆς φύσεως ἡμῶν γονᾶς ἠλευθέρωσον*".

β. *Παραθέματα τῆς Θύραθεν καί τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Γραμματείας*

Διερευνῶνται τά χωρία καί τά ἀποσπάσματα ἀπό τήν Κλασική Ἀρχαιότητα, ἀλλά καί ἀπό τήν Ἐκκλησιαστική Γραμματεία (Ἁγία Γραφή, Πατέρες, Ὑμνογραφία, Λειτουργικά Κείμενα), πού ἀξιοποιεῖ ὁ ὁμιλητής, προκειμένου νά συνθέσει τήν ὁμιλία του.

γ. *Σκοπός -Δίδαγμα -Μήνυμα τοῦ Κηρύγματος*

Διερευνοῦμε τό σκοπό, τό δίδαγμα ἢ τό μήνυμα πού ἐπιθυμεῖ ὁ ὁμιλητής νά μεταφέρει στό σύγχρονο κόσμο, καθώς ἐπίσης καί τό βαθμό πού ἐπιτυγχάνεται ὁ στόχος του, μέσα ἀπό τό περιεχόμενο τοῦ κηρύγματος.

III. ΔΕΙΓΜΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ ΛΟΓΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΗΧΗΤΗΡΙΟΣ

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

Κ.Κ. ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ

ΕΠΙ ΤΗ ΕΝΑΡΞΕΙ ΤΗΣ

ΑΓΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ

(2020)

A. "Ἄγνωστες" λέξεις:

α. *ζείδωρος*: Ὁ παρέχων ζεῖα, γόνιμος. Ἰλιάδα Β' 548, Ὀδύσεια γ' 3

β. *δόλιχος*: Μακρὺς, μακροχρόνιος. Πλάτωνος, Νόμοι 833B, Ξενοφώντας, Κύρου Ἀνάβασις 4, 8, 27

γ. *ἄληκτος*: Ἀκατάπαυστος, συνεχής. Ὀδύσεια. μ' 325, Σοφοκλῆς, Τρωάδες 985

Β. Ἐκκλησιαστικά Παραθέματα:

α. Χωρία Ἁγίας Γραφῆς: 14

Λευϊτικόν: 1

Μάρκον: 2

Ιωάννην: 1

Ρωμαίους: 1

Γαλάτας: 1

Εφεσίους: 1

Α΄ Κορινθίους: 5

Β΄ Κορινθίους: 2

β. Πατερικά παραθέματα: 4

γ. Λειτουργικά παραθέματα: 1

δ. Ὑμνογραφικά παραθέματα: 10

Γ. Κύρια Θεολογικά Νοήματα:

α. Ἡ νηστεία καί ἡ ἄσκησις:

Δέν εἶναι

Ἐξωθεν ἐπιβληθεῖσα πειθαρχία

Ἀλλά εἶναι

Ἐκούσιος σεβασμός ἐκκλησιαστικῆς πρακτικῆς.

ἑτερονομία

Ὑπακοή στήν Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας

β. Διάκριση "ἀσκητισμοῦ" τῆς Ἐκκλησίας ἀπό τήν "καταθλιπτική ἄσκησις"

Ἀσκητισμός Ἐκκλησίας:

1. Χαροποιός, ἑαρινός & φωτεινός

2. Δέν διχάζει, δέ συνδέεται μέ δυῖσμούς

3. Δέν ὑποτιμᾷ τή ζωή καί τόν κόσμο

4. Ἐχει ἀναστάσιμη προοπτική

5. Ἐναλλακτικός τρόπος ζωῆς

5. Κοινωνικός χαρακτήρας, κατά τό πρότυπο τῆς Ἁγίας Τριάδος (Τριαδοκεντρικότητα)

6. Ἐκκλησιαστικοποίηση τῆς ὑπάρξεως

7. Ἀπελευθερώνει καί ὀλοκληρώνει ὑπαρξιακά (ὑπαρξιακή πληρότητα)

8. Ὀλιστικός χαρακτήρας νηστείας (ἀποχή ἀπό συγκεκριμένες τροφές & ἀγώνας κατά τῆς φιλαυτίας, τῆς αὐταρέσκειας)

9. Καλλιεργεί τήν εὐαισθησία καί τήν ἔμπρακτη συμβολή (ἀλληλεγγύη) πρὸς τόν πάσχοντα συνάνθρωπο
10. Εὐχαριστιακὴ χρῆση τῆς Δημιουργίας
11. Προετοιμάζει γιὰ τὴν Ἀνάσταση
12. Συνδέει τὴν ἄσκηση μὲ τὴ Λατρευτικὴ πράξη & τὴ Θεία Εὐχαριστία

Καταθλιπτικὴ ἄσκηση

1. Ὁδηγεῖ σὲ μαρασμὸ τῆς ἀνθρώπινης φύσης
2. Ψευδεῖς παράδεισοι:
 - εὐδαιμονισμοῦ
 - μηδενιστικὸς πεσιμισμὸς
3. Ἐξατομικευμένη σωτηρία καί εὐσέβεια, ἔκπτωση σὲ ἀτομικὸ κατόρθωμα
4. Προσαρμογὴ τῆς νηστείας στό δικό μας ἐγωιστικὸ μέτρο
5. Πνευματικὴ αὐτοπραγμάτωση
6. Σκλαβώνει
7. Καλλιεργεῖ τὴ φιλαυτία, τὸν ἐγωισμό

+ ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΣ

ΕΛΕΩι ΘΕΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ - ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ

ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ

ΠΑΝΤΙ ΤΩι ΠΛΗΡΩΜΑΤΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ,

ΧΑΡΙΣ ΕΙΗ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ

ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΙΗΣΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ,

ΠΑΡ' ΗΜΩΝ ΔΕ ΕΥΧΗ, ΕΥΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΣΥΓΧΩΡΗΣΙΣ *

Εὐχαριστήριον ὕμνον¹ ἀναπέμποντες² τῷ Θεῷ τῆς ἀγάπης³, εἰσερχόμεθα⁴ καί πάλιν εἰς τὴν Ἁγίαν καί Μεγάλην Τεσσαρακοστήν, εἰς τό στάδιον

* Τὰ σχόλια τῶν ὑποσημειώσεων ποῦ ἀκολουθοῦν εἶναι τοῦ συγγραφέα.

¹ Κατὰ τὴν ἐκφραση τῆς Ὑμνογραφίας: "...ἐξόδιον ὕμνον..." τροπ. α', ὡδῆς α' Κανόνας τοῦ Μ. Σαββάτου.

Ὁ Εὐχαριστήριος λόγος πρὸς τὸν Θεό, πρὶν ἀπὸ τὴ διατύπωση τῶν ὀποιων αἰτημάτων, εἶναι ὁ ἐνδεδειγμένος τρόπος προσευχῆς πρὸς τὸν Κύριο, σύμφωνα μὲ τὸν Ἅγιο Ἰωάννη τῆς Κλίμακος καί τὴν Ἀσκητικὴ Γραμματεία.

² Ἀρχὴ τῆς διακειμενικότητος.

³ Β' Κορινθ. 13, 11.

⁴ Ἀρχὴ τῆς διακειμενικότητος.

τῶν ἀσκητικῶν ἀγώνων⁵, τῆς νηστείας καί τῆς ἐγκρατείας, τῆς νήψεως καί τῆς πνευματικῆς ἐργηγόρσεως, τῆς φυλακῆς τῶν αἰσθήσεων καί τῆς προσευχῆς, τῆς ταπεινώσεως καί τῆς αὐτογνωσίας⁶. Ἄρχεται ἡ νέα εὐλογημένη **προσκυνηματική πορεία πρὸς** τὸ Ἅγιον **Πάσχα**, τὸ ὁποῖον «**ἤνοιξεν ἡμῖν παραδείσου τὰς πύλας**»⁸. **Ἐν** Ἐκκλησίᾳ καὶ **ὡς** Ἐκκλησία, **ἀτενίζοντες** τὸν Ἀναστάντα Κύριον τῆς δόξης⁹, **συμπο-ρευόμεθα ἅπαντες** εἰς τὴν ὁδὸν **τῆς** κατὰ χάριν **θεώσεως**¹⁰, τὴν ὁδηγοῦσαν πρὸς τὰ ὑπερουράνια ἀγαθὰ, «**ἄήτοιμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν**» (Α' Κορ. β', 9).

Ἐν **τῇ** Ἐκκλησίᾳ, ὅπου **τελεσιουργεῖται «τὸ αἰὶ μυστήριον»**¹¹ **τῆς** Θείας Οἰκονομίας, **τὰ πάντα**¹² ἔχουν ἄσειστον θεολογικὸν θεμέλιον καὶ ἀκραιφνῆ σωτηριολογικὴν ἀναφορὰν. Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ θέωσις τοῦ ἀνθρώπου¹³ εἶναι οἱ πυλῶνες τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. **Πορευόμεθα** πρὸς τὸν αἰώνιον **ἡμῶν** προορισμόν, μέσα εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Χριστοῦ¹⁴. **Ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ «αἰὶ ὑπὲρ ἡμῶν»**¹⁵¹⁶, δέν εἶναι μία «**ἀνωτέρα δύναμις**», κεκλεισμένη εἰς τὴν ὑπερβατικότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς παντοδυναμίας καὶ τῆς ἀγιότητός της, ἀλλὰ «**ὁ ἡμετέραν μορφὴν ἀναλαβὼν**»¹⁷ προαιώνιος Λόγος¹⁸ τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς ἀγιότητός Του¹⁹, εἰς τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν. Ὁ ἐξ ἀρχῆς «**ἐλευθερία τετιμημένος**»²⁰ ἄνθρωπος, καλεῖται νὰ ἀποδεχθῆ ἐλευθέρως τὴν θεϊαν ταύτην δωρεάν. Εἰς τὸ θεανδρικὸν μυστήριον τῆς σωτηρίας, ἡ συνεργία²¹ τοῦ ἀνθρώπου λειτουργεῖ καὶ ὡς μαρτυρία ἐν τῷ κόσμῳ περὶ τῆς βιωθείσης εὐεργεσίας -«**τί**

⁵ Ἀθλητικὴ ὀρολογία. πρβλ. Ὑμνογραφία: "τὸ στάδιο τῶν ἀρετῶν...".

⁶ Ρητορικὸ σχῆμα τῆς κλίμακος.

⁷ Παρήχησις, Ὁμοικάταρκτο.

⁸ Ἀπόστιχο α', Ὁρθρου τοῦ Μεγάλου Σαββάτου: "Πάσχα Ἱερὸν ἡμῖν".

⁹ Δοξαστικὸ Στιχηρῶν Ἑσπερινοῦ Τρίτης Δ' Ἑβδομάδος τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς.

¹⁰ Ὑπερβατό.

¹¹ Πρβλ. Μρ. 4, 11.

¹² Παρήχησις.

¹³ Πρβλ. Μέγας Ἀθανάσιος, Ἰωάννης Δαμασκηνός.

¹⁴ Ἰωάννης Χρυσόστομος, *Σχόλια εἰς Ἐφεσίους*, 3, 7, PG62, 52.

¹⁵ πρβλ. Μάρκον 9, 40.

¹⁶ Λογοπαίγνιο, Ἴσοσυλλαβία, Ὁμοτονία.

¹⁷ Ὑπακοή τοῦ Ὁρθρου τῆς Κυριακῆς, Ἦχος βαρῦς.

¹⁸ Ἰωάν. 1, 1.

¹⁹ Λευϊτικ. 11, 44-45.

²⁰ πρβλ. Γαλ. 5, 13.

²¹ πρβλ. Α' Κορ. 15, 10.

δε ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες;» (Α' Κορ. δ', 7)- διά τῆς «οὐ ζητούσης τὰ ἑαυτῆς» ἀγάπης²² πρὸς τὸν «ἀδελφόν».

Ἡ Ἁγία καὶ Μεγάλη Τεσσαρακοστή εἶναι κατ' ἐξοχὴν καιρὸς βιώσεως αὐτῆς τῆς Χριστοδωρήτου ἐλευθερίας. Ἡ νηστεία καὶ ἡ ἄσκησις δὲν εἶναι ἔξωθεν ἐπιβληθεῖσα πειθαρχία καὶ ἑτερονομία, ἀλλὰ ἐκούσιος σεβασμὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς πρακτικῆς, ὑπακοή εἰς τὴν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία δὲν ἀποτελεῖ νεκρὸν γράμμα²³, ἀλλὰ παρουσίαν ζῶσαν καὶ ζωοποιόν²⁴, διαχρονικὴν ἔκφρασιν τῆς ἐνότητος, τῆς ἀγιότητος, τῆς καθολικότητος καὶ τῆς ἀποστολικότητος τῆς Ἐκκλησίας²⁵. Ἡ γλῶσσα τῆς θεολογίας καὶ τῆς ὑμνολογίας ἀναφέρεται εἰς τὸ «χαροποιὸν πένθος»²⁶ καὶ εἰς τὸ «ἔαρ τῆς νηστείας»²⁷. Ὁ γνήσιος ἀσκητισμὸς εἶναι πάντοτε χαροποῖός, ἑαρινός καὶ φωτεινός²⁸. Δέν γνωρίζει δυῖσμούς καὶ διχασμούς, δέν ὑποτιμᾷ τὴν ζωὴν καὶ²⁹ τὸν κόσμον. Ἡ «καταθλιπτικὴ ἄσκησις», ἡ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς «ἀποξήρανσιν τῆ ράνθρωπίνης φύσεως», οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν μὲ τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅπου ἡ ἀσκητικὴ ζωὴ καὶ ἡ πνευματικότης διαποτίζονται ἀπὸ ἀναστάσιμον εὐφροσύνην³⁰. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ³¹, ἡ νηστεία καὶ ἡ ἄσκησις ἐμπεριέχουν μίαν ἐναλλακτικὴν πρότασιν ζωῆς ἀπέναντι εἰς τὸν ὑποσχόμενον ψευδεῖς παραδείσους εὐδαιμονισμόν καὶ εἰς τὸν³² μηδενιστικὸν πεσιμισμόν.

Οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς ὀρθοδόξου ἀσκητικῆς πνευματικότητος εἶναι καὶ ὁ κοινωνικός χαρακτήρ τῆς. Ὁ Θεὸς τῆς πίστεώς μας εἶναι «ὁ πῖό κοινωνικός Θεός», «Θεὸς σχέσεων»³³. Προσφυέστατα ἐλέχθη ὅτι ἡ Ἁγία Τριάς εἶναι «ἡ ἄρνησις τῆς μοναξιάς». Ἡ ἐξατομίκευσις τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εὐσεβείας, ἡ μετατροπὴ τῆς ἀσκήσεως εἰς ἀτομικὸν κατόρθωμα, ἀγνοοῦν τὴν τριαδοκεντρικὴν ὑφὴν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ γεγονότος. Ὅταν νηστεύωμεν διά τὸν ἑαυτὸν μας καὶ κατὰ τὸ ἰδικὸν μας μέτρον, τότε ἡ νηστεία δὲν ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως. Ἡ πνευματικότης εἶναι

²² Πρβλ. Α' Κορ. 13, 5.

²³ Πρβλ. Β' Κορ. 3, 6.

²⁴ Παρήχησις, Ὁμοιοκάταρκτο.

²⁵ Σύμβολο τῆς Πίστεως: "Εἰς Μίαν, Ἁγίαν, Καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν".

²⁶ Τροπ. γ', ὠδῆς δ', Ὁρθρου τῆς Παρασκευῆς ἤχου πλ. α'.

²⁷ Ἀπόστιχο Ἑσπερινοῦ Τετάρτης τῆς Τυρινῆς, ἤχος γ'.

²⁸ Μεταφορά.

²⁹ Παλλογία.

³⁰ Πρβλ. τροπ. β', Κανόνα γ', ὠδῆς η' Ὁρθρου τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων.

³¹ Παρήχησις.

³² Παλλογία.

³³ Πρβλ. Θεόφιλος Ἀντιοχείας.

Ζείδωρος³⁴ παρουσία του Ἁγίου Πνεύματος, τό ὅποιον εἶναι πάντοτε «πνεῦμα κοινωνίας». Ἡ γνησία ὀρθόδοξος πνευματική ζωή ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τήν ἐκκλησιαστικοποίησιν τῆς ὑπάρξεώς μας καί ὄχι εἰς μίαν «πνευματικήν αὐτοπραγμάτων».

Στοιχοῦντες τῇ ἀφιερώσει τοῦ τρέχοντος ἔτους ὑπό τῆς Ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰς «τόν ποιμαντικόν ἀνακαινισμόν καί τήν ὀφειλετικήν μέριμναν διά τήν νεολαίαν»³⁵, καλοῦμεν τούς ὀρθοδόξους νέους καί τās νέας νά συμμετάσχουν εἰς τούς πνευματικούς ἀγῶνας τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, διά νά βιώσουν το ἀνθρωπολογικόν βάθος καί τό ἀπελευθερωτικόν πνεῦμα τῆς, νά κατανοήσουν ὅτι ὁ ὀρθόδοξος ἀσκητισμός εἶναι ὁδός ἐλευθερίας καί ὑπαρξιακῆς ὀλοκληρώσεως ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς εὐλογημένης ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, πυρήν τῆς ὁποίας εἶναι τό «ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ»³⁶. Ἡ ὀρθόδοξος νεότης καλεῖται νά ἀνακαλύψῃ τόν ὀλιστικόν χαρακτήρα τῆς νηστείας, ἡ ὁποία εἰς τό Τριῶδιον ὑμνεῖται ὡς «πνευματικῶν ἀγῶνων ἀρχή»³⁷, ὡς «τροφή ψυχῆς», ὡς «μήτηρ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων»³⁸ καί *πᾶσῶν τῶν ἀρετῶν*⁴⁰. Δέν εἶναι ἀπλῶς ἀποχή ἀπό καθωρισμένας τροφάς, ἀλλά ἀγών κατὰ τῆς φιλαυτίας καί τῆς αὐταρεσκείας, εὐαισθησία διά τόν πάσχοντα συνάνθρωπον καί ἔμπρακτος βοήθεια πρὸς αὐτόν, εὐχαριστιακή χρῆσις τῆς δημιουργίας, ὑπαρξιακή πληρότης, κοινωνία ζωῆς καί ἀλληλεγγύη. Ἡ ἄσκησις, ἡ νηστεία, ἡ προσευχή, ἡ ταπείνωσις⁴¹ ἀναδίδουν τό ἄρωμα καί τό φῶς τῆς Ἀναστάσεως, ἀπό τήν ὁποίαν ἀντλοῦν νόημα καί κατεύθυνσιν. Αὐτή, ὡς ἡ πεμπτουσία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καί τοῦ ἐσχατολογικοῦ προσανατολισμοῦ τῆς, συνδέει ἀρρήκτως τήν ζώην τῆς ἀσκήσεως μέ τήν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, τό μυστήριον τῆς προγεύσεως τῆς ἀνεκλαλήτου χαρᾶς τῆς Βασιλείας τοῦ Πατρὸς καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τό γεγονός ὅτι εἰς τήν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν ἡ Θεῖα Εὐχαριστία διετηρήθη ὡς κέντρον τῆς ζωῆς τῆς⁴², συνδέεται μέ τό ὅτι ἡ Ἀνάστασις εἶναι τό θεμέλιον τῆς πίστεώς⁴³ τῆς καί ὁ φωτεινός ὀρίζων τῆς ἀσκητικῆς πνευματικότητος καί τῆς καλῆς μαρτυρίας ἐν τῷ κόσμῳ.

³⁴ Ὁ παρέχων ζειᾶς: γόνιμος, παρέχει γονιμότητα. Ἰλιάδα Β' 548, Ὀδ. γ' 3.

³⁵ Προσφώνησις τῆς Ἀ.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου κατὰ τήν συνάντησιν ἐπὶ τοῖς Χριστουγέννοις μέ τήν Νεολαίαν τῆς ἐνταῦθα Ὁμογενείας.

³⁶ πρβλ. Ἐφεσ. 4, 15.

³⁷ Δοξαστικὸ Αἶνων τῆς Κυριακῆς τῆς Τυρινῆς, ἤχος πλ. β'.

³⁸ Ὑπερβατό, χιαστό.

³⁹ Παρήχηση.

⁴⁰ Ἀντιόχου μοναχοῦ, *Περί Ἠσυχίας*, λόγος 93, PG89, 1745A.

⁴¹ Ἀσύνδετο σχῆμα.

⁴² Εὐχαριστιακή Ἐκκλησιολογία.

Με αὐτάς τας σκέψεις, **ἐπικαλούμεθα**⁴⁴ ἐν ταπεινώσει τό ἔλεος καί τήν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης⁴⁵, διά νά **διατρέξωμεν** εὐσεβοφρόνως⁴⁶ τόν **δόλιχον**⁴⁷ τῆς Ἁγίας καί Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, νά **φθάσωμεν** τό σωτήριον Πάθος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καί, **δοξάζοντες** τήν ἄφατον Αὐτοῦ μακροθυμίαν⁴⁸, νά **λαμπρυνθῶμεν** τῇ πανηγύρει⁴⁹ τῆς **λαμπρ**⁵⁰οφόρου Ἐγέρσεως Αὐτοῦ, τῆς ἀγαγούσης **ἡμᾶς**⁵¹ ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τήν **ἄληκτον**⁵² Ζωήν.

Ἁγία καί Μεγάλη Τεσσαρακοστή, βκ´
† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως
διάπυρος προς Θεόν εὐχέτης πάντων ὑμῶν

⁴³ πρβλ. Α΄ Κορ. 15, 14.

⁴⁴ Ἀρχή διακειμενικότητας. Προτρεπτικός λόγος.

⁴⁵ Β΄ Κορινθ. 13, 11 Κλείνει τό λόγο μέ τήν ἴδια ἔκφραση μέ τήν ὁποία τόν ἀνοίγει.

⁴⁶ Ὅχι επιφανειακά, ἀλλά πραγματικά.

⁴⁷ Μακρὺς, μακροχρόνιος. Πλάτωνος, *Νόμοι* 833B, Ξενοφ., *Κύρου Ἀνάβασις* 4, 8, 27.

⁴⁸ πρβλ. Ρωμ. 2,4 & Σοφ. Σολ. 15,1.

⁴⁹ πρβλ. Εἰρμός ὠδῆς α΄, Κανόνας τοῦ Πάσχα.

⁵⁰ Παρήχηση, Ὁμοιοκάταρκτο.

⁵¹ Εἰρμός ὠδῆς α΄, Κανόνας τοῦ Πάσχα.

⁵² Ἀκατάπαυστος, συνεχής. Ὅδ. μ 325, Σοφοκλ., *Τρωάδες* 985.

Ἡ Πατριαρχική Ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστική Ἀκαδημία Κρήτης, εἰς Ἡράκλειον

"Στα καλύτερα.
Κανονικά σκιρτήματα χαράς, χαριτωμένα",
Άρχιμ. Νήφωνος Βασιλάκη.
Κάποιες σκέψεις ...

Δρ. Έμμανουήλ Δουνδουλάκη*

Μέ ιδιαίτερη χαρά έλαβα τό πρώτο λογοτεχνικό πόνημα τοῦ Ὑπογραμματέως τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κρήτης, Ἀρχιμανδρίτη Δρ. Νήφωνος Βασιλάκη, τό ὁποῖο φέρει τόν τίτλο: "Στά καλύτερα. Κανονικά σκιρτήματα χαρᾶς χαριτωμένα". Ὁ ἐκλεκτός συνάδελφος καί "ὁμογάλακτος" στίς τροφούς Θεολογικές Σχολές ἐν Χριστῷ ἀδελφός, αἰφνιδιάζει εὐχάριστα καί συνάμα προβληματίζει μέ τό ὡς ἄνω 48 σέλιδο βιβλίο του, τό ὁποῖο ἀποτελεῖται ἀπό 60 σύμμεικτα κείμενα πεζοῦ καί ποιητικοῦ λόγου.

Ὁ τίτλος τοῦ ἐν λόγῳ πονήματος ἐπεξηγεῖται στό προλογικό σημείωμα τοῦ βιβλίου. Τά ὁμόριζα "χαρᾶς χαριτωμένα", ἀλλά καί ὅσα σημειώνονται στό ὑπ. ἀριθμόν 7 πεζοῦ κείμενο, φέρουν στή σκέψη μου τόν Ἱερό Δαμασκηνό ἀλλά καί τόν Οὐμπέρτο Έκο, γιά τούς ἀκόλουθους λόγους:

α. Σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Ἰωάννη τό Δαμασκηνό, τό ιδιαίτερο γνώρισμα τοῦ ἀνθρώπου, ἐκεῖνο πού τόν διακρίνει ἀπό κάθε ἄλλο ζωικό εἶδος, εἶναι τό γέλιο, ἡ χαρά. Ἐνδεικτικά σημειώνει ὁ Ἱερός Πατήρ: "Μόνος γάρ ἄνθρωπος ἔχει τό γελαστικόν καί πᾶς ἄνθρωπος καί ἀεί, εἰ καί μή ἀεί κέχρηται αὐτῷ..."¹. Κάτω ἀπό τό πνεῦμα αὐτό, τό νά χαμογεῶ καί νά χαίρεται κάποιος, τό νά εὐθυμεῖ - ὅπως, ἔμμεσα τουλάχιστον, μᾶς προτρέπει ὁ συγγραφέας νά πράττουμε- εἶναι συστατικό τῆς φύσεώς μας, τό ὁποῖο δέν γίνεται νά παραβλέψουμε, πολύ περισσότερο νά στηλιτεύσουμε.

β. Τό ὡς ἄνω βιβλίο, φέρει στή σκέψη καί τόν Οὐμπέρτο Έκο, εἰδικότερα τό βιβλίο του "Τό ὄνομα τοῦ Ρόδου", ὡς ἐξῆς:

βα. Στό συγκεκριμένο μυθιστόρημα ἐλέγχονται, μεταξύ ἄλλων, συγκεκριμένες μεσαιωνικές ἀντιλήψεις τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καί τῶν μοναστικῶν ἀδελφοτήτων της, ὅπου τό "γελαστικό" - ἡ κωμωδία γενικότερα (δεύτερο μέρος τῆς "Ποιητικῆς" τοῦ Ἀριστοτέλη), θεωρούμενο ὡς "ἐφάμαρτο", ἦταν ἀπορριπτέο. Κατά τόν ἴδιο τρόπο ἡ σοβαροφάνεια, ὁ φαινομενικός καθωσπρεπισμός, ἐλέγχονται μέ ἓνα ιδιαίτερο τρόπο καί στό βι-

* Αναπληρωτής Καθηγητής ΠΑΕΑΚ, Συγγραφέας, Λογοτέχνης, Ποιητής

¹ Ἰωάννης Δαμασκηνός, *Διαλεκτικά*, PG 94, 577A.

βλίο τοῦ κληρικοῦ μας ὡς ἐξῆς: "ἐνοχλοῦσε ἀκούστηκε, ἀθόρυβο τό χαμόγελό του, δέν ἔπρεπε ἀκόμη νά γελᾶ, ... γιατί εἶχε ἐλπίδες, κατάθλιψη δέν ἔπαθε, γιατί;" (σ. 14:7²).

ββ. Τό πόνημα τοῦ Πανοσιολ. κ. Νήφωνος ἀνακαλεῖ στή μνήμη μου "Τό ὄνομα τοῦ Ρόδου" γιά ἕναν ἀκόμη λόγο. Διότι αὐτό, ὅπως καί τό συγκεκριμένο μυθιστόρημα, προσφέρονται γιά πολυεπίπεδη ἀνάγνωση, σύμφωνα μέ τήν ἀντιληπτική ἰκανότητα, τίς προσλαμβάνουσες παραστάσεις καί τή διάθεσή τοῦ ἀναγνώστη. Θά ἀρκεστῶ νά σημειώσω ὅτι στό ὡς ἄνω μυθιστόρημα ἔχουμε ἕξι ἐπίπεδα ἀνάγνωσης³ ὅταν ἡ συντριπτική πλειοψηφία τῶν ἀναγνωστῶν κατακτᾶ ἀντιληπτικά μόνο τό πρῶτο ἢ ἔστω καί τό δεύτερο ἐπίπεδο.

Τά ἔμμετρα ποιήματα τοῦ Ἀρχιμ. Νήφωνος, σέ ἐκεῖνα πού τηρεῖται μέ εὐλάβεια ἢ μετρική, ἡ ὁμοιοκαταληξία εἶναι ὡς πρός τή μορφή παροξύτονη καί ὡς πρός τό εἶδος κυρίως πλεχτή (π.χ.: σ. 16: 12, σ. 18:15, σ. 19: 17) καί ζευγαρωτή (σ. 12:4, σ. 23:24, σσ. 23-24:25, σ. 24:27, σ. 25:29, κ.ἄ.). Σέ πολλά ἀπό αὐτά διακρίνει κάποιος τόν τιθασειμένο "ἔρωτισμό" καί τή διστακτικότητα, τή μελαγχολία καί τήν προσμονή, ἐνῶ ὡς πρός τό ἐν γένει ὕφος, φέρουν κάτι ἀπό τήν ποίηση τοῦ Ναπολέοντος Λαπαθιώτη. Σέ κάποια ἄλλα ποιήματα μέ "ἐλεύθερο στίχο", ἐναλλάσσεται ὁ ἔμμετρος καί πεζός ποιητικός λόγος καί ἀντιλαμβάνεται κάποιος ὅτι ὁ ποιητής δέν ἐπιδιώκει νά παρουσιάσει ἕνα ἐπιτηδευμένο, ὁμοιόμορφο ἀποτέλεσμα.

Ἡ γλώσσα τῶν πεζῶν κειμένων στό εἰρημένο βιβλίο εἶναι ἡ καθομιλούμενη· ρέουσα, χωρίς βερμπαλισμούς καί ἐξεζητημένα στοιχεῖα. Σέ αὐτά ἀνιχνεύει κάποιος ἐκκλησιαστικές ἐκφράσεις, δάνεια ἀπό τήν Κλασική ἀρχαιότητα, ὅπως οἱ ὄροι "γυμνητεύω", "τάλας", "ᾠτα", κ.ἄ. Ἐκφράσεις τῆς Κρητικῆς διαλέκτου, ὅπως "μουγκρές", "μολογῶ", "γυρεύω", "καφᾶς", δέν εἶναι σπάνιες στά κείμενά του, ὅπως ἐπίσης ἕνα δάνειο ἀπό τή γαλλική (κασκαντέρ) καί μία λέξη στή γλώσσα τῆς ἀργκό (ἀβέρτα).

Ὁ συγγραφέας - ποιητής χρησιμοποιεῖ τόν παροιμιακό λόγο (σ. 31:41) καί ἀναδεικνύεται λεξιπλάστης. Ἐνδεικτικοί πρός τήν κατεύθυνση αὐτή εἶναι οἱ ὄροι: "Λειποφιλίες" καί "λυποφιλίες" -κατά τό "λυκοφιλίες"-στήν ἀκόλουθη φράση: "Φίλοι ἄφρονες, ἄνθρωποι λύπης. Λυποφιλίες, ὄλο λύπη ἢ καλύτερα λειποφιλίες καί νά μᾶς λείπουν" (σ. 34:45).

²Ὁ δεύτερος ἀριθμός συνδέεται μέ τήν ἀρίθμηση πού φέρει τό κείμενο ἢ τό ποίημα στό βιβλίο.

³Θ. Ἀγραφιῶτης, *Τά 'κόμικς' ὡς μέσο ἀγωγῆς τῶν παιδιῶν. Χριστιανοπαιδαγωγική θεώρηση*, [Διπλωματική Ἔργασία στό Τμήμα Θεολογίας τοῦ Α.Π.Θ.,] σειρά: Χριστιανό-παιδαγωγικές μελέτες καί ἔρευνες 21, ἔκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2005, σσ. 89-90 & ὑποσ. 218 (ὅπου καί σχετική βιβλιογραφία).

Ἐξ ἐπόψεως ρητορικῶν σχημάτων καὶ ὑφολογικῶν στοιχείων, ξεχωρίζουν ἡ παρήχησις καὶ τὸ ὁμοίωμα, ἡ ἰσοσυλλαβία καὶ ἡ ὁμοτονία, ἡ παρομοίωση καὶ ἡ παλλιλλογία, ἡ ὁμοχημία καὶ ἡ κλίμακα. Τὸ λογοπαίγνιο συγκαταλέγεται μεταξύ τῶν προσφιλῶν σχημάτων τοῦ συγγραφέα, τὸ ὁποῖο ὑπηρετεῖ μὲ ἰδιαίτερη μαεστρία, μὲ κάθε ἀφορμὴ καὶ μέσο. Ἐνδεικτικὰ ὡς πρὸς τὰ παραπάνω εἶναι τὰ ἀκόλουθα παραδείγματα: "... ἐφῆύραν πάλι καταδίκας δίχως δίκας, ληστές χωρὶς ληστεῖες..." (σ. 22:22), "Θυμήθηκε στήν τύχη στά τείχη..." (σ. 37:50), "... δάκρυζε ἡ καρδιά, ὅποτε τὸν ἀδικοῦσαν..." (σ. 20: 20), κ.ἄ.

Στὰ περισσότερα κείμενα τοῦ βιβλίου ὁ λόγος εἶναι ἀφηγηματικὸς καὶ περιγραφικὸς, κάποιες φορές διαλογικὸς. Ὁ διάλογος ἐκφράζεται περισσότερο μὲ τὴ μορφή τοῦ πλαγίου, παρά τοῦ εὐθέως λόγου.

Ὁ Ἄρχιμ. Νήφων χρησιμοποιεῖ μὲ ἐπιτυχία τὴν εἰρωνεία προκειμένου νὰ ἐκθέσει σκέψεις καὶ γεγονότα, νὰ ἐλέγξει πρόσωπα καὶ καταστάσεις. Ἡ εἰρωνεία τοῦ συγγραφέα ἔχει κυρίως τὶς ἀκόλουθες δύο μορφές:

α. Εἶναι δηκτικὴ καὶ προσιδιάζει μὲ ἐκείνη τοῦ Γρηγορίου Νύσσης⁴. Λαμβάνει χώρα γιὰ ἀμυντικούς λόγους καὶ ἔχει ὡς στόχο νὰ ἐκφράσει τὴν "κούφια σοφία" τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων τοῦ "ἐλεγχόμενου προσώπου" τὸ ὁποῖο δὲν κατονομάζει. Βέβαια, τὸ γεγυμνασμένο αἰσθητήριον⁵ τοῦ ὑποψιασμένου ἀναγνώστη, εἶναι εὐκόλο νὰ ἀναγνωρίσει τὴν ταυτότητά του.

β. Εἶναι ἡ διατύπωση μίας σοβαρῆς πρόθεσης, μέσω ἑνὸς ἀστείου ἢ μίας ἱστορίας πού προκαλεῖ ἀρχικὰ θυμηδία καὶ χαλαρότητα γιὰ νὰ καταλήξει σὲ μίαν ἀφοπλιστικὴν πανανθρώπινη ἢ ἐκκλησιαστικὴ ἀλήθεια (π.χ.: σσ. 34-35:47, 32:43, κ.ἄ.), ἡ ὁποία ἐλέγχει τὴν ἐπιδερμική, ἴσως ὑποτιμητικὴ, πρώτη σκέψη τοῦ δέκτη.

Ἐξ ἐπόψεως περιεχομένου τὰ πεζὰ κείμενα εἶναι κυρίως ἱστορίες τῆς καθημερινότητος, κοσμικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς, μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἐκφράζεται ἡ συμπόνια καὶ ἡ ἀγάπη, τὸ μῖσος καὶ ἡ ἀπαξίωση, ἡ θλίψη καὶ ἡ χαρά.

Ὁ Ἄρχιμ. Νήφων δὲν διστάζει νὰ "τσαλακώσει τὴν εἰκόνα του", νὰ ἐλέγξει τὸ ἄδικο καὶ νὰ καταθέσει ἀλήθειες. Ὁ λόγος του εἶναι εἰλικρινῆς καὶ ἀφοπλιστικὸς μέσα στὴν θλίψη γιὰ τὴν ἀδικία πού ὑφίσταται ὁ ἴδιος ἢ τὸ περιβάλλον του καὶ αἰσιόδοξος κάθε φορᾶ πού τίθεται ἡ μέριμνα στό Χριστό καὶ στὴν Ἐκκλησία, ὅταν ἐμπιστεύεται καὶ ἐδράζει τὴν ἐλπίδα στους "πνευματικούς νόμους" πού ἐλέγχουν καὶ θέτουν φραγμούς στὴν ὅποια ἀνθρώπινη ἀσυνδοσία καὶ ἀμετροέπεια. Ἡ ἀθέλητη -πλήν δημιουργική- ἐσω-

⁴ Δ. Τσάμης, *Εἰσαγωγή στὴ σκέψη τῶν Πατέρων τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 309.

⁵ πρβλ. Ἐβρ. 5, 14.

στρέφεια πού κυκλώνει κάποιες φορές τό συγγραφέα, ώς απόρροια τής πρός τό πρόσωπό του κριτικῆς, τόν ώθει νά διακρίνει τό έπουσιώδες από τό ούσιώδες στά κείμενά του καί νά διδάσκει, νά παραδειγματίζει, μέ έναν ιδιαίτερο τρόπο.

Όταν διαβάξει κάποιος τό ποίημά του "37. Άμα σέ πολεμᾷ ό έχθρός", έρχεται στή σκέψη του ό ποιητικός λόγος τοῦ Άγίου Γρηγόριου τοῦ Θεολόγου, ώς έξῆς:

«37. Άμα σέ πολεμᾷ ό έχθρός»

Άρχ. Νήφων Βασιλάκης

Χαρά πολύ νά έχεις
ἄμα σέ πολεμᾷ ό έχθρός.
Άλλά ἄμα οί δικοί σου;
Άμα σέ πολεμοῦν αὐτοί
πού έχεις ἀγαπήσει;...
... Άμα σέ πολεμᾷ έχθρός,
χαρά πολύ νά έχεις,
μά ἄμα εἶναι ἐδικός,
τόν πόνο δέν ἀντέχεις.
Μένεις ἀπαρηγόρητος,
ἄκλαφτος μία βδομάδα.
Όποιος λαβώθηκε σοβαρά
σέ χέρια ἀγαπημένα,
θυμᾶται ἦταν πιό γλυκός,
ό πόλεμος στά ξένα.

"Οί κακοί φίλοι"⁶

Άγιος Γρηγόριος ό Θεολόγος

ΚΒ'
Τό πάθημα βαρύ.
Άν σ' τό κάνουν φίλοι
Βαρύτερο.
Κρυφά όταν σέ δαγκώνουν,
δέν ύποφέρεται...

ΚΓ'
Δεινό νά σέ λυποῦν.
Μ' ἄν φίλος εἶναι,
σάν δοῦλος κάνει.
Κι ἄν κρυφοδαγκώνει,
ἄγριο θηρίο...

Ό ώς ἄνω κληρικός τής Έκκλησίας τής Κρήτης θρηνεῖ καί όδυνᾶται έσωτερικά, αλλά τιθασεύει τήν έξωτερικευση τῶν συγκεκριμένων συναισθημάτων, φέροντας στή σκέψη μας τόν ποιητή Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, ό όποῖος σημειώνει:

"... κρυφά μέσ στήσ καρδιάς τά πλάτη,
κλαίει ή ψυχή, χωρίς νά κλαίει τό μάτι, ...
... Τί τάχα καί ἄν δακρῦζω από τόν πόνο;
Τό κλάμα τής ψυχῆς δέ φανερώνω."⁷

⁶ Γρηγόριος Θεολόγος, "Οί κακοί φίλοι", [Ποιήματα ΚΒ', ΚΓ', ἀποσπάσματα], ΕΙΠΕ 74 (1985) 275.

⁷ Ναπολέων Λαπαθιώτης, *Ποιήματα*, έκδ. Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 46, 47 [ποίημα: "Αρμονίες της καρδιάς"].

Ἡ πράξη αὐτή Πανοσιολογιώτατου δέν εἶναι ἀναιτιολόγητη ἐάν ἀναλογιστοῦμε τόν Προφητάνακτα Δαβίδ, ὁ ὁποῖος σημειώνει, μέ συντριβή καρδίας:

*"... ὅτι εἶπα· 'Μήποτε ἐπιχαρῶσι οἱ ἐχθροί μου'
καί ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου
ἐπ' ἐμέ ἐμεγαλορρημόνησαν."⁸*

Ὁ Ἄρχιμ. Νήφων Βασιλάκης σημειώνει ὅτι ὅσοι δολίως διαστρεβλώνουν τήν ἀλήθεια, καταρρακώνουν μέ τό λόγο καί τίς πράξεις τους τό σινάνθρωπο, προκειμένου νά ἀποκομίσουν ἴδιον ὄφελος, προδίδουν τήν λίαν καλῶς κατασκευή τους (σ. 30:39), ἐνῶ προκρίνει τό στοιχεῖο τῆς συγχώρησης, τῆς ἀνυπόκριτης ἀγάπης, ὡς παράγοντες ψυχικῆς υἰείας (σ. 18:14) καί διαπροσωπικῆς ἐπικοινωνίας.

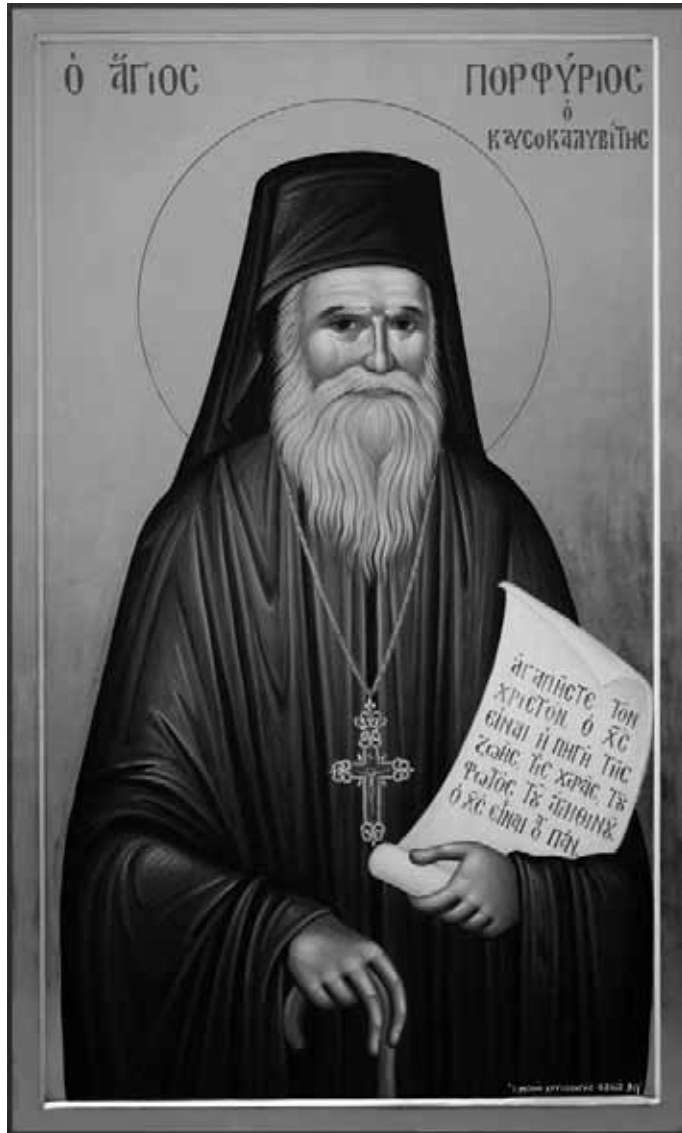
Καταλήγοντας, ἐάν θά ἔπρεπε νά κρατήσω δύο φράσεις ἀπό τό βιβλίον γιά τήν καθημερινότητά μου, αὐτές θά ἦταν οἱ ἀκόλουθες:

α. "Στόν παράδεισο χωροῦμε ὅσοι συγχωροῦμε" (Ἐντί ἐπιλόγου, σ. 44) καί

β. "Ὅ,τι κι ἄν ποῦμε λίγα, ὅσα κι ἄν γράψουμε νεκρά, χωρίς Θεό, χωρίς τήν Ἐκκλησία." (σ. 36:49).

⁸ Ψαλμός 37 [38], 17.

*Ἄγιογραφία Ἁγίου Πορφυρίου,
ἐκ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Χρυσοπηγῆς, Χανίων*

**Ἐκκλησιαστικό φρόνημα.
Τό παράδειγμα τοῦ Ἁγίου Γέροντος Πορφυρίου.**

Γεωργίου Σαμουράκη, Δρ. Θεολογίας

Στή σύγχρονη πραγματικότητα ἡ Ἐκκλησία ἀντιμετωπίζει κάποια προβλήματα, τά ὁποῖα ὀφείλονται στό ἀνθρώπινο στοιχεῖο τῆς, στά μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Κατά τή γνώμη μας, ὅπως διαμορφώθηκε ἀπό τή μικρή ἐμπειρία μας σέ διάφορες ἐκκλησιαστικές κοινότητες καί στό χῶρο τῆς ἐκπαίδευσης, τό μεγαλύτερο πρόβλημα εἶναι ἡ ἔλλειψη ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος ἢ ἐκκλησιαστικῆς συνειδησης, τόσο σέ προσωπικό ὅσο καί σέ συλλογικό ἐπίπεδο. Τό φρόνημα εἶναι δύσκολο νά τό ὀρίσεις καί νά τό ἐξηγήσεις. Μποροῦν νά δοθοῦν πολλοί ὀρισμοί στή φράση «ἐκκλησιαστικό φρόνημα».¹ Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει νά τονιστεῖ ἡ πτυχή τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ ἐνεργοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας σέ σχέση μέ τούς ποιμένες του. Εἶναι ἄλλο πράγμα νά ὑπάρχει ἡ διαφορετική ἄποψη, νά ἐκφράζεται ἡ ἀντίθετη γνώμη, νά ἐξετάζεται ἡ ἄλλη προσέγγιση, νά διατυπώνονται τά ἐναντία ἐπιχειρήματα καί ἄλλο πράγμα τό φρόνημα, τό σύνολο τῆς σκέψης καί τῆς βιοτή, ὅπου καρπίζουν οἱ στοχασμοί, οἱ ἐκτιμήσεις, τά ἐπιχειρήματα, οἱ ἐπιλογές καί τελικῶς οἱ πράξεις.

Πολλές εἶναι οἱ αἰτίες γιά αὐτήν τήν ἔλλειψη ὀρθοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος. Σαφῶς ἀναγκαῖα εἶναι ἡ πνευματική προσπάθεια γιά τήν καλλιέργειά του. Διαφορετικά δημιουργοῦνται ἢ ἐφευρίσκονται προβλήματα. Μεταξύ ἄλλων προβλημάτων ὑπάρχει, γιά ὀρισμένους, ἡ διάσταση μεταξύ χαρίσματος καί θεσμοῦ² στά πρόσωπα τῶν ἀνθρώπων πού διακονοῦν τίς δομές διοίκησης καί ποιμαντικῆς τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ ἔξαρση εἴτε τοῦ θεσμικοῦ εἴτε τοῦ χαρισματικοῦ στοιχείου. Ἡ ἀντίληψη αὐτή γίνεται σοβαρό

¹ Πολύ κατατοπιστικό εἶναι τό βιβλίον τοῦ Ἀρχιμ. (νῦν Μητρ. Ναυπάκτου καί Ἁγίου Βλασίου) κκ. Ἱεροθέου, *Ἐκκλησιαστικό φρόνημα*, ἐκδ. β', Ἱερᾶς Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου (Πελαγίας), 1993

² Γνωρίζοντας τίς σχετικές συζητήσεις γιά τό θέμα τονίζουμε ὅτι ἡ ἔννοια «θεσμός» στό ἄρθρο εἶναι περιγραφικός τοῦ ὁρατοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καί δέν παραβλέπει τήν ἀξία τοῦ τρόπου ὑπαρξης καί τοῦ βιώματος. (Ἐπισημαίνουμε ὅτι οἱ πρῶτες σκέψεις μας καταστρώθηκαν πρὶν τό ἀφιέρωμα στό θέμα «Χάρισμα καί Θεσμός» τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία ΠΗ'* (2017), τ. 1 καί 3. Ἡ δημοσίευση τοῦ κειμένου καθυστέρησε λόγω τῆς ἀναστολῆς ἐκδοσης τοῦ περιοδικοῦ πού εἶχε δοθεῖ ἀρχικῶς, ὁπότε λάβαμε ὑπόψιν καί ἐκεῖνες τίς μελέτες, ὅπου παρατίθεται πλούσια βιβλιογραφία.)

πρόβλημα όταν υπάρχει ή απορία: «ποιόν ακολουθούμε σέ πνευματικά θέματα;»

Συνήθως ως χαρισματικοί θεωρούνται άνθρωποι απόκοσμοι ή άσκητές μοναχοί, ενώ οι κληρικοί και οι λαϊκοί, πού ζούν στον κόσμο, ταυτίζονται λανθασμένα μέ τό κοσμικό φρόνημα. Κοντά σέ αυτούς απορρίπτονται και πολλοί θεολόγοι μέ ακαδημαϊκά προσόντα. Μερικές φορές κάποιιοι έξ αυτών, ως τρεπτοί άνθρωποι, δίνουν λαβές για άμφισβήτηση αλλά είναι άδικο νά καταδικάζονται όλοι. Μήν ξεχνοῦμε αυτά πού ψάλλουμε τήν Πεντηκοστή: τό Άγιο Πνεῦμα συγκροτεί τό θεσμό τῆς Ἐκκλησίας και χορηγεῖ τά χαρίσματα, διαφορετικά για τόν καθένα αλλά έξίσου απαραίτητα για τήν οικοδομή τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Αυτό επιβεβαιώνεται και από τόν απόστολο Παῦλο πού ταυτίζει τό χάρισμα μέ τήν ιδιότητα τοῦ μέλους τῆς Ἐκκλησίας.³

Βεβαίως οι χαρισματικοί άνθρωποι δέν εμφανίζονται μόνο σέ ἐκκλησιαστικά περιβάλλοντα. Ἡ κοινωνία και ἡ πολιτική ὑπῆρξαν χώροι δράσης τέτοιων προσώπων. Βεβαίως ἐκεῖ ἡ ἔννοια τῆς λέξης διαφέρει. Χαρισματικοί για ἐκείνους τούς χώρους δέν είναι οι μέτοχοι τῆς Θεῖας Χάριτος. Ὅμως και ἐκεῖ εμφανίζουν θρησκευτικά χαρακτηριστικά, διότι οι χαρισματικοί φέρονται νά είναι προικισμένοι μέ ἐξαιρετικά προσόντα, μέ ὑπερφυσικές, δυνάμεις, συνήθως θεόπεμπτες.⁴ Ἄν βασίζονται μόνο σέ αυτό ἡ δράση τους πολλές φορές μπορεί νά γίνει ἐπιζήμια, αφού δέν υπάρχει ἀλάθητος άνθρωπος. Πάντως μέ τήν παρουσία τους ἔλκουν ἡ ἀπωθοῦν τούς ἀνθρώπους και τούς ὀδηγοῦν σέ διάφορες κατευθύνσεις και ἐνέργειες. Αυτό δέν ἐξηγεῖται μόνο μέ λογικά κριτήρια και ἀσφαλῶς δέν θά τό διαπραγματευτοῦμε ἐμεῖς στό παρόν κείμενο.

Γιά νά ἐπανέλθουμε στον ἐκκλησιαστικό χώρο, ἐξετάζοντας τήν ἱστορία, γνωρίζουμε ὅτι ἐμφανίστηκε από ἀρχαιοτάτων χρόνων ἡ ἀντίθεση μεταξύ τῶν ἐπισκόπων (κατά βάση ἐκπροσώπων θεσμικῶν) και τῶν μοναχῶν (θεωρουμένων από ὀρισμένους ως ἐκ τῆς ιδιότητος χαρισματικῶν). Ἡ ἀντί-

³ Α΄ Κορ. Κεφ. 12. (Πρβλ. Μητρ. Περγάμου Ἰωάννου Ζηζιούλα, *Ἔργα Α΄*, Ἐκκλησιολογικά Μελετήματα, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 2016, σ. 316.) Ἐπίσης Ἐφες. 4, 7.

⁴ Γιά τήν ἔννοια τοῦ χαρισματικοῦ ἀνθρώπου και ἡγήτη στήν Κοινωνιολογία, βλ. Max Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tubingen 1980. Βλ. και Κωνσταντίνου Κωτσιόπουλου, «Θεσμός και χάρισμα έξ ἐπόψεως Κοινωνιολογίας τοῦ Χριστιανισμοῦ», *Θεολογία ΠΗ΄* (1/2017) 119-133. Ἐπίσης χρήσιμη ἡ μελέτη τοῦ Πρωτ/ρου Ἀθανασίου Γ. Μελισσάρη, «Διαλεκτικές ἀκροβασίες θεσμοῦ και χαρίσματος στήν Ὀρθόδοξη Ἀνατολική Ἐκκλησία. Θεολογική και ποιμαντικοψυχολογική θεώρηση» *Θεολογία ΠΗ΄* (1/2017) 219-257

θεση αυτή και ή προσπάθεια υπέρβασής της εκφράστηκε σέ συνοδικά κείμενα (Κανόνες 4^{ος}, 8^{ος} και 24^{ος} Δ' Οικουμενικής Συνόδου, κανόνες 34^{ος}, 41^{ος} και 42^{ος} Πενθέκτης Οικουμενικής Συνόδου)⁵ και γι' αυτό είναι περιττή ή άρνησή της.

Μιά λύση, ώστε νά υπάρξει υπέρβαση τής αντιθέσεως, είναι στό ίδιο πρόσωπο νά συνυπάρχουν ό θεσμός και τό χάρισμα, όπως ήδη προτάθηκε στά άρεοπαγίτικά συγγράμματα. Επίσης ή Πενθέκτη Οικουμενική Σύνοδος με τήν απόφαση νά εκλέγονται επίσκοποι από τήν τάξη τών μοναχών προπάθησε νά λύσει τό πρόβλημα.⁶ Άλλη λύση θά μπορούσε νά είναι μέν ή ύπακοή στη θεσμική έκφραση τής Έκκλησίας αλλά και ό σεβασμός στό χαρισματικό στοιχείο της.

Σέ κάθε περίπτωση ή έντονη διάκριση θεσμοϋ και χαρίσματος θυμίζει προτεσταντισμό.⁷ Οί Όρθόδοξοι δέ βλέπουν αντίθεση μεταξύ Πνεύματος και Τάξεως ή τής Έκκλησίας ως χαρισματικής κοινωνίας και καθιδρύματος.⁸ Η ποικιλία τών χαρισμάτων δέν διασπᾶ τήν ένότητα. Άλλωστε στην όρθόδοξη αντίληψη ή εικόνα τής Έκκλησίας ως τοϋ Σώματος τοϋ Χριστοϋ και άρα ή χρησιμότητα όλων τών μελών είναι συνηθέστερη από άλλες εικόνες, όπως αυτή τοϋ καθιδρύματος, πού κυριάρχησαν στη δυτική σκέψη.

Άπλανείς οδηγοί για νά οδηγηθοϋμε σέ πραγματική λύση τοϋ προβλήματος μπορούν νά είναι οί θεοϋμενοι, οί Άγιοι. Έντελώς ένδεικτικά θά αναφέρω κάποιες απόψεις, για αυτό τό θέμα, τοϋ προσφάτως αναγνωρισμένου Άγίου Γέροντος Πορφυρίου. Οί λόγοι πού τόν επιλέξαμε; Πρώτον, πρόκειται για άνθρωπο πού, κατά κοινή όμολογία, συνυπήρξαν στό πρόσωπό του ό θεσμικός ρόλος και τό χάρισμα.⁹ "Υπήρξε χειροτονημένος κληρικός και

⁵ Προδρόμου Άκανθόπουλου, *Κώδικας ιερών κανόνων και έκκλησιαστικῶν νόμων*, έκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2004, σσ. 82, 84, 92, 134, 140, 142.

⁶ Αρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμά, «Η άντινομική διαπάλη θεσμικοϋ και χαρισματικοϋ στην Έκκλησία», *Θεολογία* ΠΗ' (1/2017) 27

⁷ Εισήχθη από τόν Hatch και τόν A. Harnack, βλ. Σταύρου Παγκάζογλου, «Θεσμός και χάρισμα. Προλογικό», *Θεολογία* ΠΣΤ' (1/2015) 3-6. Πρβλ. Ίω. Ζηζιούλα, *Έργα Α'*, ό.π., σσ. 92-93. Για άυτονόμηση ιερωσύνης και χαρίματος στόν Προτεσταντισμό γράφει ο Βλάσιος Ίω. Φειδάς, «Χάρισμα και Ίερωσύνη υπό μία έκκλησιολογική προοπτική», *Θεολογία* ΠΗ' (1/2017) 43-72. Πτυχές τοϋ θέματος έξετάζει ό Γιώργος Βλαντής «Η προτεσταντική έκκλησιολογία μεταξύ χαρίσματος και θεσμοϋ. Συνοπτική ιστοριοθεολογική επίσκόπηση», *Θεολογία* ΠΗ' (1/2017) 155-170. Επίσης σημαντική ή μελέτη τοϋ Κωνσταντίνου Ε. Παπαπέτρου, «Χάρις, Χαρίσματα και Άξιώματα», *Θεολογία* ΠΗ' (1/2017) σσ. 11-22

⁸ Πρβλ. Αρχιμ. Γεωργίου Καψάνη, *Η Ποιμαντική Διακονία κατά τούς Ίερούς Κανόνες*, έκδ. Άθως, Άθήνα 2003, σ. 75.

⁹ Όπως συμβαίνει και μέ άλλους άγίους, βλ. Βασιλείου Α. Τσίγκου, «Ο ιερός Χρυ-

ἅγιος μοναχός. Δεύτερον, συνδύαζε ἄριστα τή μυστηριακή μέ τήν ἀσκητική ζωή. Ὡς λειτουργός βίωνε τήν ὑπέρβαση καί αὐτῆς τῆς διαίρεσης σέ κάθε Θεία Λειτουργία.¹⁰ Τρίτον, εἶναι γνωστός, ἀγαπητός, κοντά μας χρονικά καί ζωντανό παράδειγμα γιά ὅλους μας. Ἄλλωστε δέν ὑπάρχει ξεχωριστή «θεολογία» κάθε Πατέρα, ἀλλά αὐτός γίνεται στήν ἐποχή του ὁ εκφραστής τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας καί διδασκαλίας.

Ἐπισημαίνει ὁ ἅγιος Πατήρ ἐν πρώτοις, τήν κοινοτική διάσταση τῆς σωτηρίας. Τονίζει ὅτι γιά τούς Ὁρθοδόξους ἡ ἀγιότητα δέν κατανοεῖται ὡς προσωπικό κατόρθωμα ἀνεξάρτητο ἀπό τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τήν Ἐκκλησία. Τά μέλη τοῦ σώματος ἔχουν κεφαλή τόν Χριστό. Εἶναι δεμένα μεταξύ τους καί μέ τήν Κεφαλή ἀδιάσπαστα. Ἡ ἀγάπη καί τό ἔλεος του Χριστοῦ σώζει, ὅταν παραμένει ὁ ἄνθρωπος κοντά Του, ὄχι τά ἔργα καί οἱ ἀρετές. Ἐλεγε: *«Κανείς δέν πρέπει νά θέλει νά σωθεῖ μόνος του, χωρίς νά σωθοῦν καί οἱ ἄλλοι. Εἶναι λάθος νά προσεύχεται κανείς γιά τόν ἑαυτό του, γιά νά σωθεῖ ὁ ἴδιος. Τούς ἄλλους πρέπει νά ἀγαπᾶμε καί νά προσευχόμεστε νά μὴ χαθεῖ κανείς νά μποῦν ὅλοι στήν Ἐκκλησία. Αὐτό ἔχει ἀξία. Καί μ' αὐτήν τήν ἐπιθυμία πρέπει νά φεύγει κανείς ἀπ' τόν κόσμο, γιά νά πάει στό μοναστήρι ἢ στήν ἔρημο»*¹¹. Οἱ ἄλλοι προηγοῦνται τοῦ ἑαυτοῦ μας, λέει θυμίζοντας τόν ἀπόστολο Παῦλο.¹²

Χῶρος τῆς σωτηρίας εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Αὐτή ἔχει τούς τύπους, τούς κανόνες, τούς λειτουργούς της, τούς Ἁγίους της, οἱ ὅποιοι εἶναι φορεῖς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Σημειώνει σύγχρονος Ἱεράρχης: *«Τὸ ἐξέχον χαρακτηριστικό τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ φρονήματος ἦταν γιά τόν ἅγιο ὁ σεβασμός καί ἡ ὑπακοή στοὺς Ἐπισκόπους καί στήν ἐπίσημη Ἐκκλησία. Ὁ ὄσιος Πορφύριος λοιπόν ἐνοχλεῖτο ὅταν ἔβλεπε ὅσα γράφονταν ἐναντίον τῶν ποιμένων τῆς Ἐκκλησίας. «Νά πονᾶμε γιά τήν Ἐκκλησία», ἔλεγε. Νά τήν ἀγαπᾶμε πολύ. Νά μὴν δεχόμεθα νά κατακρίνουν τούς ἀντιπροσώπους της. Στό Ἅγιο Ὅρος τό πνεῦμα πού ἔμαθα ἦταν ὀρθόδοξο, βαθύ, ἅγιο, σιωπηλό, χωρίς ἐριδες, χωρίς καυγάδες καί χωρίς κατακρίσεις. Νά μὴν πιστεύουμε τούς ἱεροκατηγόρους. Καί μέ τά μάτια μας νά δοῦμε κάτι ἀρνητικό νά γίνεται ἀπό κάποιο ἱερωμένο, νά μὴν τό πιστεύουμε, οὔτε νά τό σκεπτόμαστε, οὔτε νά τό μετα-*

σόστομος ὡς χαρακτηριστικό παράδειγμα συνύπαρξης καί συνεκδήλωσης θεσμοῦ καί χαρίσματος», *Θεολογία ΠΗ* (1/2017) 47-65

¹⁰ Ἀνάλυση βλ. στό Nenad Milosevic, «Χάρισμα καί θεσμός στή Θεία Εὐχαριστία», *Θεολογία ΠΗ* (1/2017) 135-153

¹¹ Ἁγίου Πορφυρίου Κausοκαλυβίτου, *Βίος καί Λόγοι*, ἐκδ. Ἰ. Μονή Χρυσοπηγῆς, Χανιά 2003, σ. 201.

¹² Ρωμ. 9,3

φέρουμε. Τό ἴδιο ἰσχύει καί γιά τά λαϊκά μέλη τῆς Ἐκκλησίας καί γιά κάθε ἄνθρωπο. Ὅλοι εἴμαστε Ἐκκλησία. Ὅσοι κατηγοροῦν τήν Ἐκκλησία καί τά λάθη τῶν ἐκπροσώπων της, μέ σκοπό δῆθεν νά βοηθήσουν τή διόρθωσή της, κάνουν μεγάλο λάθος. Αὐτοί δέν ἀγαποῦν τήν Ἐκκλησία, οὔτε τόν Χριστό...». Ἡ Ἐκκλησία δέ τοῦ Χριστοῦ ἐν προκειμένῳ ταυτίζεται μέ αὐτήν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καί τῶν ἐπικοινωνούντων μαζί του τοπικῶν Ἐκκλησιῶν.»¹³ Ἡ μαρτυρία αὐτή ἀναφέρεται καί στή συνήθη ἀμαρτία πολλῶν ἐξ ἡμῶν, τήν ἱεροκατηγορία, ἡ ὁποία μας κάνει ἄδικους κριτές τῶν ἀδελφῶν καί πατέρων μας.

Ἐπιπλέον τῆς παραπάνω μαρτυρίας καί εἰς ἐπίρρωσή της μπορούμε νά προσθέσουμε μία γραπτή. «Ἦταν ὁ γέροντας ἐκκλησιοκεντρικός. Ἡ Ἐκκλησία ἦταν ἡ βάση τῆς ὅλης ζωῆς καί δραστηριότητός του. Μάλιστα τόν εἶχα δεῖ πολλές φορές, ὅταν μιλοῦσε γιά τήν Ἐκκλησία, νά ἀναλύεται εἰς δάκρυα. Ἐτρεφε ἀπόλυτο σεβασμό στήν ἐπίσημη Ἐκκλησία. Ὁ ἐπίσκοπος ἦταν εἰς τόπον καί εἰς τύπον Χριστοῦ. Τόν στεναχωροῦσε ἀφάνταστα ὅταν ἔβλεπε νά κατηγοροῦν ἐπισκόπους. Νά γράφουν ἐναντίον τῶν ἐπισκόπων. Ὅ,τι καί νά εἶναι ὁ ἐπίσκοπος, εἶναι ἡ κεφαλή. Εἶναι εἰς τόπον καί εἰς τύπον Χριστοῦ. Αὐτό ἦταν ἱερή ὑπόθεση γιά τό Γέροντα»¹⁴. Τά δάκρυα δέν ἦταν ἀπλῶς μία συναισθηματική ἀντίδραση γιά τήν ἀδικία ἀλλά ἴσως συμπάθεια γιά τήν κατάσταση τῶν ἀδικούντων.

Θά μπορούσε νά διατυπωθεῖ ἡ ἀντίρρηση ὅτι καί ὁ ἐπίσκοπος ὡς ἄνθρωπος ἐνδεχομένως ἀμαρτάνει ἢ ἔχει αἰρετικές ἀντιλήψεις. Ὡστόσο στήν Πατερική παράδοση τό δικαίωμα γιά ἔλεγχο καί γιά διόρθωση, ἰδίως τῶν κληρικῶν, δέν δίδεται στόν καθένα. Ἡ συνοδική ἔκφραση ὅλων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, διά τῶν ἐπισκόπων, ἔχει σέ ὅλες τίς περιπτώσεις τήν τελική κρίση, ἀκόμη καί σέ ἐποχές πού ἐλάχιστοι, κληρικοί, μοναχοί ἢ λαϊκοί, ἐξέφραζαν ἀρχικῶς τήν Ὁρθοδοξία. Ἡ διδασκαλία ὅλων τῶν ἁγίων Πατέρων μέ τήν ἀγιοπνευματική πνοή της ἐπηρέασε ἀλλά καί ἐπικυρώθηκε συνοδικῶς καί ἔτσι ἀπέκτησε οἰκουμενική ἰσχύ. Ἀκόμη καί οἱ αἰρετικοί προσπαθοῦσαν νά συγκροτήσουν ἐπισκοπικές συνόδους γιά νά κατοχυρώσουν τίς ἀπόψεις τους, γνωρίζοντας ὅτι μόνο ἐκεῖ ἀποφαίνεται αὐθεντικά ἡ Ἐκκλησία, ἐνῶ στήν ἐποχή μας καθένας (μόνος ἢ με τοὺς ὁμοϊδεάτες του) νιώθει ἐλεύθερος νά χαρακτηρίζει ὀρθόδοξο ἢ αἰρετικό ὅποιονδήποτε ἢ ὀτιδήποτε κρίνει.¹⁵

¹³ Μητρ. Γόρτυνος καί Μεγαλοπόλεως κκ. Ἱερεμίας, Ὑπακοή στήν ἐπίσημη Ἐκκλησία, Σύντομο Κήρυγμα (23 Οκτωβρίου 2020)

¹⁴ Γέροντος Πορφυρίου, Ἀνθολόγιο Συμβουλῶν, ἐκδ. Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Σωτήρος Μήλεσι Ἀττικῆς, Ἀθήνα 2003, σ. 164.

¹⁵ Ἰω. Ζηζιούλα, Ἔργα Α', ὀ.π., σ. 713.

Εὐκταῖο εἶναι ὁ κληρικός νά ἔχει διαβεῖ τήν κάθαρση καί νά βρίσκεται σέ κατάσταση φωτισμοῦ ἢ θεώσεως. Ἐτσι καί τά θεσμικά ὄργανα πού θά ἀποτελοῦνται ἀπό θεούμενους θά ὀρθοτομοῦν τό λόγο τῆς ἀληθείας¹⁶ Ὡστόσο γιά τόν Ἅγιο Πορφύριο εἶναι ἀπαραίτητος ὁ δεσμός μέ τόν θεσμικό ἐκπρόσωπο τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλιῶς τό ὅποιο χάρισμα καθίσταται ἀνεργό. «*Ἄν τά χαλάσω μέ τόν ἐπίσκοπο, ἄν ὁ ἐπίσκοπος εἶναι θυμωμένος μαζί μου, ἡ προσευχή μου δέν ἀνεβαίνει στόν οὐρανό*». ¹⁷ Φοβερό νά τό ἀκοῦμε γιά τήν προσευχή τοῦ Ὁσίου καί τρομερό νά σκεφτοῦμε τί θά συμβαίνει μέ τή δική μας προσευχή σέ ἀνάλογη κατάσταση.

Για τό ἅγιο Γέροντα κανεῖς δέν ὑποκαθιστᾶ τόν ἐπίσκοπο. Ὁ ρόλος του ἔχει κεντρική σημασία γιά τή λειτουργία τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος καί τῶν ἐντός αὐτοῦ χαρισμάτων. Αὐτά ἐνεργοῦν σέ συνάρτηση μεταξύ τους γιά χάρη τῶν πιστῶν. Ἄρα οἱ λοιποὶ χαρισματοῦχοι δροῦν ἀποτελεσματικότερα μέ ταπείνωση καί διάκριση. Δεν αὐτονομοῦνται τά χαρίσματα ἀλλά ἐκκλησιάζονται στό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Οἱ ἱεροί κανόνες ὀρίζουν τήν ὑπακοή στόν ἐπίσκοπο, ἐκτός ἀπό τήν περίπτωση πού κηρύττει φανερή αἵρεση. Αὐτό ὅμως δέν τό διαπιστώνει καί δέν τό κρίνει καθένας μόνος του ἀλλά ἡ Ἐκκλησία συνοδικῶς. Ἀσφαλῶς ἡ αἵρεση καί τό σχῆμα εἶναι ἐπικίνδυνα γιά τήν πνευματική πορεία τοῦ ἀνθρώπου, κληρικοῦ ἢ λαϊκοῦ. Ὅμως γιά τόν Ἅγιο ἡ ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας πρέπει νά ἐπιδιώκεται ἀδιαπραγμάτευτα. Αὐτή ἐκφράζεται μέσα ἀπό τήν κανονική δομή τῆς Ἐκκλησίας, τό Σῶμα πού ἔχει Κεφαλή τόν Χριστό. «*Γιά νά διατηρήσουμε τήν ἐνότητά μας, θά πρέπει νά κάνουμε ὑπακοή στήν Ἐκκλησία, στους ἐπισκόπους της. Ὑπακούοντας στήν Ἐκκλησία, ὑπακούουμε στόν ἴδιο τόν Χριστό. Ὁ Χριστός θέλει νά γίνουμε μία ποίμνη μ' ἕναν ποιμένα*». ¹⁸ Ἐμφανίζεται ἔτσι ὁ ἅγιος Πορφύριος ὡς γνήσιος συνεχιστής τῆς ἱερῆς παράδοσης πού ξεκινᾶ ἀπό τήν Ἀποστολική Σύνοδο¹⁹ καί ἐκφράζεται καθαρότερα ἀπό τόν ἅγιο Ἰγνάτιο το Θεοφόρο²⁰ καί φτάνει σήμερα σέ ἐμᾶς.

Πολλές φορές σωστά οἱ χαρισματικοὶ γίνονται πνευματικοὶ ὁδηγοὶ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ τρόπος πού γίνεται ἔχει σημασία. Θυμίζοντας τήν Κλίμακα, ἔλεγε γιά τούς γέροντες ὁ Ἅγιος: «*Ὁ Γέροντας νά εἶναι στή σκιά*»²¹ προ-

¹⁶ Τῆ γνώμη αὐτῆ ἐκφράζουν σημαντικοὶ θεολόγοι ὅπως ὁ μακαριστός π. Ἰωάννης Ρωμανίδης καί ὁ Μητρ. Ναυπάκτου κ. Ἱερόθεος, «*Τά χαρισματικά καί τά κανονικά ὄρια τῆς Ἐκκλησίας ἤγουν Πεντηκοστή καί Θεία Εὐχαριστία*», *Θεολογία* ΠΗ' (1/2017) 5-41.

¹⁷ Γέροντος Πορφυρίου, *Ἀνθολόγιο*, ὅ.π., σ. 164.

¹⁸ Ἁγίου Πορφυρίου, *Βίος*, ὅ.π., σ. 206.

¹⁹ Πράξεις, 15, 1-35

²⁰ Ἰγνατίου, ἐπιστολές πρὸς Σμυρναίους, Φιλαδελφεῖς καί Ἐφεσίους

²¹ Γέροντος Πορφυρίου, *Ἀνθολόγιο*, ὅ.π., σ. 132.

φανώς έννοώντας ότι δέν πρέπει νά προβάλλει τόν έαυτό του καί τίς προσωπικές απόψεις του, αλλά νά έκφράζει τό βίωμα καί τό φρόνημα τής Έκκλησίας. Ο έπίσκοπος λόγω θέσης είναι σχεδόν αδύνατον νά μείνει στή σκιά άφοϋ έτέθη «*έπί τή λυχνία*». ²² Άπαραιτήτως όφείλει νά έκφράζει τό κοινό έκκλησιαστικό βίωμα καί φρόνημα, τόσο στήν έπαρχία του όσο καί στή σύνοδο. «Οί έπίσκοποι όχι μόνο μπορούν, αλλά καί όφείλουν νά μετέχουν στίς συνόδους. Σέ μιá σύνοδο είναι εύκαιρία νά συζητείται, νά έκφράζεται καί νά διατηρείται ή ένότητα μεταξύ τών τοπικών έκκλησιών καί άποτελεϊ βασικό στοιχείο στήν έκκλησιολογία». ²³ Βεβαίως ό έπίσκοπος όφείλει νά γνωρίζει ότι ή συνοδικότητα δέν είναι προσωπικό γνώρισμα, διαπερνά όλα τά επίπεδα καί άφορα όλα τά μέλη τής Έκκλησίας.

Χαρακτηριστικό είναι ότι ό Άγιος Πορφύριος σεβόταν όλα τά δώρα καί χαρίσματα του Θεού στους ανθρώπους, άκόμη καί όσα δέν φαίνονται άμέσως σχετικά μέ τό έκκλησιαστικό σωμα, όπως ή έπιστήμη, αλλά τελικά καί αυτά έντάσσονται σέ αυτό. «Όταν τόν ρωτούσε κανείς ποιό είναι τό σωστό ήμερολόγιο, τό παλαιό ή τό νέο, συνήθιζε νά άπαντάει ότι αυτό είναι έπιστημονικό θέμα, νά πάτε στους έπιστήμονες νά σάς πούν». Άκολουθούσε καί σέ αυτό τή διδασκαλία του Κυρίου: «Άπόδοτε ούν τά Καίσαρος Καίσαρι καί τά του Θεού τω Θεω». ²⁴ Η άρετή τής διάκρισης είναι άψευδής μαρτυρία για τήν ύπαρξη του έκκλησιαστικού ήθους καί φρονήματος. Δέν υπερέβαινε ό Γέροντας τά όρια καί δέν συνέχεε τίς άρμοδιότητες άν καί φωτισμένος, ένw παρατηρούμε τόν έαυτό μας νά τό κάνει άν καί είμαστε πνευματικά νήπια.

Όσο καί άν φαίνεται ύπερβολικό σέ κάποιους, ό Όσιος έλεγε ότι ό ίδιος ποτέ δέν θά έφευγε από τήν Έκκλησία, ό,τιδήποτε κι άν συνέβαινε, καί συμβούλευε μερικούς κληρικούς, πού είχανε διαφορές μέ τήν έπίσημη Έκκλησία, νά κάνουν τό πán νά γεφυρώσουν τή διαφορά καί νά έπιστρέψουν στήν Έκκλησία. Έλεγε μάλιστα: «*προτιμω νά πλανωμαι μέσα στήν Έκκλησία, παρά νά φύγω από τήν Έκκλησία*». Καί συνέχιζε ότι δέν θά ήθελε νά σωθει μόνος του, δίχως τήν Έκκλησία καί ότι δέν θά εγκατέλειπε τό πλοίο τής Έκκλησίας γιατί έπαθε ρωγμή ή γιατί κινδύνευε ²⁵.

Άν στραφοϋμε στήν Έκκλησία τής Κρήτης θά διαπιστώσουμε νά ύπάρχει τό υγιές έκκλησιαστικό φρόνημα. Σοφώς καί σαφώς ό μακαριστός Μητροπολίτης Ίεραπόλτης κυρός Εϋγένιος μέ όμιλία του έφερε στό προσκήνιο τό

²² Μτθ. 5,15.

²³ Ίω. Ζηζιούλα, Έργα Α', ό.π., σ. 110.

²⁴ Μτθ. 21,21

²⁵ Γέροντος Πορφυρίου, Άνθολόγιο, ό.π., σ. 195.

θέμα καί ἔδειξε τίς διαστάσεις του.²⁶ Ἐπίσης τό ἴδιο πνεῦμα ἐκφράστηκε στήν ἐγκύκλιο τῆς Ἱεραῶν Ἐπαρχιακῆς Συνόδου γιά τήν Κυριακή τῆς Ὁρθοδοξίας τοῦ 2018, ὅπου τονίζεται: «*ἡ ἐκδηλούμενη στίς ἡμέρες μας ἐκμετάλλευση τῆς Ὁρθόδοξης εὐσέβειας, τῶν Ἱεραῶν Κανόνων καί διδαχῶν της, μέ πρόφαση τήν Ὁρθόδοξη πίστη, εἶναι καταταστάσεις τραυματικές καί ἐπικίνδυνες, οἱ ὁποῖες, δυστυχῶς, αὐξάνονται παρασιτικά στό Σῶμα τῆς Ἁγίας μας Ἐκκλησίας... ἡ βάση αὐτῶν τῶν τάσεων, οἱ ὁποῖες παρατηροῦνται καί στή Μεγαλόνησο Κρήτη, ἐδράζεται κατ' οὐσίαν στή φιλαυτία, τόν ἐγωκεντρισμό, τήν ὑπερηφάνεια καί τόν ναρκισσισμό. Δῆθεν «χαρισματικοί», μέ τίς ἀνεκκλησιαστές ἐνέργειές τους καί τήν αὐθαίρετη καί ὑποκειμενική οἰκειοποίηση τῆς ἀλήθειας, ἐνεργοῦν ἀντορθόδοξα καί ἀντεκκλησιαστικά... Νά ἔχομε ἐμπιστοσύνη στήν Ἐκκλησία, ἡ ὁποία μπορεῖ νά διακρίνει καί νά διασφαλίσει τό ἀληθινά Ὁρθόδοξο ἀπό τό «δῆθεν», τό αὐθεντικό ἀπό τό ψεύτικο, τό πνευματικά ὑγιές ἀπό τό ἄρρωστο, τό ἐνάρετο ἀπό τό ὑποκριτικό.»²⁷ Ἐπισημαίνει τό πρόβλημα, ἐντοπίζει τίς αἰτίες, προτείνει τή λύση.*

Συμπερασματικά μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ὁ Ἅγιος Πορφύριος δέν ὑπερτονίζει, ὅπως ἴσως ἀρχικά φαίνεται, τό θεσμικό χαρακτήρα ἔναντι τοῦ χαρισματικοῦ ἀλλά σημειώνει τή θυσιαστική ἀλληλοπεριχώρηση τῶν δύο καί τήν ἀνάγκη τοῦ «ἐκκλησιασμοῦ» τους, ἄρα καί ἀποφυγῆς τῶν ὑπερβολῶν καί τῶν ἐξουσιαστικῶν ὑπερβάσεων ἐκατέρωθεν. Ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀπό αἰῶνες ἕναν τρόπο ἔκφρασης καί διακήρυξης τῆς διδασκαλίας, τοῦ φρονήματος καί τοῦ ἠθους της. Μπορεῖ νά μεταβάλλονται τά ἐκφραστικά μέσα ἀλλά δέν ἀλλάζει ἡ οὐσία. Ζεῖ τό μυστήριο τῆς ὑπαρξῆς της. Ὁδεύει τήν ἀτραπό τῆς Ἀλήθειάς της. Ἀκολουθεῖ τόν τρόπο τῆς Κεφαλῆς καί τῶν Ἁγίων της. Τά κλήματα μένουν ἐνωμένα μέ τήν Ἄμπελο. Ἀπομένει στά ἀγωνιζόμενα μέλη τῆς Ἐκκλησίας νά πραγματώνουν στήν πνευματική πορεία τους τίς διδαχές καί τό παράδειγμα τῶν Ἁγίων.

²⁶ Μητροπολίτου Ἱεραπύτνης καί Σητείας κ. Εὐγενίου, «Τό συνοδικό πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας καί ἡ πορεία μας πρὸς τήν Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδο τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας», *Ἄγκυρα Ἐλπίδος* 91, Μάρτιος-Ἀπρίλιος 2016, σσ. 16-25.

²⁷ *Εγκύκλιος της Ι. Επαρχιακῆς Συνόδου της Εκκλησίας Κρήτης*, Κυριακή της Ὁρθοδοξίας 2018.

Ἄνωφελής Ἐνόπτρισις

Εὐάγγελος Πετράκης
Θεολόγος-Συγγραφέας

Ἀναστάσιος Πετράκης
Φιλολόγος

Πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια ἔπεσε στὰ χέρια μας μία κάρτα ἀπὸ ἐκείνες ποὺ παρουσιάζουν ἐμβληματικὰ ἀρχαῖα ἐκθέματα καὶ χρησιμεύουν συνήθως σὰν ἀναμνηστικὰ ἐπισκέψεων σὲ μουσεῖα καὶ ἀρχαιολογικοὺς χώρους. Ἦταν ἀπὸ ἐκείνες ποὺ, καθὼς τὶς κοιτᾶς, ἔχουν μία συγκεκριμένη παράσταση, ὅταν ὁμως τὶς στρέψεις ἀνεπαίσθητα, παρουσιάζουν μία παραλλαγή της. Ἡ τεχνικὴ αὐτὴ παίξει μὲ τὸ ἀνυποψίαστο μάτι ποὺ θεωρεῖ αὐτὸ ποὺ βλέπει ὡς μόνο δεδομένο, ἐνῶ ὑπάρχει μία ὀπτικὴ ἐκδοχὴ ποὺ ἀγνοεῖ, λειτουργώντας σὰν καλόπιστη φάρσα στὸ ὀπτικὸ αἶσθημα καὶ σὰν εὐχάριστη διάψευση στὸ φαινόμενο ὡς αὐτονόητο. Ἡ κάρτα, λοιπόν, αὐτὴ παρουσίαζε σὰν μία πρώτη ἄποψη ἕναν ἀνθρώπινο σκελετὸ μέσα στὸν τάφο μὲ τὰ κτερίσματά του κι ἕνα καθρέφτη μπροστὰ στὸ πρόσωπο, ἕνα καθαρὸ σημειολογικὸ ὑπαινιγμὸ γιὰ τὸ φύλο τοῦ προσώπου καὶ σὰν δευτέρη, μία παράσταση τοῦ νεκροῦ ὅπως ἐναποτέθηκε μὲ τὰ πλούσια κτερίσματα μέσα στὸν τάφο. Ἐπρόκειτο, φυσικὰ, γιὰ γυναίκα, ἢ σορὸς τῆς ὁποίας, παρ' ὅλο ποὺ εἶχε πρὸ πολλοῦ εἰσέλθει στὴν ἀχλὺ τῆς αἰωνιότητος, ἦταν ἐκτεθειμένη στὰ φιλίστορα (ἢ μήπως φιλοπερίεργα;) βλέμματα μίας ἑτεροχρονισμένης κοσμικῆς πραγματικότητος. Μᾶς ἔκανε τότε τόσο μεγάλη ἐντύπωση ποὺ ἀκόμα προσπαθοῦμε νὰ ἀποκωδικοποιήσουμε τὴν αἰτία. Γιατί, συνήθως αὐτοὶ ποὺ γράφουν, οὐσιαστικὰ ἀνταποκρίνονται σὲ ἐρεθίσματα, τὰ ὁποῖα ἐπιδροῦν δραστικὰ καὶ ἐπηρεάζουν ἀγνωστες συχνὰ χορδὲς τοῦ ψυχισμοῦ τους. Δὲν εἶναι τόσο ὅτι οἱ δύο ὄψεις τῆς εἰκόνας ἔδιναν αἴφνης τὴν αἴσθησι τῆς αὐτόματης καὶ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ γεφύρωσης ἢ καλύτερα ἀναίρεσης ἐνὸς χρονικοῦ χάσματος αἰώνων, ὅσο ὅτι τὰ σύμβολα καλλωπισμοῦ, αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἀποτελοῦσαν ἕνα σχῆμα ὀξύμωρο μέσα στὸν τάφο κι ἀποκάλυπταν μὲ τρόπο ἀπροκάλυπτο τὶς ψευδαισθήσεις καὶ τὴν ἀπατηλότητα τῶν ἐγκοσμίων. Εἶναι γεμάτα ὀντολογικὴ συναίσθησι τὰ λόγια τοῦ ἀρχαιολόγου ποὺ πρῶτος ἀντίκρισε τὸ ἀποτρόπαιο αὐτὸ θέαμα: «...ἀτένιζα τὴ ματαιότητα τῶν ἐγκοσμίων, ἕνα χρυσὸ διάδημα σ' ἐκεῖνο τὸ κρανίον τῆς γυναίκας... νὰ βλέπει, χρυσοστολισμένη, ἂν καὶ χωρὶς μαλλιά χρυσοπλόκαμη, μὲ ἄδειες τρύπες ἀντὶ γιὰ μάτια, τὸν ἄχρηστο πλοῦτο της μέσα στὸν χάλκινο καθρέφτη ποὺ κρατοῦσε στὸ χέρι της»¹.

¹ Γιάννη Σακελλαράκη, Γεύση μίας προϊστορικῆς ἐλιάς, ἔκδ. Ἴκαρος, εἰλημμένο ἀπὸ τὸ διαδίκτυο.

Στήν πραγματικότητα, ὁ πλούσιος κτερισμένος γυναικεῖος σκελετός ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ εὐρήματα ἀνασκαφῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας ὑπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ Ἰ. Σακελλαράκη στὸ μινωικὸ νεκροταφεῖο στὸ λόφο Φουρνι² Ἀρχανῶν καὶ συγκεκριμένα, τοῦ θολωτοῦ τάφου Δ στὸ νότιο τμήμα τοῦ νεκροταφείου. Ἡ νεκρὴ εἶχε τοποθετηθεῖ ἐκτάδην σὲ ξύλινο φέρετρο, λείψανα τοῦ ὁποῖου δὲν ἀνευρέθησαν, μὲ τὴν κεφαλὴ καὶ τὸ ἀνώτερο τμήμα τοῦ κορμοῦ πιθανώτατα στραμμένα πρὸς τὰ δυτικά, μπροστὰ δὲ στὸ πρόσωπο καὶ σὲ ἀπόσταση 0,03 μ. βρέθηκε σὲ κατακόρυφη κανονικὴ θέση χάλκινο κάτοπτρο, διατηρημένο σχετικὰ καλά. Ἀνευρέθησαν καὶ πολλὰ ἄλλα πλούσια κτερίσματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἐνδιαφέρουν τὶς ἀνάγκες τοῦ παρόντος. Περιοριζόμαστε στὴν παράθεση δύο μόνο στοιχείων: ὅτι ἡ γυναίκα ἦταν πριγκηπικῆς καταγωγῆς καὶ ὅτι ἡ ταφὴ ἔγινε στοὺς ὕστερους ΥΠ ΙΠΑ2 χρόνους.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ συγγραφὴ αὐτὴ συνδέεται καὶ μὲ κάτι ἄλλο, ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς λογοτεχνίας πλέον, ἡ γνώση τοῦ ὁποῖου μᾶς ὀδήγησε νὰ ἀναζητήσουμε τὴν ἀλληλουχία τῶν πραγμάτων. Πρόκειται γιὰ ἓνα μικρὸ, ἀλλὰ εὐφυὲς διήγημα τοῦ Τσέχωφ ποὺ λειτούργησε μέσα μας σὰν ἰσχυρὸ δημιουργικὸ ἐρέθισμα καὶ ἀποτέλεσε τὴ χρονικὴ ἀπαρχὴ γιὰ τὴ δημιουργία τοῦ παρόντος ἄρθρου. Στὸ μικρὸ αὐτὸ διήγημα ὁ συγγραφέας παρουσιάζει μὲ πολὺ γλαφυρότητα τὴν τραγικὴ καὶ τὴν κωμικὴ πλευρὰ τῆς γυναικείας φιλαρέσκειας, ἐκφρασμένη καὶ πάλι μέσα ἀπὸ τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸ της ἴσως ἐργαλεῖο, τὸν καθρέφτη.

Ἄς ξαναγυρίσουμε ὅμως στὸν γυναικεῖο σκελετὸ τῆς ἀνασκαφῆς στὸ Φουρνί. Ὅπως εἶδαμε ἀπὸ τὰ πορίσματα τῆς ἀνασκαφῆς, ἦταν γυναίκα. Τὸ μέγεθος τοῦ κρανίου καὶ τῶν ὀστέων (μικρότερα, ἐλαφρύτερα καὶ πιὸ λεπτοκαμωμένα στὶς γυναῖκες) μποροῦν νὰ φανερώσουν ὅτι εἶναι γυναίκα, ὅπως καὶ τὸ σχῆμα τῆς λεκάνης. Τὰ ὀστά τῶν θηλυκῶν ἀτόμων ἔχουν, ἀνάμεσα στὴν ἐφηβεία καὶ τὴν ἐμμηνόπαυση, ὑψηλότερα ποσοστὰ κιτρικοῦ ἄλατος³ ἀπὸ τῶν ἀρσενικῶν ἀτόμων, ποὺ μποροῦν νὰ ἀνιχνευθοῦν μὲ χημικὴ μέθοδο, ἡ ὁποία δύναται νὰ ἔχει ἀκρίβεια μέχρι 90 τοῖς ἑκατό. Ἐπίσης, τὸ εἶδος τῶν κτερισμάτων (πολύτιμα γυναικεῖα κοσμήματα) συνηγοροῦν μὲ βεβαιότητα ὑπὲρ τῆς παραπάνω ἐκτιμῆσεως. Χρειάζεται ὅμως νὰ ξέρομε καὶ τὴν ἡλικία της, γιατί τὸ παρὸν ἄρθρο ἅπτεται τῆς γυναικείας αἰσθη-

² Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας τοῦ ἔτους 1975, τεῦχος Β', ἐν Ἀθήναις 1977.

³ Colin Renfrew-Paul Bahn, Ἀρχαιολογία. Θεωρίες, μεθοδολογία καὶ πρακτικὲς ἐφαρμογές, μετάφρ. Λίλιαν Καραλή-Γιαννακοπούλου, Τρίτη ἔκδοση, Ἰνστιτούτο τοῦ Βιβλίου- Α. Καρδαμίτσα, Ἀθήνα 2013, σ. 442.

τικῆς. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ βιολογικὴ ἡλικία κατὰ τὸν θάνατο μπορεῖ νὰ ἐξακριβωθεῖ μὲ κάθε βεβαιότητα ἀπὸ τὰ δόντια, ὅπως καὶ ἀπὸ τὰ ὀστά, ἀκόμα καὶ ὅταν διασώζονται μικρὰ θραύσματα αὐτῶν. Τὸ ὕψος ἐπίσης μπορεῖ νὰ ὑπολογιστεῖ ἀπὸ τὰ μακρὰ ὀστά, ὅπως μπορεῖ νὰ ὑπολογιστεῖ καὶ τὸ βάρους μὲ λογικοὺς ὑπολογισμοὺς ὅταν γνωρίζομε τὸ φύλο, τὸ ὕψος καὶ τὴν ἡλικία τοῦ ἀνθρώπου τῆ στιγμῆ τοῦ θανάτου. Ἐνα μοναδικὸ ὁστὸ τῶν κάτω ἄκρων μπορεῖ νὰ ἀποκαλύψει ὅλα αὐτά⁴. Αὐτὸ ὅμως ποὺ χρειάζεται περισσότερο ἀπὸ ὅλα νὰ ξέρομε εἶναι τὸ πρόσωπο. Σήμερα ὑπάρχουν μέθοδοι γιὰ τὴν ἀνασύνθεση τοῦ προσώπου, οἱ ὁποῖες στηρίζονται ἴσως περισσότερο στὴν ‘ἐμπνευσμένη ἐρμηνεία’, παρὰ στὴν ἀντικειμενικὴ ἀναπαράσταση. Τὸ μέγεθος καὶ ἡ κατανομὴ τῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων τοῦ προσώπου προσδιορίζονται μὲ βάση τὴ δομὴ τοῦ κρανίου κι ἔτσι οἱ κυριότεροι μύες μποροῦν νὰ ἀναπλαστοῦν πάνω σ’ αὐτό, ἐνῶ στὸ τέλος προστίθενται τὰ ἐπιφανειακὰ στρώματα τῶν μυῶν καὶ τῆς ἐπιδερμίδας μὲ πολὺ μικρότερα, βέβαια, ποσοστὰ ἀκρίβειας. Ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι στὸ ὑποτιθέμενο ἐρώτημα ἐὰν ἡ γυναίκα αὐτὴ εἶχε ἓνα ὁμορφο πρόσωπο, κανεὶς ἴσως δὲν θὰ μπορούσε μὲ ἐπιστημονικὴ βεβαιότητα νὰ ἀπαντήσῃ. Ὑπὸ τὴν ἔννοια αὐτῆ, ἡ ἀνασύνθεση στὸ χαρτὶ τοῦ προσώπου μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ μίας πολὺ ἐπιμελῶς φτιασιδωμένης καὶ κομψευόμενης νεάνιδος ἀπηχεῖ περισσότερο μίαν ρομαντικὴ ὀπτικὴ παρὰ μίαν ἀπόπειρα ἀκριβοῦς ἀναπαράστασης τῆς πραγματικότητος. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸ μὲ βάση τὰ παραπάνω νὰ κάνομε ἀπὸ δῶ καὶ μπρὸς μόνο ὑποθέσεις γιὰ τὴ νεκρὴ γυναίκα στὸ Φουρνί, ἄλλωστε δὲν διεκδικοῦμε περγαμηνές ἀρχαιολογικῆς ἐμβριθείας καὶ ἐγκυρότητος. Τὸ μόνο ποὺ στοχεύομε εἶναι ἡ ἐξαγωγή κάποιων πνευματικῶν συμπερασμάτων, ἂν αὐτὸ ποὺ ἐπιχειροῦμε, ἔχει ἓνα ζωτικὸ νόημα καὶ ἀποκαλύπτει μίαν ὄντολογικὴ προοπτικὴ. Πιθανῶς, ἡ πλούσια καὶ πριγκηπικῆς καταγωγῆς γυναίκα ἦταν μίαν νέα μὲ ὅλη τὴ φιλαρέσκεια ποὺ χαρακτηρίζει διαχρονικὰ τὶς περισσότερες ἐκπροσώπους τοῦ φύλου τῆς. Πιθανῶς, ἐπίσης, θὰ ξόδευε καθημερινὰ ἀρκετὸ χρόνο μπροστὰ στὸν καθρέφτη, πολὺ ἀγαπημένο τῆς προσωπικὸ ἀντικείμενο, φροντίζοντας τὸν καλλωπισμὸ τῆς. Ἔτσι θὰ μπορούσαμε νὰ ἐξηγήσομε τὴν τοποθέτηση τοῦ καθρέφτη μπροστὰ στὸ πρόσωπό τῆς γιὰ νὰ συνοδεύει τὴν ἀγαπημένη τῆς συνηθισμένη ἐνασχόληση στὴν αἰωνιότητα. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε, ὡστόσο, ὅτι οἱ ταφές γίνονταν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους γιὰ νὰ ἐκφράσουν καὶ νὰ ἐπηρεάσουν τὶς σχέσεις τοὺς μὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ συμβολίσουν ἢ νὰ ὑπηρετήσουν τὸν νεκρὸ κι ὅτι ὑπάρχει συχνὰ μίαν σχέσιν ἀνάμεσα στὸν ρόλο, τὴ θέση καὶ τὴν τάξιν

⁴ Colin Renfrew-Paul Bahn, ἐνθ’ ἀνωτέρω, σσ. 442-445.

του νεκρού κατά την διάρκεια της ζωής του με τον τρόπο που τα κατάλοιπα συνοδεύονταν από τεχνουργήματα ⁵.

Υπάρχουν, βέβαια, και περιπτώσεις που το κοίταγμα στον καθρέφτη δεν είναι μία άπλη συνήθεια, αλλά αποκαλύπτει μία εξάρτηση. Μία τέτοια εξάρτηση αποκαλύπτει και τό διήγημα του Τσέχωφ⁶ που προαναφέραμε. Ένα ζευγάρι μπαίνει στο έρειπωμένο σπίτι των προγόνων, κατάκλειστο για εκατό χρόνια. Τα πορτραίτα τους είναι στον τοίχο. Ο άντρας δείχνει στη γυναίκα του το πορτραίτο μίας δύσμορφης γριάς, τής προγιαγιάς του και λίγο πιό πέρα ένα μεγάλο καθρέφτη με άσημνια κορνίζα λέγοντάς της: «Ο καθρέφτης αυτός διαθέτει μαγικές ιδιότητες. Αυτός σκότωσε τή γιαγιά μου. Γιὰ νὰ τὸν ἀποκτήσει, πλήρωσε ἕνα ὑπέρογκο ποσὸ καὶ δὲν τὸν ἀποχωρίστηκε ὡς τὸ θάνατό της. Κοιταζόταν σ' αὐτὸν μέρα νύχτα, ἀδιάκοπα, κοιταζόταν ὅταν ἔτρωγε κι ὅταν ἔπινε. Πέφτοντας νὰ κοιμηθεῖ, τὸν τοποθετοῦσε δίπλα της στὸ κρεβάτι καὶ πεθαίνοντας ζήτησε νὰ τὸν βάλουν μαζί της στὸν τάφο. Δὲν ἐκπλήρωσαν τὴν ἐπιθυμία της, μόνο καὶ μόνο γιατί ὁ καθρέφτης δὲ χωροῦσε στὸ φέρετρο». Ὁ άντρας σκούπισε τή σκόνη ἀπ' τὸν καθρέφτη καὶ τότε διαπίστωσε ὅτι ἦταν κοῖλος καὶ διαστρέβλωνε τὰ χαρακτηριστικά τοῦ προσώπου, παρουσιάζοντας τὸ εἶδωλό του πολὺ ἄσχημο. Ἡ γυναίκα του πλησίασε τὸν καθρέφτη καὶ κοίταξε μέσα του. Ἄρχισε τότε νὰ τρέμει σύγκορμη, ἔβγαλε μία δυνατὴ κραυγὴ καὶ λιποθύμησε. Τὸ ἐπόμενο πλεόν βράδυ μόλις συνήλθε, οἱ πρῶτες κουβέντες πού εἶπε ἦταν: «Ὁ καθρέφτης! Δώστε μου τὸν καθρέφτη!», «Ποῦ εἶναι ὁ καθρέφτης;». Γιὰ μία ἐβδομάδα δὲν ἔτρωγε, δὲν ἔπινε, δὲν κοιμόταν, μόνο ζητοῦσε τὸν καθρέφτη. Ἐκλαιγε, τραβοῦσε τὰ μαλλιά της καὶ χτυπιόταν. Ὁ γιατρὸς εἶπε ὅτι ἂν συνεχίζοταν αὐτό, μπορεῖ νὰ πέθαινε ἀπὸ τὴν ἐξάντληση καὶ ὁ άντρας ἀναγκάστηκε νὰ φέρει τὸν καθρέφτη. Ἐκείνη ἔβγαλε ἕνα ἄγριο γέλιο ὅλο εὐτυχία, τὸν ἄρπαξε, τὸν φίλησε καὶ βυθίστηκε μέσα του. Πέρασαν δέκα ὀλόκληρα χρόνια καὶ δὲν τὸν ἀποχωρίστηκε ποτέ, οὔτε στιγμή. «Μά, ἐγὼ εἶμαι αὐτή;», ἀναρωτιέται γεμάτη εὐδαιμονία καὶ ἐνθουσιασμό. «Ναί, ἐγὼ εἶμαι! Ψεύδονται οἱ ἄνθρωποι! Ψεύδεται ὁ άντρας μου! Ὡ, ἂν εἶχα δεῖ τὸν ἑαυτό μου νωρίτερα, ἂν ἤξερα ποιά εἶμαι στὴν πραγματικότητα, δὲ θὰ εἶχα παντρευτεῖ τὸν ἄνθρωπο αὐτόν! Δὲν εἶναι ἄξιος γιὰ μένα! Στὰ πόδια μου ὀφείλουν νὰ πέφτουν οἱ πιὸ ὄμορφοι, οἱ πιὸ εὐγενικοὶ ἰππότες...». Μία φορά, λέει, καθὼς στεκόταν ὁ άντρας πίσω της καὶ κοίταξε τὸ εἶδωλό της στὸν καθρέφτη, ἀνακάλυψε τὸ μυστικό, καὶ ἀποκωδικοποίησε τὸ αἶνιγμα. Εἶδε μία γυναίκα ἐκπάγλου καλλονῆς, ἀπόλυτης ὁμορφιάς καὶ κομψότητας,

⁵ Colin Renfrew-Paul Bahn, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 204.

τέτοιας που δεν είχε δεί ποτέ. Πώς, λοιπόν, γινόταν αυτό, ή άσχημη γυναίκα του να δείχνει πανέμορφη στον καθρέφτη; Άπλούστατα, ή στρεβλότητα του καθρέφτη με τα στρεβλά χαρακτηριστικά του προσώπου συνδυάζονταν, δίνοντας ένα ιδανικό αποτέλεσμα. Το θέμα πλέον εξηγιόταν με τα μαθηματικά: μείον επί μείον ίσον σύν. Κι έτσι άντρας και γυναίκα κάθονται μπροστά στον καθρέφτη. Ο άντρας γελά και ή γυναίκα αυτοθαναμάζεται.

Δεν μπορεί κανείς να μην προσέξει την ομοιότητα των δύο περιπτώσεων: τής νεκρής στο Φουρνι και τής γυναίκας του διηγήματος. Μάλιστα, είμαστε απόλυτα βέβαιοι ότι αν μπορούσε ο Τσέχωφ, θα έβαζε τον καθρέφτη στο φέρετρο τής νεκρής κι ότι αν τον έκανε ανοικονόμητο, ήταν μόνο και μόνο για την οικονομία τής διηγήσεως. Ωστόσο, ή ομοιότητα αυτή άφορα τα συμβεβηκότα κι όχι την ουσία των πραγμάτων, καθώς ή αυθαίρετη έξομωση μπορεί να φαντάζει θελκτική ως υπόθεση, ώστόσο θα προσέβαλλε τή μνήμη τής νεκρής, έστω κι αν τή χωρίζει από τή σημερινή έποχή ένα άτέρμονο χρονικό φράγμα τριάντα τριών αιώνων, άφου αυτό θα έσήμαινε ότι έπρόκειτο για ναρκισσιστική προσωπικότητα. Κάτι που έπαναλαμβάνομε, θα ήταν κατάφωρη άδικία και ύβρις.

Ο Νάρκισσος είναι ένα πολυ γνωστο πρόσωπο τής Αρχαίας Έλληνικής Μυθολογίας, ο οποιος, κοιτάζοντας τον έαυτό του στα νερα μιās πηγής, τον έρωτεύτηκε παράφορα. Δεν σταμάτησε να κοιτά την εικόνα του μέχρι που πέθανε από μια βαθιά έπιθυμία, την οποία ή θέαση του ειδώλου του δεν θα μπορούσε να ίκανοποιήσει ποτέ. Το μυθολογικό αυτό πρόσωπο άποτελει το άρχετυπικό σύμβολο τής παθολογίας εκείνης που είναι γνωστή ως «ναρκισσιστική διαταραχή προσωπικότητας»⁷, ή οποία βέβαια δεν έχει να κάνει με την ύγιη αυτοεκτίμηση που είναι τόσο άπαραίτητη για την όντογενετική εξέλιξη και την ψυχολογική ίσορροπία, αλλά πρόκειται για παθολογία που όρίζεται ως «μεγαλειώδης αίσθηση άξιας του έαυτου», «ή ανάγκη για υπερβολικό θαυμασμό», και «ή ένασχόληση με φαντασιωτικές σκέψεις άπεριόριστης έπιτυχίας και έξουσίας».

Αν δοϋμε με προσοχή τή γυναίκα, όπως την παρουσιάζει ο Τσέχωφ, θα διαπιστώσομε την ύπαρξη όλων εκείνων των αντιπροσωπευτικών στοιχείων που χαρακτηρίζουν την παθολογία αυτή: υπέρμετρη αίσθηση μεγαλειου που έχει για τον έαυτό της, όπως και υπέρμετρη ανάγκη για θαυμασμό από τους άλλους, χωρίς τον οποιο δεν μπορεί να ζήσει, ή αίσθηση ότι οι άλλοι τή ζηλεύουν, φαντασίωση όμορφιάς και έπιτυχίας, πίστη στην άνωτερότητα

⁶ Άντον Τσέχωφ, Ο μαγικός καθρέφτης, Ρώσικες Χριστουγεννιάτικες Ιστορίες, μετάφραση από τα Ρωσικά Έλένη Μπακοπούλου, εκδόσεις Νάρκισσος, 2003.

⁷ Ναρκισσισμός: Το τέστ των 7 έρωτήσεων- Ommmed.gr.

της σὲ σχέσηη μὲ τοὺς ἄλλους καὶ θεώρησιν ὅτι οἱ σχέσεις της πρέπει νὰ εἶναι ἰσάξιες μ' αὐτήν, ἀπαίτησις ἀπὸ τοὺς ἄλλους γιὰ συμμόρφωσιν μὲ τὴν προσδοκίαν της, ἀλαζονεία, ὑπεροψία, ἀδυναμία ἀναγνώρισης τῶν ἀναγκῶν καὶ τῶν αἰσθημάτων τῶν ἄλλων καὶ κατανόησός τους. Ἡ γυναῖκα δὲν ἀγαπᾷ καὶ δὲν θαυμάζει τὸν ἑαυτὸς της, ἀλλὰ μίαν ἐξιδανικευμένην εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ της, ὁ ὁποῖος στὴν πραγματικότητα δὲν ὑπάρχει. Ψεύδεται ἀπέναντι στὸν ἑαυτὸς της, ἀναπροσαρμόζοντας βιώματα ἀπὸ τὸ παρελθὸν γιὰ νὰ ὠραιοποιήσῃ τὴν εἰκόνα της. Ἐπειδὴ ἔχει αὐτὴ τὴν ὑπέρμετρη καὶ μὴ ρεαλιστικὴ ἀντίληψιν γιὰ τὸν ἑαυτὸς της, εἶναι ἔτοιμη νὰ νοιώσῃ ἀναξιότητα, ἀπόρριψιν, ἀπαξίωσιν, ὀργὴν καὶ θυμὸν, ὅταν ἔχει τὴν αἴσθησιν ὅτι δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Εἶναι τόσο εὐθραυστὴ πού νοιώθει τὴν ἀπόρριψιν καὶ τὴν ἀπαξίωσιν ἀκόμη καὶ στὴν παραμικρότερον ἀρνητικὴν ἀντιδράσιν τοῦ περιγυροῦ της. Ἐπειδὴ θεωρεῖ τὸν ἑαυτὸς της ξεχωριστόν, θέλει νὰ ἀντιμετωπίζεται ἀπὸ τὸν ἄντρα της ὡς ξεχωριστή. Ἡ συναισθηματικὴ ἀστάθεια καὶ διπολικότης, ἡ καταθλιπτικότης, ἡ ἀντικοινωνικότης, ἡ μοναξιά καὶ ἡ ψυχογενὴς ἀνορεξία εἶναι χαρακτηριστικὰ συμπτώματα τῆς κλινικῆς της εἰκόνας.

Ἀπὸ μίαν πρώτην ματιάν, θὰ νόμιζε κανεὶς ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἀδικεῖ τὴν γυναῖκα ἂν λάβῃ ὑπόψιν τὴν ἔρευναν πού δείχνουν ὅτι τὰ ναρκισσιστικὰ ἄτομα εἶναι στὴν πλειοψηφίαν τοὺς ἄνδρας, ὡστόσο μίαν πιὸ νηφάλιαν ματιάν θὰ τὸν δικαίωσεν, καθὼς τὸ εἶδος τοῦ ναρκισσισμοῦ πού ἐπιλέγει, συνάδει περισσότερο μὲ τὴν γυναικείαν φιλαρέσκειαν καὶ ἐξασφαλίζει τὴν κοινωνικὴν συναίνεσιν, ἐκτὸς τοῦ ὅτι, βέβαια, προσφέρει καὶ μίαν πιὸ ἐνδιαφέρουσαν καὶ θελκτικὴν μυθοπλασίαν. Ἄν ὁ τίτλος τοῦ διηγήματος περιέχει ἓνα, σκοπίμως, εἰρωνικὸν ὑπαινιγμὸν, αὐτὸς στὴν οὐσίαν διαψεύδεται ἀπὸ τὴν ἔκβασιν τῆς ὑποθέσεως. Στὴν πράξιν, ὁ καθρέφτης ἀποδεικνύεται μαγικὸς ἀφοῦ, ἐκτὸς ἀπὸ τεχνικὰ παραμορφωτικὸν, ἀποβαίνει καὶ παραμορφωτικὸν ὄντολογικῶν. Θὰ μπορούσαμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ Τσέχωφ μὲ τὸ διήγημα αὐτὸ διατυπώνει ἓνα πρωτότυπον ὑπαρξιακὸν ἐρώτημα: Εἶναι δυνατόν ἓνας μὴ ἄρτιος καὶ δυσλειτουργικὸς καθρέφτης νὰ ὀδηγήσῃ στὴν ἀλλοτρίωσιν τοῦ προσώπου; Καὶ ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀνενδοίαστα καταφατικὴ. Εἶναι δυνατόν, ὅταν ὑπάρχει στὴν ψυχὴ ἑνὸς νέου, τὸ ἀρρωστημένον δυναμικὸν μίαν ναρκισσιστικὴν προσωπικότητος, ἡ αἰτία τῆς ὁποίας ἀνάγεται στὰ οἰκογενειακὰ βιώματα τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Συχνὰ πχ συμβαίνει οἱ γονεῖς νὰ ἀγνοοῦν τὴν ἀνάγκην τοῦ παιδιοῦ καὶ νὰ προτάσσουν αὐτά, τὰ ὁποῖα οἱ ἴδιοι προκρίνουν, μὲ συνέπειαν τὸ παιδί νὰ μεγαλώνῃ σὰν προέκτασίν τους καὶ νὰ δημιουργεῖ ἓνα προσωπεῖον πού τὸ ἐμποδίζει νὰ δεῖ τὴν ἀνάγκην του, ἢ ὁ ἓνας γονεὺς εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορος καὶ ὁ ἄλλος ἐντελῶς φιλόδοξος γιὰ τὸ μέλλον τοῦ παιδιοῦ. Ἐπειδὴ τὰ παιδιὰ θέλουν νὰ εἰσπράττουν τὸ θαυμασμὸν τῶν

γονέων, ἐγκλωβίζονται σὲ εἰκόνες γιὰ τὸν ἑαυτό τους, οἱ ὁποῖες δὲν ἀνταποκρίνονται στὶς δικές τους, μὲ ἀποτέλεσμα, ὅταν μεγαλώσουν, νὰ δημιουργήσουν μία ναρκισσιστικὴ προσωπικότητα⁸.

Εἶναι εὐκόλο καὶ βολικὸ νὰ ἐπαναπαύεται κανεὶς στὴν ἄκρως κολακευτικὴ, ὥστόσο, οὐσιαστικὰ, παραμορφωτικὴ καὶ πλασματικὴ εἰκόνα ποὺ ὑποβάλλεται ἀπὸ τὶς ἐσωτερικὲς παρορμήσεις ἐνὸς ἄνευ αὐτογνωσίας ὑπερτροφικοῦ καὶ ἀνικανοποίητου ἐγώ, ἀλλὰ τραγικὸ καθὼς ὀδηγεῖ στὴ δημιουργία αὐτοειδώλου⁹ καὶ στὴ λατρεία τοῦ ἐγώ¹⁰. Ὁ καθρέφτης τοῦ διηγήματος εἶναι διαχρονικὰ ἀποτελεσματικὸς, ἄλλωστε εἶναι διαχρονικὴ καὶ ἡ παθολογία τοῦ ναρκισσισμοῦ. Σήμερα, ἡ ἀνθρώπινη ἐπίνοια ἔχει ἀνακαλύψει πολλοὺς ‘μαγικοὺς καθρέφτες’ ποὺ κολακεύουν τὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο, ἀλλὰ ὀδηγοῦν μαθηματικὰ στὴν ὄντολογικὴ παραμόρφωσή του. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ παραμορφωτικοὶ καθρέφτες κολακεύουν τὸν ἄνθρωπο καὶ δίνουν μία ἐξιδανικευμένη εἰκόνα τοῦ ἑαυτοῦ του. Συγχρόνως, ὁ κοῖλος καθρέφτης τῆς φαντασίας παραμορφώνει, ἐπίσης, τὸ ἀρρωστημένο καὶ ἀμαρτωλὸ ἐγὼ ἐξιδανικεύοντάς το. Ἐνας κόσμος γεμάτος καθρέφτες ὅπου πλὴν ἐπὶ πλὴν ἴσον σύν. Ὁ μόνος δρόμος γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀκεραιότητος τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου ποὺ χαρίζει ὄντολογικὴ προοπτικὴ εἶναι ὁ δρόμος τῆς μετανοίας. Ἐτσι θραύεται ὁ κοῖλος, στρεβλὸς καθρέφτης: διὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς αὐτομεμψίας ποὺ ὀδηγεῖ στὴ Μετάνοια καὶ τὴν Ἐξομολόγηση, ὅπου ὁ ἄνθρωπος θεραπεύεται, ἐνοποιεῖται, ἀρτιώνεται καὶ σώζεται.

⁸ Σοφία Ντρέκου, Ναρκισσισμός, ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ “εἶναι” καὶ τοῦ “φαίνεσθαι”, www.Pemptousia.gr 2015\12 narkissismos-i-dia.

⁹ «αὐτείδωλον ἐγενόμην». Βλέπετε Ἁγίου Ἀνδρέου Κρήτης, Μέγας Κανών, δ' ὠδή, τροπάριο 26.

¹⁰ π. Εὐαγγέλου Παχυγιαννάκη, Ὁ μαγικὸς καθρέφτης στὸ Ἴδιου, Καθημερινά, Ἅγιος Νικόλαος Κρήτης 2019.

Ὁ αἰόδιμος Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης Τιμόθεος (1915-2006)

Ι. Εἰς ἀγωγή Ἀνατολικοῦ Κανονικοῦ Δικαίου

Ἄρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Δρ. Κανονικοῦ Δικαίου
ex Professore (inv.) Pontificio Istituto Orientale, Ρώμης
ex alumni Pontificium Collegium Russicum

*Ἀφιεροῦται εὐλαβικά εἰς τήν μακαρία μνήμη τοῦ ἀοιδίμου
Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κυροῦ Τιμοθέου, χειροτονήσαντός με
Διάκονο (13-10-2001) καί εἰς ὅσους καθημερινά πεινοῦν καί
διψοῦν τήν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων, κατά τό
«τῶν οἰκείων δικαίων ἀντέχεσθαι, τῶν δέ ἀλλοτρίων ἀπέχεσθαι».*

Περιεχόμενα: Πρόλογος. Εἰσαγωγή. Α. Ἐπιστημονική θεώρηση τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, 1. Κανονικό Δίκαιο καί Ἱστορία, α. Γενικά, β. Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτης καί Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο i. Βασικά βιογραφικά στοιχεῖα Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτου ii. Τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο τοῦ Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτου, 2. Πηγές Κανονικοῦ Δικαίου, 3. Θεολογία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, 4. Κανονικό Δίκαιο καί Φιλοσοφία. 5. Κανονικό Δίκαιο καί Ἐνότητα. Ἐπίλογος. Βιβλιογραφία. Συνομογραφίες.

Πρόλογος

Μέ τήν χάρι τοῦ δικαιοκρίτου Θεοῦ συνεπλήρωσα «δεκαετία» διδασκαλίας προπτυχιακῶν καί μεταπτυχιακῶν μαθημάτων Κανονικοῦ κι Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου σέ διάφορα Πανεπιστήμια, καθώς ἀπαξιαπλῶς μοῦ ἔλεγε ὁ μακαριστός π. Λουδοβίκος Πίχλερ¹ S.J., γεγονός πού καταλυτικά ἐπέδρασε στήν σύνταξη κι ἔκδοση τοῦ παρόντος.

Πολύ συνεσταλμένα ὁμολογῶ μετά φόβου καί τρόμου, δικαίου ἢ ἀδίκου, ὅτι παραδίδω τοῦτο τό ἐγχειρίδιο στήν δημοσιότητα μέ ζωηρά τήν αἴσθησι καί τῆς προσωπικῆς μου εὐθύνης. Δέν ἐξέδωσα ἐνωρίτερα τίποτα, ὄχι ἀπλά μή τάχα κατηγορηθῶ διά τό νεαρό τῆς ἡλικίας μου, δῆθεν διά τό ἄπειρο τοῦ χρόνου. Τό ἔπραξα ἐνσυνείδητα, διότι πολλά πρόχειρα κυκλοφοροῦν καί αὐθαίρετα γράφονται «περί ἀνέμων καί ὑδάτων», χωρίς σοβαρότητα, ἄνευ δικαίου λόγων, βιαστικά, σκόπιμα. Πράγματι ἐνωρίς λήγουν ὅσα μέ μερική ἀξία ἢ γιά ἰδιοτελεῖς λόγους στυγνοῦ κέρδους, δηλαδή γιά φθινές οἰκονομικές χρησιμότητες, τοποθετήθηκαν μέ ἐπιστημονικά κατά τά ἄλλα κριτήρια.

¹ Ἄρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περὶ σολοικισμῶν: «Νομοκανονικά ὀλισθήματα, ἀπάντησις εἰς ἐπίκρισιν...», ΑΤ 44 (2020) 364, ὑποσημ. 2, καί 404.

Μόνο μέρος από εισαγωγή για τό Άνατολικό Κανονικό κι Έκκλησιαστικό Δίκαιο ακολουθεῖ καί μάλιστα ἄν διέθετα περισσότερη τόλμη, ἀπό μικρά εισαγωγή θά τήν χαρακτηρίζα μεγάλη ἢ γενική εισαγωγή, διότι πολύ θά μέ τιμοῦσε καί θά μέ γοήτευε ὁ τίτλος. Κοντολογίς ὅσα κατεγράφησαν, ἀπλά εισαγωγῆς τό πρῶτο μέρος εἶναι.

Γιά τήν μελέτη τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἀπαραίτητες εἶναι γνώσεις (δέν ἀρκεῖ ἡ καλή διάθεση, δέν φτάνει μόνο ἡ ἀγάπη ἢ ἡ ὀνομασία εἰδικός, δέν ἀρκεῖ ἡ προώθηση ἀπό παράγοντες ἰσχυροῦς προσωρινά εὐρισκομένους σέ κατάλληλη θέση ἀντιλήψεως), μάλιστα πολλές καί πιστοποιημένες γνώσεις ἀπαιτοῦνται, θεολογικές κυρίως, ἀλλά συνεπικουρικά καί δογματικές, φιλοσοφικές, νομικές, ἱστορικές καί λοιπές ἄλλες. Ἡ ἐπιλογή ἀπ' τά τόσα γνωστά καί πολύ κυκλοφορημένα ἐγχειρίδια κι ὁ ἀναπόφευκτα δεδομένος περιορισμός τους, ὀδηγεῖ τήν Εἰσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο νά προσλάβει ἐπιπλέον ὀρισμένα καί ἀπ' τά ὅσα ἄγνωστα στούς πολλούς κι ἀνέκδοτα τοῦ παρελθόντος, ὥστε σφαιρική εἰκόνα νά δοθεῖ, χωρίς κενά παντός τύπου, ἀλλά μέ ἐγκυρότητα στήν κατανόησή τους.

Μέ τόν τρόπο αὐτό ἀποφεύγεται εἰσαγωγή τύπου βιβλιογραφικῆς περιηγήσεως σέ βιβλιοθήκες, συρραφῆς ὀνομάτων συγγραφέων καί συγγραμμάτων τους ἢ προβολῆς προσώπων, ὁμολογιῶν κι ἱεραρχῶν, ἢ παρουσίας νομοκανονικοῦ ἐνδιαφέροντος καταστάσεων, μέ περιγραφές ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων καί ἀναφορές σέ διαχριστιανικές διενέξεις. Ἀκόμη καλύτερη ἢ εἰσαγωγική ἀπομάκρυνση ἀπό ἰδεολογικοποιήματα καί πολιτικά ἐγχειρήματα μέ ἢ χωρίς λογικά τουλάχιστον ἐπιχειρήματα.

Εἶναι σήμερα ἐξάπαντος ἀπαραίτητη ἡ εἰσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο, μολοντί ὑπάρχουν πολλές δυσκολίες, ὄχι ἀποκλειστικά οἰκονομικές, ἀλλά ὁμολογουμένως πολύμορφες στίς διαστάσεις καί ἀναντιλέκτως πολυποικίλες στήν διατύπωσή τους. Ἡ παρούσα τελικῶς συντάχθηκε πρό ἐτῶν χάριν τῶν φοιτητῶν μου, προπτυχιακῶν καί μεταπτυχιακῶν, ἀλλά καί πρὸς υπεύθυνη ἐνημέρωση παντός ἐνδιαφερομένου, κληρικοῦ ἢ λαϊκοῦ, περί Δικαίου Κανονικοῦ, πάντοτε ὑπό πρίσμα εἰσαγωγικό.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι συνεχῶς ἀπουσιάζει² στό χῶρο τοῦ ὀρθόδοξου ἀνατολικοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἓνα (ἢ περισσότερα) σύγχρονα συστηματικά

2 Μολοντί ἤδη ὑπάρχουν ἀξιόλογα καί διαχρονικά σχετικά ἐγχειρίδια, ἐπιστημονικῆς ἀξίας ἀπαράμιλης πολλά, ὅπως ἓνα ποῦ ἐνδεικτικά μόνο παραθέτω: Μενεβισόγλου Π., Ἱστορική εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνες τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Στοκχόλμη 1990. Ὅρισμένα ἐπιπλέον βιβλία κανονικοῦ ἐνδιαφέροντος χάριν παραδείγματος βλ. εἰς τήν βιβλιογραφία, φυσικά δημοσιεύθηκαν πολλά περισσότερα καί σημαντικά καί σπουδαῖα, ἀπό πολλούς διακεκριμένους, εὐσυνείδητους καθηγητᾶς, κανονολόγους καί συγγραφεῖς ἀξίας πανθομολογουμένως ἀναγνωρισμένης, ἄνευ ἀμφιβολιῶν κι ἄνευ ἀδικίας.

έγχειρίδια, πού δέν εἶναι δύσκολο νά συνταχτοῦν πραγματικά, διαρκῶς ἀνανεούμενα, ἀλλά εὐελπιστοῦμε νά ὑπάρξει στό κοντινό μέλλον σχετική ἀπάντηση ἀπ' τόν γράφοντα ἤ ἀπό καλύτερα χέρια³. Ἐπί τοῦ παρόντος ἀπέφυγα τήν αὐστηρά συστηματική κι ἐπιστημονική μορφή κατά τήν ἔκθεση τοῦ περιεχομένου, δίνοντας διακαῶς προτεραιότητα σέ εὐρύτερα ἐκλαϊκευμένη παρουσίαση, γενικῶν εἰσαγωγικῶν κανονικῶν γνώσεων, ἰσομεγέθους ποσότητος καί ποιότητος. Μολονότι παραμένει σέ ἐπιστημονικά μεθοδολογικά ὄρια στή μορφή καί τό περιεχόμενο, τά ὑπερβαίνει τμηματικά προσωρινῶς, ἐπειδή προτάσει τόν εὐρύτερα παιδαγωγικό, πρακτικό καί πρωτεύοντα ποιμαντικό στόχο, τοῦ ὅλου ἐγχειρήματος.

Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἀπαραίτητη, σοβαρή ἐπιστήμη, ἔχει συνέπειες στή ζωή μας, καθορίζει τύχες, βίο καί πολιτεία τοῦ καθενός μας καί κυρίως ἀποτρεπτική πάσης ἀδικίας, πού ζημιώνει ψυχές καί σώματα, πρόσωπα καί κοινωνίες ὀλάκερες, Ἐκκλησίες καί Πολιτείες, τοπικά καί παγκοσμίως⁴. Τό Δίκαιο εἶναι ἐπιστήμη, εἶναι τέχνη, εἶναι ἀνάγκη κοινωνικοπολιτική κι ἐκκλησιαστική, πρώτης προτεραιότητος, σέ συνδυασμό μέ τήν ἀλήθεια καί τήν ὄντως φιλανθρωπία.

Εὐχαριστῶ πρόσωπα πολύ, πού μέ ἐνθάρρυναν καί ἐνίσχυσάν μέ παντοιτρόπως γενικά, ἀλλά πολύ προσωπικά, δίκαιο ἄλλωστε. Μνημονεύω ἐν χαρά τούς περισσοτέρους ἐκ τῶν Καθηγητῶν μου, ζώντας καί κεκοιμημένους, τούς ἐξαιρέτους καί μεγάλους Κανονολόγους. Εὐχαριστῶ καί τούς ἀναγνώστες μου, πού δέν παρερμηνεύουν ὅσα ἐπιστημονικά ἀναφέρω καί μέ τιμοῦν κανονικά διαβάζοντας ὅσα εἰσαγωγικά ἀκολουθοῦν, εὐελπιστῶ δέ νά μὴν ἀπογοητεύσω μέχρι καί τήν τελευταία σελίδα κι ἂν αὐτό συμβεῖ, εὐχομαι ἀπλά δίκαιο νά εἶναι καί κανονική ἡ σχετική ἄφεςις, ἀμέσως.

Εἰσαγωγή

Εἰσαγωγή στήν Εἰσαγωγή τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου θά ἔλεγε κάποιος, μά δέν πειράζει. Δύο μεγάλες πρακτικές τάσεις παρατηροῦνται, σχολές θά ἔγραφε ἄλλος, σχετικά μέ τήν ὀνομασία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Ἄλλοι δηλαδή τό ὑποτάσσουν στό λεγόμενο ἀπό ἐκείνους Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο, ἐνῶ ἄλλοι ἐντάσσουν στό Κανονικό Δίκαιο καί τό Ἐκκλησιαστικό, ὡς μέρος του.

3 «Δεν εἶναι πως δεν θελουν πια, απλά πλέον δεν μπορούν, δεν αντέχουν... τα κουρασμένα χέρια», Ἀρχ. Νήφων Βασιλάκης, Στα καλύτερα, κανονικά σκιρτήματα χαράς χαριτωμένα, Ἡράκλειο 2020, 17-18 βλ. κ.ἄ.

4 Χωρίς Δίκαιο ζούγκλα ἡ ζωή ὄλων, ἀπλά κάποια ἄτομα σάν τά σαρκοβόρα ζῶα ἢ τά ἀρπακτικά τῆς φυσικῆς ζούγκλας ἐάν παρομοιαστοῦν, προσωρινά περνοῦν καλά, ἐνῶ ἄλλοι ἄνθρωποι, σάν τά ἐλάφια ἢ τά μικρά πουλιά, ἀναμένουν τό θάνατο ἀνά πάσα στιγμή, ἀλλά καί κοινωνικά οἱ δοῦλοι ἢ οἱ αἰχμάλωτοι ἢ οἱ ἐξόριστοι ἢ οἱ φυλακισμένοι ἢ οἱ καταδικασμένοι, περιμένουν καρτερικά τό τέλος γιά νά λυτρωθοῦν.

Πάντοτε προτίμησα τήν δεύτερη περίπτωση, αλλά ἐδῶ διέκρινα ἐλαφριά τά δύο τοῦ ἐνός Δικαίου γνωστικά ἀντικείμενα. Πολύ ἀπλά ἀμέσως νά πῶ ὅτι τό Κανονικό Δίκαιο περιλαμβάνει ὅσα ἀφοροῦν τά ἐσωτερικά θέματα τῆς Ἐκκλησίας μας, ὅσο μποροῦν φυσικά αὐτά νά περιοριστοῦν στά «ἐσωτερικά» μόνο. Τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο ἀφορᾶ τά λεγόμενα «ἐξωτερικά» τῆς Ἐκκλησίας ζητήματα, δηλαδή τίς σχέσεις της μέ τό ἐκάστοτε κι ἐκασταχοῦ Κράτος διαχρονικά, γενικά καί πολύ συγκεκριμένα, τήν ὅπουδήποτε τοῦ κόσμου τούτου περίζηλη ἐξουσία, ὅποιουδήποτε τύπου.

Τό πρῶτο (καί μοναδικό, στήν παρούσα, διότι στό μέρος Β' τῆς Εἰσαγωγῆς ἀκολουθοῦν ἄλλα) κεφάλαιο ἀφιερώνεται στό Κανονικό Δίκαιο. Γίνεται γενικά περιγραφή τῆς σχέσης τῆς Ἱστορίας μέ τό Κανονικό Δίκαιο. Κατόπιν παρέχονται λίαν ἐνδιαφέροντα βασικά στοιχεῖα ἀπό τόν βίο τοῦ Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτου κι εἰδικότερα ἀναφερόμαστε στοχευμένα στό Ἐκκλησιαστικό τοῦ Δίκαιο.

Ἐπειτα παρουσιάζουμε ἐν συντομία τίς Πηγές τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, καθώς εἶναι πρωτεύουσας σημασίας ἡ κατανόησή τους. Χρόνια, δεκαετίες ἀσχολούμενος ἐνδελεχῶς μέ τήν ἐπιστήμη τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ἀμείωτα θαυμάζω τό μέγεθος καί τήν σπουδαιότητα τῆς ἐν λόγῳ ἐπιστήμης. Ἡ γνώση τῶν πηγῶν του ἐπί παραδείγματι, δέν μπορεῖ νά γίνει μέ ἄλλο τρόπο παρά μόνο μέ ἀνάγνωση ἢ διδασκαλία, ἐπί δέ τούτου καμία ἀμφισβήτηση στήν ἐπιστήμη δέν χωρᾶ. Ὅσοι νομίζουν ὅτι ξέρουν τά πάντα, ἄς ἐπιχειρήσουν τόν μοναδικό κόπο, τίς πηγές νά διαβάσουν καί θά κατανοήσουν ἀμέσως τοῦ λόγου τό ἀληθές.

Ἡ θεολογία κι ἡ φιλοσοφία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἀκολουθοῦν, καθώς ἡ πρώτη φωτίζει ὀρθοδόξως τήν ὅποια κανονική γνώση κι ἡ δεύτερη διαφωτίζει ὀρισμένα σημεῖα της, ἐξόχως κατατοπιστικά. Χρόνια εἰδικοί στόν ἐλλαδικό χῶρο ἀνεδείχθησαν νομικοί, οἱ ἄνθρωποι ἐλάχιστα γνῶριζαν περί θεολογίας κι ὅμως ἡ θεολογική γνώση, καί τά βιωμάτα ἀσφαλῶς, καθοριστικά συμβάλουν στήν ὀρθή κατανόηση, ἐρμηνεία, ἀντίληψη κι ἐφαρμογή τῶν κανόνων δικαίου καί μάλιστα στήν διάκριση τῆς σημασίας τους συγκριτικά μέ τούς νόμους.

Ἐπίσης, ἡ χρόνια ἐντρύφησή μου μέ τό δίκαιο, στή πρωτεύουσα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, τήν πρεσβυτέρα Ρώμη, κατέστησε κατανοητή (ικανοποιητικά, νωρίς καί πληθωρικά) τήν ἀποτελεσματικότητα τῆς φιλοσοφικῆς γνώσης στήν ἐκμάθηση εἰς βάθος τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Συγχωρέσατέ μου εἰσαγωγικά τόν ἐνθουσιασμό, ἀλλά βάσιμα ἡ φιλοσοφική γνώση καί σκέψη, εἶναι λυδία λίθος γιά τήν ὀρθή θεώρηση τοῦ Δικαίου, τοῦ Κανονικοῦ καί τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ.

Εἰσαγωγικά νά πῶ τέλος, πῶς ἡ βιβλιογραφία ἐνδεικτικά μόνο παρατί-

θεται, κατακλείοντας δέ τήν εισαγωγή, ἐνημερωτικά πληροφορῶ ὅτι προτίμησα καί πάλι νά τοποθετήσω τήν ἀπλούστερη προβολή ὅσων εισαγωγικά μόνον ἀκολουθοῦν, ὑποβοηθώντας τό εὐληπτον τοῦ ἐγχειρήματος.

Α. Ἐπιστημονική θεώρηση τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου

1. Κανονικό Δίκαιο καί ἱστορία

α. Γενικά

Θαυμαστή ἡ ζωή καί τό ἔργο τοῦ περινούστατου καί πολυφήμου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως (1572-1637), τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, παράδειγμα μέγα κατάφορης κι αἰώνιας ἀδικίας τῆς «ἱστορίας, τοῦ δικαίου καί τῆς θεολογίας», ἐπειδή δικαιώθηκε μετά ἀπό παρά ὀλίγο τί τέσσαρες ὀλοκλήρους αἰῶνες. Καταδεικνύει ἀπερίφραστα τήν ἀδιάρρηκτη σχέση ἀληθείας - δικαίου, ἱστορίας - δικαιοσύνης, θεολογίας - ἀγιότητος. Ἐγραφε ὁ ἴδιος ὁ, μαρτυρικά ἀποκεφαλισθεῖς, ἅγιος Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις: **«Υβρις γάρ καί συκοφαντία οὐ κατισχύσει δικαίων»**. Καί ξανά ἄλλου ὁ ἴδιος ὁ ὑπομείνας τοσοῦτην καί τοσαύτην ἀδικίαν ἐν ζωῇ καί μετά θάνατον, πάλιν ἔγραφε **«Καί ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ὁ ἐκ τῶν οὐρανῶν κατελθὼν ἐμφράξει πᾶν στόμα λαλοῦν ἄδικα καί καταισχνεῖ τούς καταψευδομένους ἡμῶν καί πληρώσει τά πρόσωπα αὐτῶν ἀτιμίας»**⁵.

Ἀλήθεια εἶναι ἡ ἱστορία, ἀλλά τήν καταγράφουν οἱ «νικητές» λένε⁶ ἐπιλεκτικά ἢ πῶς ἐξαρτᾶται ἀπό τούς συγγραφείς της, ἀλλά καί τήν πρόσβασή μας στίς πηγές της. Ἀμέσως νά πῶ, πῶς ἡ ἱστορία πηγῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου εἶναι μεγαλύτερη σέ ἡλικία καί ἔκταση ἀπό τό ἴδιο τό Κανονικό Δίκαιο. Πρός ἀποφυγή παρεξηγήσεως ἀμέσως διευκρινίζω ὅτι ἡ ἱστορία μελέτης του, ξεκινᾷ ἀπό τίς πηγές τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, διότι σάν ἐπιστήμη εἶναι σχετικά νέα⁷. Ὅποτε ἂν λάβουμε ὑπόψη μας ποιές εἶναι οἱ ἀρχαιότερες

5 Κύριλλος Λούκαρις, 4 Ἰουνίου 1613, Legrande E., a.92, t. IV. Βλ. Βελανιδιώτου Ἰ., Ὁ ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, ἐν Ἀθήναις 1906. Σάν ταπεινός, ἐλάχιστος κανονολόγος ἢ οὐδενία μου, ὡστόσο μελετήσας, ἐρευνήσας, μαθητεύσας, σπουδάσας καί διδάξας πολυχρονίως τό δίκαιον εἰς βάθος κι ἔκταση (τουλάχιστον διαρκείας χρόνου), μέ λιπαρά ἀπαξαπλῶς ἐμπειρία, θεωρῶ «προστάτης» τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου κάποτε μπορεῖ νά ἀνακηρυχτεῖ ὁ ἅγιος Κύριλλος Λούκαρις, πού ἔζησε χριστιανικά, ἔγραψε ὀρθόδοξα, ἀγωνίστηκε τίμια, μά ὑπέμεινε αἰῶνες (3-4) ἀλλότριαν ἐνοχήν, ὑπέστη ὅσες μύριες ἀδικίες, συκοφαντήθηκε ἀβάσταχτα ἐν ζωῇ καί μετά θανάτον.

6 Ὁ μέγας βρετανός πολιτικός Οὐίνστον Τσώρτσιλ τό ἔλεγε, μεταξύ πολλῶν ἄλλων, πού μᾶς δώρισε σάν ἀποφθέγματα πλέον πολύτιμα καί διαχρονικά, «ἡ ἱστορία θά εἶναι καλή μαζί μου, γιατί σκοπεύω νά τή γράψω ὁ ἴδιος».

7 Ὁ «ναός» τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, τό Pontificio Istituto Orientale στή Ρώμη, ἰδρύθηκε μόλις τό ἔτος 1917 ἀπό τόν Πάπα Βενέδικτο ΙΕ' (1914-1921).

Ὁ ἅγιος Κύριλλος ὁ Λούκαρις

*Ἡ θυσία τοῦ Ἀβραάμ, τοιχογραφία
ἐκ τοῦ Ἱεροῦ Ναοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ἀστριτίου*

πηγές, τότε κατανοούμε ἔγκαιρα πώς ἡ ἱστορία του γενικά χάνεται σέ καιρούς φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ, ἀποκαλυπτικά εὐρίσκεται, στά βάθη τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, στήν ἀρχή τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας.

Στά λεγόμενα ἱστορικά βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί στό Βιβλίο τῆς Γενέσεως θά συναντήσουμε σπερματικές ἀρχές Δικαίου. Πρώτη ἴσως ἀπαγόρευση ἐντός τοῦ Παραδείσου, ἡ ἐντολή⁸ ἀποφυγῆς τῆς βρώσεως τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ. Μέ θετική ἔννοια πρώτη ἐντολή⁹ τοῦ ἐργάζεσθαι καί φυλάσσειν τόν κῆπο τῆς Ἐδέμ.

Ὁ γνωστός δεκάλογος¹⁰, μέρος τῆς ἱστορίας τοῦ Δικαίου γιά τόν ἀρχαῖο Ἰσραήλ, ἀλλά καί τόν νέο, δηλαδή τήν Ἐκκλησία. Γενικά ὁ Νόμος τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πολλά περιλαμβάνει χρήσιμα ἱστορικά στοιχεῖα γιά τό Δίκαιο. Ἀκόμη πιό σαφῆ στοιχεῖα γιά τό Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας περιέχουν τά βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης¹¹. Ἀλλά ἀκριβέστερα ἡ ἱστορία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, μολονότι σάν ἐπιστήμη μέ τήν στενή ἔννοια εἶναι σαφῶς νεώτερη, λαμβάνει πασιφανῆ ἀποτύπωση μέ τίς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων¹², ὅποτε καί καταγράφεται ἀναλυτικά ὁ νέος Κώδικας τῶν ἱερῶν Κανόνων, πού διέπουν πλέον τήν ἐκκλησιαστική κοινωνία.

Στήν ἱστορία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ἔτσι κατανοούμε πώς δέν ἐπαρκεῖ νά γνωρίσουμε μόνο πόσοι εἶναι οἱ ἱεροί Κανόνες καί πότε καθιερώθηκαν, πού καί ἀπό ποιούς. Ἡ ἱστορική τους παρουσία ἀπαιτεῖ περισσότερες γνώσεις καί σαφῶς πληροφορίες εὐρύτερες καί ἀρχαιότερες τῆς θεοπίσεώς τους. Πά παράδειγμα ἡ φιλοσοφική ὀρολογία τους, ἡ θεολογική τους σημασία, οἱ κοινωνικοπολιτικές καί οἰκονομικοπολιτιστικές συνθήκες καί συγκυρίες, ἀλλά καί τά πρόσωπα, πού ἔπαιξαν πρωταγωνιστικό ρόλο θετικά ἢ ἀρνητικά ἔχουν ἰδιάζουσα σπουδαιότητα. Μάλιστα τό ἐνδιαφέρον γιά τά παραπάνω πολλαπλασιάζεται, ἐφόσον προσθέσουμε στοιχεῖα σχετικῶς πρός συγκεκριμένες περιστάσεις, προβλήματα ἐποχιακά, ζητήματα διαπροσωπικά, ὑποθέσεις δεδομένων καταστάσεων χρηζόντων ἐπιλύσεως, μόνιμου ἢ προσωρινῆς, τοπικῆς ἢ οἰκουμενικῆς.

Νομικές περιπτώσεις, θεολογικά ζητήματα καί ἱστορικά πρόσωπα ἀναν-

8 «καί ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεός τῷ Ἀδὰμ λέγων· ἀπό παντός ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ, ἀπό δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλόν καί πονηρόν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε», Γεν. β' 16-17.

9 «ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἐργάζεσθαι αὐτὸν καί φυλάσσειν», Γεν. β' 15.

10 Ἐξοδ. κ' 2-17 καί Δευτ. ε' 6-21.

11 Περί τῶν κανονικῶν βιβλίων τῆς Καινῆς Διαθήκης βλ. Μπούμη Ἰ., Οἱ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ Κανόνος τῆς Ἁγίας Γραφῆς, Ἀθήναι 1986.

12 Mansi J. D., Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, Florence-Venise, 1759-1798.

τιλέκτως, όπως και ιστορικά προβλήματα επέδρασαν καθοριστικά στη διαμόρφωση του Κανονικού Δικαίου. Το ρωμαϊκό¹³ δίκαιο συνέβαλε καταλυτικά, αλλά και τα νέα δεδομένα τα χριστιανικά επέδρασαν καταλυτικά, επάνω στην ιουδαϊκή νομοθερητική βάση και τό ειδωλολατρικό δικαϊκό υπόβαθρο, με τή σύνολη άλλου ή τή μερική φιλοσοφική συνοδεία του, άλλες φορές.

Μεγάλες μορφές τών Πατέρων τής Έκκλησίας, κεφαλαιώδη σκοπό έχοντες τήν σωτηρία τών ψυχών, όδήγησαν τά κανονικά πράγματα πρός κατεύθυνση θετική συχνότερα και σπανιότερα σέ άρνητική, όπωσδήποτε όμως μέ τήν παρέμβαση τών αυτοκρατόρων, εύσεβών¹⁴ και άσεβών¹⁵ κάποτε. Ό ιστορικοπολιτικός παράγοντας, οί κοινωνικοστρατηγικές συνθήκες επηρέασαν κι άλλοτε καθόρισαν σέ μεγάλο ή έμφανή βαθμό τά νομοκανονικά ζητήματα. Όστόσο, από τόπο σέ τόπο και από έποχή σέ έποχή, σαφώς διαφέρει κι ό έν λόγω βαθμός κι ή έκτασή του. Πολλά έχουν καταγραφεί, άλλα παρέμειναν σάν προφορική παράδοση για διαστήματα ή και ισόβια, περισσότερα άναμένουν έρευνα, έπεξεργασία και δημοσίευση χάριν τής ιστορικής και κανονικής αλήθειας.

Μολοντί ή ιστορία πολλά μαρτυρά, ύπενθυμίζοντας γραπτώς σημαντικά συμβάντα για πρόσωπα και γεγονότα, σέ άκατάλληλα ή άπρόθυμα¹⁶

13 Βλ. Βελανιδιώτου Ίεζεκιήλ, Ό νόμος παρ' Ιουδαίοις, Ρωμαίοις και Βυζαντινοίς, ΝΣ 5 (1907) 249-261.

14 Άναμφίβολο παράδειγμα ό Ίουστινιανός, ή προσφορά του όποιου άπέραντη στην Έκκλησία και λόγω τής τεράστιας νομοθετικής του προσφοράς. Άναλυτικά ύπερποσες περιπτώσεις αί Νεαράι του Ίουστινιανού, βλ. και Άλιβιζάτου Α., Ή Έκκλησιαστική Νομοθεσία του Ίουστινιανού, ΝΣ 13 (1913) 568 κ.έ..

15 Οί αυτοκράτορες σάν ειδολολάτρες δημιούργησαν δυσκολίες μεγάλες, αλλά μέ τόν Μ. Κωνσταντίνο «ή κατάστασις μετεβλήθη ριζικώς», Καρμίρη Ι., Συμβολή εις τό πρόβλημα τής σχέσεως Έκκλησίας και Πολιτείας έξ έπόψεως όρθοδόξου, ΕΕΘΣΑ, 22 (1975) 152.

16 Παράδειγμα, πρός άποφυγήν παρεξηγήσεως ή πρός άπάντησιν τυχοϋσης εύφάνταστης τεχνιτής παρερμηνείας, φέρω από τήν Σοβιετική Ρωσία. Παραπέμπω γενικά στίς άπειλές (εύτυχώς έν Έλλάδι, εάν τις άπειλήσει σήμερα κληρικών ή λαϊκών, ή ισχύουσα νομοθεσία λίαν άποτρεπτική και άμεσα κατασταλτική, σχετικώς βλ. Ν.4619/2019, άρθρ. 333 Π.Κ., παρ. 1, «Όποιος προκαλεί σε άλλον τρόμο ή ανησυχία απειλώντας αυτόν με βία ή άλλη παράνομη πράξη ή παράλειψη, τιμωρείται με φυλάκιση έως ένα έτος ή χρηματική ποινή. Με την ποινή του προηγούμενου εδαφίου τιμωρείται και όποιος, χωρίς άπειλή βίας ή άλλης παράνομης πράξης, προκαλεί σε άλλον τρόμο ή ανησυχία με την επίμονη καταδίωξη διαρκούς επαφής με τη χρήση τηλεπικοινωνιακού ή ηλεκτρονικού μέσου ή με επανειλημμένες επισκέψεις στο οικογενειακό, κοινωνικό ή εργασιακό περιβάλλον αυτού, παρά την εκφρασμένη αντίθετη βούλησή

χέρια δέν παρέχει ὅλη τήν ἀλήθεια (ὅπως κι ἡ ἀπονομή τοῦ δικαίου), ἀκαταμάχητη ἀπόδειξη, ἐάν χειραγωγηθεῖ ὑπό τῆς ἐθνικῆς ἢ ὑπερεθνικῆς ἐξουσίας, ὅποταν μάλιστα συνδεθεῖ μέ γεωπολιτικά, μικροπολιτικά ἢ καί ἰδιοτελῆ κρατικά, ἀτομικά συμφέροντα ἢ καί ἀδυναμίες, διότι κινδυνολογεῖται βάσιμα τότε πῶς δέν ἐξυπηρετεῖ τό σκοπό της ἀφοσιωμένα, ἀληθινά, μά σκοπιμότητες προσωρινές καί ἐπιφανειακές.

Ἡ ἱστορία σάν ἐπιστήμη κρίνεται σοβαρή ἐπιστήμη, ἀλλά τά σφάλματα ὀρισμένων ἐπιστημόνων¹⁷ (ὅπως δυστυχῶς καί νομικῶν κ.ἄ.) ἀκόμη δέν ἔχουν καταγραφεῖ πλήρως¹⁸, δηλαδή πόσοι ἀποσιώπησαν ἢ ἀπέκρυψαν ἀληθινά γεγονότα¹⁹ καί σκοπίμως προέβαλαν ἀνάξια πρόσωπα ἢ ὀλοτελῶς ἀπαράδεκτα συμβάντα, ἐξυπηρετοῦντα ἀπλῶς συμφέροντα²⁰ καί τόλμη χρειάζεται γιά νά μιλήσει ἢ νά γράψει κάποιος ἀντικειμενικά περί Δικαίου, Κανονικοῦ κι Ἐκκλησιαστικοῦ.

Λέγεται καί γράφεται ὅτι «ἡ ἐξουσία μεθύει»²¹ κι αὐτό ἀφορᾶ πιθανότατα κάθε εἶδους ἐξουσίας, μηδέ τῆς πολιτικῆς ἐξαιρουμένης καί τῆς ἀκαδη-

του»), πού ἐκτοξεύτηκαν τότε ἐκεῖ, ἐναντίον τοῦ μεγάλου μας λογοτέχνη καί σπουδαιότατου συγγραφέα παγκοσμίου ἀναγνωρίσεως, ἀειμνήστου Νίκου Καζαντζάκη, ἀπό τό τότε νόμιμο μά ἄθεο καθεστῶς, σέ περίπτωση πού θά τολμοῦσε νά γράψει ἢ νά ἐκφράσει πράγματα ἀπαγορευμένα, γιατί ἐνδεχομένως νά «ξυπνοῦσε» τόν ἄδικο, μά νόμιμα ὑποφέροντα κι ἀνυπόφορα ὑπομένοντα λαό. Πόσο ἀθῶος ὁ λαός σέ κάθε χώρα, πόσο κοινές οἱ ἀνάγκες κι οἱ χαρές τοῦ λαοῦ ἀπό κράτος σέ κράτος, ἀλλά πόσο ἀντίθετα τά πολιτικά συμφέροντα, πού ἀδίστακτα στεροῦν τήν ἐνότητα, τήν ἀγαπητική κοινωνία, τήν εἰρηνική συνύπαρξη καί τήν συνεργασία λαῶν καί πολιτισμῶν. Βλ. Ἄρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Κανόνες καί Πολιτισμοί. Κανονικά γεφυρώματα πολιτιστικῆς συνεργασίας, ΑΤ 22 (2014) 109-135.

17 Βλ. σχετ. τοῦ ἰδίου, Περὶ τό ἐν Κρήτη Ἐπισκοπικό Ζήτημα, ΑΤ 42 (2019) 180.

18 Ταιριάζουν καί γιά τήν ἱστορία, ὅσα ἀναφέρει γιά τήν ἐρμηνεία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ὁ Ἄρχιμ. Μελέτιος Σακελλαρόπουλος: «ἀπόπειραι τελέως ἀπέτυχον τό μέν ἐξ ἐλλείψεως πραγματικῆς προθέσεως, τό δέ ἐξ ἀδεξίου χρησιμοποίησεως τῶν πρὸς τοῦτο προσφόρων μέσων, ἐξ ἀγνοίας προσώπων καί πραγμάτων... **οἱ ἀρμόδιοι εὐρίσκοντο ἐν βαθυτάτῃ ἀγνοίᾳ τῶν δεομένων ἀνορθώσεως**», Σακελλαροπούλου Μ., Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον, ἐν Ἀθήναις 1898, στ'.

19 Πιεζόμενοι ἢ καθοδηγούμενοι ἀπό κρατικές ἀρχές, δέσμοιοι ἢ χειραγωγούμενοι ἀπό ἐμπλεκόμενες ὀμάδες συμφερόντων πολιτικοοικονομικοῦ συνήθως ἐνδιαφέροντος, ἀλλά καί ἐξαναγκασμένοι ψυχαναγκαστικά ἀπό προσωπικά πάθη, θανάσιμα λάθη, ἀδιόρθωτες ἀδυναμίες, ἀχαλίνωτες ἀμαρτίες, πολυπληθεῖς (εὐσεβοφανεῖς κι «ἀθωοφανεῖς» δυστυχῶς καί μή) κατάφορες ἀνομίες κλπ..

20 Παντοδαπού τύπου, οἰκονομικά, ὑλικά, ἀκόμη καί σχετιζόμενα μέ ἐφήμερες κενοδοξίες, κατά τό «ἠγάπησαν γάρ τήν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μᾶλλον ἢπερ τήν δόξαν τοῦ Θεοῦ», Ἰωά. β' 43.

21 Μητροπολίτου Κυθήρων Μελετίου, Ἐκκλησία καί Πολιτεία, Ἐν Ἀθήναις 1962, 16.

μαϊκῆς ἐνδεχομένως, ὅποτε προσοχή πολύ χρειάζεται. Ὅσοι κατέχουν ἐξουσία ὀφείλουν νά γίνουν καί νά εἶναι «φιλόστορες, τῆς ἱστορίας βαθεῖς μελετηταί, νά ἴστανται μέ δέος πρό τῶν πολυπληθῶν παραδειγμάτων ἀνδρῶν, πού ἐμέθυσαν ἀνελθόντες εἰς τήν ἐξουσίαν»²². Μάλιστα τέτοιοι ἀφ' ὑψηλοῦ, ἀπό τήν κορυφή τῆς πυραμίδος τῆς ἐξουσίας ἔβλεπαν τήν Ἐκκλησία καί ἐπέβαλλαν σκληρές δοκιμασίες ἄδικα, τήν ἐταπείνωσαν ἀκόρεστα, ἐπιφέροντες ζημιά, ἔγραφε πρῖν ἀπό μισό αἰῶνα περίπου, ὁ Μητροπολίτης Κυθήρων Μελέτιος.

Δέν ἀπορρίπτουμε τήν ἱστορία μέ τά παραπάνω, κάθε ἄλλο ὑπογραμμίζουμε τήν σπουδαιότητά²³ της, ἀλλά ἐπαναληπτικά προσοχή χρειάζεται ἀκούραστα νά ἔχουμε σέ ὅσα γράφονται, γιατί ὅταν δέν εἶναι ἱκανά νά ὑποστηρίξουν τήν ἱστορική ἀλήθεια, τό δίκαιο ἐνί τούτων τῶν ἀδελφῶν μας τῶν ἐλαχίστων, τότε ψέματα καταγράφονται καί ἀδικίες²⁴, πού δέν ἀντέχουν τόν ἔλεγχο τῆς ἀλήθειας καί τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων, ὅσα χρόνια ψεύδους κι ἄν περάσουν, περίοδος ἐφήμερης ἐπιστημονικοφανοῦς ἐξουσίας, γράφοντας ὅσα νομίζουν κι ὅσα ὀρίζουν οἱ ἰδιοτέλειες, πού συντηροῦν καί τρέφουν, εὐτυχῶς μόνο προσωρινά²⁵. Ἡ ἀλήθεια στό τέλος ἀπο-

22 Ὁ.π..

23 Προσωπικά πολύ θαυμάζω τήν κ. Ἑλένη Γλυκατζή-Ἀρβελέρ, Καθηγήτρια στό Πανεπιστήμιο τῆς Σορβόνης, πόσο σπουδαία ἱστορικός, τί μέγας ἀνθρωπος, πόσο ἀξιόλογη ἐπιστήμονας, πού ἐπειδή δέν εἶμαι σέ θέση νά τήν ἐγκωμιάσω ἐπαρκῶς, σταματῶ, ὑποκλίνοντας στό ἀθάνατο ἀκαδημαϊκό καί κοινωνικό ἔργο της, τήν ἀπέραντη προσφορά της στήν ἐπιστήμη, τήν καλλιέργεια τῆς ἱστορικής ἀλήθειας, στήν κοινωνία διεθνῶς. Φυσικά πολλοί καί μεγάλοι οἱ ἱστορικοί στή χώρα μας καί ἄλλοῦ καταξιωμένοι, ἀκριβεῖς, εὐσυνειδητοί οἱ περισσότεροι. Ἀλλά δέν ἀπουσιάζουν παγκοσμῶς κι ἐκεῖνοι, χωρίς τιμῆ ἢ μᾶλλον τῆς χρηματικῆς καί κριματικῆς τιμῆς, πού δέν εἶναι ἀντικειμενικοί, οὔτε δίκαιοι, σέ ἱκανές χώρες, ἴσως καταπιεζόμενοι καταπιέζουν τήν ἀλήθεια, ἀποκρύπτουν τήν ἀλήθεια, ψευδολογοῦν, ὑποκειμενικά ἢ χρησιμοθηρικά ἔγραψαν «ἀναντικειμενικά», φέρθηκαν ἄδικα στήν ἀποστολή τους, ξεγέλασαν περισσότερες τῆς μιᾶς γενεές. Νά φέρω ἀπό γειτονικές μας χώρες ἱστορικούς, σάν παράδειγμα ἐπεξηγηματικῶς ἢ ἀπ' τά λεγόμενα ἀπολυταρχικά καθεστῶτα συγχρόνων κρατῶν, πρὸς ἀποφυγὴν πάσης παρερμηνείας. Ἐπιπρόσθετα παραδείγματα ὅσα περί συνωστισμοῦ Σμύρνης κατά τήν Μικρασιατική καταστροφή, (ἀπ' ὅπου γύρισε μικρό παιδάκι κι ἡ μακαρίτισσα ἡ γιαγιά μου ἡ Δέσποινα, μέ χιλιάδες ἄλλες ψυχές), τά περί τοῦ Μακεδονικοῦ ζητήματος ὅσα γραφέντα, πόσα περί βαλκανικῆς ἱστορίας λέγονται ἐπιστημονικῶ ἐνδύματι, πολλά ἄλλα προπαγανδιστικά, ἀπερίφραστα ἢ σιωπηλά, καταγεγραμμένα μέ κρατικές ἢ διπλωματικές σχετικῶς ὁδηγίες.

24 Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περὶ τό ἐν Κρήτῃ Ἐπισκοπικό ζήτημα, ΑΤ 42 (2019) 180.

25 Τοῦ ἰδίου, Κανόνες ἱεροί, κανόνες τιμῆς καί κανόνες ζωῆς μας, ΑΤ 45 (2020), 188, 192.

καλύπτεται ή και νωρίτερα, σχεδόν πάντοτε, δικαία όποτε ή προσδοκία μας.

Η Α.Θ. Παναγιότητα ό Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος, περί δικαίου έχει έκφράσει πολλά πολύτιμα οικουμενικώς, έξ αυτών και τό ακόλουθο: «κάθε πράξη βίας, μισαλλοδοξίας, άδικίας δέν είναι άπλώς μία προσβολή στην ανθρωπότητα, αλλά μία άμαρτία έναντια στον Δημιουργό μας»²⁶. Νά σχολιάσω άμέσως ότι στους ιερούς Κανόνες πράγματι συναντάμε τόν 57 Άποστολικό Κανόνα πού, σέ έλευθερη μετάφραση, όρίζει όποιος χλευάζει, κοροϊδεύει, προσβάλλει, κατηγορεί άνθρωπο, φανερά ή κρυφά, γιά φυσικά «έλαττώματα», δηλαδή κωφό, χωλό, τυφλό, μισερό, προσβάλλει τόν ίδιο τόν Δημιουργό²⁷, όποτε κολάζεται κανονικώς, κληρικός καθαιρεισθω και λαϊκός άφοριζέσθω²⁸.

Πέρα όμως από τά σφάλματα, μεγάλα κι άσυγχώρητα σχεδόν άμαρτήματα όρισμένων «έπιστημόνων» τού παρελθόντος²⁹, ή Έκκλησία έπυδενί

26 Κατά τήν 10η Συνάντηση Διαλόγου τής Διεθνούς Ίουδαϊκής Έπιτροπής γιά τίς Διαθρησκειακές Διασκέψεις, Ίεροσόλυμα 5-12-2017.

27 «ώς τόν πλάσαντα τούτους έπιμεμόμενος», Ράλλη Γ.- Ποτλή Κ., Σύνταγμα τών Θείων και Ίερών Κανόνων, τών τε αγίων και πανευφήμων Άποστόλων και τών Ίερών Οικουμενικών Συνόδων και Τοπικών Συνόδων και τών κατά μέρος αγίων Πατέρων, τ. Β' 75. Περισσότερα βλ. Καρανικόλα Π., Κλείς τών Ίερών Κανόνων τής Όρθόδοξου Άνατολικής Έκκλησίας, Άθήναι 1970.

28 Άρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περί τών ταλάντων Ζ' Κανόνες, ΑΤ 29 (2016) 211.

29 Άξιο προσοχής παράδειγμα και περαιτέρω μελέτης άφορμή, οί νόμοι κι οί «κάνόνες» νομιμόφρονος συμπεριφοράς κατά τήν περίοδο τής έπταετίας ή τής χούντας, όπως άλλως καλείται (συχνά άναφέρομαι στό άδικο, άθεο καθεστώς τής σοβιετικής ένώσεως, αλλά φοιτητές μου στή Ρώμη πολλάκις μου έλεγαν ότι μέ τήν πτώση τής άθείας, οί άθεοι δέν χάθηκαν, δέν άλλαξαν, μολονότι βαπτίστηκαν και χριστιανοί λέγονται, κάποιοι έξακολουθούν έσωτερικά νά μήν πιστεύουν και σάν άθεοι πάλι νά ζοϋν, ιεροκρυφίως), αλλά και στή χώρα μας άναρωτιέμαι, εάν μέ τήν πτώση τής χούντας, «άλλαξαν οί έραστές της» ή μήπως επιβίωσαν χουντικά μυαλά, χουντικά χέρια, χουντικές συμπεριφορές, τιμωρίες, διώξεις, καταδιώξεις, βασανισμοί, άκόμη και σέ μία έστω έκφραση βίου ή έργασίας έντός τής κοινωνικής μας ζωής στην (άδιάψευστα κορυφαίας δημοκρατικά) Έλληνική μας Δημοκρατία, ή διεθνώς σέ όρισμένες μόνο άνελεύθερες χώρες, (έρώτημα), μά και εις τόν εκκλησιαστικό χώρο, παράδειγμα χαρακτηριστικό γιά τήν διαφορά και άπόσταση τού νόμου τών ανθρώπων ή και τών «κατ' εικόνα ανθρώπων θεών». Δηλαδή όρισμένοι δυστυχώς (μά ευτυχώς λίγοι ευελπιστώ) σχηματίζουν άποψη περί Θεού, αναλόγως τών ανθρωπίνων δεδομένων, πού έχουν στή διάθεσή τους ή πού μποροϋν νά κατανοήσουν, όποτε ύποκειμενικός τής ιδιοτέλειάς τους τέτοιος ψεύτικος θεός, πού δέν διαφέρει τελικά από τά είδωλα τών έθνών, καθώς άναφέρει ή Άγία Γραφή. Ό έν Τριάδι Ένας άληθινός Θεός τών Πατέρων ήμών έποίησε τόν άνθρωπο «κατ' εικόνα Θεού» (Γεν. 1,26) και σαφώς διαφέρει από τό τί μπορεί καθανείς ή τί νομίζει ή τί συμφέρει τόν καθένα.

δέν προτάσσει τόν ιστορικό παράγοντα τοῦ θεολογικοῦ. Μέ ἄλλα λόγια, ὅπως στά βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἔτσι καί στό Κανονικό Δίκαιο ἡ Ἐκκλησία μᾶς βεβαιώνει ὅτι προηγῆται σέ σπουδαιότητα ἢ θεολογική³⁰ διάσταση προσώπων καί γεγονότων καί μόνον ὑπηρετικά χάριν τῆς ἀκολουθεῖ ἢ εὐμετάβλητη ιστορική τους πλευρά.

Τό ἴδιο θά λέγαμε καί γιά κάθε ἄλλη ἐπιστήμη, πού βοηθητική³¹ στάθηκε γιά τό Κανονικό Δίκαιο. Παράδειγμα φέρω τήν Φιλολογία, τήν Φιλοσοφία, τήν Πολιτική, ἀκόμη καί τήν Νομική. Ὅποια ἐπιστήμη ἐνδεχομένως κάποτε πέρασε σέ σπουδαιότητα τήν Θεολογία, σχετικά πρός τό Κανονικό Δίκαιο, ἀποδείχτηκε καταστροφική ἢ ἔστω ζημιογόνα σφόδρα πρός τόν ἀληθινό σκοπό τοῦ Δικαίου τῶν θείων καί ἱερῶν Κανόνων. Ὅπως κάθε ἐπιστήμη, ἢ Θεολογία στόν τομέα τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, κυριαρχεῖ, μά ἀνάγκη ἔχει τά πορίσματα κι ἄλλων ἐπιστημῶν, συγγενῶν ἢ ξένων, πού χαρακτηρίζονται βοηθητικές τῆς ἐπιστήμης³², λόγω τῆς προσφορᾶς τους σέ αὐτή.

Δέν μπορούμε ποτέ νά ξεχάσουμε ὅτι ὁ πρῶτος καί κύριος λόγος, πού ὑπάρχει τό Κανονικό Δίκαιο ἀναντιλέκτως εἶναι ὁ θεολογικός καί συγκεκριμένα ὁ ἐσχατολογικά σωτηριολογικός σκοπός τῆς Ἐκκλησίας μας. Σήμερα, τό κάποτε λεγόμενο Ὑπουργεῖο Δημοσίας Τάξεως, ἄλλαξε ὀνομασία κι ἔγινε Προστασίας τοῦ Πολίτη κι ἐμεῖς σάν θεολόγοι θά λέμε ἀκόμη ὅτι τό Κανονικό Δίκαιο ὑπάρχει γιά τήν διασφάλιση τῆς κανονικῆς τάξεως μόνο ἢ πρωτίστως; Ἀναντίρρητα μειώνουμε τήν σπουδαιότητα τοῦ Κανονικοῦ τῆς Ἐκκλησίας μας Δικαίου, ὅποτε περιορίζεται στήν διαφύλαξη τῶν τύπων μόνο. Ἡ τάξις ὑπάρχει γιά νά ὑπηρετεῖ τόν ἄνθρωπο, ὅπως καί τό Σάββατο, δέν εἶναι αὐτοσκοπός, ἀλλά μέσο. Ὁ σκοπός ὑπαρξῆς του ὀφείλει νά ταυτίζεται μέ τόν σκοπό τῆς Ἐκκλησίας, πού εἶναι ἀπλά νά σώσει ὅλο τόν κόσμο.

Ἡ ἱερά καί μή ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας καί τοῦ κόσμου ὅλου, ἀπεριφράστως μᾶς ἀποκαλύπτει ὅτι πολλές φορές ὑπῆρξε πραγματική ἀνάγκη νά περιοριστοῦν αὐθαιρεσίες, νά ἀντιμετωπιστοῦν προβλήματα, νά καθορισθοῦν ἀλήθειες, νά τακτοποιηθοῦν διενέξεις, νά ἐπιλυθοῦν διαφωνίες.

30 Χαρακτηριστική ἀναφορά ὡς ὑποσημείωση στό σημεῖο αὐτό, ἡ ἐπίδραση πού ἄσκησε ὁ χριστιανισμός σέ ἐπιστήμες καί συγκεκριμένα στήν ἐπιστήμη τοῦ Δικαίου. Σχετικό κείμενο μέ πολλές πληροφορίες ἐξόχως ἐνδιαφέρουσες βλ. Λούβαρι Γ.Δ., Ἐπιρροή τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπί τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, ΕΑ 18 (1898) 32-34.

31 Οἱ βοηθητικές ἐπιστήμες τοῦ Καναονικοῦ Δικαίου ἀπαριθμοῦνται σέ πολλά ἐγχειρίδια, βλ. ἕνα ἐξ αὐτῶν Ροδόπουλου Π., Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου, Θεσσαλονίκη 2005, 37-38.

32 Μίλας Ν., Τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1917, 24.

Ἐκτός τοῦ πολεμικοῦ τρόπου, τῆς ἐξορίας, τοῦ θανάτου, τῆς ταραχῆς, ὑπῆρχε κι ἡ σοφὴ ἐπιλογή τῆς εἰρήνης, τῆς ἐνότητος, τῆς συνεργασίας, τοῦ διαλόγου καί τῆς κανονικῆς ἐπιλύσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μεγάλων θεολογικῶν ἀληθειῶν τῆς Ἐκκλησίας μας, τῆς ὀρθῆς πίστεως, τῆς ἐγγυήσεως, πού παρεῖχε ἀσφαλῶς τό ἕνα τῆς Ἐκκλησίας Σῶμα κι ἡ μακραίωνη τῶν ἁγίων Πατέρων μας Παράδοση.

Δέν δημιουργήθηκε μονομιᾶς τό Κανονικό Δίκαιο, δέν ἔπese ἔτοιμο ἐξ οὐρανοῦ οὐδέποτε, ἀλλά σιγά-σιγά καί σταδιακά μέσα ἀπό πολλούς διαλόγους καί μέ περίσκεψη πολύ καί πολλῶν, μετά ἀπό προσευχές καί μελέτες, ἄρχισε νά γεννᾶται ἐμβρυακά καί κατόπιν νά ἀναπτύσσεται καί νά αὐξάνει, νά βελτιώνεται, νά λαμβάνει καί νά ἀπορρίπτει ζωντανά στοιχεῖα καί νά ἀνδρώνεται θαυμαστά.

Οἱ ἱερές Σύνοδοι³³, Οἰκουμενικές καί Τοπικές κι οἱ ἅγιοι Πατέρες ἔδωσαν μεγάλη ὠθηση καί πολύ βοήθεια στήν ἐξασφάλιση τῆς ἀληθείας, τήν διατύπωσή της καί ἐξάπαντος στήν ἔκφραση καί τήν γραπτὴ της διατύπωση, μακριά τῶν ὄσων κανονομάχων. Κάποια πρόσωπα πρωτοστάτησαν, εἴτε θετικά, εἴτε ἀρνητικά καί καθόρισαν καταλυτικά τίς ἐξελίξεις, ἄλλα πάλι βρέθηκαν πρό τετελεσμένων γεγονότων, ἀλλά καί πάλι ἡ δράση κι ἡ ἀντίδραση τῶν πολλῶν, πολλά συνέβαλε καί σφόδρα εὐεργετικά στήν ὀριοθέτηση τοῦ κανονικοῦ ἔναντι τοῦ ἀντικανονικοῦ.

Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος, βαθύς γνώστης³⁴ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καί κάτοχος μακρᾶς καί μεγάλης πείρας, γνώσης, ἐμπειρίας κι εὐθύνης οἰκουμενικῶς γιά ὅλους τοὺς χριστιανούς καί τοὺς ἐν γένει κατοικοῦντας τήν γῆν ἀνθρώπους πάσης θρησκείας κι ἀνεξαρτήτως διακρίσεων, πρόσφατα δήλωσε ἐπίσημα ὅτι «ὁ κάθε ἄνθρωπος ἔχει ἀξία καί ἐπομένως ὁ σεβασμός καί ἡ ἴση μεταχείριση πρὸς κάθε ἄνθρωπο πρέπει νά παρέχεται κάθε στιγμή καί σέ κάθε μέρος»³⁵. Αὐτὴ ἡ ἀξία κάθε ἀνθρώπου ὑποστηρίζεται ἀπό νόμους καί κανόνες καί πάλι συμβαίνουν οἱ ὅπου γῆς ἀλαζονικές παρανομίες, ἄφρονες ἀντικανονικότητες, κατά συρροή παραβιάσεις, κατ' ἐξακολούθησιν ἀνισότητες.

33 Πιά ὀνομασία, ἀριθμὸ, αἷτια συγκλήσεως, τόπο, πρόεδρο, θέματα καί κανόνες, πού καθιέρωσαν βλ. Ροδόπουλου Π., Ἐπιτομὴ Κανονικοῦ Δικαίου, Θεσσαλονίκη 2005, 48-60 καί 131-133.

34 Διὰ τοῦ λόγου τό ἀσφαλές καί πρὸς ἀδιάψευστη ἐπιβεβαίωση βλ. Ἀρχοντῶνη Β., (νῦν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου), Περὶ τήν κωδικοποίησιν τῶν Ἱ. Κανόνων καὶ τῶν κανονικῶν διατάξεων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Πατριαρχικὸ Ἰδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, ΑΒ 6, Θεσσαλονίκη 1970.

35 Διαδικτυακὴ Διαθρησκειακὴ Συνάντηση G20 Interfaith Forum, 13-10-2020.

Ἀλλά κοινός ἀγώνας νά ἐξαλειφθοῦν σαφῶς οἱ ἔκνομες κι ἀντικανονικές ἐνέργειες μέ τήν ἔγκυρη γνώση, τόν διαρκή ἔλεγχο, τήν φιλοδίκαιη νομοθεσία, διαρκῶς ἀνανεούμενη, πρὸς σύγχρονη κι ἀποτελεσματική προ-ἀσπιση τῆς ἰσότητος καί τῆς δικαιοσύνης καί πρὸς ἄμεσο τερματισμό ἐκάστης πασιφανοῦς καί τῆς ἀθεάτου παραβατικότητας, μέ ἀποκατάσταση ζημιάς καί διασφάλιση μελλοντικῆς ἀποφυγῆς τελέσεως τῶν σχετικῶν κακουργημάτων³⁶.

Ἀλήθεια εἶναι, ἱστορικά γεγονότα³⁷ καί μορφές ἱστορικές ἐπηρέασαν τό Κανονικό Δίκαιο, ἀλλά κατόπιν καί τό Κανονικό Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας ἔγραψε λαμπρή ἱστορία, ἀφοῦ ὄριζε ἢ ἀπαγόρευε πλήθος πραγμάτων, πράξεων, στή θεωρία κι ἐμπράκτως. Ἡ ἐφαρμογή τῶν ἱερῶν Κανόνων σημάδεψε εὐεργετικά τήν ἱστορία. Πολύ βοήθησε μέ ὅσα ὄρισε καί γιά τήν ἐκλογή τῶν ἐπισκόπων³⁸, τά καθήκοντα³⁹ καί τίς ἀρμοδιότητες τους, τά περί σιμωνίας⁴⁰, ἀλλά καί μέ τά κωλύματα⁴¹, τίς ὑποχρεώσεις καί τή δράση τους.

36 Ὁ Ὅσιος Παῖσιος ἔλεγε σχετικά «**ὄλες οἱ ἁμαρτίες ἔχουν ἐλαφρυντικά, ἡ ἀδικία δέν ἔχει, μαζεύει ὀργή Θεοῦ**». Φυσικά παρόμοια ἢ ἀρχαιοελληνική φιλοσοφική περὶ δικαίου σκέψη, θεωροῦσε φυσικά ἐπόμενη τήν «μῆνη» τῶν θεῶν σέ κάθε πράξη ἢ λόγια, πού ξεπερνοῦσε κάποια ὄρια, ὅποτε χαρακτηρίζετο ὡς ὕβρις. Δέν ξέφευγε κανεὶς τήν ἐν λόγῳ τιμωρία, ἐφόσον ἢ ὕβρις, ἀναπόφευκτη συνέπεια εἶχε τήν τιμωρία καί μάλιστα φρικτή, πού δέν τήν ξέφευγε ὁ δράστης ὅσο ψηλά κι ἂν καθόταν, ὅσα λεφτά καί νά εἶχε σέ θυρίδες, στά «μπαούλα», ὅσο κι ἂν ὑποκρινόταν τόν ἀθῶο, ὅσο μακρὰ (μέ χρονικο-τοπική ἔννοια) κι ἂν κρυβόταν. Πόσο χρήσιμη θά μπορούσε νά εἶναι αὐτή ἡ δικαιοσύνη καί σέ πόσες χριστιανικές πρωτοκοσμικές κοινωνίες χρήσιμη ἢ μόνο ἀποτελεσματική!

37 Ἄλλωστε ἡ ἱστορία «καταναλώνεται» τοπικά καί διεθνῶς, διότι καθὼς λέγεται ἄλλοτε «τά βαλκάνια παράγουν περισσότερη ἱστορία ἀπὸ αὐτή, πού μποροῦν νά καταναλώσουν», Winston Churchill (1874-1965).

38 Βέβαια ἡ κανονικότητα στίς ἐκλογές τῶν Ἀρχιερέων, παρά τό ἀναλοιῶτον τῶν θείων καί ἱερῶν Κανόνων, παρουσιάζει μεγάλη διαφοροποίηση ἀπὸ τόπο σέ τόπο, ἀναλόγως τίς ἐπικρατούσες κοινωνικοπολιτικές περιστάσεις, συγκεκριμένα βλ. Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περί τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας, ἀπὸ δευτέρας Βυζαντινῆς περιόδου μέχρι τῆς Ἐνετοκρατίας. Σύντομη ἱστορικοκανονική προσέγγιση, ΑΤ 16 (2012) 117 κ.ἑ. καί τοῦ ἰδίου, Περί τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας, ἀπὸ Τουρκοκρατίας μέχρι τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, ΑΤ 17 (2013) 35 κ.ἑ. Πολεμικά γεγονότα καί περίοδοι κατοχῆς διαρκείας αἰώνων, σαφῶς καθοριστικές σέ πράξεις δυσνόητες ἢ καλὰ κατανόησιμες λόγῳ τῆς πολιτικῆς βίας, τοῦ ἐξ ἀνάγκης νόμου τῶν κατακτητῶν.

39 Μεταξύ αὐτῶν κι ἡ εὐχαριστιακὴ ἐνότητα, γιά τήν ὁποία βλ. Ζηζιούλα Ι., Ἡ ἐνό-της τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ θεῖα εὐχαριστία καί τῷ ἐπισκόπῳ κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, Ἀθῆναι 1990.

40 Τό πρόβλημα τῆς σιμωνίας, ἀποδεικνύεται διαχρονικό στήν πορεία τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τά ἀποστολικά χρόνια, ἀπὸ τόν Σίμωνα τόν μάγο πήρε τήν ὀνομασία καί

Ἡ εὐθύνη τῶν Ἐπισκόπων γιά τήν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν ἀποτελεῖ ὑποχρέωσή τους σήμερα, ὄχι ἐπιλογή τους πλέον, ἀλλά ἀνάγκη καί κύριο ἔργο τους⁴². Τήν ἐποχή ἐκεῖνη οἱ ἱεροί Κανόνες ἦταν εὐρύτερα γνωστοί, ὡς ὅ,τι ἀνώτερο ὑπῆρχε, ὅ,τι πιό δίκαιο κυκλοφοροῦσε, τό πιό ἀγαθό κι εὐεργετικό, ἐνισχυτικό γιά τούς ἀμαρτάνοντας καί μή, χριστιανούς καί σύνολη τήν κοινωνία.

Δύο μεγάλοι ἐχθροί τῆς κοινωνικῆς φιλίας, κρίνονται πῶς εἶναι ἀφ' ἐνός μέν οἱ ἰδεολογίες, ἐπειδή θέλουν ὅλα νά τά κυβερνοῦν καί προσβάλουν τήν ἀνθρώπινη φύση, καί ἀφ' ἐτέρου τά πάθη, πού ἐπιχειροῦν νά ἐξαφανίσουν ἢ νά ἐκτοπίσουν τόν ἄλλο⁴³. Στήν δεύτερη περίπτωση ἡ ἀδικία μεγαλύτερη καί δυσθεράπευτη. Δέν ἀρκεῖ ἔτσι κάποιος νά ἔχει ἀποκτήσει (ὁ Θεός ξέρει πῶς, ἀναξιοκρατικά ἐνδεχομένως κι ἄδικα) θέση κοινωνικά περίλαμπρη, ἀλλά στόχο του ἔχει καί κανεῖς ἄλλος νά μήν ἀποκτήσει στόν ἥλιο μοίρα, κατά τό λαϊκῶς λεγόμενον. Ἐμποδίζουν⁴⁴ ἄδικα ἄτομα τήν πρόοδο τῶν

μέχρι σήμερα, παρά τίς πολλές καί αὐστηρές Συνοδικές ἀπαγορεύσεις, ἐπιβίωσε σκανδαλωδῶς ἢ σιωπηρῶς ἐπέζησε ἀσκανδάλιστα. Περισσότερα βλ. Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Ἡ Νομοκανονική προσφορά τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμία Β' στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία, ΑΤ 14 (2010) 124 κ.έ..

41 Σέ παλαιές φυλλάδες Κανονικοῦ Δικαίου γιά τήν Χειροτονία σοβαρά κωλύματα, ὅσα περιέχονται στίς νεώτερες σύν τρία, πού ἀξιοπερίεργα ἀφαιρέθηκαν ἀνεξηγήτως κι αὐτά εἶναι ὁ συκοφάντης, ὁ ἀνόητος κι ὁ φιλάργυρος, πού κανονικῶς κωλύονται τοῦ μυστηρίου τῆς ἱερωσύνης καί τῆς ἀρχιερωσύνης. Ἡ ἀνηθικότητα, ἡ ἔξωθεν καλή μαρτυρία, συνδεόταν ἄμεσα μέ ἀμαρτήματα πολύ βαρῶν, πού δυσεξηγήτως σήμερα θεωροῦνται ἐνίοτε ἀβασάνιστα «πολυτάλαντα προτερήματα χρήσιμα κι ἀνεπίληπτα», ὅπως ἡ συκοφαντία, ὁ συκοφάντης πολύ ἀνήθικο πρόσωπο κι ἄδικο δυσμέτρητα καί ἡ τιμωρία του βαρῶν ἐκκλησιαστικῶς καί πολιτικῶς, ἀλλά τότε, γιατί σήμερα τό ἀντίθετο... ὅπως κι ἡ φιλαργυρία κώλυμα ἱερωσύνης, ἀλλά σήμερα συγχωρέσατέ μου τή φράση «ἠθική μέριμνα» καί φυσικά ὁ κάθε λογῆς ἀνόητος δέν μποροῦσε νά χειροτονηθεῖ ἱερεὺς τότε.

42 “La responsabilità del Vescovo nel promuovere l’unità dei cristiani e chiaramente affermata nel Codice di diritto canonico...L’impegno ecumenico del Vescovo non e una dimensione opzionale del suo ministero, bensì un dovere e un obbligo” *Vademecum ecumenico online*, Città del Vaticano.

43 «La passione tante volte cerca di eliminare gl’altro. E non lasciare chegl’altro occuri il suo posto” Videomessaggio del Santo Padre Francesco ai partecipanti alla XXIII giornata della pastorale sociale, Buenos Aires, 3-5 dicembre 2020, L’ Osservatore Romano, Anno CLX, num.281, 4-12-2020.

44 Χαρακτηριστικό τό ἀνέκδοτο τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κυροῦ Χριστοδούλου γιά τήν προσευχή κάποιου ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ζήλευε τήν κατσίκα τοῦ γείτονά του καί παρακαλοῦσε τόν Θεό, ὄχι νά τοῦ δώσει κι ἐκεῖνου μία, ἀλλά νά ψοφήσει ἐκεῖνη τοῦ γείτονα.

ἄλλων, ἐπειδὴ τάχα ἀπειλεῖται ἢ παντοδυναμία τους, τὰ βλέπουν ἴσως σάν ἀπειλὴ γιὰ τὸ ναρκισιστικὸ αὐτοεἰδωλὸ τους.”Ἐτσι ἀφαιροῦν ἢ στεροῦν ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ τὴν Ἐκκλησία ἄξια, τίμια καὶ δίκαια στελέχη, ἐνῶ προωθοῦν ἀκατάλληλα, μὲ «φάκελο»⁴⁵ κατὰ τὸ δημοσίᾳ λεγόμενον τοῦ μακαριστοῦ αὐθορμήτου, εἰλικρινοῦς κι ἀλήστου μνήμης Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν κυροῦ Σεραφεῖμ⁴⁶, προκειμένου νὰ εἶναι ἐλεγχόμενα κι ἐπομένως προβλεπόμενα.

Ἡ μετάνοια, ἀλλιῶς λέγεται καὶ συγχώρηση, τὰ ὡς ἄνω ἄτομα δὲν συγχωροῦν καὶ κυριολεκτικὰ δὲν ἀφήνουν χῶρο⁴⁷, θέση σέ ἄλλα, ἀλλὰ ἀκόρε-

45 Τὴν περίοδο τῆς χούντας φάκελο σαφῶς διατηροῦσαν ὑπηρεσιακῶς γιὰ πολλὰ δημοκρατικὰ πρόσωπα καὶ γιὰ τοὺς ἀγωνιστὲς τῆς ἐλευθερίας, παρὰ γιὰ τὰ τῆς μοδὸς ὀλιγόχρονα σκάνδαλα, ἄλλωστε τότε τὸ μέγα σκάνδαλο ἢ ἀνυπότακτος ἀντίδραση στὶς χουντικὲς ἀδικίες.

46 Χαρακτηριστικά πολλὰ εὔστοχα ἔλεγε ἄφοβα, αὐθορμήτως καὶ δημόσια ὁ ἀοίδιμος Ἀρχιεπίσκοπος, «πρ. ἀντάρτης στά βουνά», σέ δύσκολες μάλιστα ἐποχές χωρὶς νὰ λογαριάζει καθόλου τὴν κακοπροαίρετη κριτική, τὴν ὅποια ποικιλοτρόπως εὐθέως τὴν ἀπέκρουε. Τοῦ εἶχε πεῖ κάποιος ἄνθρωπος νὰ προτιμᾷ ὑποψηφίους μὲ φάκελο, γιὰ νὰ μένει ἤσυχος. Θυμῆθηκα κάποιον κεκοιμημένο κληρικό, ὅποταν ἐπὶ χούντας κάποιος ἀστυνόμος τοῦ εἶπε νὰ προσέξει καλά, γιατί ὁ φάκελός του εἶναι γεμάτος, εὐθέως μετὰ παρρησίας, ἀμέσως ἀτρόμητα τοῦ ἀπήντησε: -Πρόσεξε καλά, σέ καθιστῶ ὑπεύθυνο, μὴ χαθεῖ κανένα ἔγγραφο ἀπὸ μέσα! Καθὼς μοῦ τὸ διηγήθηκε ὁ ἴδιος προσέθεσε: - Αὐτὰ εἶναι τὰ ματωμένα καὶ ξεχασμένα (γιὰ νὰ μὴ πῶ ξεφτισμένα) παράσημά μου, ἢ ἀγωνιστικὴ μου ἱστορία, αὐτὰ ἢ μόνη μου περιουσία, π. Νήφων! Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς ἀναπαύσει ἐν Χώρα ζώντων, ὑπήρξαν ἀληθινὰ πιστοὶ κληρικοὶ, αὐθεντικοὶ ἄνθρωποι! Τί εἶχαν νὰ φοβηθοῦν, τί ἐπιπλέον νὰ ἔχαναν, ἔχασαν πολλοὶ τὴν ἔξωθεν καλὴ μαρτυρία, τεχνιέντως ἀπὸ τὴν Χούντα μεθοδικῶς, μὲ τὴν «μέθοδο τοῦ ναύτη» (βλ. εἰς τὸ “you tube” τηλεοπτικὴ ἐκπομπὴ «Μηχανὴ τοῦ χρόνου» ὑπὸ τὸν διακριτικὸ τίτλο «ὁ φασισμός καὶ τὰ ρουσφέτια τῆς ἑπταετίας», «ἡ λογοκρισία στὴ χούντα», κλπ.) ἔδωσαν τὴν ζωὴ τους ὅλη στὴ μελέτη, ἀφιερῶθηκαν στὴ προσευχὴ καὶ χάρισαν σῶμα καὶ ψυχὴ στὴν Ἐκκλησία, ἀκολούθησαν τὸν Χριστό, τί εἶχαν νὰ φοβηθοῦν, παράνομες ἀπειλές κι ἄδικες φοβέρες; Τί νὰ περίμεναν σκιᾶς ἀσθενέστερες θέσεις καὶ χρήματα ὀνείρου ἀπατηλότερα σέ τέτοια ἡλικία; Ζοῦσαν τὴν ἐλευθερία τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀγιότητα ὄντως τὴν κατεῖχαν μυστικά, ὅπως τὰ συναξάρια διηγοῦνται ἢ κι ὅπως τὴν περιέγραψε ἐλεύθερα χωρὶς νὰ φοβᾶται τίποτε, χωρὶς τίποτα νὰ ἐλπίζει (συμφεροντολογικὰ) ὁ μέγας κρητικὸς λογοτέχνης Νικόλαος Καζαντζάκης καὶ τόσες ἄλλες ἄδικα κατατρεγμένες καὶ ταπεινὰ περιφρονημένες προσωπικότητες, ἀνώνυμα, ἀθόρυβα, θεάρεστα, χαριτωμένα.

47 Μολονότι καθόλου ὑπέρβαρα ἄτομα, σέ φυσικὸ βᾶρος, γιατί σέ ἠθικὸ ἢ γιὰ τὴν βαρύτητα τῶν ἁμαρτιῶν τους, ὁ Θεὸς ξέρει ἀληθινὰ, μὰ καὶ ἄνθρωποι. Σχετικῶς πρὸς τὰ λόγια καὶ τὰ ἔργα πολλῶν, καλύτερα νὰ ἔχουν βαρύτητα. Λόγια ἀληθείας, λόγια δικαίου, λόγια σοβαρὰ χρειάζονται, λόγια μὲ βαρύτητα, ἐνίοτε δὲ τὰ λόγια ἀπὸ ὑπέρβαρα σῶματα δὲν ζημιώνουν, δὲν ἀδικοῦν, ἀλλὰ σκληρὰ, βαρῦα κι «υπέρβαρα» λόγια

στος ό φαρισαϊκός φθόνος, τό μίσος χωρίς πάτο, ή έκδίκησή τους διηνεκής. Τραγικό, όσο καί άδικο, γιατί άγνοοῦν βασικό σημεῖο τής χριστιανικής θεολογίας, τήν άγάπη τοῦ Θεοῦ καί τῶν ανθρώπων στεροῦνται έκ τής δικῆς τους ὑπαιτιότητος καί άπομακρύνουν κι άλλους από εκείνη.

άπό άδिका άτομα τά παίρνει ό άνεμος τελικά. Σέ κάποια ταβέρνα άκουσα τή φράση «σκύλος άσπρος, σκύλος μαύρος, σκύλος εῖναι». Ό Παρμενίδης δίδασκε ότι ένα τρίγωνο, μικρό ή μεγάλο εῖναι τρίγωνο. Τό μέγεθος, τό βάρος, αλλάζουν μέ τόν χρόνο, αλλοιώνονται, φθείρονται, όπως καί τά σώματα τῶν ανθρώπων. Μέ άφορμή όσα έλεγε ό Παρμενίδης νά παρατηρήσω, άντί άλλου σχολιασμοῦ ότι, όντολογικά, αυτό πού προέχει, μετρά καί τελικά μένει σε όλους μας, δέν εῖναι τό φυσικό βάρος, αλλά ή βαρύτητα τής προσωπικότητάς μας, τής καλής μας καρδιάς, ή μεγαλοψυχία μας. Άλλά δυστυχώς καί τά βάρη τῶν αδελφῶν μας μένουν στήν ιστορία άσήκωτα, εφόσον δέν τούς βοηθήσαμε κατά τήν Εὐαγγελική προτροπή «Άλλήλων τά βάρη βαστάζετε καί οὔτως αναπληρώσατε τόν νόμον τοῦ Χριστοῦ», Γαλ. 6, 2. Έάν άντι νά βαστάξουμε κατά τίς δυνατότητές μας μέρος από τά βάρη τῶν αδελφῶν μας (άλλά μόνο βαράκια σηκώναμε γιά νά άρέσουμε αισθητικά μόνο, ποιός ξερεῖ είν καί αισθησιακά τινες αδελφοί μας) καί τό χειρότερο είν προσθέσαμε βάρη στους ώμους τῶν αδελφῶν μας άδिका, άφιλάδελφα, σκληρά, τότε ένδέχεται βάρος νά φέρει ή ψυχή μας, κατά τό ὑπό τοῦ λαοῦ μας λεγόμενον ή ακριβώς κατά τό Κυριακόν λόγιον «έφ'όσον οὐκ έποίησατε ένι τούτων τῶν ελαχίστων, οὐδέ έμοί έποίησατε», Ματθ. κε' 45. Άς άσχοληθοῦμε όσο καιρός εῖναι μέ σοβαρά θέματα, διότι «έν τῷ Άδη οὐκ έστι μετάνοια» κατά τόν Άγιο Ίωάννη τόν Χρυσόστομον. Έπομένως προσοχή στήν βαρύτητα τής ζωῆς καί τῶν έργων μας. Νά ελαφρύνουμε καθανείς μας τήν ψυχή μας από τίς ὑπέρβαρες άμαρτίες, μέ ειλικρινή μετάνοια, άγαπητική συγχώρηση, άληθινή προσευχή. Καί φυσικά προσοχή όσων άδिका, σκληρά, «ὑπέρβαρα», λέμε σε αδελφούς μας, πού ένδεχομένως κορτιζόνη νά λαμβάνουν κι έπαχύνθησαν, προσοχή τι κάνουμε μέ λόγια καί πράξεις, βοηθάμε ή βαρύνουμε τήν ανεπάναληπτη ζωή τῶν αδελφῶν μας, συνεπώς καί τήν ψυχή μας. Τό ὑπέρβαρον τῶν άμαρτιῶν νά μάς άνησυχεί περισσότερο, παρά ὑπέρβαρα σώματα, μέ μεγάλη καρδιά, καλή διάθεση, βαρύτητα λόγων καί έργων, μά προπάντως μέ ανάλαφρη ψυχή, άνευ ὑπέρβαρων δηλαδή άμαρτιῶν κατακρίσεως, άλαζονίας, άδικίας, ψεύδους, κλπ., έπειδή τουλάχιστον έκέκραξαν δαυϊτικώς «έλέησόν με ό Θεός έλέησόν με», ν' φορές ή έστω μία κι ειλικρινά, γιατί εκζήτησαν μέ «καρδιαν καθαράν καί τεταπεινώμενην» ήμέρας καί νυκτός τήν άφεισιν τῶν πολλῶν άμαρτιῶν καί τῶν παραπτωμάτων αὐτῶν. Βλ σχετικά παραβολή Τελώνου καί Φαρισαίου. Οί θύρες τοῦ Παραδείσου εῖναι εὐρύχωρες, «μετά πνευμάτων δικαίων» χωροῦν καί ὑπέρβαροι άνθρωποι, αλλά δέν χωροῦν άδικοι άλαζόνες κι ό πόνος πού προκαλοῦν, συκοφαντίες δέν περνοῦν στόν οὐρανό κι ή έκ τῶν ψεμάτων τους θλίψη, μηδέ ό στεναγμός από τίς εφήμερες κι έμπαθείς άδικίες. Η Χώρα τῶν ζώντων στά χέρια τοῦ Θεοῦ, στά δικά μας χέρια ή έπιλογή νά ακολουθήσουμε τό θέλημά Του, νά επιλέξουμε τά καλύτερα καί νά ζήσουμε μέ τήν Χάρη καί τό Έλεος Του, «έτι δέ καί ή γλώσσα μου όλην τήν ήμέραν μελετήσει τήν δικαιοσύνην σου, όταν αισχυνθῶσι καί έντραπῶσιν οί ζητοῦντες τά κακά μοι», Ψαλμ. 70, 24.

Σέ πρόσφατη Όμιλία του ό Πάπας Φραγκίσκος όμως σέ όλους ύπενθυμίζει ότι «Ό δρόμος άπό τήν άμαρτία δέν όδηγεϊ στή δικαιοσύνη, αλλά στήν άγάπη του Θεου»⁴⁸. Πόσο θαυμαστό ό Πάπας νά λέει τέτοια όρθόδοξα λόγια καί δυστυχώς κάποιοι όρθόδοξοι νά παραμένουν στό σκοτάδι του μίσους καί τής άδικης έκδίκησής τους. Για τήν έπιστήμη του Δικαίου τέτοια λόγια έπέχουν κορυφαία θέση καί δέν μπορεί νά μάς αφήνουν άμέτοχους στό δίκαιο άγώνα, καθένα μας άπό τό δικό του μετερίζι.

Συγκεκριμένα άκολουθεϊ χάριν ένδεικτικού παραδείγματος ή παρουσίαση τής ιστορίας, σύντομη άσφαλώς, διδασκαλίας περι του Έκκλησιαστικού καί Κανονικού Δικαίου στή Θεολογική Σχολή των Άθηνών⁴⁹, άπό ίδρύσεως του Πανεπιστημίου. Αναφέρω μόνο λίγα, άκρω δακτύλω άψάμενος, άρκούν ένδεικτικά για έξαγωγή εύρύτερων κι έγκύρων συμπερασμάτων για γενικότερες καταστάσεις, για τόν πρώτο διδάξαντα, όσα δηλαδή σχετικώς άκολουθοϋν.

β. Ίεζεκιήλ Βελανιδιώτης καί Έκκλησιαστικό Δίκαιο

ι. Βασικά βιογραφικά στοιχεία Ίεζεκιήλ Βελανιδιώτου

Γεννήθηκε τό έτος 1874 στήν Καλαμάτα. Σπούδασε νομική καί θεολογία. Έκάρη μοναχός στή Μονή Βελανιδιάς, γι' αυτό καί τό έπωνύμιο Βελανιδιώτης. Χειροτονήθηκε Διάκονος, Πρεσβύτερος καί τό 1918 χειροθετήθηκε Ήγούμενος (έκει καί κατοπιν στή Μονή Πετράκη). Ύπηρέτησε ως έφημέριος Βιέννης, Τεργέστης, Βενετίας καί σάν στρατιωτικός ιερέας. Τό 1924 έξελέγη Μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος, όπου καί παρέμεινε μέχρι τόν θάνατό του, άρνούμενος νά έγκαταλείψει τό ποιμνίό του διά μεταθέσεως σέ εύπορότερες Μητροπόλεις. Ένθρονίστηκε μόνος του μόλις άφίχθη στόν Μητροπολιτικό Ναό Καρδίτσας.

Άγάπησε τά μοναστήρια, τίς ένορίες, τό ποιμνίό του καί αγαπήθηκε άπό όλους. Ένδιαφέρθηκε πραγματικά για τήν ιστορία, τίς άνάγκες των ανθρώπων, τήν τοπική άγιολογία, έκτισε ναούς, ανέπτυξε μεγάλο ποιμαντικό έργο. Τόν μισθό του μοίραζε στους φτωχούς. Ίδρυσε όρφανοτροφείο, γηροκομείο, νοσοκομείο, παιδικές κατασκηνώσεις, σχολές όπως ή νυκτερινή,

48 Papa Francesco, Angelus Piazza San Pietro, Domenica, 6-12-2020 "convertirsi significa rivolgersi dal male al bene, dal peccato all'amore di Dio".

49 Ύπάρχουν σαφώς μελέτες καί «παρθένα» άκόμη κείμενα, προς σκιαγράφηση τής έποχής, των προσώπων καί των γεγονότων, άλλα πάλι έχουν καταγραφεί καί δημοσιευθεί, άλλα παρέμειναν περασμένα ξεχασμένα. Ένδιαφέρουσες γνώσεις για τήν ίδρυση τής Νομικής Σχολής μπορούν συγκριτικά καί συνδυαστικά νά βοηθήσουν στήν έξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων. Για τήν ίδρυση τής Νομικής Σχολής βλ. Άντωνιάδου Θ., Ή περί νομοφύλακος νεαρά καί ή ίδρυσις τής νομικής σχολής, ΕΑ 25 (1905) 259-263, 275-280.

ή επαγγελματική, για άπορα παιδιά, βιβλιοθήκη, βρεφονηπιακό σταθμό, κατηχητικά σχολεία, συσσίτια, λύκειο, γεωργική σχολή, ταπητουργική σχολή, φιλόπτωχο ταμείο και άλλα. Ο κόσμος τόν περιέβαλε με υπέρβαρα αγάπη και μάλιστα δίκαια.

Τά χρόνια του πολέμου αγωνίστηκε παντοιοτρόπως, θυσιαστικά, ώστε να μη χυθεί χριστιανικό και γενικά ανθρώπινο αίμα. Το 1936 ενεγράφη αδελφός της Μονής Αγίου Παύλου. Το 1950 παρητήθη του θρόνου του. Έκοιμήθη στις 3 Σεπτεμβρίου 1953. Ύπῆρξε πολυγραφότατος⁵⁰ και πολύ αξιόλογο τό συγγραφικό του έργο, καθόλου αδιάφορο, έξολοκλήρου πολύτιμο.

ii. Το Έκκλησιαστικό Δίκαιό του Ίεζεκιήλ Βελανιδιώτου

Ο Ίεζεκιήλ Βελανιδιώτης, όταν τό 1906 εκδίδει έν Αθήναις «Τό Έκκλησιαστικόν Δίκαιον παρ' ήμίν», μεταξύ άλλων αναφέρει⁵¹ ότι ένα (από τά πρώτα) μέλημα του βασιλιά Όθωνα ήταν ή ίδρυση Πανεπιστημίου στην Αθήνα.

Τό έτος 1837 κλήθηκαν να διδάξουν σέ αυτό, γνωστοί για την παιδεία τους διαπρεπείς κληρικοί και διάσημοι, οί όποιοι έζησαν στην Εύρώπη, όπως ο Μισαήλ Άποστολίδης (1789-1862, υπῆρξε ο δεύτερος Άρχιεπίσκοπος Αθηνών), ο Νεόφυτος Βάμβας (1776-1855, λόγιος, «Δάσκαλος του Γένους»), ο Θεοκλητός Φαρμακίδης (1784-1860, λόγιος ιερέυς, διαφωτιστής), Παναγιώτης Ρομπότης (1830-1875, ιερέυς, θεολόγος, καθηγητής), Δαμιανός Λιβερόπουλος (1803-1856, αρχιμ., θεολόγος, καθηγητής), Διονύσιος Κλεώπας (1816-1861, θεολόγος, καθηγητής), ο Άλέξανδρος Λυκοῦργος (1827-1875, Μητροπολίτης, θεολόγος, καθηγητής) κ.ά..

Χαρακτηριστικά μās πληροφορεί ότι ήταν νηπιώδης τότε ή ελληνική έπιστήμη, όποτε κι ή Θεολογία σαν έπιστήμη, αναπτυσσόταν παρακολουθώντας⁵² κι ακολουθώντας κατά βήμα τίς έπιστημονικές εξελίξεις σέ άλλες ευρωπαϊκές χῶρες.

Νά προσθέσουμε άμέσως την παρατήρηση ότι ακολούθησαν τίς δυτικές εξελίξεις αντιγράφοντας πολλές φορές κατά γράμμα και μεταφράζοντας κατά λέξη κείμενα, πού πολύ χρήσιμα φάνηκαν βεβαίως κι αποδείχτηκαν ευεργετικά αναντίρρητα την έποχή εκείνη, αλλά όρισμένα έξ αυτών ένδέ-

50 Για περισσότερα βλ. Έταιρείας Καρδιτσιώτικων Μελετών, Πρακτικά Β' Ιστορικού Συνεδρίου για τή ζωή και τό έργο του Μ. Ίεζεκιήλ (Καρδίτσα 23-24.5.1998), Καρδιτσιώτικα Χρονικά τ. 4, Καρδίτσα 1998. Ο μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος και Φαναριοφανσάλων Ίεζεκιήλ Βελανιδιώτης (1874-1953), Θεσσαλονίκη 2006.

51 Βελανιδιώτου Ί., Τό Έκκλησιαστικόν Δίκαιον παρ' ήμίν, έν Αθήναις, 1906, 1.

52 «κατά βήμα παρακολουθημένης τής έν Εύρώπη έπιστημονικής εξελίξεως», Βελανιδιώτου Ί., Τό Έκκλησιαστικόν Δίκαιον παρ' ήμίν, 1.

*Ὁ μακαριστός Μητροπολίτης
πρ. Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφαρσάλων
Ἰεζεκιήλ ὁ Βελανιδιώτης (1874-1953)*

*Ὁ μακαριστός Μητροπολίτης
Πέτρας καὶ Χερρονήσου Νεκτάριος
(1951-2015)*

*Ὁ μακαριστός Μητροπολίτης
Τυρολόης καὶ Σερεντίου
Παντελεήμων Ροδόπουλος
(1929-2019), Καθηγητὴς
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.*

*Ὁ ἀείμνηστος Νικόλαος Ματσούκας
(1934-2006), Καθηγητὴς
τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Α.Π.Θ.*

χεται νά κριθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων πῶς ἄδικα μεταφυτεύθηκαν⁵³ ἔπακριβῶς, δηλαδή ἄνευ ὀρισμένων ἀναγκαίων τροποποιήσεων, ἀγνοώντας δηλαδή τίς ιδιαίτερες θεολογικές κι ἐκκλησιαστικές συνθήκες τοῦ χώρου τῆς Ἀνατολῆς ἢ τοῦ χρόνου, τῆς περιόδου ἐκείνης.

Σαφῶς πολιτικά ἀνήκουμε στή δύση λέγεται δίκαια καί διαπιστώνεται ὀρθῶς, ἀλλά τό δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας μας χαρακτηρίζεται Ἀνατολικό Κανονικό Δίκαιο ἢ Κανονικό Δίκαιο τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, εὐτυχῶς σήμερα ὄχι γιά λόγους πολεμικούς ἢ ἐχθρικούς, ἀλλά θεολογικούς, ιστορικούς, μεθοδολογικούς καί μάλιστα ἀπό δυτικούς ἐπιστήμονες καί ἰδρύματα, ὅπως τό Ποντιφικικό Ἰστιτοῦτο Ἀνατολικῶν Σπουδῶν⁵⁴ τῆς Ρώμης, ὅπου μελετῶνται ἀπό χρόνια συστηματικά μνημεῖα ἐκκλησιαστικοῦ καί θεολογικοῦ πολιτισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς.

Ἀλλά ἐδῶ δυστυχῶς, μόνο τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο παρέμεινε ἄγνωστος κλάδος, κατά τόν μακαριστό Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτη, πού τό παρομοιάζει μέ ἀκαλλιέργητη γῆ καί πολύ εὐστοχα σχολιάζει ὅτι ἡ ἐρμηνεία του κι ἡ ἐφαρμογή του, ἐξαρτήθηκε γιά πολλές δεκαετίες ἀπό τήν γνώμη τοῦ καθενός⁵⁵, εἰδικοῦ καί μή, προσθέτω⁵⁶ μετά βεβαιότητας.

53 Παράδειγμα φέρω ἐκ πείρας ὁμως, ὄχι μέ ἐπιστημονική τεκμηρίωση, ἀπλά σάν παρατήρηση, κλήματα, δηλαδή ποικιλία ἀμπελιοῦ, πού μεταφυτεύτηκαν καί κέντρισαν ἀμπελώνες στό χωριό μου κι εὐρύτερα ἀλλοῦ, ἀπέτυχαν ἄκουσα παταγωδῶς. Τά παραδοσιακά σταφύλια πολλά, εὐγευστα, ἀνθεκτικά, προσαρμοσμένα στίς ιδιαίτερες κλιματολογικές κι ἄλλες λογικές φυσικές συνθήκες τῆς περιοχῆς, ἐνῶ τά ξένα δέν μπόρεσαν παντοῦ νά εὐδοκιμήσουν. Ὁ μακαριστός ὁ παππούς μου ὁ Γιώργης (τό λαϊκό μου ὄνομα ἔλαβα κατά τό βάπτισμά μου στή Μονή Ἁγίου Γεωργίου Ἐπανωσήφη, πρὸς τιμὴν του) εἶχε μία κρεβατίνα στήν αὐλή, πολλά καί μεγάλα κάθε χρόνο σταφύλια ἔκανε ἀπό μηνὸς Αὐγούστου μέχρι καί τό Δεκέμβριο τρώγαμε «καμπανούς» (δηλαδή μικρά τσαμπάκια σταφύλης), ἀλλά ὅταν ἐκοιμήθη, τήν ξεπάτωσε ὁ κληρονομήσας αὐτήν μακαρίτης κι αὐτός θεῖος μου, ὅποτε δέν ξαναφάγαμε σταφύλια τό φθινοπωρομηδὲ τό χειμῶνα. Μάλιστα ἔψαξα νά βρῶ τό ἴδιο κλῆμα, ἀλλά ἀνεπιτυχῶς, πουθενά δέν τό βρήκα. Πολλά εἶδη πρὸς ἐξαφάνιση ὄχι μόνο τῆς πανίδος, ἀλλά καί τῆς χλωρίδος, στόν τόπο μας καί παγκοσμίως. Οἱ ἄνθρωποι προσαρμύζονται εὐκολότερα σέ δύσκολες συνθήκες ζωῆς κανονικοῦ καί δικαιοῦ τύπου, εὐελπιστῶ καί τά ἔργα τους.

54 Ὅπου ἐρευνητικά ἐργάστηκαν, δίδαξαν καί μαθήτευσαν μεγάλες ἀντικειμενικά προσωπικότητες, μέ προσφορά τεράστια στήν ἐπιστήμη, στήν Ἐκκλησία καί τήν κοινωνία, χωρὶς νά ἀδικήσουν ἀνθρώπους, φοιτητάς, καθηγητάς, μά καί τήν ἴδια τους τήν ὑπαρξη, ἀλλά ἀντιθέτως καταξιώνοντας τοὺς τίτλους, τήν ἀποστολή, τήν θέση καί τήν μνήμη τους, ὅσοι πλέον ἔφυγαν ἀπό τήν στρατευομένη Ἐκκλησία, τίμια μέλη τῆς θριαμβεύουσας πλέον ὑπάρχοντες μέ χιλίες ἀγαθές ἀναμνήσεις εὐγνωμοσύνης, ἀγάπης, τιμῆς καί ἀξίας ἀμαράντινης. Βλ. Ἀρχμ. Νήφων Βασιλάκης, Περὶ σολικισμῶν: «Νομοκανονικά ὀλισθήματα, ἀπάντησις εἰς ἐπίκρισιν...», ΑΤ 44 (2020) 363-365, 380, 385, 391-392.

55 «ἦτο ἄγνωστος ὡς κλάδος ἐπιστημονικός, ἦτο γῆ ἀγεώργητος (terra incognita)

Γράφει ο Ίεζεκιήλ ότι τό Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας προϋποθέτει ὑπαρξη Ἐκκλησίας καί μάλιστα διοργανωμένης ἐξωτερικῶς, ὅπως τό Δημόσιο Δίκαιο προϋποθέτει τήν ὑπαρξη εὐνομούμενης Πολιτείας.

Καί σχολιάζουμε σχετικῶς ὅτι τό Δίκαιο ἀπαιτεῖ καί τά ἀπαραίτητα ὄργανα, πού θά κρίνουν, θά διδάξουν, θά ἐρμηνεύσουν, θά ἐφαρμόσουν, θά ὀρίσουν, θά ἐπιδικάσουν τό Δίκαιο. Ἄλλο καλός ἄνθρωπος, ἄλλο ἅγιος ἄνθρωπος κι ἄλλο Δίκαιος, διότι τό Δίκαιο εἶναι ἐπιστήμη, ἔχει γνωστικό ἀντικείμενο, χρειάζεται προϋποθέσεις κάποιος νά γνωρίσει τό Δίκαιο, δέν εἶναι τόσο εὐκόλα σχετικό τό δίκαιο ἢ ὑπόθεση τῆς διαγνώμης τοῦ καθενός, ἀκόμη...

Ἄλλο πράγμα νηστεύει, κάποιος ἢ τήρει τίς ἐξωτερικές ἰουδαϊκές διατάξεις τοῦ Νόμου καί τῶν Προφητῶν καί σήμερα, καί φαίνεται καθαρός στούς ἀνθρώπους, κι ἄλλο εἶναι νά γνωρίζει ἱστορία, θεολογία, φιλοσοφία, εἰδικά καί γενικά θέματα Δικαίου, ἀπλά καί περίπλοκα, αὐτά δέν ἀναπληρώνονται εὐκόλα, δέν ἐπιλύονται μέ αὐστηρές ἐντολές, μέ διαγνώμες ἀτομικῆς κρίσεως ἢ πληρωμένες γνωματεύσεις, μέ προειδοποιητικές ἀπειλές, ἀλλά

ἡ δέ τούτου ἐρμηνεία καί ἐφαρμογή, ἐξηρτάτο ἐκ τῆς ἰδίας ἐκάστου διαγνώμης», Βελανιδιώτου Ι., Τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον παρ' ἡμῖν, 2. Φαινόμενο ἀπαράδεκτο, ἀλλά διαχρονικό μέχρι καί τίς μέρες μας, νά ἔχουν γνώμη γιά κάθε ἐπιστήμη πρόσωπα, πού στεροῦνται (τυπικά ἢ οὐσιαστικά) καί αὐτῶν τῶν τυπικά ἀπαιτουμένων προσόντων. Σέ νομικούς ὡς γνωστόν, παραγγέλονται γνωματεύσεις ἐπί χρήμασι, κάποιες λέγεται μέ ἐκ τῶν προτέρων γνωστή τήν ἀπάντηση, ἀλλά ἐνδεχομένως τέτοιες γνωματεύσεις καί διαγνώμες νά ἔναι πολύ ἁμαρτωλές ἢ μᾶλλον πολύ νά ἀπέχουν τῆς ἀληθείας καί τοῦ Δικαίου. Ἡ γνώμη, ἡ ἰδεολογία, τό νομίζω, τό θέλω τοῦ καθενός ἔγινε «ἐπιστήμη», ἄνευ ὅμως στηριξεως μηδέ ἐπιστημονικῆς κι οὔτε πρακτικῆς, ἀφοῦ μισητές παρέμειναν ἀπό τόν λαό καί τήν πλειοψηφία, τέτοιες πρακτικές ἐπιβολῆς ἀντιλήψεων καί ἀπόψεων μέ ἡμερομηνία εὐτυχῶς λήξεως, ὅσο δηλαδή κράτησε ἡ ἐξουσία («ἐπιστημονική», ἐκκλησιαστική, πολιτική κλπ.) ἀνθρώπων, πού ἀποδείχτηκαν κατώτεροι τῶν περιστάσεων, ἄδικα προτάσσοντας τό ἴδιον συμφέρον κατέναντι τῆς ἀληθείας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐπιστήμης. Σαφῶς ὑπάρχουν οἱ τίμιες διαγνώμες, ἔντιμες, εὐστοχες καί ἀληθινές, ὠφέλιμες, δίκαιες, ἀλλά ὄχι πάντα, ἀτυχῶς.

56 Δυστυχῶς ὑπάρχουν πολλές περιπτώσεις καί γραπτῶς ὀρισμένες καταμαρτυρούμενες ὅτι ἐνίοτε ἀκατάλληλα, παντελῶς ἢ μερικῶς, πρόσωπα χειρίστηκαν ὑποθέσεις ζωτικῆς σημασίας κι ἀντί δίκαιο νά ἀποδώσουν, τεκμηρίωσαν μέ ἄδικο νομιμοφανή τρόπο ἀπαράδεκτες ἐξ ἐπόψεως δικαίου καί κανονικοῦ κι ἐκκλησιαστικοῦ διατάξεις, πού παρέμειναν καί πέρασαν νομιμοφανῶς ἐπαναλαμβάνω, ἀλλά πασιφανῶς στερούμενες δικαίου. Πόσες διεκκλησιαστικές καί διαχριστιανικές πολεμικές δέν ξέσπασαν, λόγφ συγκεκριμένων προσώπων, πού ἔσφαλαν, μά δέν μετανόησαν ποτέ, ἀλλά ἐπέμεναν μέχρι τέλους σέ ἐγωισμούς καί λάθη ἐπιβλαβή γιά Ἐκκλησίες καί γιά χρόνια πολλά.

ἀπαιτοῦν Δικαιοσύνη, προετοιμασία, ἔρευνα, μελέτη, διδασκαλία, καί φυσικά καλή διάθεση, τόν φωτισμό τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλά καί τήν καθαρότητα τῆς καρδίας καί τοῦ ἄγραφου ποινικοῦ μητρώου καθενός ζαλισμένου ἢ μεθυσμένου, κατά τήν ἔκφραση τοῦ Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτου, ὑπό τῆς ἐφήμερης κι ἀνεξέλεγκτης ἐξουσίας.

Γνώρισε ἡ ἀνθρωπότητα δυσεξαριθμητούς «καίσαρες» παντός τύπου, πού θεοποίησαν τό ἄτομό τους, ἄλλοι ἔκαψαν τήν Ρώμη, ἄλλοι πρόσωπα καί συνειδήσεις, ὅλοι τους κατεῖχαν ἀπεριόριστη, μόνιμη, ἀνεξέλεγκτη ἐξουσία, νομοθετική, δικαστική κι ἐκτελεστική στά χέρια τους, τά ὁποία ὅμως ἔβαψαν μέ αἷμα⁵⁷ ἀπό ἄδικες καταδίκες, μέ ἢ δίχως δίκες. Κι ἐκεῖνοι, πού ἐν ζωῇ τούς χειροκροτοῦσαν ἐνῶ φαινόταν πώς ἐπικράτησαν, τούς ὁμολόγησαν ἄδικους σατράπιδες, ἐχθρούς τῆς ἀληθείας καί τῆς δικαιοσύνης καί τοῦ φωτός, ἀφοῦ σκοτεινά ἔκριναν ἀθῶες ψυχές⁵⁸. Ἐάν δέ αὐτό συνέβη στόν ἐκκλησιαστικό χῶρο, ἀκόμη τραγικότερο, διότι τά πράγματα ἀλλάζουν πιό δύσκολα, ἐννοεῖται βελτιούμενα, ἀπό ὅτι στήν Πολιτεία, πού σημειώνει θεαματική πρόοδο στήν ἐπιστήμη τοῦ Δικαίου, στήν ἀπονομή τῆς δικαιοσύνης, παρά τίς ὅποιες ἀκόμη ἀδυναμίες ἀπό χώρα σέ χώρα.

Ἄρχισε ἱστορικά τό Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας νά συστηματοποιεῖται ἀπό τότε, πού ἡ χριστιανική αὐτοκρατορία ἀναγνώρισε τήν Ἐκκλησία προνομιακά «σμπάρεδρο»⁵⁹ τῆς Πολιτείας. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος κατέταξε μεταξύ τῶν ἄλλων ὑπαλληλικῶν τῆς Πολιτείας τάξεων⁶⁰, βασιλικῶν, λαϊκῶν, στρατιωτικῶν καί τούς Ἄρχοντες τῆς Ἐκκλησίας.

Κι ἀρχικά μὲν οἱ Ἐπίσκοποι ἐδίκαζον προαιρετικά ὅσους ἤθελαν μόνον, κατόπιν ἡ δικαστική τους ἐξουσία ἐπεκτάθηκε ὑποχρεωτικά σέ ὅλους κι ἔγινε ἀνεξαιρέτως ἀναγκαστική. Ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης ὁ Σχολαστικός τό ἔτος 557 ταξινόμησε τίς Νεαρές τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πού συμπλήρωσαν τό Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας, τό *Corpus Juris Canonici*, προσδίδοντας ἰσχύ νόμου στίς διατάξεις τῆς Ἐκκλησίας. Σαφῶς διεκρίθη ἀπό τό *Corpus Juris Canonici*, μολονότι σέ Νομοκανονικές Συλλογές, σέ Νομοκάνονες, παρατηρεῖται στενή μεταξύ τους σύνδεση.

Τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο ἀποτελέσε μέρος τοῦ ὅλου ἰσχύοντος Ἀστικοῦ Δικαίου, δίχως νά ξεχαστεῖ ὅμως ὅτι οἱ δικαιοῖκοι θεσμοί τῆς Ἐκκλησίας, ἱεροί

57 «Ἐπλυνε τα χέρια του, μα το αἷμα, η ντροπή, το ἄδικο, ἀκόμη δεν ἔφυγαν, καθόλου δεν καθάρισαν κι ας ἐπλυναν καλά τα χέρια», Αρχ. Νήφων Βασιλάκης, Στα καλύτερα, κανονικά σκιρτίματα χαράς, χαριτωμένα, 22.

58 Ὁ.π. 14.

59 Βελανιδιώτου Ι., Τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον παρ' ἡμῖν ἐν Ἀθήναις, 1906, σ. 2.

60 «*dignitates palatinae, civiles, και militares*», ὁ.π..

Κανόνες, Διατάξεις, Συνοδικές Αποφάσεις, Νόμοι κλπ, επαγγέλονται «τήν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς»⁶¹.

Ἀπόπειρα γιά τήν κωδικοποίηση τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἔγινε τό ἔτος 1835, ὅταν μέ Βασιλικό Διάταγμα ὀρίστηκε ἡ σύσταση εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς γιά τήν κατάρτιση Ἐκκλησιαστικῆς Νομικῆς διαδικασίας. Ἡ συσταθεῖσα ἑνδεκαμελῆς Ἐπιτροπή περιελάμβανε δύο Ἀρχιερεῖς, Ἀττικῆς καί Κυκλάδων, δύο ἱερομονάχους καί ἑπτὰ λαϊκά μέλη, νομομαθεῖς. Πρόεδρος ἐξελέγη ὁ Ἀττικῆς. Μεταξύ τῶν γενομένων προτάσεων τό ἐκκλησιαστικό ἔτος νά ἀρχίζει, ἀντί Σεπτέμβριου, τόν Ἰανουάριου.

Θεωρεῖ εὐστοχα ὁ Βελανιδιώτης ὅτι ἐπειδή τότε δέν ὑπῆρχε Ἔδρα Κανονικοῦ Δικαίου στό Πανεπιστήμιο, οὔτε καί σχετική Νομολογία, συνέβαιναν «πλείστα ὅσα ἄτοπα»⁶². Ἰδιαίτερα στήν ἐρμηνεία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, πού ἀφοροῦσαν ποινικές περιπτώσεις τά πράγματα περιγράφονται δύσκολα. Σχετικά ψηφίστηκε στή Βουλή Νομοσχέδιο, τήν 9ῆ Ἰουλίου 1852, στό ὁποῖο καθορίζονται ἡ διαδικασία καί ἡ δικαιοδοσία τῶν Ἐπισκοπικῶν Δικαστηρίων καί τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

Βασιλικό Διάταγμα, τῆς 24ῆς Σεπτεμβρίου 1852, προσδιόρισε τούς ὀφικίους ἀξιωματικούς τῶν Ἐπισκοπῶν, οἱ ὁποῖοι θά κατήρτιζον τά δικαστήρια καί καθόρισε τήν ἱεραρχική διαβάθμισή τους.

Εἴκοσι χρόνια μετά τήν ἴδρυση τοῦ Πανεπιστημίου καθορίσθηκε γιά πρώτη φορά Ἔδρα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου καί διορίστηκε καθηγητής ὁ Μιχαήλ Ποτλῆς, Μακεδόνας, μέ Διάταγμα στίς 23 Αὐγούστου 1855. Ὁ Ἰεζεκιήλ κρίνει ἄριστη τήν ἐπιλογή τοῦ Ποτλή, καθώς ἀναπλήρωσε σπουδαῖο κενό στή Νομική καί στήν Θεολογία. Πολύ σημαντικές βιογραφικές πληροφορίες παρέχονται⁶³ γιά τόν Μιχαήλ Ποτλή.

Ὁ Μιχαήλ Ποτλῆς γεννήθηκε στή Βιέννη τό ἔτος 1810. Ἐκεῖ σπούδασε. Στήν Ἑλλάδα διακρίθηκε ὡς δικηγόρος, ὡς δικαστής καί ὡς καθηγητής τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου. Ὁ ἐναρκτήριος Λόγος του ἀφορᾶ τά περί Βαλσαμῶνος.

Κατά τόν Ἰεζεκιήλ καί πανθομολογουμένως, ἡ Διδασκαλία του ὑπῆρξε λίαν καρποφόρος, τά συγγράμματά του χαρακτηρίζονται σπουδαῖα καί ἀποδεικνύουν ἀναμφίβολα τήν πολυμαθειά του. Σέ συνεργασία μέ τό Γ. Ράλλη ἐξέδωσαν, ἀπό τό ἔτος 1852 καί μέχρι τό 1859, τό ἐξάτομο μνημειῶδες ἔργο «Σύνταγμα τῶν θείων καί ἱερῶν κανόνων». Τό ἔτος 1857 ὁ

61 Ὁ.π. 3.

62 Ὁ.π..

63 Ὁ.π. 4.

Μιχαήλ Ποτλής ἀνεδείχθη Ὑπουργός τῶν Ἐκκλησιαστικῶν. Τό ἔτος 1862 διετέλεσε Ὑπουργός τῆς Δικαιοσύνης.

Κατά τήν μεταπολίτευση δυστυχῶς, μαζί μέ ἄλλους σοφούς καθηγητές, χαρακτηρίστηκε ἀφοσιωμένος στόν ἔκπτωτο Βασιλιά καί ἀναγκαστικά ἐγκατέλειψε τήν Ἑλλάδα. Πέθανε στή Βιέννη τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1863. Μέ πένθος καί πάνδημη συμμετοχή ἀναγνωρίστηκε ἡ προσφορά του στήν Πατριδα, στήν ἐπιστήμη τῆς Νομικῆς καί τῆς Θεολογίας, στό δέ μνημόσυνό του μίλησαν ἐγκωμιαστικά ὁ Πληρεξούσιος τῆς Ἐθνοσυνέλευσης καί Καθηγητής Ἐμμανουήλ Κόκκινος καί ὁ Καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου Ἀρχιμ. Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος.

Δυστυχῶς ὁμως, σύμφωνα μέ δημοσιεύματα ἐφημερίδος τῆς ἐποχῆς, ὁ Ὑπουργός τῆς Ἐκπαιδύσεως διέταξε τήν Πρυτανεία τοῦ Πανεπιστημίου νά ἀνακρίνει τόν Καθηγητή Ἀρχιμ. Ἀλέξανδρον, μήπως ἐξεφράσθη κατά τῆς ἐπαναστάσεως καί τῆς συνελύσεως στόν ἐπιμνημόσυνο Λόγο, πού ἐξεφώνησε κατά τό μνημόσυνο τοῦ Μ. Ποτλή. Ὁ Λυκοῦργος ἀπήντησε ὡς ἐξῆς: **«ὄσα λέγει ὡς ἱεροκήρυξ ὀφείλει λόγον οὐχί εἰς τόν πρύτανιν ἢ τόν ὑπουργόν, ἀλλ' εἰς τόν Θεόν,** ὅτι, ἂν ἡ ἀπόκρισίς του αὕτη δέν εὐχαριστῆ, εἶναι ἔτοιμος νά δώσῃ τήν παραίτησίν του»⁶⁴.

Ἡ Ἔδρα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου ἔμεινε κενή γιά πολλά ἔτη καί κατόπιν τήν ἔλαβε τόν Ἀπρίλιο τοῦ ἔτους 1881 ὁ Ἰωάννης Παπαλουκάς Εὐταξίας, υἱός ἱερέως πού ἔφτασε ἀπό τήν Εὐρώπη μετά ἀπό μακροχρόνιες σπουδές⁶⁵. Ἀναφέρονται πληροφορίες σχετικά μέ τήν διδακτική κι ἐν γένει Πανεπιστημιακή δράση τοῦ Καθηγητοῦ Εὐταξία κι ἡ ἀπορία πῶς ἄνθρωποι προερχόμενοι ἀπό τήν Ἐκκλησία, πού θεωρήθηκαν σπουδαῖοι καί εἶχαν καθήκον νά προαγάγουν τό ἔργο τῆς ἐπιστήμης πού σπούδασαν, νά ἀφήσουν στάσιμο τό ἐν λόγω ἔργο, δίχως νά συγγράψουν σχετικῶς. Ὁ Εὐταξίας ἐπί τριακονταετία δέν βρῆκε χρόνο νά δημοσιεύσει τά ἀπαραίτητα συγγράμματα γιά τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο, ἀφήνοντας ἀνεκτέλεστη παραγγελία τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς νά ἐτοιμάσει Ἐγχειρίδιο Κανονικοῦ Δικαίου⁶⁶.

Τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο χρήσιμο καί γιά τούς φοιτητᾶς τῆς Νομικῆς καί τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, θά κάλυπτε Ποιμαντικά καί Δικαστικά θέματα στόν Ἑλλαδικό χῶρο, ἀλλά θά βοηθοῦσε καί τήν Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης. Ἀλλά ὁ Καθηγητής Εὐταξίας ἄφησε συγγραφικό κενό καί δέν γνωμοδότησε ἀναπτύσσοντας τό Δίκαιο, οὔτε ἐπί τῆ βάσει τῶν ἱερῶν Κανόνων καί τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως.

64 Παλλιγενεσία 12 Δεκεμβρίου 1863.

65 Βελανιδιώτου Ι., Τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον παρ' ἡμῖν, 5.

66 Γιά περισσότερες πληροφορίες ὁ.π. 7.

Παρέμειναν νομικά κενά άδιευκρίνιστα, άνευ τής άπαιτουμένης συμπληρώσεως, κι άνύπαρκτος στάθηκε ένας οδηγός Νομολογίας επί τών Έκκλησιαστικών Δικαστηρίων. Άτυχώς ό κ. Εύταξίας σέ μία γνωμοδότησή του δέν έλαβε υπόψιν του τά ίεροκανονικώς εις τήν Έκκλησία κρατουόντα, μηδέ τά τής ιερᾶς Παραδόσεως δεδομένα χρησιμοποίησε, αλλά «πραξικοπηματικά» γνωμάτευσε κατά τρόπον άπαράδεκτον πασιδήλως κατά τόν Ίεζεκιήλ⁶⁷ κι όχι μόνο.

Συγκεκριμένα ό Βελανιδιώτης ύποστηρίζει ότι τό πολυάσχολόν του Καθηγητου Εύταξία προξένησε ζημιές⁶⁸ στην Έκκλησία, καθώς παραμέλησε τό Έκκλησιαστικό Δίκαιο. Έπαινει⁶⁹ άλλα πρόσωπα που συνέβαλλαν θετικά στην πρόοδο τής έρευνας και συνολικά της έπιστήμης του Έκκλησιαστικού Δικαίου μέ αξιόλογες συγγραφές και διδασκαλία, όπως ό Μελέτιος Σακελλαρόπουλος (1852-1933, Μητροπολίτης), ό Ευάγγελος Νικολαΐδης, ό Δαμιανός Βορές, ό Άντώνιος Μομφεράτος (1852-1924, πολιτικός, καθηγητής αστικού δικαίου), ό Γεράσιμος Δόριζας (1852-1901, Αρχιεπίσκοπος Κεφαλληνίας), ό Σταυρουπόλεως Άπόστολος (1856-1917 Μητροπολίτης), ό Θ. Άντωνιάδης, ό Γ. Καρατσᾶς.

Η ιστορία γενικά ως έπιστήμη μπορεί πολύ νά ώφελήσει τήν μελέτη του Δικαίου και ακριβέστερά του Κανονικού και Έκκλησιαστικού Δικαίου, αφού μάς παρέχει ούσιαστικές γνώσεις για τήν εποχή σύνθεσης, αλλά κι άποσύνθεσης τών δικαϊκῶν μεταβλητῶν, ὄσων δηλαδή παραγόντων έπηρεάζουν καθοριστικά τήν υιοθέτηση ή έπιβολή δικανικῶν σταθερῶν μέ ή χωρίς προβλεπόμενη ήμερομηνία λήξεως.

Ίστορικοί παράγοντες έμφανείς και άφανείς, άκόμη και άστάθμητοι, δίδουν θέση και λόγους ύπαρξης σέ νόμους και κανόνες. Ίστορικά πάλι πρόσωπα και γεγονότα τούς καταργουόν ή τούς έναλλάσσουν, βελτιώνοντας ή καταργώντας, έμπλουτίζοντας ή έρμηνεύοντας ή τροποποιώντας τους.

Εϊδικά ή εκκλησιαστική μας ιστορία διαφωτίζει⁷⁰ ιδιαίτερα τήν έπιστήμη του Κανονικού κι Έκκλησιαστικού Δικαίου, αφού άποκαλύπτει τούς εκκλησιαστικούς άνδρες, τούς έπιστήμονες, μεγάλους κι άγίους ή τούς μικρούς κι άδικους, ὄσους συνεπῶς θετικά ή άρνητικά συνεισφέρουν στην καθιέ-

67 Ό.π. 8-9.

68 Ό.π. 13.

69 Ό.π. 15.

70 Έφόσον δέν τήν γράφουν διαπλεκόμενοι, έπιλεκτικά και μάλιστα άποκρύπτοντας άληθινά ιστορικά γεγονότα λόγω ιδιοτελῶν σκοπιμοτήτων ή εξαιτίας τής άμάθειάς τους και του διορισμου τους από κρατικές ύπηρεσίες μέ προτεραιότητες συμφέροντα, σεβαστά κρατικά, αλλά μέ καθόλου έπιστημονικά κριτήρια, δηλαδή άδικα.

ρωση ή στην καταπάτηση κανόνων και νόμων δικαίου, ισάριθμα Κανονικοῦ κι Ἐκκλησιαστικοῦ.

Πίσω ἀπό κάθε κανόνα ὑπάρχει κάποια ἱστορία ἱερή ἢ ἀνίερη, πολλές κι οἱ ἀμαρτωλές ἱστορίες σχετικά, ἔνοχες καί καταδικασμένες, ἀφοῦ προηγούνται συνήθως χρονικά οἱ ἀμαρτωλές πράξεις, τά ἐπίμονα προβλήματα, οἱ ἐπίπλοκες καταστάσεις, κατόπιν τούτων συντάσσονται κανόνες πρὸς συγκεκριμένη ἐπίλυση, τακτοποίηση, ἐξομάλυνση, δεδομένης ἱστορικής συγκυρίας.

Ἄν ἀπομονωθοῦν ἢ ἔστω ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὴν ὑπαρκτή κι ἀληθινὴ τους ἱστορία οἱ κανόνες, ὑπάρχει περίπτωση νὰ ἀλλοτριωθοῦν ἀπὸ τὸ ἀρχικό τους περιεχόμενο, κινδυνεύουν νὰ χάσουν τὴν πρωταρχική τους σημασία, ἐνδέχεται νὰ ἀποξενωθοῦν ἀπὸ τὸν οὐσιαστικό καί μοναδικό τους σκοπὸ τὴν *salus animarum!* Δηλαδή τὸν σωτηριολογικό τους προορισμό τὴν σωτηρία τῶν ψυχῶν, νὰ σώσουν τὸν κόσμο ὄχι γενικά καί ἀφηρημένα, ἀπρόσωπα καί ἀπροσδιόριστα, ἴδιον χαρακτηριστικό τῶν ἀπολυταρχικῶν καθεστώτων, ἀλλὰ σώζοντας κάθε μία ψυχὴ προσωπικά καί ἐλεύθερα κι ἀγαπητικά τὴν μεταξύ ὄλων προσωπική κοινωνία στὴν Ἐκκλησία, δηλαδή στὸν κοινὸ μας Παράδεισο.

Θὰ φέρω παράδειγμα τὸν Χίτλερ προκειμένου τάχα νὰ σώσει τὴν Γερμανία, κατακτώντας τὸν κόσμο, ζημίωσε τοὺς Γερμανοὺς καί τὴν Γερμανία καί τὸν κόσμο ὅλο⁷¹. Ἐνίστε λένε πολλοὶ νὰ σωθεῖ ἡ οἰκονομία τῆς Ἑλλάδος καταστρέφουν ὅμως τοὺς Ἕλληνες ἢ προσωρινὰ ἔστω μερίδα τους. Ἄλλοι πάλι λένε νὰ σωθεῖ ἡ Ἐκκλησία, ἢ περιουσία της, τὰ δικάια της, τὰ προνόμια της, ἐμεῖς ἐρχόμαστε καί παρερχόμαστε ἢ Ἐκκλησία μένει, ξεχνοῦν φαίνεται τὴν ὀρθόδοξη ἐκκλησιολογία ἢ μᾶλλον ἔχουν ἀκούσια

71 Ὁ λεγόμενος στὴ διεθνή ὀρολογία *soft war* ἀφορᾷ εἰς τὴν παιδεία, τὴν ἐκπαίδευση, τὴν οἰκονομία, τὸν πολιτισμὸ ἑνὸς λαοῦ, ἐνὸς ὁ *hard war* εἶναι ὁ κοινὸς σέ ὅλους μας γνωστός εὐτυχῶς στοὺς νεότερους μόνο ἀπὸ διηγήσεις, ἀναγνώσεις, τηλεοπτικὴ πληροφόρηση κι ὄχι ἐκ πείρας. Ἡ συγχωρεμένη ἢ γιαγιά μου ἡ Ἀργυρώ, μέχρι πού πέθανε, ἔλεγε εἰρήνη νὰ ἔχουμε, ἀφοῦ θυμᾶται τίς βόμβες ἀπὸ τὰ γερμανικά βομβαρδιστικά τὸ 1940 νὰ πέφτουν καί ὁ κρότος τους κι οἱ καπνοὶ μέ τίς σκόνες, πού ἄφηναν πίσω τους, συχνὴ διήγηση πλησίον τῆς παρασιᾶς: «ἔριχναν τίς βόμβες κι ἔβλεπες ντυμάνι οἱ καπνοί», «ἔζωσαν τὸ χωριὸ οἱ γερμανοὶ κι ὅλοι στὴ πλατεία, παρτί στό σχολεῖο ἔλεγαν κι ἔτρεμε ὁ κόσμος» καί πόσα ἄλλα. Οἱ πολεμικὲς ἐμπειρίες βιώματα, πού ἀκολουθοῦν ὅλη τὴν ζωὴ. Λέγεται ὁ ἐχθρὸς χτές γνωστός, ὀρατός («χαίρε, ἀοράτων ἐχθρῶν ἀμυντήριον», ἐκ τῶν Χαιρετισμῶν τῆς Παναγίας), ἀλλὰ στὴν ἐξωτερικὴ του μορφή ἐπικίνδυνος. Ὅπως καί στὴν ἐσωτερικὴ του μορφή, ὁ πόλεμος τῶν παθῶν, τὰ ψυχικά προβλήματα, πού δὲν θεραπεύονται, ἀλλὰ προβάλλονται σέ ἀθώους ἄδικα, καί πόσα ἄλλα, πού δὲν τοὺς πρέπει ἐντὸς τῆς παρούσης.

έσφαλμένη αντίληψη περί ψυχῶν, πόσο δηλαδή αξίζουν, περισσότερο από τόν κόσμο ὅλο, σύμφωνα μέ τό Εὐαγγέλιο (Ματθ. 16,26).

Ἐκκλησία δέν εἶναι μονοῦ τά ἄψυχα οἰκοδομήματα, τά «ιερά λείψανα», τά «ἔργα τέχνης» ἀναμφίβολα ὑψηλῆς καί τά πολύτιμα τιμαλφῆ, ἡ περιουσία, τίτλοι ἰδιοκτησίας ἢ προνομίων, ἀλλά ἐμεῖς, ὅπως καί ὁ Θεός δέν εἶναι ἀργύριο καί χρυσίο, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, ὅπως δηλαδή τά εἶδωλα τῶν ἐθνῶν (Ψαλμ. 113, 12-13), ἀλλά ἀληθινός Θεός ζώντων. Ἐμεῖς οἱ ζῶντες εἴμαστε ἡ στρατευομένη Ἐκκλησία, ἀσφαλῶς μαζί μέ τούς ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένους (θριαμβεύουσα) καί τίς ἐρχόμενες γενεές (έσχατολογική πορεία), ἀλλά ἐάν ἀφήσουμε πίσω μας μόνο ἐπάργυρες «λειψανοθήκες» βίου πολυτελοῦς ἢ στερημένου χαρᾶς, καταθέσεις ἀνεγγιχτες, θυρίδες μέ πολύτιμους λίθους ἢ ψεύτικους ἢ ἀποτμήματα μόνο ζωῆς, ἀσκητικῆς φαινομενικά⁷², μά καθόλου χριστιανικῆς, δέν εἶναι βέβαιο ὅτι κερδίθηκε ὁ θεότευκτος Παράδεισος. Ἐάν κι ἐμεῖς πολίτες τοῦ Παραδείσου δέν ὑπάρχουμε, ραπίζοντες κατά κόρρης, δέν εἶναι ἀσφαλές πῶς θά συνεχίσουν τά παιδιά μας τήν παράδοση, πού ἐμεῖς δέν κρατήσαμε, ἀλλά τήν ἐγκατέλειψαν ἐμπράκτως τινές ἐξ ἡμῶν ἢ φθηνά τήν ἀντικατέστησαν, προκειμένου νά ἀφήσουν στούς ἐπομένους εἶδωλα ἢ «αὐτεῖδωλα» ἀκριβά, περιουσίες τρανταχτές, χάνοντας ὅμως τόν Παράδεισο τῆς τρυφῆς καί ἄδικα θυσιάζοντας ἀθῶες ἢ ἀμαρτωλές ψυχές καί ζωές, πού δέν ἔζησαν χριστιανικά, δέν ἔφαγαν ἄρτο οὐράνιο, δέν χάρηκαν τά κάλλη τοῦ Παραδείσου.

Κάποιοι, ἐπειδή θαύμασαν τούς ἀγίους μάρτυρες (καί σήμερα εὐτυχῶς δέν ζητᾶ ἀπό ἐμαῖς ἡ Ἐκκλησία νά μαρτυρήσουμε κυριολεκτικά, δηλαδή νά μᾶς διώξουν βασανιστικά καί νά ὑποφέρουμε φοβερά, φρικτά, ἄδικα δεινά), αὐτομαστιγώνονται ἢ ἀναγκάζουν ἄλλους νά ὑποφέρουν πλανεμένα μιμούμενοι πλαστῶς τόν Σταυρό τοῦ Κυρίου, τοῦτο μόνο φαιδρός σαδισμός ἢ ἀρρωστημένος μαζοχισμός μπορεῖ νά χαρακτηριστεῖ, ξένος⁷³ πρὸς τήν ἀλήθεια καί τό λύτρο τῆς σταυρικῆς θυσίας καί τῆς σωτήριας δωρεᾶς τοῦ

72 Σέ κάποιο χωριό, δέν κατονομάζω, δι' ὅτι τό πράγμα προέχει τοῦ λέγεσθαι, ὁ πῖο ἀσκητικός ἄνθρωπος εἶναι ὁ πῖο τσιγγούνης καί ὁ πῖο πλούσιος, ἐπειδή λυπάται νά ξοδέψει, ἀκόμη καί νά φάει, ἔνεκεν τοῦ ἐμφανούς πάθους τῆς φιλαργυρίας του, ταιπιορεῖ καί τούς οἰκογενεῖς του.

73 Ἄλλοι πάλι πρόθυμα θά ἐγκατέλειπαν ἀδιαμαρτύρητα, ὅσα ἔδωσαν μέ τήν ζωή τους ἀσκητές καί μάρτυρες κι ὁμολογητές, προκειμένου νά ἀποκτήσουν τεμάχια ἢ νά κατακτήσουν ἀγιασμένα μέλη ἢ ἀκόμη νά «ἀγοράσουν» κατά τόν μεσαιῶνα κομμάτια λειψάνων τους, τινά δέ ἐξ αὐτῶν κι ἀμφιβόλου μάλιστα προελεύσεως. Ἄλλοι εἰδωλοποίησαν τά ἀγιαστικά μέσα, τό «αὐτοκίνητο» τοῦ ἀγίου, τό φανελάκι του, τά παπούτσια του καί γίνονται «μαγικά» αὐτονομημένα ἀντικείμενα λατρείας ἐνθυμίζοντες μέ λίγη φαντασία τούς εἰκονολάτρεις καί ξεχνώντας τούς κανόνες, πού τέθηκαν μέ τήν

Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπανάληψη παλαιῶν αἰρέσεων, παθολογία, ἀρχαία καί νεότερα, σέ νέα ἔκδοση κυκλοφορεῖ ἔτσι, ὅποταν λησμονοῦμε τήν ἀλήθεια τῆς ζωῆς τοῦ Εὐαγγελίου, τῆς Κανονικῆς καί Ἱερᾶς Ἐκκλησιαστικῆς μας Παράδοσης.

Ἡ Ἐκκλησία περιγράφεται θεολογικά, διέπεται νομοκανονικά ἀπό τούς ἰσχύοντες καθιερωμένους ἱερούς Κανόνες καί τούς νόμους τῆς κατά τόπους καί κατά καιρούς πολιτείας, ἀλλά καταγράφει καί ἱστορία ἐξ αἰτίας προσώπων καί περιστάσεων, γεγονότων καί πράξεων. Ἡ θεία ἀποκάλυψη στήν ἐν χρόνῳ πορεία τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβεβαιώνει ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι ζωντανός, δυναμικός, θεανθρώπινος ὀργανισμός, Σῶμα Χριστοῦ⁷⁴, ἀποτελεῖ «τήν συνέλευση τοῦ λαοῦ»⁷⁵ τοῦ Θεοῦ, τό νέο Ἰσραήλ.

Δίκαιο εἶναι κατά τόν Ἀριστοτέλη «τό νόμιμον καί τό ἴσον τό δ' ἄδικον τό παράνομον καί το ἄνισον» καί κατά τόν Καλλικλῆ δίκαιο δέν εἶναι ἄλλο ἀπό «το τοῦ κρείττονος συμφέρον», ἐνώ πλῆθος ὀρισμῶν περί δικαίου δόθηκαν⁷⁶, ἀναφέρουμε ἕναν πού συνδέει τό δίκαιο μέ τήν τέχνη (ὅποτε χάρισμα ἀλλά καί χρήζει διδασκαλίας, ἐκμάθησης, μαθητείας, ἐμπειρίας, χρόνου καί βελτιώσεως) καί προέρχεται ἀπό τόν Κέλσο «δίκαιον εἶναι ἡ τέχνη τοῦ καλοῦ καί τοῦ ἴσου».

Τό δίκαιο ἀνάγκη ἐπομένως νά εἶναι καλό, ἐνδεχομένως ὅμως τό καλό νά ἀφορᾷ μόνον τούς ἔχοντας ἐξουσία καί νομοθετοῦν⁷⁷ κατά τά συμφέροντά τους, ἀλλά δημοκρατικά ὀφείλει νά συνδέεται μέ τήν ἀλήθεια, τήν ἰσότητα, τήν νομιμότητα, τήν δικαιοσύνη. Ἔτσι ὑπηρετεῖ τήν κοινωνική τάξη, ἀμβλύνει τίς συγκρούσεις τῶν συμφερόντων, προάγεται ἡ κοινωνική γαλήνη, ἡ εἰρήνη, ἡ ἐνότητα, ἡ συνεργασία.

Οἱ Ὀρθόδοξοι «ἐπειδή προσδοκοῦμε καινή γῆ καί καινούς οὐρανούς, ὅπου ἐπικρατεῖ ἡ ἀπόλυτη δικαιοσύνη, ἀγωνιζόμεστε ἐδῶ καί τώρα γιά τήν ἀναγέννηση καί τήν ἀνακαίνιση τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κοινωνίας»⁷⁸, σύμφωνα μέ σχετική Ὁμιλία τῆς Α.Θ.Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου. Ἡ ἀπόλυτη δικαιοσύνη ἀσφαλῶς στόν οὐρανό ὑπάρχει,

λήξη τῆς εἰκονομαχίας, τῆς εἰκονοφθόρου καί τῆς τραγικῆς. Τιμή ἀγίων ἡ μίμησις τῶν ἀρετῶν, τῆς πίστεως, τῆς ζωῆς καί τῶν ἔργων τους, τῆς ἀγιότητάς τους.

74 Κολασ. 1, 24.

75 Ροδόπουλου Π., Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου, Θεσσαλονίκη 2005, 15 βλ. κ.έ..

76 Γιά μερικέες ἐκ τῶν ὁποίων ὁ.π. 19-20.

77 Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος διδάσκει αἰώνια καί δίκαια, ἐπισημαίνοντας «Ἄνδρες ἦσαν οἱ νομοθετοῦντες, διά τοῦτο κατά γυναικῶν ἡ νομοθεσία», Λόγος ΛΖ', Ρ.Γ. 36, 289Β.

78 Βασιλειάδη Π., Ἐνότητα καί Μαρτυρία, Ὀρθόδοξη Χριστιανική Μαρτυρία καί Διαθρησκειακός Διάλογος, Ἐγχειρίδιο Ἱεραποστολῆς, Θεσσαλονίκη 2007, 273-289.

ἀλλά ἐδῶ καί τῶρα οἱ δικοί μας ἀγῶνες γιά τήν βελτίωση, πρόοδο καί ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων. Μέ τίς ἀνθρώπινες προσπάθειες καί μέ τήν Χάρη τοῦ Θεοῦ⁷⁹, πολλά μποροῦν νά ἐπιτευχθοῦν. Κανένας νομικός, ὅσο πιστός καί νά εἶναι δέν μπορεῖ τό παραπάνω νά τό ἀποδεχτεῖ αὐτόνοητα νομίζω.

Ἡ σχέση τῆς Ἐκκλησίας μας μέ τό δίκαιο μακρά. Ὁ Νόμος στήν Παλαιά Διαθήκη κατέχει κυρίαρχη θέση. Ἡ ζωή μέσα καί γύρω ἀπό τήν συναγωγή περιλαμβάνει μέγα ἀριθμό νομικῶν διατάξεων, ποῦ ὀρίζουν τί κάνει καί τί ὄχι ὁ περιούσιος λαός. Οἱ φιλοσοφικές ἐπίσης ἀπόψεις περί Δικαίου πολλές καί μάλιστα παράλληλα πρὸς τόν ἰουδαϊκό νόμο, ἀφοῦ συνυπάρχουν ἀπό τότε οἱ λαοί. Ἡ στάση τοῦ Κυρίου καί τῶν Ἀποστόλων γνωστή ἀπό τά ἱερά Εὐαγγέλια, ἀλλά καί ἀκολούθως οἱ Συνοδικές ἀποφάσεις τῶν Πατέρων καταγεγραμμένες στούς ἱερούς Κανόνες καί συνολικά στήν ἱερά μας Παράδοση.

Ὁ Χριστός κι οἱ Μαθητές Του τηροῦν τόν ἐβραϊκό νόμο, ἀλλά ἀντιτίθεται στήν φαρισαϊκή του τήρηση, μὰ δέν τόν καταργεῖ, ἀλλά τόν συμπληρώνει. Ὑπομένει μέχρι σταυροῦ, νόμιμα καί «κανονικά» σταυρώνεται, ἀλλά διδάσκει τό νόμο τῆς τελειότητας, δηλαδή τῆς ἀγάπης «πλήρωμα οὖν νόμου ἢ ἀγάπη»⁸⁰, τῆς συγχωρήσεως, τῆς ἀναστάσεως. «Ἄδικα» ἢ πολύ δίκαια βάζει τόν ληστή⁸¹ κανονικά σάν πολίτη στόν Παραδείσο. Ἐκεῖνος ἄλλωστε συγχώρεσε τήν μοιχαλίδα, τήν πόρνη, τόν τελώνη, τόν ἄσωτο, πάμπολλα τά παραδείγματα τῆς Κ. Διαθήκης. Ἐξ ἴσου πολλά κι ἐκεῖνα τῆς Π. Διαθήκης ἀλλά ἐκεῖ πολλές οἱ νόμιμες ἢ νομικές τιμωρίες, παιδαγωγικά

79 Ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Χαλκηδόνος Μελίτων ἀνέφερε κάποτε στήν Α.Θ.Π. τόν Οἰκουμενικόν Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαῖον, κατά τήν χειροτονίαν Αὐτῆς εἰς Διάκονον, «κυρίως δός θέσιν τῇ θείᾳ Χάριτι», Προσφώνησις κατά τήν χειροτονίαν τοῦ Διακόνου Βαρθολομαίου εἰς Πρεσβύτερον», Τιμητικός Τόμος Χαλκηδόνια, Μνήμη Μελίτωνος Χατζῆ, 65-66. Ἡ θεία Χάρις μέγала καί ἔνδοξα, θαυμαστά καί ἐξαίσια, δωρίζει στούς ἀνθρώπους. Πραγματικά ἡ Α.Θ.Π., ἡ Θεόλεκτος τῶν Ὁρθοδόξων Κορυφή, ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος, ἀδιάλειπτα καθ' ὅλα τά ἔτη Πατριαρχείας Αὐτῆς σοφῶς πηδαλιουχοῦσα τό πρωτόθρονον καί πρωτεύθυνον Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντίνου Βασιλεύουσας Πόλεως, πάντοτε στή θεία Χάρη κυρίως ἐπέδωσε θέση καί μάλιστα δικαίως τήν πρώτην, ἀφοῦ ὀρθοδόξως, κανονικῶς καί δικαίως, τά ἀσθενή θεραπεύει καί τά ἐλλείποντα ἀναπληρεῖ, ἀπό περάτων ἕως περάτων τῆς χριστιανικῆς οἰκουμένης γιά 29 ἤδη συναπτά ἔτη, ἀπό τῆς ἐκλογῆς Αὐτῆς, εἰς Πρωθιεράρχην Οἰκουμενικόν τῶν Πατριαρχῶν.

80 Ρωμ. 13, 10.

81 «Τόν ληστήν αὐθημερόν τοῦ Παραδείσου ἠξίωσας Κύριε», Ἐξαποστειλάριον Ἀκολουθίας τῶν Ἁγίων Παθῶν.

μέν, αλλά όχι τέλεια, όπως στους νόμους της Καινής Διαθήκης «ἀγαπήσεις... ἀφένται σοί αἱ ἁμαρτίαι... μηκέτι ἀμάρτανε».

Ἡ ὑπαρξη μάλιστα τῶν Νομοκανόνων ἀναντιλέκτως προβάλλει τήν στενή σύνδεση τῶν Νόμων μετά τῶν Κανόνων, σέ μεγάλες περιόδους ζωῆς τῆς χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας⁸². Ἀλλά καί κατόπιν ἡ νομιμότητα κι ἡ κανονικότητα συμπορεύονται μέχρι τῆς σήμερον, μέσα ἀπό ὅσα διαφορετικά ζητήματα προέκυψαν καί ἀσταμάτητα ἀναφύονται φυσιολογικά. Σαφῶς προσαρμογές, τροποποιήσεις⁸³ καί ἀλλαγές γίνονται σέ κάθε ζωντανό ὄργανισμό, ὅποτε καί στήν Ἐκκλησία καί τήν πολιτεία.

Ἡ συνεργασία τῆς Ἐκκλησίας μέ τίς ὀργανωμένες δίκαια κοινωνίες, τά κράτη⁸⁴ καί τίς ἀρχές ἐξουσίας, δημιούργησαν τήν ἀνάγκη στενότερης πε-

82 Πρός σχετική ἐπιστημονική γνώση βλ. Παπαθωμᾶ Γ., Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰ.). Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας τῆς Α' χιλιετίας ἀπὸ τὸν Νομοκάνονα τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου (883), Ἀθήναι, ΒΕΝ ἀριθμ. 1, 2019.

83 Ἡ ἱστορική ἐμπειρία διδάσκει ὅτι κάθε ἀνθρώπινος ὄργανισμός δέν μπορεῖ νά ξεφύγει ἀπὸ τήν πρόοδο καί τήν ἐξέλιξη μέ τήν πάροδο τοῦ χρόνου, γιὰ νά παραμείνει πιστός στήν ἀποστολή του, γιὰ νά ξεπεράσει διάφορες, παρωχημένες καί μὴ, ἐποχές καί πολιτισμικά στοιχεῖα ἀποβάλλει διαρκῶς καί προσλαμβάνει συνεχῶς τίς ἀπαραίτητες τροποποιήσεις καί προσαρμογές. Βλ. σχετικά, *Lettera Apostolica in forma "Motu Proprio" per il cambiamento della denominazione da archivio segreto vaticano ad archivio apostolico vaticano*. Dato a Roma, presso San Pietro, il 22 ottobre 2019.

84 Ἄν κι εἰσαγωγή ἀμέσως νά τό ποῦμε καλά νά τό ὑπογραμμίσουμε περισσότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα σπουδαιοφανή, σάν σοσ γιὰ τὴ δική μας ζωὴ καί τίς ζωές πραγματικά πόσων ἄλλων· τό Κανονικό καί Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο στήν σύγχρονή του κατανόηση κι ἐπικαιροποιημένη του μορφή, (ξεκάθαρα περιλαμβάνει στίς ἀπαγορεύσεις του, κατὰ τό πνεῦμα τῶν θείων καί ἱερῶν Κανόνων) καί συμφώνως πρὸς τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις καί τήν κείμενη νομοθεσία ὑποστηρίζει: α) καμία ἀνοχή σέ περιπτώσεις βίας σωματικῆς, ψυχικῆς, οἰκονομικῆς, «ἐπιστημονικῆς», ψυχολογικῆς, λεκτικῆς ἢ κεκρυμμένης, β) καθόλου σιωπῆ, ἀλλὰ καταγγελία δημόσια σέ περιπτώσεις σεξισμοῦ, ρατσισμοῦ (Ν.927/1979 καί Ν.4285/2014), ἀδικίας τιμῆς, ζωῆς καθενός, περιουσίας κανενός, ἐργασιακοῦ Mobbing-bullying (ὡς γνωστό μάλιστα διώκεται εἰς βαθμὸ κακουργήματος, γιὰ τήν πρόκληση βλάβης μέ συνεχῆ σκληρὴ συμπεριφορά βλ. Ν.4332/2015 ἄρθρο 312 Π.Κ.), γ) νόμιμη καί κανονικὴ καταγγελία σέ κάθε περίπτωση μειώσεως, ζημιώσεως, προσβολῆς κι ἀπαξίας τοῦ προσώπου, τῆς τιμῆς καί τῆς περιουσίας καθενός τῶν ἀδυνάτων. Ἡ Ἐκκλησία μας πρωτοπόρος πάντοτε στήν ὑπεράσπιση τῶν ἀδυνάτων, σέ καμία περίπτωσι δέν ἀνέχεται ἄδικες συμπεριφορές, συμφώνως πρὸς τήν διδασκαλία τοῦ Κυρίου λέγοντος «οἱ κύριοι τό δίκαιον καί τήν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες ὅτι καί ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς» Κολασ. Δ' 1 καί «Καί οἱ κύριοι τά αὐτὰ ποιεῖτε πρὸς αὐτούς, ἀνιέντες τήν ἀπειλήν, εἰδότες ὅτι καί ὑμῶν αὐτῶν ὁ Κύριος ἐστίν ἐν οὐρανοῖς, καί προσωποληψία οὐκ ἔστι παρ' αὐτῶ» Ἐφεσ. στ' 9.

ριγραφής του πλαισίου, εντός του οποίου διαγράφονται όρια⁸⁵ και προϋποθέσεις για όμαλή νομική και νομοκανονική σχέση, γραπτή αλλά και έθιμική.

Όποτε όμως ο φυλετικός κι ο έθνικός παράγοντας αναμιγνύεται ιστορικά στά έκκλησιαστικά κανονικά θέματα, τότε προβλήματα δημιουργούνται, όπως τό 1872 όταν τό Οίκουμενικό Πατριαρχείο καταδίκασε τόν έθνοφυλετισμό έν Συνόδω σαν αίρεση. Ή Ήρα Σύνοδος σέ κάθε περίπτωση αποφασίζει όρθά περί τής κανονικότητας, κατέχοντας καλώς τήν κανονική θεωρία και γνωρίζοντας έκ πείρας τήν πράξη. Ό κάθε Ήπίσκοπος, διακήρυξε ή Σύνοδος τής Έκκλησίας μας, πατέρας όλων όφείλει νά είναι δίκαιος, άνευ διακρίσεων ρατσιστικών και ψυχοπαθολογικών, χωρίς μίσος, πολεμικές κι εμπάθεια, άνευ ματαιολογίας, σύμφωνα μέ τήν πρόσ Τίτον⁸⁶ Ήπιστολήν, καθόλου φρεναπάτης, όργίλος, παροίνος, πλήκτης, αισχροκερδής, άσωτος, αλλά μέ στοργική αγάπη και συγχωρητική διάθεση, διαλογικός, διαλεκτικός, ειρηνικός, πράος και πάλιν δίκαιος, όσιος, έγκρατής.

Μέ τέτοια προσόντα ο Ήπίσκοπος καθίσταται πρόσωπο ενότητας στην Έκκλησία λειτουργικά, διοικητικά, ποιμαντικά, μά και νομοκανονικά. Τίμιο και δίκαιο Μέλος τής Ήρας Συνόδου. Έχοντας μάλιστα και γνώση τών ιερών Κανόνων, μετριάζει, αποκαθιστά, αποτρέπει, διορθώνει όσα άδικα, ότι αντικανονικό, μέ τό πηδάλιον τής νοητής νηός ανά χείρας δικαίως, έχοντας κατά νοϋ μέ άέρα τή δικαιοσύνη του Θεου και τών ανθρώπων,

85 Μέ άλλα λόγια περιορίζεται μέ τό νομοκανονικό «χαλινάρι» κάθε αυθαιρεσία τής έξουσίας πολιτικής, άτομικής, έκκλησιαστικής, φανερή ή δυσθεώρητη. Είχα πολλούς φοιτητάς στη Ρώμη από διάφορες χώρες, όρισμένοι έξ αυτών θυμάμαι μιλούσαν ευγενικά, μά καλά αντιδρούσαν όποτε ο λόγος για άδικίες, πού συνέβαιναν σέ διάφορες χριστιανικές και μή χώρες, και μου έδιδαν άλλοτε τήν έντύπωση του φανατικού, αναρχικού, άπόλυτου, νευρικοαντιδραστικού τύπου κι άλλοτε του καταπιεσμένου, του άδικημένου, του κακοποιημένου, του έγκληματικά παραμελημένου, ώστε τελικά κατενόησα ότι επικρατέστερη ή δεύτερη περίπτωση. Μου άνέφεραν περιστατικά από τά χρόνια του άθέου καθεστώςος σέ πρώην σοβιετικές χώρες, όπου έπίσκοποι κατάσκοποι, ιερείς του άθέου συστήματος, χριστιανοί χωρίς πίστη, ύποστήριζαν τήν επικράτηση τής γενικής άθεΐας και πραγματικά τρώμαξα, άν και δέν μπορούσα νά πιστέψω ότι συνέβησαν ποτέ τέτοια έγκλήματα κι όμως ή ιστορία τά διηγείται ή πολλά τά άποσιωπά, ξεχασμένα κι άδημοσίευτα τά περισσότερα. Κρατικοί ήθικοί δήθεν παράγοντες έβγαζαν από τή μέση «μαφιόζικα», όσους «άμαρτωλους» πίστευαν άληθινά εις Χριστόν κι ήθελαν νά βαπτιστούν ή νά ζήσουν χριστιανικά. Κρατικοί άλλωστε, κι εδώ στη χώρα μας, δάχτυλοι έβγαλαν από τήν μέση όσους έχαναν τήν έξωθεν καλή μαρτυρία επί χούντας, θυμήθηκα. Μά και καθένas, πού χρησιμοποiei τήν χριστιανική ιδιότητα κι έξουσία προκειμένου νά βγάλει από τήν μέση καθένα έλάχιστο άδελφό μας, μήπως παίζει τέτοιο ρόλο διαχρονικά;

86 Ττ. 1, 6-11.

ἀκριβοδίκαια ἢ κατ' οἰκονομίαν, σύμφωνα μέ τό ἔλεος, τή θεία φιλανθρωπία καί στήν καρδιά του πηξίδα τόν κανόνα τῆς ἀγάπης.

Κανών σήμαινε τό ἴσιο καλάμι, ποῦ μετροῦσε κι εὐθυγράμμιζε ὑποδειγματικά, σάν πρότυπο, λίθους καί ξύλα. Κατόπιν γραμματικούς κι ἄλλους κανόνες γνωρίσαμε, ὁ κανών τῶν βιβλίων τῆς Ἁγίας Γραφῆς γνωστός, ἀλλά ὁ κανών κι οἱ κανόνες ἔγιναν ρυθμιστές γιά τίς ἀνθρώπινες συμπεριφορές.

Τό Κανονικό Δίκαιο⁸⁷ καί τό Ἐκκλησιαστικό καλεῖται χρόνια, αἰώνες ὀλόκληρους νά μελετήσῃ καί νά περιλάβῃ σάν περιεχόμενό του συστηματικά ὅσα ἡ Ἁγία Γραφή, οἱ ἱεροί Κανόνες καθόρισαν, ἀλλά καί συνολικά τά τῆς ἱεῖρας Παραδόσεως προφορικά, μά πρωτίστως γραπτά κείμενα, ἀφορῶντα τήν ἐπιστήμη τοῦ Δικαίου στήν Ἐκκλησία.

Τό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο⁸⁸ ἐρευνά ἐπιπλέον τίς σχέσεις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας καί ὅλα τά σχετικά νομοκανονικά κείμενα, μέ τήν στενή καί εὐρύα ἔννοια, νόμους καί κανόνες.

Τέλος ἐπιγραμματικά νά ἀναφέρουμε ὅτι δύο κυρίως μεγάλες τάσεις παρατηροῦνται στούς εἰδικούς, γιατί ἡ μία ἐξ αὐτῶν θέλει τό Κανονικό Δίκαιο νά ἐντάσσεται σάν ὑποενότητα στό Ἐκκλησιαστικό Δίκαιο, σαφῶς προτάσσοντας τήν νομιμότητα τῆς κανονικότητας, κι ἡ δεύτερη ὑποστηρίζει ὅτι τό Κανονικό Δίκαιο προηγεῖται σέ σπουδαιότητα καί μέγεθος, ὅποτε τό ἐκκλησιαστικό ἀποτελεῖ μέρος του.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι πολλές φορές ἡ ἀσπρόμαυρη πραγματικότητα εἶναι τεχνητή, ἐποχές πού ἡ σύγκρουση μεταξύ νόμων καί κανόνων, ἐπιβεβαίωνε ἀνταγωνισμό μεταξύ Πολιτείας κι Ἐκκλησίας, συνέβαιναν τά παραπάνω. Σήμερα ἡ ἐπιστήμη προοδεύει μακριά ἀπό παρωχημένες πολεμικές πρακτικές, ὅποτε ἀντικειμενικά νόμοι καί κανόνες προσφέρονται πρὸς μελέτη συστηματικά καί δίκαια, καθῶς ἡ ἐλευθερία, ὁ σεβασμός, ἡ συνεργασία στίς σχέσεις Ἐκκλησίας Πολιτείας εὐνοοῦν τόν διάλογο τῆς εἰρηνικῆς συνύπαρξης, τῆς ἀρμονικῆς συμπόρευσης, τῆς καταλλαγῆς.

Λιγότερο ἐνδιαφέρει ἡ τεχνητή ἔνταξη τοῦ ἑνός τομέα τῆς ἐπιστήμης στόν ἄλλο καί περισσότερο ἡ ἔγκυρη γνώση, ἡ συστηματική της παρουσίαση, ἡ ἐλεύθερη πρόσβαση κι ἡ ἀπρόσκοπτη διδασκαλία της. Σχολιάζοντας περί φωτός, ὁ Πάπας Φραγκίσκος ἀνέφερε ὅτι τό σκοτάδι θά φύγει κι ἡ μέρα θά ἔρθῃ ὅταν θά εἴμαστε μέ τόν Κύριο⁸⁹, ὅποτε μπορούμε σχετικά περί δικαίου

87 Ροδόπουλου Π., Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου, 29.

88 Ὁ.π. 31.

89 "Il giorno arriverà quando saremo con il Signore" Omelia del Santo Padre Francesco, Basilica di San Pietro, Altare della Cattedra, Domenica 29-11-2020, Santa Messa con i nuovi Cardinali.

νά ποῦμε ὅτι τό ἄδικο θά τερματιστεῖ, τό δίκιο θά ἔρθει, θά ἐπικρατήσῃ δικαιοσύνη, ὅταν εἶμαστε μέ τόν Χριστό, τόν ἀληθινό ἥλιο τῆς δικαιοσύνης.

Ὑπενθυμίζω ἐκεῖνο πού ἔγραψε ὁ Ἅγιος Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος ὁ Πηγᾶς «Συμφιλιωθεῖτε, κατηλάγετε κι εἰρηνεύσατε γιά νά μήν κυριαρχήσῃ τό σκοτάδι, ἀντί τοῦ φωτός, μήν γίνεστε σκοτάδι ἀντί νά εἶστε τό φῶς, σέ καιρούς χαλεπούς καί περιστάσεις δύσκολες»⁹⁰.

2. Πηγές Κανονικοῦ Δικαίου

Γιά τήν μελέτη⁹¹ καί παρουσίαση τῶν Πηγῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου γίνονται διάφορες συστηματικά μεθοδολογικές σχετικά κατηγοριοποιήσεις.

Γιά παράδειγμα φέρω ἐκεῖνη τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Τυρολόης καί Σερεντίου κυροῦ Παντελεήμονος Ροδόπουλου, ἐπί πολλά ἔτη διαπρεπούς Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης. Διακρίνει⁹² τίς Κανονικές Πηγές σέ πέντε κατηγορίες: α) Θεμελιώδεις, δηλαδή Ἁγία Γραφή, Ἱερά Παράδοση, Ἀποστολικές Ἐκκλησιαστικές Διατάξεις, Ἱεροί Κανόνες, β) Συμπληρωματικές, δηλαδή Κανονικές Διατάξεις τῶν Πατριαρχικῶν Συνόδων καί ἔθιμα, γ) Βοηθητικές, δηλαδή ἐρμηνεῖες ἐπισήμων κανονολόγων, «Κλήσεις μητροπολιτῶν», Ρωμαϊκοῦς πολιτικούς νόμους περί ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, πηγές τοῦ Δικαίου κατά τήν Τουρκοκρατία, δ) Συλλογές, δηλαδή μέχρι τοῦ Διατάγματος τῶν Μεδιολάνων, ἀπό τοῦ 313 μέχρι τῆς ἐκδόσεως τῆς θεμελιώδους κανονικῆς συλλογῆς τοῦ 883, καί μέχρι τῆς Τουρκοκρατίας, καί ε) Νεώτεροι Καταστατικοί νόμοι τῶν τοπικῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν.

Τό Κανονικό Δίκαιο⁹³ σαφῶς κι ἔχει πηγές, πρωτίστως θεολογικές, ἀλλά καί νομοκανονικές ἢ παντοδαπές ἄλλες. Ἡ Ἁγία Γραφή, Παλαιά Διαθήκη

90 Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Γαβριήλ Σεβήρος (1541-1616) καί Μάξιμος Μαργούνιος (1549-1602), 21(2014) 148.

91 Βασικά γιά τήν ἀρχή τῆς σχετικῆς προσπάθειας προσλαμβάνονται κατά τήν ἀνάγνωση: Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηός τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἦτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροί καί Θεῖοι Κανόνες, ἐρμηνευόμενοι Ἀγαπίου ἱερομονάχου καί Νικοδήμου μοναχοῦ, Ἀθῆναι 2003. Ἰακώβου, Βακτηρία Ἀρχιερέων (1645), τ. Γ', Θεσσαλονίκη 2000. Γιάγκου Θ., Χριστοφόρου Προδρομίτη Κανονικόν, Θεσσαλονίκη 2009. Μενεβισόγλου Π., Τό Πηδάλιον καί ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων κατά τόν 18ον αἰῶνα, ΝΚΒ 22, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη 2008, τοῦ ἰδίου, Τό Σύνταγμα Ράλλη καί Ποτλῆ καί ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων κατά τόν 19ον καί 20όν αἰῶνα, ΝΚΒ 23, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη 2009.

92 Ροδόπουλου Π., Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου, 39-95.

93 Βλ. σχετ. Παπαθωμᾶ Γ., Μαθήματα Κανονικοῦ Δικαίου, τ. Α', Οἱ Κανονικές Πηγές (Μνημόνιο), Βελλᾶ Ἰωαννίνων 1995.

καί Καινή Διαθήκη, αποτέλεσαν κι εξακολουθούν νά αποτελοῦν ἀναμφισβήτητη κι ἄμεση πηγή. Γνωστό εἶναι ὅτι μεταξύ Καινῆς καί Παλαιᾶς Διαθήκης ὑπάρχουν μεγάλες διαφορές θεολογικές καί φυσικά διαφορετικές ἀπόψεις περὶ τοῦ Δικαίου.

Ἐν συντομίᾳ πολὺ στήν Παλαιά Διαθήκη ὁ Θεός τιμωρεῖ, ἐνῶ στήν Καινή συγχωρεῖ. Στήν Παλαιά ὁ Θεός ἔξω βγάζει ἀπό τόν Παράδεισο τόν Ἀδάμ καί τήν Εὐά, ἐνῶ στήν Καινή βάζει παγγενή τόν Ἀδάμ στά Δεξιά Του. Ἡ ἀντίληψη περὶ Δικαίου στήν Παλαιά εἶναι παιδαγωγική, ἀνθρωπομορφική, εἰσαγωγική, ἐνῶ στήν Καινή Διαθήκη γίνεται σωτηριολογική, σώζει «ἀδίκους» δικαίους καί ἀδίκους, ἀγίους καί ἁμαρτωλούς συγχωρεῖ καί βοηθᾷ ἀνεξαίρετως πάντας. Θυσιάζεται ὁ ἀναμάρτητος χάριν τῶν ἁμαρτωλῶν. Προέχει ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου κι ὄχι ἡ τήρηση τοῦ νόμου, πού προσαρμόζεται ἢ καί καταργεῖται χάριν κι ἐνός προσώπου.

Ὁ Β. Φειδᾶς παραθέτει πλούσια στοιχεῖα περὶ τῶν πηγῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ὅπως τήν Π. Διαθήκη⁹⁴, πού ἀναφέρεται χάριν παραδείγματος, ἀπέτελεσε τήν βάση γιά τίς περὶ γάμου διατάξεις, τά κωλύματα καί τούς βαθμούς συγγενείας⁹⁵. Ἄλλο παράδειγμα, ἡ ἀπαγόρευση χλευασμοῦ τῶν ἀναπήρων τοῦ νζ' Ἀποστολικοῦ κανόνου, προέρχεται ἀπό τήν Π. Διαθήκη⁹⁶.

Ἡ Ἱερά Παράδοση, τά ἔθιμα, οἱ ἱεροί Κανόνες, τά Κανονικά κείμενα, οἱ ἐρμηνεῖες τους, οἱ συλλογές τους, οἱ νομοκάνονες κλπ ἀποτελοῦν Πηγή τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Μεγάλη κι εὐρύτα ἡ ἱερά Παράδοση, κυρίως προφορική, μά καί γραπτή, γνωστή ἀπό στόμα σέ στόμα κι ἀπό τήν κατ' ἐπανάληψιν τήρησή της.

Ὁ Ν. Μίλας⁹⁷ στό ἐξαίρετο ἐγχειρίδιό του ἀναφέρει πηγές τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου τήν Ἁγία Γραφή, τήν Ἱερά Παράδοση, τήν ἐκκλησιαστική νομοθεσία, τό δίκαιο τῶν ἐθίμων, τούς πολιτικούς νόμους καί τό δίκαιο τῶν κανονολόγων.

94 Φειδᾶ Β., Ἱστορικοκανονικά καί ἐκκλησιολογικά προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 248-249. Καί γιά τήν Καινή Διαθήκη ὅ.π. 252-259.

95 Βλ. καν. κστ' καί νδ' τῆς Πενθέκτης καί κστ' καί πζ' τοῦ Μ. Βασιλείου.

96 Συγκεκριμένα Λευϊτ. 19,4. Περισσότερα καί λεπτομερή παραδείγματα βλ. Φειδᾶ Β., Ἱστορικοκανονικά καί ἐκκλησιολογικά προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 250-251.

97 Ὁ Ν. Μίλας, Ὁρθόδοξος Ἐπίσκοπος Ζάρας τῆς Δαλματικῆς, συνέγραψε ἐγχειρίδιό Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, πού ἐπάξια κατέστη περίφημο, γραμμένο βέβαια στά Γερμανικά, ἀλλά μεταφρασμένο ἑλληνιστί ὑπό τοῦ Δρ. Μελετίου Ἀποστολοπούλου, Πρωτοσυγκέλλου καί ἐφημερίου τῆς ἐν Βιέννῃ Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἁγίας Τριάδος. Κλασικός του τίτλος: Μίλας Ν., Τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, συναχθέν κατά τάς γενικᾶς ἐκκλησιαστικᾶς πηγᾶς καί κατά τούς ἐν ταῖς Αὐτοκεφάλαις Ἐκκλησιαίς ἰσχύοντας εἰδικούς νόμους, Ἀθῆναι 1906.

Νά σχολιάσω άμέσως ότι στην έκκλησιαστική νομοθεσία συμπεριλαμβάνεται κοσμική κυρίως, μά κι έκκλησιαστικής προελεύσεως παραγωγή, ποιότητας καί ποσότητας διαφόρου, μικρής, μεγάλης καί άνύπαρκτης, από τόπο σέ τόπο καί από μία χρονική περίοδο σέ άλλη.

Τό δίκαιο τών κανονολόγων είναι καθοριστικής σημασίας, γιατί δέν άφορά μόνον τήν έφαρμογή του δικαίου, μά πρωτίστως τήν κατανόηση του καί τήν έρμηνεία του, όποτε τά σχόλια τους καί οι έρμηνευτικές τους παρατηρήσεις ποικίλουν καί προσδίδουν ισχύ καταλυτική, καθώς εκείνοι έπεξηγούν τί έννοείται σέ κάθε περίπτωση, τί συνεπάγεται καί τί δέον γενέσθαι.

Έπίσης κάνει λόγο για έφαρμογή τών Πηγών του Δικαίου:

Α. Γενικές πηγές, α. θεμελιώδεις β. συμπληρωματικές καί γ. βοηθητικές πηγές Β. Ειδικές πηγές, άνά Έκκλησία, Συλλογές του Έκκλησιαστικού δικαίου, άνά περίοδο.

Η συστηματική παρουσίαση μέ τρόπο έπιστημονικό καί φυσικά έξ έπιδράσεως δυτικών σχολαστικών βιβλίων, τών πηγών του Δικαίου, άλλα καί συνολικά του Κανονικού Δικαίου της Όρθοδόξου Άνατολικής Έκκλησίας, άποφαίνεται χρήσιμη, ιδιαίτερα στό χθές, σήμερα όμως μπορεί νά χρησιμοποιηθεί «όρθοδοξότερη» προσέγγιση του γνωστικού αυτού άντικειμένου, σέ μεγάλο βαθμό, δηλαδή μπορεί νά γίνει σχετική κριτική έργασία. Άλλωστε κι οι δυτικοί θεολόγοι κάνουν σήμερα τήν αυτοκριτική τους καί γίνονται περισσότερο δίκαιοι στην παρουσίαση του δικαίου. Πολεμικές καί έμμονές άδικες του παρελθόντος εϋτυχώς μειώθηκαν καίρια.

Θυμήθηκα πολλές φορές, καθώς βιωματικά τό είδα, αυτό πού τραγούδησε ό μακαριστός Νίκος Ξυλούρης «όταν είπα τήν άλήθεια, όλοι οι δρόμοι κλείσανε», τό δίκαιο, όπως καί ή άλήθεια, δέν άρέσουν σέ πολλούς, σέ πολλές κοινωνίες διαχρονικά. Ό ιεροεξεταστής όταν έξετάζει τόν Δομήνικο Θεοτοκόπουλο του λέει «οί μορφές πού ζωγραφίζεις μου θυμίζουν ύπαρκτά πρόσωπα, πρόσεξε καλά»⁹⁸ κι όταν φεύγει ό Έλ Γκρέκο γλιτώνοντας τήν

98 Έπειδή «συμπτωματικά ή κατά σύμπτωση» ό Ίούδας του έμοιαζε τότε ή όμοιαζε σέ κάποιον άνθρωπο! Θυμήθηκα ξανά τό τέμπλο σέ κάποιον χωριό της λεβεντοτόκου, άγιοτόκου κι άγιογέννας Κρήτης, όπου τά πρόσωπα τών Άγίων, καθώς μου είπαν οι χωριανοί, είναι ύπαρκτά πρόσωπα, έπειδή ό άγιογράφος τά είχε σαν μοντέλα, όταν ζωγράφιζε κι άκόμη έν ζωή όρισμένοι έξ αυτών, μολοντί άλλοι απέθαναν. Πραγματικά αξιόλογη περίπτωση κι έλάχιστα γνωστή. Δέν θά τό ύποσχεθώ, άλλα μέ τήν πρώτη εϋκαιρία εϋελπιστώ νά παρουσιάσω φωτογραφίες τών ιερών εικόνων του έν λόγω τέμπλου καί τών ανθρώπων, παραθέτοντας καί τίς σχετικές χρονολογικές καί βιογραφικές λεπτομέρειες. Ό Νίκος Καζαντζάκης άπαντά στον κρατικό παράγοντα της Μόσχας, πού τόν άπειλησε μέ φοβερή κι άτιμωτική τιμωρία, εάν τολμήσει νά άμφισβητήσει τήν

πυρά, τόν συμβουλεύει «πρόσεξε μήν πείς ποτέ ὅλη τήν ἀλήθεια στούς ἀνθρώπους, δέν θά στό συγχωρέσουν ποτέ».

Ὁ ἀγώνας γιά δικαιοσύνη, ὁ ἀγώνας γιά τήν υπεράσπιση τῆς ἀλήθειας, υπῆρξε σκληρός σέ κάθε ἐποχή. Ὅσοι νομίζουν ὅτι μέ καλά λόγια, καλή διάθεση καί καλά ἐγώ ξέρω, ἀποκαθίσταται ἡ δικαιοσύνη ἢ λάμπει ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀπλά σέ ἄλλο κόσμο, φανταστικό καί κατάδικό τους. Ἀρκεῖ ἡ ἀνάγνωση τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὁ Ἰησοῦς συνεχῶς «παρεξηγεῖται» ἀπό τούς Φαρισαίους καί διώκεται ἀνελειπῶς. Θαύματα κάνει καί ζητᾶ σιωπή, διδάσκει παραβολικά, φεύγει διά τόν φόβο τους, τελικά σταυρώνεται μέ ἀπόφασή τους, νόμιμα καί «κανονικά». Δηλαδή ἡ σχέση τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου μέ τήν Καινή Διαθήκη στενή, ἀπλά ἄλλοι δέν διαβάζουν κι ἄλλοι δέν κατανοοῦν.

Ὁ Μελέτιος Σακελλαρόπουλος⁹⁹ ἐπεξηγεῖ τί ἐννοοῦμε μέ τόν ὄρο πηγές ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου: (α1) Τά ἔθιμα, ἀρχικά σάν γνώμη καί παραγγέλματα, πού ἐπικυρώθηκαν μέ τό χρόνο καί ἴσχυσαν σάν νόμοι, ἀλλά καί (α2) τούς νόμους καί τούς κανόνες, πού ἐκδόθηκαν ἀπό τήν ἐκκλησία, δηλαδή τήν ἐκκλησιαστική νομοθεσία. (β) Τήν πολιτική νομοθεσία, πού ἀφορᾷ ἐκκλησιαστικά ἀντικείμενα.

Κατατάσει τή μελέτη πηγῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου σέ: α) καθαρά ἐκκλησιαστικές πηγές, β) στίς ἐκ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας πηγές, καί γ) σέ συλλογές καί ἐρμηνείες τῶν πηγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου.

Στό Ἐκκλησιαστικό τό Δίκαιο διακρίνει τίς ἐν λόγῳ πηγές σέ τέσσαρες κατηγορίες: 1) Ἀπό ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας μέχρι τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, 2) ἀπό τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου μέχρι τοῦ σχίσματος, 3) ἀπό τοῦ σχίσματος μέχρι τῆς ἀλώσεως καί 4) ἀπό τῆς ἀλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Κατά τήν πρώτη ἐν λόγῳ περίοδο, δέν υπάρχουν νόμοι, ἀλλά ἡ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ἀπό τά ἔθιμα, πού πηγάζουν ἀπό τήν Ἁγία Γραφή καί τήν Ἱερά Παράδοση, τά συγγράμματα τῶν ἀποστολικῶν καί ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων. Οἱ Σύνοδοι ἐπιλύουν ζητήματα μέ σκοπό τήν διευκρίνιση ἀναφυόντων

ἐξουσία τοῦ ἀθέου καθεστώτος, λέγοντας ὅτι οἱ ψιθυριστές ἀπειλές κι οἱ νομοφανεῖς τιμωρίες εἶναι ἡ μόνη πειστική ἀπάντηση σέ ὅσα ἐκεῖνος ἐξέφρασε. Πόσες πράγματι μεγάλες δυσκολίες πέρασε, μάλιστα ἄδικα, ὁ μέγας τῆς Κρήτης Λογοτέχνης, υπερασπιζόμενος τό δικαίωμα στήν ἐλευθερία τοῦ λόγου καί τῆς τέχνης. Στό δικό μου νοῦ, συνειρμικά κατέφθασαν συναξάρια πρωτοχριστιανικῶν καί συγχρόνων ἀγίων καί δικαίων, πού ἀναπαύονται τελειωθέντες μαρτυρικά ἐν Χριστῷ.

99 Πηγές Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Σακελλαροπούλου Μ., Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον, ἐν Ἀθήναις 1898, 32.

ζητημάτων πίστης, βίου κι ευταξίας. Πηγές: α) Η Αγία Γραφή, με διευκρίνιση ότι εκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ισχύουν μόνο οἱ διατάξεις πού δέν ἀκυρώθηκαν μέ νόμους ἢ συνάδουν μέ τούς νεώτερους νόμους καί τίς ἐκκλησιαστικές διατάξεις β) Ἱερά Παράδοση, συγγράμματα κι ἐπιστολές Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, γ) Σύνοδοι τῶν πρώτων αἰώνων, Ἱεροσολύμων, ἐν Ἑλλάδι, Ἀφρικῇ καί ἀλλαχοῦ, δ) αἱ Ἀποστολικαί Διαταγαί, ε) Ἐπιτομή ὄρων τῶν ἀγίων ἀποστόλων, καί στ) Διδαχαί τῶν δώδεκα ἀποστόλων.

Κατά τήν δευτέρα περίοδο τά ἔθιμα γίνονται νόμοι, ἀκμάζουν μεγάλοι Πατέρες, καταπολεμοῦνται οἱ αἱρέσεις, γίνονται οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι¹⁰⁰, γιά θέματα πίστης, τά ὁποία καθορίζονται μέ δογματική ἀκρίβεια καί γιά ὑποθέσεις ζωῆς, τροποποίηση ἐθίμων καί γιά διοικητικά ζητήματα. Οἱ νόμοι ἐπικυρώνονται ἀπό τό κράτος καί λαμβάνουν εὐρύτερη ἰσχύ. Ἡ ἐν Τρούλῳ¹⁰¹ Σύνοδος παράγει μεγάλο νομοθετικό ἔργο. Ἐπίσης σέ τοπικό ἐπίπεδο οἱ τοπικές Σύνοδοι πολλά προσέφερον πρακτικά μάλιστα σέ νομοθετικές ἀνάγκες, πού ἄλλες ἐξ αὐτῶν παρέμειναν μέ τοπική ἰσχύ κι ἄλλες προσέλαβαν εὐρύτερο κύρος ἐπικυρωθέντες ὑπό Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ὅπως κι οἱ Κανόνες Πατέρων.

Πηγές ἐκ τῆς πολιτικῆς νομοθεσίας περιλαμβάνουν ὅσα οἱ αὐτοκράτορες νομοθέτησαν κι ἀφοροῦν ζητήματα ἐκκλησιαστικά. Ἀπό τόν Μέγα Κωνσταντῖνο κι ἐξῆς πολλοί αὐτοκράτορες ἐξέδωσαν διατάξεις περί ἐκκλησιαστικῶν ἀντικειμένων, σέ κώδικα. Ὁ Θεοδοσίος ὁ μικρός ἀνέθεσε σέ ἐπιτροπή νά συλλέξει ὅσους νόμους εἶχαν ἐκδόσει ἀπό ἐτῶν οἱ αὐτοκράτορες περί ἐκκλησιαστικῶν θεμάτων καί νά τούς συντάξει σέ κώδικα (Θεοδοσιανός κώδικας, ἔτους 438) μέ ἰσχύ σέ ὅλη τήν αὐτοκρατορία. Ὁ Ἰουστινιανός ἐπίσης ὄρισε ἐπιτροπές γιά νά συλλέξει μόνο τούς ἐν ἰσχύ νόμους, ἐξοβελίζοντας ὅσους ἀντιβαίνουν τήν τότε κείμενη νομοθεσία (Ιουστινιανός κώδικας, ἐτῶν 529 καί 534). Κυκλοφόρησαν ἐπίσης πολλοί Πανδέκται (ἔτος 533) περιλαμβάνοντας ἐρμηνεῖες καί γνῶμες προγενεστέρων νομομαθῶν καί νομοδιδασκάλων, ἀφαιρόντας τούς ἐν ἀχρησία νόμους καί καλύπτοντας τά νομικά κενά προσθέτοντας νέους. Ἐπιπλέον οἱ Εἰσηγήσεις, ἐγχειρίδια διδακτικά γιά τούς τότε νομομανθάνοντας. Περίφημες καί σπουδαῖες αἱ Νεαραί τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πού ἐκδίδονται μεταξύ τῶν ἐτῶν 535-565 τμηματικά. Γνωστή κι ἡ Ἐκλογή τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου καί τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, ὁ Πρόχειρος νόμος κι ἡ Ἀνακάθαρση, κι Ἐπαναγωγή εἰς τό Πρόχειρον.

Σημαντικά ἐπίσης κείμενα περιλαμβάνοντα νόμους, τά Βασιλικά¹⁰² τοῦ

100 Σακελλαροπούλου Μ., Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον, 35-37.

101 Λεπτομερῶς περί αὐτῆς ὁ.π..

Λέοντος τοῦ Σοφοῦ. Μάλιστα ὁ Βαλσαμῶν θεωρεῖ ἔγκυρα ἐκ τῆς νομοθεσίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ μόνον ὅσα περιελήφθησαν στά Βασιλικά.

Αἱ Νεαραί τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἀνήκουν στήν ὡς ἄνω (γ) περίοδο, ἀλλά γενικά στήν περίοδο μετά τήν ἄλωση δέν ἔχουμε νέα νομοθετική παραγωγή, ἀπουσιάζουν νέοι νόμοι καί διατάξεις, διότι δέν συγκροτήθηκαν Οἰκουμενικές Σύνοδοι. Οἱ Πατριαρχικές κι ἐνδημοῦσες Σύνοδοι τήν περίοδο αὐτή ἀπλά ἐρμηνεύουν νόμους καί κανόνες.

Κατά τήν (δ) περίοδο σημαντική θέση κατέχουν οἱ λεγόμενες αὐτοκέφαλες ἐκκλησίες μέ ὅλα τά σχετικά συνεπόμενα. Σύνοδοι ἀφοροῦν τά μυστηρία ἐξ ἀφορμῆς διαμάχης καθολικῶν καί προτεσταντῶν περί μυστηρίων, ὁ Κύριλλος Λούκαρις ὡς γνωστόν τήν περίοδο αὐτή βρίσκεται σέ δύσκολη θέση. Ἀρχή γίνεται τό ἔτος 1564 μέ τόν Πατριάρχη Ἱερεμία Β' τόν Τρανό καί κορυφώνεται ἐπί Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Διατηροῦσε ἀλληλογραφία μέ τούς Καλβινιστές θεολόγους τῆς μεταρρύθμισης καί μάλιστα τό 1631 δημοσιεύθηκε ἡ ὁμολογία μέ τό ὄνομά του, πλησιάζουσα τήν καλβινιστική διδασκαλία κι ἐξόργισε τούς Ἰησουίτες προξενόντας μεγάλες ταραχές στήν Ἀνατολή. Ὁ ἅγιος Κύριλλος Λούκαρις ἀρνήθηκε ἐπιμόνως τό γνήσιο τῆς ὁμολογίας. Ἐγιναν ἐξ ἀφορμῆς τῆς οἱ Σύνοδοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως τό ἔτος 1638 καί τό 1672, τοῦ Ἰασίου 1642, τῶν Ἱεροσολύμων 1672, κυρίως ἡ θεματολογία περί τῶν μυστηρίων.

Συλλογές καί ἐρμηνεῖες τῶν πηγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου. Κύριος σκοπός τῶν συλλογῶν νά διευκολύνουν τήν ἐφαρμογή τῆς νομοθεσίας, περιέχοντας καί νόμους καί κανόνες. Αὐτές οἱ συλλογές εἶναι¹⁰³: α) ἡ τῶν 60 κεφαλαίων ἔτους 535, β) τοῦ Ἰωάννου τοῦ Σχολαστικοῦ, δηλαδή Συναγωγή κανόνων 50 τίτλων καί Συναγωγή 87 κεφαλαίων, γ) τῶν 25 κεφαλαίων, δ) Νομοκάνων εἰς 50 τίτλους καί εἰς 14 τίτλους, ε) *Consitutionum Ecclesiasticorum ἢ collectio tripartita*, στ) Νομοκάνων τοῦ Φωτίου¹⁰⁴, ζ) Ἐπιτομαί ἢ Συνόψεις η) Νομοκάνων τοῦ Δοξαπατρῆ, θ) Συνοψιν τῶν Νόμων τοῦ Ψελλοῦ, ι) Νομομικόν τοῦ Ἀτταλειάτου, ια) Σύνοψις τοῦ Ἀρσενίου, ιβ) Νομοκάνονα τοῦ Μαλαξοῦ, ιγ) Κανονικόν Ἰωάννου τοῦ Νηστευτοῦ, ιδ) Ἐπιτομή Κανόνων κι ἡ Ἐξάβιβλος τοῦ Ἀρμενόπουλου, ιε) Σύνταγμα τοῦ Ματθαίου Βλάσταρη, ιστ) Πηδάλιον, τῶν Ἀγαπίου καί Νικοδήμου, ιζ) Σύνταγμα, τῶν Ράλλη καί Ποτλή¹⁰⁵.

Ἅποιος νά βρεῖ θέλει τίς πηγές τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ¹⁰⁶ Δικαίου καλό θα

102 Περισσότερα ὁ.π. 41.

103 Ὁ.π. 43-49.

104 Ὁ.π. 45-46.

105 Ὁ.π. 49.

106 Μνημονεύω στό σημεῖο, μολοντί στό II μέρος θά γίνει ἐκτενεστέρα ἀναφορά,

ἦταν νά ἀνατρέξει νά βρεῖ καί νά μελετήσῃ καλά τίς πηγές τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ἀλλά καί τίς πηγές τῶν νόμων, τοῦ κοσμικοῦ λεγομένου Δικαίου. Ἡ σύνθεση τῶν πηγῶν αὐτῶν, θά βοηθήσῃ ὀρθά στήν κατανόηση τῶν πηγῶν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, σήμερα σέ μεγάλο βαθμό.

3. Θεολογία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου

Πρὶν μερικά χρόνια, προσεκλήθην νά διδάξω στό Πανεπιστήμιο τῆς Ἀπουλίας, στό Μπάρι τῆς Ἰταλίας, στή Θεολογική Σχολή καί μετά χαρᾶς ἐτοίμασα τίς παραδόσεις μου. Ἦδη δίδασκα, πλέον ἐξαιτίας, στήν ἐν Ρωμῆ Σχολή Κανονικοῦ Δικαίου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Pontificio Istituto Orientale (περίφημο Πανεπιστήμιο τοῦ Βατικανοῦ) σέ μεταπτυχιακοὺς φοιτητᾶς διάφορα μαθήματα¹⁰⁷ κανονικοῦ περιεχομένου καί νομοκανονικοῦ ἐνδιαφέροντος.

Μέ προσοχή διαβάζοντας τό ἐπίσημο πρυτανικό ἔγγραφο τῆς ἐξόχως τιμητικῆς προσκλήσεώς μου, διεπίστωσα ὅτι ἀνετέθη μου σχετικό πρὸς τὴν δογματικὴ διδασκαλία μάθημα. Ἄνευ ἀπορίας ἢ σκέψη ἔτρεξε στοὺς κανονικοὺς ὅρους, δηλαδή σέ ὅσες ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων (ἢ τῶν ἐπικυρωμένων ἀπὸ αὐτές) ἀφοροῦν τὴν πίστη, τό δόγμα, τὴν θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας.

Μέ χαρά ἀντιλήφθηκα ὅτι ἀχανές τό πεδίο σέ ἔκταση καί ποιότητα, μέ παρθένους τόπους καί πολυδιαβασμένα σημεῖα, ἀλλὰ ἄλλωστε ἔγιναν, καθὼς ἡ ἱστορία ἀδιάψευστα περιγράφει πεδία θεολογικῶν μαχῶν, ἐστία διαμάχης¹⁰⁸ πολυετοῦς θεολογικῆς, ἀφορμὴ γιὰ διενέξεις, αἰτία ἐκκλησια-

μερικά ἀπὸ τὰ βασικὰ βιβλία Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, ὅπως Τζωρτζάτου Β., Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῶν Ὀρθοδόξων Πατριαρχείων μετὰ ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων, Θεσσαλονίκη 1972, τοῦ ἰδίου, Οἱ βασικοὶ θεσμοὶ διοικήσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετὰ ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως, Ἀθήναι 1974 καί Φειδά Β., Ἱεροὶ Κανόνες καί Καταστατικὴ Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1997.

107 Περὶ τῶν ὁποίων βλ. Ordo Pontificio Istituto Orientale, anni accademici 2009-2016.

108 Ἱστορικὴ καί καταγεγραμμένη γλαφυρὰ ἢ περιβόητη θεολογικὴ διαφορά κατὰ τό μεσαῖονα μεταξύ Μαξίμου τοῦ Μαργουίνου καί Γαβριήλ τοῦ Σεβήρου, ἀλλὰ καθόλου μόνη. Τραγικὸ, ἀλλὰ πραγματικὸ, στό παρελθόν πόσα σφάλματα ἔγιναν μέ κάλυμμα θρησκευτικὰ ζητήματα, πόσες ἐμφύλιες διαμάχες διαδραματίστηκαν μέ ἀνυπολόγιστες συνέπειες σέ προσωπικὸ, ἐκκλησιαστικὸ καί κοινωνικὸ ἐπίπεδο. Ἄλλωστε ἀδελφικός πόλεμος κάθε ταραχὴ μέσα στήν Μία Ἁγία Καθολικὴ καί Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία. Ἡ χριστιανοσύνη μία, ὅποτε ἐμφύλιος ὁ πόλεμος τοῦ παρελθόντος, ἢ ἀνθρωπότητα μία, ὅποτε ἀδελφικὸ τό αἷμα πού χύθηκε, κρίμα οἱ ζῶες πού χάθηκαν, οἱ ψυχές πού τραυματίστηκαν ἄδικα. Εὐτυχῶς ἡ εἰρήνη κι ὁ διάλογος κι ἡ συνεργασία σήμερα ἀντικατέστησαν τόσα ἄσχημα τοῦ παρελθόντος κι ἡ ἀλήθεια ἐπικράτησε, ἢ

στικῶν ταραχῶν καί κοινωνικοθεολογικῶν¹⁰⁹ συγκρούσεων, μά κι ἀντικείμενο πολιτικῶν¹¹⁰ πολεμικῶν περιπετειῶν.

Ἡ Θεολογία¹¹¹ τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου εἶναι καταλυτικῆς σημασίας γιά ὅποιο ἀποπειραθεῖ νά ἀσχοληθεῖ σοβαρά μέ τό Κανονικό Δίκαιο. Φυσιολογικά κυριαρχεῖ ἡ Θεολογία στό Κανονικό Δίκαιο. Ἡ Θεολογία ἀποτελεῖ πρῶτιστη σπουδή, ἀφετηρία καί τέρμα, γιά ὅσους θελήσουν νά προσεγγίσουν ἐπιμελῶς τό Κανονικό Δίκαιο, ἐπαναλαμβάνω μέ λόγια ἄλλα. Ἡ Θεολογία ἔτσι γίνεται λίαν καθοδηγητική καί καθοριστική διευκρίνιση γιά ὅσους μόνο δικανικά ἢ ἔστω καί νομοκανονικά βλέπουν μονομερῶς καί διαβάζουν μυωπικά ἢ ἔστω αὐτόνομα τούς ἱερούς Κανόνες καί συνολικά τήν νομοκανονική παραγωγή τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἡ Θεολογία¹¹² πρωτεύει, κυριαρχεῖ καί χρησιμοποιεῖ κάθε ἄλλη ἐπιστήμη, ὅποτε καί τήν Νομική, γιά νά ἐξυπηρετήσῃ ὅμως τόν δικό της σκοπό. Ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησιολογία ἀποτελεῖ τήν γενική βάση τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου. Ὁ σκοπός τῆς Ἐκκλησίας νά διευκρινίσω ἀμέσως σωτηριολογικός, γιατί καταστήσαμε καί στίς μέρες μας τίποτε πλέον αὐτονόητο νά μὴν εἶναι. Ἐπαναλαμβάνω ὁ σκοπός τῆς Ἐκκλησίας εἶναι νά σώσει τόν κόσμο, ὄχι καλύτερο νά τόν κάνει, οὔτε νά ἐξυπηρετήσῃ κρατικές ὑποθέσεις ἢ ἐθνικές ἀποστολές, μηδέ νά ὠφελήσῃ γιά μερικά χρόνια, ἀλλά νά σώσει τόν παραπεσόντα ἄνθρωπο, «πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι» (Τιμόθ. Α΄2,4).

Ὁ σκοπός τῆς Ἐκκλησίας¹¹³ καθορίζει καί τόν σκοπό τοῦ Κανονικοῦ Δι-

δικαιοσύνη ἔλαμψε, ἡ καταλλαγή κυριάρχησε, στήν ἀγαπητική πλέον θεανθρώπινη κοινωνία τῶν Ἐκκλησιῶν, τῶν λαῶν καί τῶν πολιτισμῶν. Βλ. Ἄρχμ. Νήφων Βασιλάκης, Gabriel Severos, metropolita di Filadelfia e Massimo Margunios, vescovo di Cithira. Vita, controversia teologica e particolarità canonica. AT 45 (2020) 121–156, τοῦ ἰδίου, Γαβριήλ Σεβήρος (1541-1616) καί Μάξιμος Μαργούνιος (1549-1602), AT 21 (2014) 105-152.

109 Βλ. περισσότερα τοῦ ἰδίου, Οἱ σχέσεις τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Β΄ τοῦ Τρανοῦ μέ τή Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία, AT 18 (2013) 191-216.

110 Γιά περισσότερα βλ. τοῦ ἰδίου, Ἡ ἐπικοινωνία τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β΄ τοῦ Τρανοῦ μέ τόν Προτεσταντικό Κόσμο, AT 19 (2013) 177-207.

111 Ἡ ἔρευνα τῆς θεολογίας τοῦ Δικαίου ἀποτελεῖ κλάδο τῆς Θεολογίας, ἀλλά ἔχει ἐπιστημολογικά σύνθετο περιεχόμενο, πού εἰδικά τό μελετάει ἡ «θεολογία τοῦ Δικαίου» ἢ ἡ «θεολογία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου». Βλ. ἰταλιστί τήν μελέτη Gherrì P., Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica, IC XLV, n.90 (2005) 720.

112 Βλ. Ροδόπουλου Π., Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου, 37

113 Γιά τόν σκοπό τῆς Ἐκκλησίας βλ. Ν. Μίλας, Τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, 1. Ἐφόσον ὁ κύριος σκοπός δέν ἐπιτευχθεῖ, τότε μάταια κάθε ἄλλη νομοκανονική ἐπιτυχία, ἀφοῦ σέ καμία περίπτωση δέν εἶναι αὐτο-

καίου, δηλαδή οφείλει νά εἶναι ὑπηρετικός της ὀρθόδοξης σωτηριολογίας. Ἐνας νομικός ἢ κάθε ἄνθρωπος χωρίς τήν ὀρθόδοξη πίστη, θά ἔδιδε μεγαλύτερη αὐτονομία στους ἱερούς Κανόνες Δικαίου, ἀλλά ἐνδεχομένως θά ἔθετε ἐπικίνδυνα σέ δεύτερη βάση τό θεολογικό τους ὑπόβαθρο, συγκεκριμένα τόν σωτηριολογικό τους προσανατολισμό¹¹⁴. Προέχει καί προτάσσεται ἡ σωτηρία κάθε νομοκανονικοῦ ἔξαναγκασμοῦ προελεύσεως ἐκ τοῦ γράμματος τοῦ Νόμου.

Ἐάν ὁ Χριστός δέν ἀναστήθηκε, ἡ πίστη μας εἶναι ματαῖα λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος¹¹⁵, πράγμα ἀδιάφορο ὅμως γιά κάποιο νομικό (ἀκόμη καί πιστό σήμερα), πού ἀμερόληπτα ἀντιλαμβάνεται τούς ἱερούς Κανόνες, καθόσον μένει πιστός στήν νομική τους μόνο πλευρά. Μολονότι καλοπροαίρετα ὁ νομικός, προσήλθε στόν Κύριο λέγων¹¹⁶ ποιά ἐντολή μεγάλη στό

σκοπός ἡ τήρηση τῶν ἱερῶν Κανόνων, παρά μόνο στό μέτρο πού συμβάλλουν ἐνεργά κι ἀποτελεσματικά στήν σωτηρία κάθε μέλους κι ὄλων μαζί, διότι ὁ Παράδεισος δέν εἶναι γεγονός ἀτομικό, μά κοινωνικό, ὅποτε ἐντός τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς κι Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

114 Σωτηριολογική θεώρηση δηλαδή τῆς Ἐκκλησίας ἐάν δέν κάνουμε, τότε ὑποβαθμιζόμαστε σέ μία κρατική ὑπηρεσία ἢ ἄλλον ἕνα δημόσιο ὀργανισμό, ὅπως ἡ ΔΕΗ, ὁ ΟΤΕ, τά ΕΛΤΑ, χωρίς ὅμως νά μπορούμε νά «στέλνουμε» πλέον τούς ἀνθρώπους στόν Παράδεισο, ἀλλά τούς καταδικάζουμε σέ μία ἐφήμερη κατά ὀφθαλμαπάτη εὐμερέουσα ἴσως κοινωνία, μόνο προσωρινά, ἐγκλωβισμένους ἔτσι καί τούς τρισευτυχισμένους στό παρόν μέ ὀρθή λογική, μά δίχως τελειωτική ἐλπίδα, χωρίς ἐσχατολογική προοπτική γιά τήν ζωή τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, κατεξοχίν γεγονός, τό μόνο σταθερό καί βέβαιο.

115 «εἰ δὲ Χριστός οὐκ ἐγήγερται, κενόν ἄρα τὸ κήρυγμα ἡμῶν, κενὴ δὲ καὶ ἡ πίστις ὑμῶν», Α΄ Κορινθ. 15, 14. Ὅσοι δέν πιστεύουν στήν Ἀνάσταση, τά χάνουν ὅλα σύμφωνα μέ τόν Ἀπόστολο τῶν Ἑθνῶν. Ὁ ἕνας μετά τόν Πρῶτον ἢ ὁ πρῶτος μετά τόν Ἐνα, βεβαιώνει γραπτῶς τούς Κορινθίους, ὅποτε κι ἐμᾶς, ὅτι χωρίς Ἀνάσταση ὅλα τά κηρύγματα καί κάθε πίστη κενά, ἄδεια. Ἡ Ἀνάσταση σάν γεγονός, πίστη, προσδοκία, φωτίζει καὶ σημασιοδοτεῖ τά πάντα. Ἄς ἀναρωτηθεῖ καθένας μας, ἐάν μέ τή ζωή καί ἔργα μας πιστεύουμε στήν ἐκ νεκρῶν τριήμερον ἔγερσιν τοῦ Χριστοῦ κι ἂν ἡ πίστη, ἡ προσδοκία αὐτή νοηματοδοτεῖ τήν ζωή μας συνολικά. Ἀναστάσιμα ψάλλομεν ἐν χαρᾷ τόν 67,2-4 ψαλμ. «Ἀναστήτω ὁ Θεός, καὶ διασκορπισθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ, καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ οἱ μισοῦντες αὐτον...καὶ οἱ δίκαιοι εὐφρανθήτωσαν». Ἡ χαρὰ τῆς βεβαίας Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ μας, παρέχει χαρὰ στους δικαίους, παρά τόν προσωρινό πόνο τοῦ σταυροῦ, ἀπό τά σκληρά καρφιά καί τά ἄτιμα ραπίσματα τῶν σταυρωτῶν, γιατί διασκορπίζει τούς ἀδικούς ἐχθρούς κι ἀπομακρύνει τό μίσος τους, παραμένοντας ἀληθῶς μόνον αἰωνία ἀγαλλίασις καί ἀτελεύτητος εὐφροσύνη, τῶν ἀγίων καί τῶν δικαίων. Αὕτη ἡ πίστη μᾶς ἔβαλε στήν Ἐκκλησία, μᾶς κρατᾷ στήν ἱερωσύνη, κι ὄχι ἡ φαρισαϊκὴ νοοτροπία, αὕτη ἡ πίστη τήν Οἰκουμένην ἐστήριξε.

116 «Διδάσκαλε, ποιά ἐντολή μεγάλη ἐν τῷ νόμῳ;», Ματθ. 22, 36.

νόμο κι ἐρώτησε¹¹⁷ Κύριε τί ποιήσας ζῶνι αἰώνια κληρονομήσω, ἐλυπήθη σφόδρα, ὅπως καί σήμερα ἀκόμη λυποῦν καί λυποῦνται σφόδρα ὅσοι μόνο νομικά βλέπουν τούς θείους καί ἱερούς Κανόνες, τίς ἐκκλησιαστικές Διατάξεις καί γενικότερα τό Κανονικό Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας μας.

Λυποῦμαι καθώς βλέπω καθημερινά τήν ὑποβάθμιση σχέσεων νομοκανονικῆς φύσεως, νά ἐκπίπτουν πολύ χαμηλά καί θά γίνω πολύ συγκεκριμένος μέ ἓνα ἀπλό παράδειγμα. Ἡ σχέση¹¹⁸ Ἐπισκόπου καί πρεσβυτέρων, ἀλλά καί κληρικῶν καί λαϊκῶν, δέν εἶναι ὑπηρεσιακή πρωτίστως, δέν ἐξυπηρετοῦμε θρησκευτικές ἀνάγκες, δέν εἶναι «ἐπαγγελματική» τόσο, δέν εἶναι κυρίως ἱεραρχική, ὅσο λειτουργική, προσωπική, θεανθρώπινη. Κανονικῶς εἴμαστε ἀδελφότητα κι ὄχι ἱεραρχημένη «ὑπηρεσία»¹¹⁹, πού ἐξυπηρετεῖ θρησκευτικές ἀνάγκες τῶν πιστῶν.

Ἡ χαρισματική πλευρά τοῦ χριστιανισμοῦ παραμερίστηκε λόγω τῶν σχισμάτων καί τῶν αἵρέσεων ἀπό τήν ἱεραρχική. Πολύ ὀρθά καί σοφά ἡ Ἐκκλησία μέ τίς Οἰκουμενικές καί τίς Τοπικές Συνόδους ἐνίσχυσε τό Ἐπισκοπικό

117 «Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, ἄρχων τις προσήλθε τῷ Ἰησοῦ λέγων· διδάσκαλε ἀγαθέ, τί ποιήσας ζῶνι αἰώνιον κληρονομήσω;», Λουκ. 18,18.

118 Θεωρῶ κατά πολύ ἐξαρτάται ἀπό τόν τρόπο ἐκλογῆς, τήν κανονικότητα καί τό ἄξιον τῆς ἐκλογῆς, διότι ἄτομα, πού προέκυψαν κατόπιν ἐπιβολῆς τους, δημιούργησαν πολλά, ἀμέτρητα προβλήματα εἰς ἑαυτούς καί πρὸς ἀλλήλους. Γιά τή σχέση πολιτείας καί ἐκκλησίας σχετικά πρὸς τήν ἐκλογή τῶν ἐπισκόπων βλ. Πουλίτσα Π., Σχέσις πολιτείας καί ἐκκλησίας ἰδίᾳ ἐπὶ ἐκλογῆς ἐπισκόπων, τεύχ. Α', ἐν Ἀθήναις 1946. Πρὸς ἀποφυγὴν παρεξηγήσεως, ἐπιπλέον δέ δι' ἐρμηνευτικὴν ἐπεξηγήσιν διὰ τόν φόβον τῶν ἀδιαβάστων, νά προσθέσω μίαν εἰσέτι βιβλιογραφικὴ παραπομπή, βλ. Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανός, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως: Ἡ ζωὴ καί τό συγγραφικὸ του ἔργο, ΑΤ 13 (2009) 130 κ.έ., ὅπου μεταξύ ἄλλων ὁ λόγος γιά τήν «μυσαρὰν συκοφαντίαν», πού ἐξύφανε ὁ Μητροπολίτης Θεολόγητος ἐναντίον τοῦ περίφημου Πατριάρχου Ἱερεμίας τοῦ Τρανοῦ, ἱστορικά ἀποδεδειγμένη, μέ συνέπειες νομοκανονικές κι ἐκκλησιαστικά τραγικές, «κι ἐνῶ ἀποδείχθηκε ἡ ἀθωότητα τοῦ Πατριάρχου στό δικαστήριον πού συγκλήθηκε γιά νά ἐκδικάσει τήν ὑπόθεση τοῦ Ἱερεμίας, οἱ πολέμοί του δέν ἔπαψαν νά δολοπλοκοῦν ἐναντίον του μέ κάθε λογῆς ραδιουργίες καί ποικίλες μηχανοραφίες».

119 Πόσο χαμηλά ρίχνει τό ἐπίπεδο αὐτῆς τῆς ὑπαρξιακῆς, ὄντολογικῆς καί μυστηριακῆς σχέσης, ὅποιος νομίζει καί διαδίδει τέτοια πράγματα. Ὑπάρχει πλαίσιο εὐτυχῶς, ἐργασιακῶν σχέσεων, νομικά κατοχυρωμένων, ἀλλά κυρίως ὑφίσταται μυστηριακὴ σχέση, Πατέρα καί παιδιῶν, κι ὄχι «ἄρχοντα» καί δούλων, οὔτε ἐργοδοτὴ καί ὑπαλλήλων μόνον. Τραγικὴ ὅποια ὅπου ἔκπτωσι. Ἐάν στίς μέρες μας ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἐρχόταν θά ἔβλεπε πολλά πράγματα περίεργα κι οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι πάλι θά ἔπρεπε νά ὀργώσουν τήν οἰκουμένη ἀντιμέτωποι αὐτῆ τῆ φορά ἴσως (δέν ἀποκλείεται ἀπόλυτα, ὑποθετικός ὁ λόγος, φανταστικὴ ἢ ὑπόθεσις), μέ ἀρρωστημένο εὐσεβισμό, φανατισμό, "ψυχιάτρους", ἀντιτρομοκρατικές, κυβερνήσεις, κλαμπς, κλπ..

ἀξίωμα καί τό Συνοδικό σύστημα καί λειτούργημα γιά καλό σκοπό. Τά χίλια¹²⁰ πρώτα χρόνια οί χριστιανοί ἐνωμένοι εἶχαν κοινούς ἱερούς Κανόνες. Ἀλλά στό διάβα τῶν αἰώνων πολλά ξεχάστηκαν, ἄλλα ἀτόνισαν, ἄλλοῦ ἐπικράτησε τό ἄδικο, οί βαπτισμένοι αἵρετικοί καί σχισματικοί συνέχισαν μέ ἄλλο ὄνομα τή ζωή καί τό ἔργο τους σέ ἀνατολή καί δύση, δημιουργώντας ἀσφυκτικό κλοιό γύρω ἀπ' ὅσους φιλήσυχα καί εἰρηνικά θέλησαν νά ζήσουν σέ ὅλη τήν οἰκουμένη.

Σέ μερικές περιπτώσεις, μάλιστα μετά τήν λήξη τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἐπικράτησαν ἢ ἐπιβίωσαν περιοδικά καί τοπικά ψέματα, τά διαπλεκόμενα τότε, οἱ ἰσχυροί κι ὄχι οἱ συνετοί. Αὐτό ἐπιβεβαιώνουν τά ἀμέτρητα ἱστορικά ἐκκλησιαστικά κείμενα, πού καυτηριάζουν τήν σιμωνία, πόσοι δέν ἐξαγόρασαν τήν ἐπισκοπική ἐξουσία, μέ βοήθεια ἢ παρεμβάσεις τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας κατά τρόπο ἀντικανονικό, ἀλλά καί πανεπίσημο, εἶναι πολύ τραγικό νά καταγραφεῖ¹²¹.

Ἄνθρωποι ἄσχετοι παντελῶς ἢ ἐξολοκλήρου μέ τήν θεολογία ἀνέλαβαν, εὐτυχῶς στό μακρινό παρελθόν καί σέ χῶρες μακρινές (π.χ. πρ. σοβιετ.), θεολογικές κι ἐκκλησιαστικές ἀποστολές, ἐπειδή ἦταν ἔμπιστοι σέ ἀνθρώπους τῆς ἐξουσίας καί χρίστηκαν αὐθαιρέτως εἰδικοί, πολύτιμοι, χρήσιμοι. Ἡ θεολογία κατέστη τότε τυπική ἐπιστήμη, ἀνιαρή σέ μερικούς ἐκεῖνα τά χρόνια, ἀναξιόπιστη στούς πιστούς (ἐπειδή ἤκμαζε ἡ προπαγάνδα τῆς ἀθεΐας), ἐπιπόλαια τήν σπούδασαν πολλοί, λίγοι τήν κατέλαβαν, λίγοι¹²² πραγματικά τήν ἀγάπησαν¹²³, τήν μελέτησαν καί τήν ἐξάσκησαν στή θεωρία

120 Γιά τό Κανονικό Δίκαιο τῶν Ἐκκλησιῶν στήν Ἀνατολή, κατά τήν πρώτη χιλιετία βλ. Salachas D., *Il Diritto canonico delle Chiese orientali nel primo millenio*, Roma 1997.

121 Ὁ Καίσαρας ἔδωσε τήν θέση του σέ ἄλλους ἄρχοντες κι ἡ συνέχεια γνωστή. Στή χώρα μας τά πράγματα πολύ καλύτερα τῆς γενικῆς παθολογικῆς καταστάσεως, πού ἔστω κι ἐλάχιστες περιπτώσεις δημιουργοῦν εὐρύτερα πρόβλημα, ὅποτε συγχωρέσατέ μου τις ἀληθινές περιπτώσεις, πού δέν ξεπερνοῦν ὅμως τήν κανονική πλειοψηφία τῆς τάξης, τῆς εἰρηνικῆς ἀρμονίας, τῆς ἀγαστῆς συνεργασίας, τοῦ ἐποικοδομητικοῦ διαλόγου. Σάν δείγματα μόνο, κανονικῆς παθολογίας τά ἀκόλουθα.

122 Ἐνθυμούμενος τήν μαρτυρία κάποιου εὐσεβοῦς ἀνθρώπου, προσεχῶς ἀφοῦ λάβω τήν «ἀδειά» του θά δώσω λεπτομερῶς πλήρη τήν ἐξιστόρησή του, καθώς βρέθηκε ὅπως τόσοι ἄλλοι νέοι, σέ περίοδο ἀπολυταρχίας, σέ σχολή βασιανιστῶν (περίοδος τῆς χούντας), ὅποτε κατά τό ξεκίνημα τῆς ἐκπαιδευσεῶς τους ἐρωτήθηκαν ἂν κάτι χρειάζονταν, κι ἐκεῖνος ἀνέφερε πῶς ἤθελε νά ἐξομολογηθεῖ, ὅποτε τοῦ ἔδειξαν τό ὑπόγειο, πού σάν τό κατέβηκε ἀντίκρισε τόν βούρδουλα κατάματα, τόν χτύπησαν νομίμως, ἀλύπητα, ἀξέχαστα, παραδειγματικά, μά ἄδικα. Σημάδια στό σῶμα ἐπιβεβαιώνουν ὅσα μέ ἐκδηλη συγκίνηση ἐξιστορεῖ, σημάδια στήν ψυχή καί τήν καρδιά του πολλά, ὑπαρκτά, μά ἀθέατα.

καί τήν πράξη. Ἀλλά καί στήν ἐποχή μας σχεδόν ὅλα μετροῦνται πλεόν μέ τό χρήμα¹²⁴ κι ἔτσι ἡ θεολογία δέν εἶναι προσοδοφόρα ὅσο τά ἄστρα, οἱ ἐμπορικές συναλλαγές, μαγικές πράξεις ἢ ἄλλες μηχανιστικές δραστηριότητες, πού εὐτυχῶς ξεφεύγουν τῆς παρούσης.

Νομικοί δίδαξαν καί καθόρισαν τό Κανονικό Δίκαιο χωρίς πολλοί ἐξ αὐτῶν νά γνωρίζουν τίποτα γιά θεολογία. Παράδειγμα μικρό φέρω, τήν περίπτωση παραπτώματος¹²⁵ κληρικοῦ, τί ξέρει ὁ νομικός (ἀλλά καί πόσοι

123 Ὁ λόγος γενικός, ὁπότε τήν περίοδο τῆς κομμουνιστικῆς ἀθεΐας στή σοβιετική ἔνωση, τραγικά τά πράγματα. Βιοποριστική καί τετριμμένη ἡ χρήση της, φθηνά τά ἐγχειρίδιά της, τί κι ἄν πολυτελεῖς οἱ ἐκδόσεις της ἐνίστε. Ἀλλά ὄχι στήν πλειοψηφία, παρεκτῶς ὀρισμένων λυπηρῶν ἐξαιρέσεων. Κι ὅμως ἡ Θεολογία, τέχνη τῶν τεχνῶν καί ἐπιστήμη τῶν ἐπιστημῶν, τότε καί σήμερα, ἄν καί δέν τήν λαμβάνουν σοβαρά ὑπ' ὄψιν, ἀφοῦ μεγαλύτεροι θεολόγοι καλοῦνται ἄτομα τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἐχόντων τήν ἐξουσία, κι ὄχι ἐνδεχομένως οἱ κατέχοντες, γνωρίζοντες, καλλιεργοῦντες τήν θεολογία σάν ἐπιστήμη, σάν ζωή, ὡς κανόνες καί σάν χάρισμα. Τό κριτήριο ὅλων μας ἀπέναντι στίς τέχνες δέν εἶναι ἴδια, οὔτε καί γιά τίς ἐπιστήμες οἱ γνώσεις ὅλων μας ἴδιες, ἀλλά ποικίλουν.

124 Ἀρχ. Νήφων Βασιλάκης, Στα καλύτερα, κανονικά σκιρτήματα χαράς χαριτωμένα, 37 «πλούτιζε τρώγοντας ζωές αθῶων. Πλούτιζε μα δε χόρταινε ποτέ. Μάζευε μάζευε, αποθήκευε, μα χωρίς να χορτάσει...». Ἡ τραγικότητα τοῦ χρήματος, ἡ ἀκορεστη συνεχῆς ἀπληστη δίψα γιά περισσότερα, ὁ ἀδίκος τρόπος καί τό δραματικό τέρμα, ὅσων μάταια συλλέγονται... Βλ. τοῦ ἰδίου, Περί τῶν ταλάντων Ζ' Κανόνες, ΑΤ 29 (2016) 204, «Τά λεπτά ἐπομένως γιά τά ὁποῖα γίνονται πόλεμοι, γάμοι, συμπεθεριά καί συντεκνιές, ἀπάτες, ἐγκλήματα, ἀλλά καί τραπέζια, ἀγοράζονται καί πωλοῦνται πράγματι πόσα καί πόσα, ἀγάπες, φιλίες, σχέσεις ποικίλου βάθους, πλάτους, μήκους, ἀλλά καί πόσα...». Κι ὅσοι, τό τραγικότερο «ἐξειδικεύονται» στήν θεολογία ἐπί σοβιετικῆς ἐνώσεως (κι ἄλλοῦ ἐνδεχομένως ἄλλοτε), τό κάνουν ὄχι ἀπό πόθο, μηδέ ἀπό μεράκι μερικοί τουλάχιστον, ἀλλά προκειμένου νά πετύχουν τίς προβλεπόμενες κοσμικές ἀξιολογήσεις καί νά λάβουν πρακτικά χρήματα, ὑλικά ἀγαθά, παραπάνω ἢ ἐνδεχομένως καί προαγωγές στά ὑψηλότερα τοῦ συστήματος ἐξουσίας καί τά τῆς Ἐκκλησίας δώματα. Γνωρίζουν πῶς τότε ἐκεῖ, ἄλλα προσόντα προσημετροῦνται καλύτερα, ὅπως ἡ βούληση τῆς ἐξουσίας, δίκαιο τοῦ ἰσχυροῦ, ἡ σιμωνία στό παρελθόν, σχέσεις διαπροσωπικές, γνωριμίες, συμπάθειες καί ψυχοπαθολογικές ἀντιπάθειες, δῶρα, τά σιγολεγόμενα κλπ.. Ἀλλά ὄχι πάντοτε, εὐτυχῶς μόνο σέ λίγες ἐξαιρέσεις, στό χρόνο καί στό χώρο, πού σάν παθολογία νομοκανονική, ἐμφαντικά τίς ἀναφέρουμε, καθῶς σήμερα πλεόν παντελῶς ἐξέλειψε. Κυρία ἡ οἰκονομία δυστυχῶς σέ κάποιες περιπτώσεις καί ἀκολουθεῖ πίσω ἡ Θεολογία ὑπηρετώντάς την, τί κρίμα! Λάθος, ἡ Θεολογία προηγεῖται πάντοτε καί σέ σπουδαιότητα καί προτεραιότητα, ὅπως καί τό Δίκαιο.

125 Ἀναλυτικά, μέ θεολογικά κριτήρια τά περί παραπτωμάτων καί περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀντιμετωπίσεως τους μυστηριακά, βλ. Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς τό Μυστήριον τῆς ἱεραῆς ἐξομολογήσεως (Μέρος Β'), ΑΤ 20 (2014) 185-219.

ἄλλοι καὶ θεολόγοι ἐνδεχομένως ἐάν ἀδιάβαστοι ἢ ἄπειροι μένουν) γιὰ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἐξ ἐπόψεως θεολογικῆς, γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, γιὰ τὴν θεολογία τῶν Πατέρων, πού καθόρισαν τοὺς ἱερούς Κανόνες, ἀπὸ Ἐκκλησιολογία¹²⁶ τί γνωρίζουν ἢ ἀπὸ Σωτηριολογία, ἀπὸ θεολογικὴ Ἀνθρωπολογία, ὅποτε δικανικά καὶ μόνον θεωροῦν τὴν περίπτωσι, χωρὶς στό παραμικρὸ νὰ ὑποψιάζονται γιὰ τόσα καίρια θεολογικὰ ζητήματα, χάριν τῶν ὁποίων ἔγιναν συγκρούσεις¹²⁷ αἱματηρές καὶ διαμάχες πολυχρόνιες, προκειμένου νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ θεολογικὴ ἀλήθεια¹²⁸.

Κι εὐτυχῶς οἱ νομικοὶ εἶναι ἔξυπνοι ἄνθρωποι, ἐργατικοί, συνεννοήσιμοι, γιὰτὶ ἐάν λάβουμε ὑπόψιν μᾶς ἄλλα πρόσωπα¹²⁹, παντελῶς ἀκατάλληλα, τότε καλύτερα νὰ σιωπήσουμε ἢ μᾶλλον δράσῃ ὅλοι μαζί νὰ ἀναλάβουμε, νομίμως καὶ κανονικῶς, σχετικὰ πρὸς τερματισμὸν ἀδικίας. Ἡ Α.Α. ὁ Πάπας Φραγκίσκος, πέρυσι στό Χριστουγεννιάτικο μήνυμά του, ἐξέφρασε ἐλπιδοφόρες εὐχές γιὰ ἐπανόρθωσι τῶν ἀδικιῶν, κάλεσε τὸν κόσμον νὰ ἐπιστρέψῃ στό φῶς, διώχνοντας τὸ σκοτάδι ἀπὸ τίς καρδιές τῶν ἀνθρώπων, πού ὀδηγεῖ σὲ θρησκευτικὴς διώξεις καὶ τὴν κοινωνικὴ ἀδικία.

Τὸ Κανονικὸ Δίκαιο ὑφίσταται γιὰ χάρι μᾶς κι ὄχι τανάπαλιν. Προηγεῖται χρονικά καὶ σέ σπουδαιότητα ἡ Ἐκκλησία κι ἐμεῖς ἕκαστος προσωπικά.

126 Μελέτη ἀπαιτεῖται κι ἀξιόλογα βιβλία ἔχουν ἐκδοθεῖ πολλά, δύο ἐξ αὐτῶν ἀμέσως ἀναφέρω. Τὴν προσπάθεια τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας γιὰ ἀνανέωσι στὴν Ἐκκλησιολογία της: «Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία με τὴ Β' Σύνοδο τοῦ Βατικανοῦ προσπάθησε νὰ ἀνανεώσῃ τὴν ἐκκλησιολογία της, ὥστε νὰ μπορέσῃ νὰ ἀναποκριθεῖ στις ἀνάγκες τῆς ἐκκοσμηκευμένης κοινωνίας καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν αὐτονομία της στο πλαίσιο τοῦ σύγχρονου κοσμικοῦ κράτους. Ἡ ἀνανέωσι αὐτὴ ἀποτυπώνεται σὲ μεγάλο βαθμὸ στον ἰσχύοντα Κώδικα Κανονικοῦ Δικαίου», Μαγγιώρος Ν., Τὸ περιουσιακὸ Δίκαιο τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 2017. Ἐπίσης ὑποσημειῶν ἀμέσως καὶ παραπέμπω στὴν ἀνάγνωσι ὅλου ἀνεξαίρετως τοῦ ἐξαιρετικοῦ, μεγάλου καὶ σπουδαίου ἐπιστημονικοῦ, διεθνῶς ἀναγνωρισμένου, θεολογικοῦ ἔργου, πού συνολικά μᾶς παρέδωσε ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Γέρων Περγάμου κ. Ἰωάννης, μᾶ καὶ τὸ συγκεκριμένο: Ζηζιούλα Ἰ., Ὁ Συνοδικὸς θεσμός: Ἱστορικά, ἐκκλησιολογικὰ καὶ κανονικὰ προβλήματα, ἐν Τιμητικὸν ἀφιέρωμα εἰς τὸν Μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβαν, Ἀθήναι, 1980.

127 Στίς ὁποῖες ἀντικειμενικά καταλυτικὸ καὶ ἐπιβεβαιωμένα κατευναστικὸ ρόλο, πρωταγωνιστικὸ ἰδιαίτερα, διεδραμάτισαν σπουδαῖες προσωπικότητες κατὰ τὸ μεσαίωνα κατὰ κόρον, ὅπως ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰερεμίας ὁ Τρανός, βλ. Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Ἰερεμίας Β' ὁ Τρανός, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ζῶη καὶ τὸ συγγραφικὸ του ἔργο, ΑΤ 13 (2009) 119-144.

128 Τὸ Κανονικὸ Δίκαιο σάν θεολογικὴ πραγματικότητα, μεταφέρει τὴν δογματικὴ ἀλήθεια. Corecco E., Valore dell' atto "contra legem", IC 15 (1975) ν.30, p.241.

129 Πρὸς ἀποφυγὴν διενέξεων ἐκ τῆς παρερμηνευτικῆς ταυτίσεώς τους μὲ σύγχρονα πρόσωπα, βλ. ὅσα ἔζησε κι ἀντιμετώπισε ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἰερεμίας Β' ὁ Τρανός, ὑποσημ. 127.

Ἐγραφε σχετικά ὁ μακαριστός μέγας μας καθηγητής Νίκος Ματσούκας ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία δέν ἔχει κανένα Κανονικό Δίκαιο, ἀλλά μονάχα κανόνες πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καί ἰατρεῖα παθῶν¹³⁰. Ὑπογράμμισε δηλαδή ὅτι ὑπάρχουν οἱ ἱεροὶ Κανόνες γιὰ θεραπεία καί ἰατρεῖα, ξεκάθαρα θεραπευτικός καί ἰαματικός ὁ χαρακτήρας τους κι ὄχι δικανικός.

Θεολογικά οἱ ἱεροὶ Κανόνες δέν ἐξυπηρετοῦσαν, διευκρινίζεται μέ σαφήνεια, καμία ἀνάγκη τιμωρίας, καταστολῆς, τάξεως, ἐκδικήσεως κ.λπ., ἀλλά εἶχαν θετική συμβολή καί μόνον βοηθητική, εὐεργετική. Καμία ἀπόλυτη ἀξία δέν ἔχει τὸ Κανονικό Δίκαιο, ἀφοῦ δέν εἶναι ἄλλο «Σάββατο», πού ἀπαιτεῖ κατά γράμμα τήρηση, ἀλλά ὑπηρετεῖ ἐμᾶς καί τὸ συμφέρον μας, τίς ἀνάγκες μας, τὰ πάθη καί τὰ λάθη μας, γιατί εἶναι θεραπευτικοὶ οἱ ἱεροὶ Κανόνες, συνεχῶς καί συνεπῶς ἐπαναλαμβάνεται, κι ἐπ' οὐδενὶ ἐκδικητικοί, παραμένουν σταθερὰ ἰαματικοὶ κι ὄχι καταστροφικοί.

Ἀκούω πολλοὺς εὐσεβοφανεῖς μέ τί μίσος μιλοῦν γιὰ τὴν ἁμαρτία καί τρομάζω γιὰ τὴν κακία πού ἐκφράζουν, φοβερό ἐάν ζοῦσαν τὴν ἐποχὴ τῆς ἱεῤᾤς ἐξέτασης, πόσους θά συκοφαντοῦσαν σάν μάγισσες, γιὰ νά τοὺς δοῦν νά καίγονται καί νά μυρίσουν τὴν καμμένη σάρκα τους, διότι δέν χορταίνουν νά τοὺς βλέπουν μεταφορικά νά καίγονται ὅσους κατασυκοφαντοῦν κατά συρροή κι ἐξακολούθηση καί συνεχίζουν νά ἐφευρίσκουν δόλια ψέματα καί φανταστικές κατηγορίες ἄδικα καί μισητά. Φοβερό, διαβολικό, ἀπάνθρωπο κι ὄχι ἀπλᾶ ἀντιχριστιανικό¹³¹.

130 Ματσούκα Ν., Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Β', 410.

131 «Ζήτησε κατά τὴν ἐν λόγῳ ὁμιλία του, ἀπὸ τὸν Ἀστυνομό αὐτολεξεί: «νά ἐφαρμόσης αὐστηρῶς τὸν Νέον Νόμον, ξύλον ἀδυσώπητον, ἀμειλίκτως, μέχρι θανάτου, οὐδεμία φιλανθρωπία, οὐδεμία εὐσπλαχνία, οὐδεμία συγκατάβασις εἰς τὰ ἀνθρωπόμορφα τέρατα», Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περὶ σολοικισμῶν: «Νομοκανονικά ὀλισθήματα, ἀπάντησις εἰς ἐπίκρισιν...», ΑΤ 44 (2020) 373. Νά σπουδάσει κάποιος τὸ Δίκαιο καί μάλιστα τὸ Κανονικό δέν εἶναι ἀπλή ὑπόθεση, ὄχι τάχα γιατί πολλὰ θά πρέπει νά διαβάσει, οὔτε μόνο ἐπειδὴ λένε κυριαρχεῖ τὸ ἄδικο γενικά, διαχρονικά ἢ ἀνομία ἐπικρατεῖ, ἀλλά ἐπιπλέον διότι ἡ εὐθύνη μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς γνώσης, σέ ὅποιο βαθμὸ καί βάθος τῶν κανόνων Δικαίου, εἶναι μεγάλη, δυσβάσταχτη σέ ὅσους ὑπεύθυνα καί συνειδητὰ θελήσουν νά τὴν ὑπηρετήσουν τίμια, χωρὶς νά τὴν ἀδικήσουν. Πολλοὶ νόμιζα θά ἔμεναν ἀτιμώρητοι, ὅσοι ἀπὸ ὑπερβάλλοντα ζῆλο, ἐμπαθῶς κι ἀρρωστημένα θά ἔλεγα εὐθέως, ἔκαναν μεγάλα ἐγκλήματα, ἀσυγχώρητο κακό, στήν προσπάθειά τους δῆθεν τὸ καλὸ νά προασπίσουν καί τιμώρησαν, ἔβλαψαν, πλήγωσαν, κατέστρεψαν καί ζημίωσαν ἀνεπανόρθωτα, συγχωρητέα καί δυσυγχώρητα. Ὅταν σπουδάξα στή Ρώμη, ἔλεγα πολλάκις μέ φυσικό καί ζωντανό νεανικό αὐθορμητισμὸ ὅτι σπουδάζουμε κάτι ἀνύπαρκτο, δέν ὑπάρχει δίκαιο, ἀφοῦ ἀντικειμενικά ὑπερισχύει τὸ δίκιο τοῦ ἰσχυροῦ διαπιστώνουμε, ὅποτε ἄδικα ὅσα μανθάνουμε μέ κόπους καί θυσίες, τουλάχιστον στοὺς χώρους ἐμπειρίας μας. Εὐχαριστῶ τὸ Θεό, γιατί μοῦ ἀπήντησε μέ

Ἡ λιπαρή γνώση τοῦ Δικαίου δέν εἶναι ἀπλή ὑπόθεση, προϋποθέτει ἀριθμό γνώσης ἐπιστημονικῆς¹³², φιλοσοφικῆς, νομικῆς, τῶν δέ ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας μας γνώση, ἐμπειρία, θεωρία καί βίωμα, ἀπαιτεῖται πρωτίστως καί χρειάζεται πραγματικά γνώση θεολογική κι ἐκκλησιαστική γνώση! Δέν εἶναι ἀπλή ὑπόθεση! Δέν πρόκειται γιά ξηρή τετριμμένη γνώση! Μόνος δίκαιος τελικά, ὁ Θεός! Καί πάλι τόν Υἱό Του τόν Μονογενῆ ἔδωσε λύτρο ἀντί πολλῶν! Καί πάλιν βρέχει ἐπί δικαίους καί ἀδίκους! Καί πάλιν χαρίζει τό μόσχο τό σιτευτό στόν ἄσωτο Υἱό!

Ὅποτε τό δίκαιο στήν θεολογία περιπλέκεται λογικά καί ἠθικά¹³³, μόνο ἡ γνώση δέν ἀρκεῖ, ἐνῶ μόνο μέ ἓνα τρόπο ξεμπλέκεται ὀριστικά, μέ τήν ἀληθινή πίστη καί τήν ἐλεύθερη, ἀνιδιοτελῆ ἀγιασμένη ἀγάπη! Ἡ ἀγάπη ἔξω βάλει τό φόβο τῆς κολάσεως, διαλύει τά φρικτά δικαστήρια τῶν τελωνίων, ξεσκίζοντας ὀριστικά τό σατανικό χειρόγραφο τῆς ἀμαρτίας. Μέ τήν βιαῖα πνοή διαλύει τήν ἀπάτη, τό ψέδος, τίς ἀμαρτίες, πατώντας θανάτω τόν θάνατο καί τίς διαβολικές συκοφαντίες ἢ καί συγχωρώντας, δηλαδή ξεχνώντας 77 φορές τίς ὅποιες ἀμαρτίες, πού τά σάρκα φοροῦντα καί τόν κόσμο οἰκοῦντα, χρηστά παιδιά τοῦ Ἐνός Παντοκράτορος Θεοῦ κάνουν λόγῳ, ἔργῳ ἢ διανοίῳ.

Τό Δίκαιο θεωροῦν πολλοί συνδέεται μέ τή αὐστηρότητα! Ἄλλοι πάλι μέ τήν ἐπιείκεια! Ἐγώ λέω μέ τήν ἀλήθεια πρέπει νά συνδέεται, μέ τό φῶς, μέ τή δικαιοσύνη, μέ τή ζωή καί τά ἔργα μας. Θέμα γενικῆς αὐστηρότητας ἢ ἐπιείκειας δέν τίθεται. Ἡ ἀσπρόμαυρη πραγματικότητα ἀφορᾷ ἴσως τά ζῶα μόνο ἢ ὀρισμένα ἐξ αὐτῶν! Οἱ ἄνθρωποι ἀδικοῦμε ἑαυτούς, ἀλλήλους καί τήν ὡραία πραγματικότητα, ἐφόσον μαυρόασπρα¹³⁴ τά βλέπουμε ὅλα! Ἐχω

σύνεση ὁ ἀείμνηστος π. Λουδοβίκος Πίχλερ s.j.: Ἀγαπητέ μου, σινιόρ Γκρέκο, τό δίκαιο θέλημα τοῦ Θεοῦ πάντοτε γίνεται κι ἐπειδή δέν βλέπουμε ἐνίοτε ἢ δέν ἀντιλαμβανόμαστε ἀμέσως τήν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, δέ σημαίνει ὅτι ἀπουσιάζει, θά ἴρθῃ καί αὐτή ἐπικρατεῖ πάντοτε, περίμενε λίγο καί θά δεῖς, κοίτα προσεκτικά καί θά καταλάβεις τό δίκιο νικά πάντα! -Κι ὅλα τά κακά σκορπᾷ κι ἀποκαθιστᾷ τίς ἀδικίες, προσέθεσα μέ ἀξέχαστη ἀνακούφιση καί βεβαιότητα ἐλπίδας.

132 Διαφωτιστικές γνώσεις γιά τήν θεολογία καί διδασκαλίας περί μυστηρίων στούς κώδικες τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, λατινικό κι ἀνατολικό, βλ. Salachas D., *Teologia e disciplina dei sacramenti nei codici latino e orientale*, Roma 1999.

133 Τό Κανονικό Δίκαιο κι ἡ ἠθική δέν εἶναι ἔννοιες χωριστές, ἀλλά ἀντιθέτως συνδέονται ἄμεσα καί ζωτικά. Gherri P., *Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica*, IC XLV, n.90 (2005) 712.

134 Καθόσον τά μαῦρα ρούχα (πένθους), μεταφράζονται σέ μαῦρα λόγια (κακά μαντάτα) κι αὐτά πάλι δρόμον ποιοῦντα μαυρίζουν καρδιές, ψυχές, ζωές, τόν κόσμον ὅλο! Ἡ μοναδικότητα τῆς ζωῆς μας δέν ἐπιτρέπει μακρά μαυρίλα, ἄλλωστε ἡ Ἀνά-

ἀκράδαντη τὴν πεποίθηση ὅτι τὸ Δίκαιο συνδέεται καὶ μὲ τὴν γνώση καὶ ἀποκτᾶται μὲ κόπους, χρήζει χρόνου μαθητείας, ἀγωγῆς καὶ παιδείας κι ὄχι αὐθαίρετες ἀμπελοφιλοσοφίες. Οἱ τῆς μοδός «νεόσοφοι»¹³⁵ καλὸ εἶναι νὰ μελετοῦν καὶ νὰ διαβάσουν κι ὄχι νὰ ἰσχυρίζονται ὅτι σκεύτηκαν, ποιὸς ξέρει ὑπὸ ποιὲς συνθήκες.

Ἐάν κατὰ τύχη¹³⁶ κάποιος νομικός διάβαζε ὅλα αὐτά, θὰ τρώμαζε, δέν θὰ συνέχιζε. Γιατί γιὰ τὴν νομικὴ λογικὴ, ἡ θεολογία εἶναι ξένη ὄντολογικά. Οἱ νομικοὶ ὀρθῶς μαθαίνουν μόνο ψυχρολογικά νὰ ἀντιλαμβάνονται πρόσωπα καὶ πράγματα, μόνο μὲ τὸ μυαλὸ νὰ βλέπουν, μὲ λογικὴ νὰ ἀντιμετωπίζουν τὰ ζητήματα, τὸ συμφέρον ἐπαγγελματικά νὰ συνυπολογίζεται (δικηγορικά) κι ὀρθὰ πράττουν. Ἀλλὰ θὰ ἔλεγε κάποιος, μποροῦσαν κατὰ τὸ κοινὸ ἄσμα νὰ ἔβαζαν καὶ λίγη καθαρὴ καρδιά, θεολογικά ἀπαραίτητο, δηλαδή μὲ ἀγάπη νὰ ἔβλεπαν στό ἐξῆς ἔστω μερικά, λίγα, ὀρισμένα τουλάχιστον πρόσωπα καὶ πράγματα, στό μέτρο φυσικά τῆς νομιμότητος καὶ τῆς κανονικότητος καὶ βέβαια τὸ κάνουν.

Ἡ σύνδεση τοῦ Δικαίου μὲ τὴν θεολογία, μὲ τὴν Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, συμπεραίνουμε εἶναι ἀπαραίτητη! Ἐάν λάβουμε ὑπόψιν μᾶς ὅτι δέν ἀρκεῖ μόνο τὸ κείμενο τῶν ἐν λόγῳ πηγῶν¹³⁷, ἀλλὰ κι ἡ ἑρμηνεία¹³⁸ τους, μάλιστα ἡ ὀρθή, ἡ ὀρθόδοξη, βλέπουμε κατὰματα τὸ εὖρος καὶ τὴ φυσικὴ δυσκολία τοῦ ἐγχειρήματος! Πόσοι διαχρονικά μέχρι καὶ σήμερα ἔσφαλαν στὴν μετάφραση, τὴν ἑρμηνεία¹³⁹, τὸν σχολιασμό, τὴν ἐφαρμογὴ τῶν θείων

σταση ὀρθοδόξως ξεκινᾶ μὲ τὴν εἰς Ἄδου κάθοδον, ὅποτε ὁ,που Χριστός, ἐκεῖ κι ἡ Ἀνάσταση, ἐκεῖ τὸ δίκαιο, ἐμεῖς κι ἡ Ἐκκλησία!

135 Θὰ προσέθετα οἱ ἀναξιολόγητοι, ἀλλὰ δέν τὸ ἐπιχειρῶ, διότι ἡ ἀδικὴ ἀξιολόγηση χειρότερη τῆς ἀνύπαρκτης τυγχάνει, λέγεται καὶ δικαίως νὰ λέγεται.

136 Κι ἡ τύχη χαρακτηρίζεται ποιητικὰ σάν ἀδικὴ κάποτε. Βλ. Κ. Καβάφη, Ἡ Σατραπεία «Τὶ συμφορά, ἐνῶ εἶσαι καμωμένος γιὰ τα ωραία καὶ μεγάλα ἔργα, ἡ ἀδικὴ αὐτὴ σου ἡ τύχη πάντα ἐνθάρρυνσι κ' ἐπιτυχία νὰ σε ἀρνείται, νὰ σ' ἐμποδίζουν εὐτελεῖς συνήθειες, καὶ μικροπρέπειες, κι ἀδιαφορίες».

137 Ἐξόχως ἐνδιαφέρουσα κι ἡ σχετικὴ μελέτη τῶν ἐκδόσεων, στό ἐγγὺς παρελθὸν καὶ στό ἀπώτερο. Βλ. Μενεβισόγλου Π., Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα (1531-1672), ΝΚΒ 21, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη 2007.

138 Στὸ μέρος II ἀναφέρομαι διεξοδικὰ κι ἐμπεριστατωμένα στὴν ἑρμηνευτικὴ προσέγγιση τῶν ἱερῶν Κανόνων. Ἄπλό κι ἐπισημονικό, κοντολογίς ἀξιόλογο ἔργο ἑρμηνείας τῶν ἱερῶν Κανόνων, σύγχρονης καὶ παραδοσιακῆς, μάλιστα μὲ εὐστοχα σχόλια ἀκριβῆ κι ὀρθὰ, τὸ πολὺτιμο ἐγχειρίδιο πού διδάχτηκαν γιὰ χρόνια στὴ Θεολογικὴ Σχολὴ Θεσσαλονίκης οἱ φοιτητὲς Κανονικοῦ Δικαίου βλ. Ακανθόπουλου Π., Κώδικας Ἱερῶν Κανόνων (Κείμενο-Ἑρμηνεία-Σχόλια) καὶ Ἐκκλησιαστικῆς Νομοθεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Θεσσαλονίκη 2009.

139 Πρόβλημα διαχρονικὸ στό Εὐαγγελικὸ κείμενο, στοὺς ἱερούς Κανόνες, στό

Γραφῶν εἶναι ἐνδεικτικό καί σημαίνει πολλά γιά τήν χρήση τους στήν ἐκκλησιαστική ζωή κι ὄχι ἀπλά τήν Ἀκαδημαϊκή ἐνασχόληση.

Ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας γνώρισε πολλά προβλήματα, τά ὁποῖα ταλάνισαν γιά αἰῶνες κι ὄχι μόνο προσωρινά τό ἐκκλησιαστικό Σῶμα ἐννιαῖο ἤ διασπασμένο ἀπό τά σχίσματα. Ἐν Σύνοδω, Οἰκουμενικές καί Τοπικές, ἡ Ἁγία Ἐκκλησία ἐπιχείρησε νά δώσει ὀρθή ἀπάντηση στά ἀλλεπάλληλα προβλήματα, πού σάν ἀσθένεια μικρή κι ἀσήμαντη ἤ ὡς ἐπιδημία, πανδημία ἄλλοτε θανάσιμη, ἐμφανίζονταν κι ἐξαπλώνονταν! Στίς πρῶτες Συνόδους ἀκόμη τά δόγματα τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶχαν ξεκάθαρα τακτοποιηθεῖ, ὁπότε καί ἱεροί Κανόνες ἀναλόγως. Ἡ Θεολογία εἶναι ἀπλή ζωή ἀγιότητας ἐάν ταυτιστεῖ μέ τήν ἀγιότητα ἤ συνδεθεῖ μέ τήν προσευχή καί ἀποτελεῖ κοινωνία Θεοῦ καί ἀνθρώπων, ὅμως ὡς ἐπιστήμη εἶναι μεγάλη καί καθοριστική γιά τό νῦν καί τό αἰ, ζωῶν πολλῶν.

Ὅλες οἱ ἐπιστήμες σημειώνουν ραγδαία ἀνάπτυξη, λυπούμαι προσωπικά ἐάν στή θεολογία μας παρατηρεῖται σχετική καθυστέρηση, ἀπό τάχα ἴσως ὑπερσυντηρητικούς κύκλους, οἱ ὁποῖοι μέ τήν σειρά τους πάντοτε ὑπῆρχαν. Ἀπαιτεῖ γνώση σάν ἐπιστήμη. Λέω συχνά στούς ἐπιμελεῖς, ὅσο καί εὐφυεῖς φοιτητές μου, ὅτι σέ ἕνα σπίτι ὁ πῖο «ἐπικίνδυνος» χῶρος εἶναι ἡ κουζίνα, ὄχι ἐπειδή ἐκεῖ ἔχει μαχαίρια, ἀλλά γιά τίς μυρωδιές καί τίς ὀμορφιές, μπορεῖ νά μπεῖς γιά λίγα λεπτά γιά ἕνα ποτήρι νερό ἐνδεχομένως καί νά βγεῖς μέ

Δίκαιο, ἡ ἔλλειπής κατανόηση, ἡ ἐσκεμμένη παρανόηση, ἡ προβληματική θεώρηση, ἡ ἄδικη ἀντίδραση, ὅπου ἡ ἀλήθεια πρέπει κι ἡ δικαιοσύνη ἐπιτέλους νά ἐπικρατήσουν. Μεμονομένα ἄτομα δημιουργοῦν ἀδικίες καί προβλήματα διαχρονικά καί γενικεύουν κατόπιν ἄδικα συμπεράσματα. Ὅσῳ ὅσο ὑπάρχουν στήν Καινή Διαθήκη περιπτώσεις, πού ἄτομα ἐνεργοῦν παρερμηνευτικά, μάλιστα σέ κάθε ἐποχή. Ἡ ἐπικράτηση τοῦ Δικαίου χρειάζεται ἀγωνιστικότητα κι ἐπιμονή, διαφορετικά θά ἐπικρατήσῃ τό ἄδικο καί δέν τοῦ πρέπει. Ὁ Ἐντμοντ Μπέρκ (1729-1797) ἔλεγε «Τό μόνο πού χρειάζεται γιά νά ἀνθίσει τό κακό εἶναι νά μήν κάνουν τίποτα οἱ καλοί κι οἱ δίκαιοι ἄνθρωποι». Ἄνευ παραμικροῦ ἴχνους ἀντισημιτισμοῦ, παραπέμπω περί δίκης καί καταδίκης στόν «Ἐμπορο τῆς Βενετίας», κυκλοφορεῖ βιβλίο, ἀλλά καί καλογυρισμένη ταινία, γιά ὄσους ἀποφεύγουν νά διαβάσουν. Στήν Καινή Διαθήκη συνεχῶς ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ἐνοχλεῖ τοὺς Φαρισαίους καί ζητοῦν διαρκῶς νομιμοφανή ἀφορμή νά τοῦ ἐπιτεθοῦν ἄδικα. Ὅσοι παρερμηνεύουν, τά χρόνια τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καταδικάστηκαν σάν αἰρετικοί ἢ σχισματικοί, σήμερα τό λιγότερο ἀμαρτωλοί μπορεῖ νά χαρακτηριστοῦν, ὁπότε ἄς μετανοήσουν ἢ προσεκτικά ἄς διαβάσουν, ἀπαθῶς ἄς μελετήσουν, ἀόκνως ἄς ἐρευνήσουν, μήπως δοῦν τό ἐρμηνευτικό τουλάχιστον λάθος τους ἐπανορθώνοντες ἢ ἀλλάζοντες πρό τοῦ φυσικοῦ ἢ δικαιοκριτικοῦ τέλους, τακτική. «Κάποτε τον ἔφεραν, ἔφτασε ἡ θα μας ἐρθεῖ, ο λογαριασμός της αμαρτίας. Ἄλλοι πληρώνουν με χαρά και ἄλλοι λυπημένοι», Αρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Στα καλύτερα, κανονικά σκιρτήματα χαράς, χαριτωμένα, 33.

πολλές θερμίδες, επειδή ίσως δοκίμασες τό ζεστό κέικ ή τήν τούρτα στό ψυγείο ή γιατί έκοψες λίγο φρεσκοκομμένο παστίτσιο ή τσίμπησες λίγο στιφάδο, γιά νά αφήσω κατά μέρος αίγα τή κοκκινιστή, τά σμυρνείκα τζουτζούκια, τίς ιταλικές μακαρονάδες, τά πολιτικά γλυκά κι όλα τά σχετικά!

Δέν υποβαθμίζω έγώ τόν λόγο περί Κανονικοῦ Δικαίου μέ τά παραπάνω μηδέ μέ τά παρακάτω, ὅσα θά ἀκολουθήσουν, ἀλλά ὅσοι δέν βλέπουν καί τό χειρότερο δέν ἐπιλέγουν τά καλύτερα, ἀλλά ἐμμένουν τυφλά στά ἄνοστα, τά ἄσχημα, τά ἐφήμερα, τά λήγοντα ή μάλλον τά ληγμένα, τά ἀνθυγιεινά¹⁴⁰, τά τοξικά, τά ἐπιζήμια ἄδικα καί ἄλλους ἀναγκάζουν τό ἴδιο νά κάνουν μέ φοβερά ψέματα ἐπηρεάζοντάς τους καί μέ ἀδικίες μεγάλες ἐπιφορτώνοντάς τους, κλείνοντας δρόμους, γκρεμίζοντας γέφυρες, θάπτοντας πρόωρα. Τί ἄδικος παραλογισμός, πόσο φοβερό, δραματικό ἄδικο, μακριά ἀπό κάθε δικαιοσύνη¹⁴¹. Τό Δίκαιο εἶναι καί τέχνη καί σαφές δέν ἀντιλαμβάνονται ὅλοι ὅλες τίς τέχνες τό ἴδιο, ὅποτε συγκατάβαση.

140 Οἱ χαρακτηρισμοί ὅσο κακόηχα κι ἂν ἀκούγονται, εἶναι ρεαλιστικοί, δέν γίνονται ἀπό μίσος, ἀλλά ἀπό ἀγάπη γιά τήν δικαιοσύνη, ἀπό ἐνεργό ἐνδιαφέρον πρὸς τόν πλησίον κι ὄχι χάριν ἐξυβρίσεως. Δέν ἐνέχουν καθόλου κακότητα, ἀντιθέτως προτείνουν ἐλεύθερα τήν ἀγωνιστική εὐαισθησία γιά εἰρηνική συνεργασία πρὸς κατάπαυση τῆς ἀδικίας, πού τραυματίζει καί πληγώνει τήν κοινωνική μας ἐνότητα, ἀφανίζοντας τήν πολυπόθητη δικαιοσύνη. Σχετικός ὁ παλαιοδιαθηκικός ψαλμ. 103,35, ὅπου ὁ προφητᾶναξ προσεύχεται «ἐκλείπειεν ἄμαρτωλοὶ ἀπό τῆς γῆς καί ἄνομοι, ὥστε μή ὑπάρχειν αὐτούς».

141 Ἀναγκαστικά κάνοντας λόγο, πόσο μάλλον ἐπιστημονικά γράφοντας, περί Δικαιοσύνης, θά ἀναφερθοῦν καί περιπτώσεις ἀδικίας, πραγματικές ή θεωρητικές, ἀπόλυτα φυσιολογικό στήν ἐπιστήμη τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, ἐπάναγκες. Ὅσοι ἀδιάβαστοι παραμένοντες παρερμηνεύουν, καλό εἶναι νωρίτερα νά διαβάσουν, νά μελετοῦν κι ὅπως δέν σκανδαλίζονται ἐάν ἕνας ἱατρός ή Καθηγητής ἱατρικῆς μιλά καί γράφει περί ἀσθενειῶν, ἐξ ἴσου μήν ἀντιδροῦν ἄδικα ὅποταν Καθηγητής Κανονικοῦ Δικαίου μιλά καί γράφει περί ἀδικιῶν. Λίαν φυσιολογικό, ἐπάναγκες κι ἐπιβεβλημένο. Ἄλλωστε σήμερα εὐτυχῶς ζοῦμε σέ ἐποχή εἰρηνικῆς συνύπαρξης, διαλόγου, καταλλαγῆς, ὑπάρχει δικαιοσύνη καλά διοργανωμένη, δημοκρατικοί νόμοι, γιά δίκαιη ἐπίλυση ὅποιας παρερμηνείας, συνταγματικά κατοχυρωμένοι κι ὄχι μέ πολεμικές ἰαχές τοῦ τεταραγμένου ἄμαρτωλά, παρελθόντος. Δυστυχῶς στό παρελθόν πολλές συγκρούσεις, πολεμικές διαμάχες, πλαστογραφήσεις, ἀναταραχές, ἀπειλές καί διώξεις ἐξ αἰτίας ή ἐξ ἀφορμῆς παρερμηνείας λεγομένων καί γραφομένων. Σήμερα ἀρκεί σέ κάθε κείμενο πρὸς ἀποφυγήν παρερμηνείας νά δηλώσει κανεῖς: «Ρητῆ ή ἐπιφύλαξη ἀσκήσεως κάθε νομίμου δικαιώματός μου, σχετικῶς πρὸς τήν ἀντισυνταγματική λογοκρισία καί τίς κακόβουλες παρερμηνείες, ὅσων ἐπιστημονικά, δημοσία κι ὑπό τό φῶς, γράφω». Τά δικαστήρια ἑλληνικά κι εὐρωπαϊκά ἀρμόδια διά τήν ἀπόδοση τῆς δικαιοσύνης σήμερα, ἀλλά τούς παρελθόντες αἰῶνας κάτι τέτοιο δέν υπήρχε, ὅποτε στίς ἀμέτρητες κακοπροαίρετες παρεξηγήσεις, παρερμηνείες, ἐπι τό λαϊκότερον γιά τά ὅσα

Τό ἴδιο μέ τό παραπάνω παράδειγμα «ἐπικίνδυνος» χῶρος σέ ἕνα Πανεπιστήμιο ἢ ἄλλοῦ, ἢ Βιβλιοθήκη, μπορεῖ νέος νά μπεις γιά λίγο καί νά βγεῖς μετά ἀπό χρόνια¹⁴² παππούλης μέ ἤ χωρίς, γνώσεις κι ἐμπειρίες, ξανά καί πάλι ἄδειος, γέρος μέ ἄσπρα μαλλιά, ἀφοῦ μικρή γεύση τῆς ἀπεράντου Σοφίας καί ἀτελευτήτου γνώσης μοναχά μοναχός ἔλαβες. Ὁ λαβύρινθος τῆς Βιβλιοθήκης, στόν ὅποιο ὁ μίτος τῆς Ἀριάδνης μπορεῖ νά εἶναι ἡ πίστη μας ὅτι ἡ γνώση ὅλου τοῦ κόσμου μπροστά στά μάτια τοῦ Θεοῦ εἶναι μηδαμινή, ἀξιολύπητη, πολλῶ δέ μᾶλλον "χωριζομένη δικαιοσύνης καί τῆς ἄλλης ἀρετῆς" (Πλάτων, Μενέξενος 347α).

Παρόλα αὐτά ἡ σπουδή κι ἡ μελέτη μέ μέτρο στά ἱερά μας γράμματα φωτίζει πτυχές κι ἀνοίγει δρόμους ἐπιστημονικά, παράλληλα μέ αὐτούς τῆς προσευχῆς καί τῆς ἀγιότητος, τῆς χαρισματικῆς δηλαδή Θεολογίας. Δέν διχάζεται σέ δίκαιες καταστάσεις ἐπιστημονική καί χαρισματική¹⁴³ Θεολο-

«παρατράγουδα» ἐδίδeto μάχη στήθος μέ στήθος κυριολεκτικά, παρά μεταφορικά κι ἡ ἱστορία σχετικῶς διασώζει δυσεξαμέτρητες περιπτώσεις, οἱ περισσότερες τῶν ὁποίων ἔλαβαν γενικές διαστάσεις, ξεφυγαν λαϊκῶς εἰπεῖν, ὅμως σέ ὄλες νίκησε ἡ δικαιοσύνη, ὅσοι αἰῶνες κι ἄν πέρασαν, π.χ. πάλιν ἡ θαυμαστή περίπτωση ἀγίου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως. Ἀσχολήθηκα διεξοδικά καί χρόνια, ἐπιστημονικά γιά τήν τραγική καί ἐμφύλια θεολογική διαμάχη, ἀπό παρερμηνείες κι ἄλλες ἐπί σκοπῶ παρεμβάσεις τρίτων, ὥστε νά διαταραθοῦν οἱ σχέσεις δύο μεγάλων ἐκκλησιαστικῶν μορφῶν τοῦ μεσαίωνα, λογίων καί περιφημῶν Ἱεραρχῶν, Γαβριήλ Σεβήρου Μητροπολίτου Φιλαδελφίας καί Μάξιμου Μαργουίνου Ἐπισκόπου Κυθήρων. Τραγικά κράτησε γιά χρόνια ἔνταση, ἀδικία, πολεμική κι ἔλειψε ὁ εἰλικρινῆς διάλογος, ἡ ἀδελφική συνεργασία, ἡ φιλάδελφη συγχώρεση, ἡ ἀγαπητική εἰρήνευση, τό δίκαιο τέλος. Βλ. Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Γαβριήλ Σεβήρος (1541-1616) καί Μάξιμος Μαργουίνος (1549-1602), ΑΤ 21(2014) 105-152.

142 Καταγράφω μέ εὐγνωμοσύνη τά λόγια τοῦ αἰοδύμου Ἀρχιεπισκόπου Κρήτης κυροῦ Τιμοθέου, ὅταν σάν μεταπτυχιακός φοιτητής ἀπό τήν Ρώμη, γιά νά λάβω τήν εὐχή του μετέβην στό γραφεῖο του: «Μοῦ εἶπε: -Παιδί μου καί μόνο τίς βιτρίνες τῆς Ρώμης νά δεῖς καί νά γυρίσεις πίσω, γνῶρίζε το θά εἶμαι εὐχαριστημένος μαζί σου. Πρόσεξε μὴ φάει τή ζωή σου ἢ βιβλιοθήκη καί σοῦ πεί ποτέ ὁ διάβολος δές ἔφαγα τή ζωή σου ὅλη στό διάβασμα καί δέν πρόλαβες νά ζήσεις. Καί συνέχισε ὁ ἀείμνηστος Πρωθιεράρχης τῆς Κρήτης λέγοντάς μου μέ στοργική γλυκύτητα: -Νά πᾶς, ἀλλά νά γυρίσεις, νά ζήσεις παιδί μου, νά ζήσεις». Πόση ἀγιότητα ἔκρυβαν τά λόγια τοῦ Πατέρα, πόσο μέ ἐνδυνάμωσαν οἱ συμβουλές τοῦ μακαριστοῦ Γέροντα, πόση ἀληθινή ἀγάπη περιείχαν! Ἄξια ἔδιδε στοργικά στό πρόσωπο, στήν μοναδικότητα τῆς ζωῆς! Ἀπορῶ σπάνια, γιατί ἀναζητεῖται ἡ ἀγιότητα μόνο στίς ἐρημιές, σέ διορατικούς μόνο γέροντες καί δέν ἀντικρίζεται στά πρόσωπα ἀγίων Ἱεραρχῶν ἢ Πρωθιεραρχῶν, τοπικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἡγετῶν, πού ἔδωσαν τήν ζωή τους ὅλη στήν ποιμαντική διοίκηση τῆς Ἐκκλησίας καί προσέφεραν Συνοδικό κι ἐκκλησιαστικό ἔργο ἀνυπολόγιστης πνευματικῆς, κανονικῆς, ἐκκλησιαστικῆς καί θεολογικῆς ἀξίας.

γία κι ούτε άδικη άντιπαλότητα κρύβεται μεταξύ τους, αλλά άντίθετα ένωμένες μέ δικαισύνη μπορούν νά βοηθήσουν κανονικά άποτελεσματικότερα. Ίσως γι' αυτό ο Ν. Ματσούκας γράφει στή Δογματική και Συμβολική Θεολογία του ότι ή Όρθόδοξη Έκκλησία δέν έχει κανένα συστηματικό Δίκαιο, αλλά μόνον Κανόνες θεραπευτικούς πρός ιατρείαν παθών και σωτηρία ψυχών!

Ή κατεξοχήν έπιστήμη υπό τήν καθοδήγηση τής όποίας θεωρούμε έπισημονικά τό Κανονικό κι Έκκλησιαστικό Δίκαιο είναι ή Θεολογία. Γενικά κι έπιπλέον συνολικά, ή Θεολογία τόσο σαν έπιστήμη, κυρίως και πρωτευόντως, αλλά και ως χάρισμα και λειτουργία Συνοδική κι Έκκλησιαστική δίδει άρχή, έννοια, αίτία και σκοπό στό Δίκαιο και τούς ιερούς Κανόνες. Τά Δόγματα τής Έκκλησίας μας δέον όπως θεωρούνται ένιαία μέ τούς ιερούς Κανόνες, ώστε Όροι και Κανόνες νά άποτελούν τόν ένα κορμό, αλλά και τούς ίδιους καρπούς τής Έκκλησιαστικής μας Άμπέλου.

Ή Θεολογία έξ άρχής και τελικώς φωτίζει τήν πρόσληψη, τήν καθιέρωση και τήν έφαρμογή του Δικαίου συνολικά. Ή Παλαιά Διαθήκη ως πηγή του Δικαίου μέ τήν θεολογία της είναι βάση και παιδαγωγός, αλλά ή Καινή Διαθήκη άποτελεί τό κυρίαρχο θεολογικό μέσο για τήν όρθή κατανόηση του Δικαίου. Τό Εύαγγέλιο είναι τρόπον τίνα τό Σύνταγμα, στό όποιο θά πρέπει νά ύπακούουν όλοι οί ιεροί Κανόνες, ώστε νά μήν κριθούν άντισυνταγματικοί, δηλαδή άφιλάνθρωπα ένάντιοι του Εύαγγελίου, ένάντιοι του Χριστου, δηλαδή άντίχριστοι¹⁴⁴ και φέρω άμέσως παράδειγμα τόν Κανόνα, ό όποιος όρίζει όποιος δέν δέχεται τούς έξ άμαρτίας μετανοούντας καθαιρείσθω, διότι άντιτίθεται στό θέλημα του Κυρίου μας, εις τό θέλημά Του νά σωθούν όλοι οί άνθρωποι!

Ό ίδιος ό Χριστός κατηγορείται από τούς κατά τά άλλα αυστηρούς τηρητές του Ιουδαϊκου Νόμου Γραμματείς και Φαρισαίους ότι δέν νηστεύει και λένε στους Άγιούς Αποστόλους ό διδάσκαλος ύμών ... ό Κύριος ήμών έσθίει μετά πορνών και τελωνών, μιλά μέ μία άλλοεθνή τήν Σαμαρείτιδα, θαυματοργεί τήν ήμέρα του Σαββάτου, μένει στό σπίτι του άμαρτωλου Ζακχαίου και τελικώς βάζει τόν σταυρωθέντα εκ δεξιών του ληστή στό Παράδεισο! Όλα αυτά δύσκολο νά τά συγχωρέσουν, τότε και σήμερα, οί ευσε-

143 Βλ. Lettera Apostolica in forma di " Motu Proprio" del Sommo Pontefice Francesco, "Authenticum Charismatis" con la quale si modifica il can. 579 del Codice di Diritto Canonico. Laterano 1 novembre 2020.

144 Κανών 25^{ος} Αποστολικός. Άρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περί των ταλάντων Ζ' Κανόνες, ΑΤ 29 (2016) 211, «όποιος δέν δέχεται τόν επιστρέφοντα άμαρτωλό έναντιώνεται στό θέλημα του Χριστου, όποτε γίνεται Αντίχριστος!».

βείς, πολύ τυπικοί και σοβαροφανείς ανεπίληπτοι έπιφανειακά και καθαροί έξωτερικά μόνον ήθικοί Γραμματείς και Φαρισαίοι και στόν Κύριο τής δόξης και σε όποιοδήποτε άλλο θά τολμήσει αιώνας μετά μιμητής Του γενόμενος νά έπαναλάβει!

Άπλως είπειν τά ανωτέρω δέν είναι καθόλου ύποχρεωμένος ένας νομικός νά τά ξέρει, αλλά ένας θεολόγος όφείλει εις βάθος, λιπαρά, ύπέμετρα νά τά γνωρίζει. Έάν διερωτάται κανείς, έ ναι κι ένας κανονολόγος έξίσου τό όφείλει. Χωρίς σχόλιο.

Μεθοδολογικά λέγεται «δέν κάνεις δίκαιο στό θεολογικό κόσμο, ούτε θεολογία στό νομικό»¹⁴⁵ και μέ άλλα λόγια ή θεολογία μελετά τό θέλημα του Θεού, ένω τό Κανονικό Δίκαιο περιγράφει πώς πραγματώνεται στην έκκλησιαστική κοινωνία τό θείο θέλημα, δηλαδή μελετά τό θέλημα τής Έκκλησίας¹⁴⁶. Έπιστημονικά συναντάμε τούς όρους «άποθεολογικοποίηση του δικαίου» και «άπονομικοποίηση τής θεολογίας»¹⁴⁷ που έκφράζουν σύγχρονες αναζητήσεις τών ειδικών στη δυτική θεολογική σκέψη περί θεολογίας και δικαίου.

Η άποθεολογικοποίηση του Κανονικού Δικαίου δέν άποτελεί κίνδυνο, επειδή μέσα στό Κανονικό Δίκαιο ύπάρχει ήδη ή θεολογία, δηλαδή «ένθεολόγητοι» είναι οι ιεροί Κανόνες. Τήν ίδια στιγμή τό Κανονικό Δίκαιο ένδέχεται νά γίνεται θύμα τής άθεολόγητης άντίληψης περί δικαιοσύνης, όποτε ή ύπακοή κατακάλυψε τήν δικαιοσύνη και τανάπαλιν. Τό Κανονικό Δίκαιο ξεκινάει από θεμέλια «πρό δικαϊκά»¹⁴⁸, «προ νομικά» και έχει τέλος μετά «δικαϊκό» ή «μετανομικό», κι όλα προσφέρονται, τά πάντα χάριν τής θεολογίας¹⁴⁹.

145 Gherri P., *Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica*, IC XLV, n.90 (2005) 751.

146 Jimenez Urresti T., *Diritto canonico e Teologia: due Scienze diverse*, C III (1967) v.8, p.31.

147 Gherri P., *Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica*, IC XLV, n.90 (2005) 743.

148 De Echeverria L., *Teologia del Diritto canonico*, C III (1967) n.8, p.19.

149 Οι κανονολόγοι όφείλουν νά συνεχίζουν νά αναζητοϋν από πού προέρχεται ό λόγος, ή αίτία τών ιερών Κανόνων κι οι θεολόγοι νά 'χουν κατά νοϋ και τίς ποιμαντικές ανάγκες τής έκκλησιαστικής ζωής ως συνέπεια τής πίστης. Οι ποιμένες κι οι πιστοί έπάναγκες είναι νά βλέπουν κριτικά τήν έφαρμογή τών κανόνων δικαίου, άποδεχόμενοι χωρίς ιδεολογικές άδυναμίες, αλλά άντικειμενικά και μέ σοβαρότητα, που άδιάψευστα καθορίζει ή ιερότητα τής μίας εφήμερης ζωής και τής αιώνιας. Πίστη και γνώση, πνευματικότητα κι ιδεολογίες, άπαιτοϋν κριτική θεώρηση του Κανονικού

Όσο και εάν φαίνεται περίεργο, όσο κι εάν ξενίσει μερικούς, ή σχέση και ή σύνδεση τής Σωτηριολογίας μέ τό Κανονικό Δίκαιο είναι στενή. Συγκεκριμένα, ή όρθόδοξος Σωτηριολογία έχει θέμα της τό σκοπό του Κανονικού Δικαίου, δηλαδή «πάντας ανθρώπους σωθῆναι καί εις επίγνωσιν ἀληθείας ἔλθειν» (Τιμόθ. Α΄2,4)! Πάλι «τί ὠφελήσει τόν ἄνθρωπο εάν τόν κόσμο ὅλο κερδίζει καί ζημιωθεῖ τήν ψυχή του» (Μάρκ. 8,36), κατά τόν ἴδιο τρόπο «τί ὠφελήσει τόν ἄνθρωπο εάν τό νόμο ἤ τούς κανόνες ὅλους τηρήσει καί χάσει τήν ψυχή του». Ἡ ὁμορφιά του Δικαίου ἀναντίρητη, τό κάλλος του νόμου ἀδιαπραγμάτευτο κι ή φιλοκαλία ἀσφαλῆς ὁδηγός.

Ἡ «μπρουτοποίηση»¹⁵⁰ ἢ «μουμιοποίηση» του Δικαίου τής ζωῆς μας ἀποτελεῖ κίνδυνο καθώς χρονικά ἀπομακρυνόμαστε ἀπό τήν πηγή καθιερώσεως κι ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν Κανόνων, πού παλαιώνουν, ἄλλοτε μέ τρόπον ἀναλοίωτο κι ἀκριβῆς ή τήρησή τους, ἄλλοτε δέ ἀπαιτούμενοι σεβασμό στό πνεῦμα τους, μᾶλλον παρά στό γράμμα. Ἐσφαλμένη ὁποιαδήποτε ταύτιση τῶν ἱερῶν Κανόνων μέ τούς Νόμους τής ἐκάστοτε Πολιτείας. Ἡ κατά γράμμα καί νομική θεώρηση κι ἀντίληψή τους μπορεῖ νά ἀποβεῖ ἀκόμη καί ζημιογόνα.

Ἡ σχέση καί τής ὀρθόδοξης Κτισιολογίας μέ τό Δίκαιο (τό Κανονικό) στενή καί σπουδαία. Ἡ Κτίση ὅλη δημιούργημα του Θεοῦ, λίαν καλή, μέ νόμους φυσικούς πού ἔθεσε ὁ Θεός στήν Γένεση, ἀλλά ἀυξήθηκαν κατά τό ἐργάζειν καί φυλάττειν αὐτήν ὁ ἄνθρωπος. Ἡ σχέση του ἀνθρώπου μέ τήν κτίση ὅλη σχέση δημιουργική, ἐργασίας καί προστασίας, κι εἶναι δίκαιο ἔτσι νά συνεχίζεται μέχρι τέλος, τελειωτικά.

Στήν φύση λέγεται ἐπικρατεῖ τό Δίκαιό του ἰσχυροῦ ἢ καλύτερα στήν ζούγκλα τό λένε, ὅποτε τό δίκαιο καταντᾶ πιόνι στά χέρια ἢ τά «δόντια»

Δικαίου. Νόμος-Εὐαγγέλιο, Δίκαιο-Χάρις, ἐντολή-χάρισμα, ἀποτελοῦν θέματα θεολογικῆς, φιλοσοφικῆς κι ἐκκλησιαστικῆς ἐξετάσεως, ἐρμηνείας κι ἀποφάνσεως.

150 Ἴταλιστί ὁ ἄσχημος εἶναι ὁ brutto, ὁπότε μέ λίγη «γλωσσική βία» ἢ «μπρουτοποίηση» ἀνώμαλο γλωσσοπλαστικό παράγωγό της. Κάθε φορά, ἐπίσης, πού θά χρησιμοποιοῦμε τούς κανόνες του Δικαίου γιά ἄσχημο σκοπό ἢ λόγο, τότε ἀναμφίβολα μιλάμε γιά «μπρουτοποίηση» καί κακοποίηση του Δικαίου. Διότι τό Δίκαιο ὑπάρχει πρὸς ὠφέλεια καί γιά τήν ὠραιότητα τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς. Ἐάν ἀπό ἀγαθό καί χρῆσιμο μέσο βελτίωσης, ὁμορφοποίησης, ἐξομάλυνσης καί διευκόλυνσης τῆς ζωῆς μας, μετατρέπεται σέ μέσο ἐκδίκησης, τιμωροῦ ὄργανο, ἄσχημο πράγματι φαίνεται κι ἀποβαίνει ἐπικίνδυνο γιά τήν ἀλήθεια, ζημιογόνο τῆς δικαιοσύνης καί ἀρνητικό στή ζωή μας συνολικά! «Μουμιοποίηση» του Δικαίου οὐσιαστικά κάνουμε ὅσες φορές ἐπιχειροῦμε νά τό ἐφαρμόσουμε κατά γράμμα, ἀντιμετωπίζοντάς το σάν ἀπολίθωμα ἢ νεκρό, ἄκαμπτο πῶμα, λησμονώντας τό ἀληθινό πνεῦμα, τήν ἱερά ἀποστολή του, τό ζωντανό σκοπό του, πού εἶναι μόνο κι ἐξάπαντος θετικός, εὐεργετικός, σωτηριολογικός!

του ισχυρού, πράγμα όμως άδικο. Ο παντοκράτορας Θεός κι ή λίαν καλώς ποιηθείσα φύση και ό φύλακας της «καθ' όμοίωσιν» συνδημιουργός άνθρωπος, έθεσαν Δίκαιο αντίστιχα θείο, φυσικό και θετό μέ πνεύμα έξολοκλήρου θετικό, δίνοντας δυνατότητα και σε αδυνάτους ακόμη δίκιο νά' χουν ή μάλλον κατά τό Δίκαιο δυνατότητες για νά ξεφεύγουν τίς όσες άδικίες και τό δίκαιο τελικά νά μήν έξαφανίζεται παρά τίς πλημμεληματικές ή κακουρηματικές πιέσεις, αλλά νά επικρατεί μέ νόμους ή δικαιοσύνη, θεία και ανθρώπινη.

Ο κόσμος όλος έχει δικαιώματα άπορρέοντα τής δημιουργίας του άπ' τόν Θεό και δέν μπορεί νά βασίζεται σε άδικους κανόνες ή μέτρα άδικα, αλλά σε δεδομένη και δυναμική βάση δικαιοσύνης, τήν όποία σιγά σιγά μανθάνουν οί κατοικοῦντες επί τής γής. Και ή σχέση του Πνευματικού λεγομένου κόσμου, τών άοράτων και αύλων δυνάμεων, μέ τό Δίκαιο σαφώς στενή. Άνευ δικαιοσύνης τό χάος θά επικρατούσε κι όχι ή θαυμαστή τάξη, πού διέπει όλη τήν κτίση, κατά τό κοινό μας Πιστεύω «οράτων τέ πάντων και άοράτων»¹⁵¹.

Η Θεολογία¹⁵² όφείλουμε νά είναι άπόλυτα κυρίαρχη στό Κανονικό Δίκαιο, νομιμοποιούμενη παράλληλα νά έχει τίς άπαραίτητες έπιστήμες βοηθητικές στην άποστολή της, δηλαδή τήν νομική, τήν ιστορία, τήν αρχαιολογία, τήν φιλοσοφία, τήν ψυχολογία, τήν πολιτική, τήν οικονομία, κλπ.. Έάν οί νομικοί ή άλλοι πανεπιστήμονες ήγούνται του Κανονικού Δικαίου έλλοχεύει αναπότρεπτα ό κίνδυνος νά ξεπεράσουμε ήμιφανώς μέ παντελώς άκατάλληλα άτομα και τόν παρελθόντα μεσαίωνα, πού κυριάρχησε όμολογουμένως τό νομικίστικο πνεύμα στίς δυτικότερες Έκκλησίες.

Συνεπώς, σταθερά προτιμάμε αυθεντικούς ανθρώπους τής Έκκλησίας μας κι άς είναι ή άς θεωρούνται άμαρτωλοί ή πώς έχουν λίγες γνώσεις, παρά

151 Σύμβολον τής Πίστεως, εκ τής Α' και Β' Οικουμενικής Συνόδου.

152 Μετά τήν Β' Σύνοδο του Βατικανού, στην όποία γνωστή ή συμμετοχή όρθοδόξων παρατηρητών, ή Θεολογία συνδέθηκε περισσότερο μέ τό Κανονικό Δίκαιο και τανάπαλιν. Βασικό μεθολογικό πρόβλημα τής Κανονολογίας τό εκκλησιολογικό πρόβλημα, καθώς ό Λούθηρος κι ό Προτεσταντισμός γενικά άντέδρασαν, θεωρία και πράξη, στά τής ιεράς Παραδόσεως, μή δεχόμενοι τούς ιερούς Κανόνες, μέρος δηλαδή τών πηγών του Κανονικού Δικαίου. Συχνά στό «γερμανικό» θεολογικό λόγο, ως επί τό πλείστον στον προτεσταντικό, παρατηρήθηκε σχετικός διαλεκτισμός, λογικοκρατικής και έλευθεριάζουσας αντίληψης, ό όποιος σε συνδυασμό μέ τήν άγνοια ή μάλλον τήν άπόρριψη τής κανονικής θεολογικής διδασκαλίας, άντικατέστησε τό «Κανονικό Δίκαιο» μέ τό λεγόμενο «Κηρυγματικό Δίκαιο», δηλαδή Δίκαιο ύπηρετικό τών μυστηρίων και τής όμιλητικής μόνον αναγκαιότητας.

άνταγωνιστές ή έκτός αυτής κι ως χαρακτηρίζονται ένάρετοι ή φωστῆρες, ως προβάλλονται κινητές βιβλιοθήκες, πού λέει κι ό λαός. Έντός τῆς Έκκλησίας έπομένως ούδέν κανονικό πρόβλημα. Οί φυσιολογικοί άνθρωποι, «φυσιολογικά» άμαρτάνουν, μά καί φυσιολογικά καθημερινά μετανοοῦν καί προοδεοῦν, έμπιστευόμενοι μάλλον τό έλεος τοῦ Θεοῦ, παρά τήν νομιζόμενη δικαϊκή τούς καθαρότητα.

Σχέση υπάρχει καί μεταξύ τῶν Κανόνων καί τῆς Άνθρωπολογίας. Ἡ γνώση περί κατασκευῆς τοῦ ανθρώπου όχι τόσο βιολογική, όσο θεολογική, οδηγεί σέ άσφαλή συμπεράσματα. Άνθρωπος, ό όποίος πέφτει καί σηκώνεται, κυριολεκτικά καί μεταφορικά, όσο νεώτερος, τόσο συχνότερα καί πιό άνώδυνα, γιατί μαθαίνει, όσο περνοῦν τά χρόνια οί πτώσεις γίνονται πιό έπώδυνα κι επικίνδυνες, καθώς επιβεβαιώνει κι ή έκ τοῦ λαοῦ γνωστή ρῆσις γιά τό δυσθεράπευτο πέσιμο¹⁵³ τοῦ γέρου.

Κανόνες καί Σωτηριολογία. Ἡ σωτηρία από τίς διατάξεις τοῦ νόμου ή τῶν κανόνων μόνο κρίθηκε νομική, ένῶ ή σωτηρία έχει όντολογικό καί χαρισματικό μάλλον χαρακτηῖρα, πέρα από τό μυστηριακό της πλαίσιο. Οί σεσωσμένοι, οί άγιασμένοι, πλέον κανόνες άνάγκη δέν έχουν κι αντίθέτως όσοι τηροῦν ύποκριτικά, τυπικιστικά μόνο, φαρισαϊκά νόμους καί κανόνες, καθόλου βέβαιο δέν εἶναι ότι έξασφάλισαν μέ τίς «δικαιοσύνες» τους τόν Παράδεισο. Τό Σάββατο έγινε γιά τόν άνθρωπο κι όχι τανάπαλι, σαφές.

Έσχατολογία. Κανόνες κι έσχατα. Στόν Παράδεισο θά υπάρχουν κανόνες; Τότε υπῆρχε ή άπαγόρευση, έχει όμως θέση στά έσχατα; Άλλά αδιά-

153 Οί μηχανές όταν πέφτουν χειρότερα, τό άεροπλάνο άκόμη πιό τρομερό, καταστροφικές πτώσεις, άσυγχώρητες ή άπλως συγχωρεμένοι οί επιβαίνοντες. Διαφορά ανθρώπων καί μηχανικής αντίληψης τοῦ δικαίου, σαφής. Εὐτυχώς πού δέν εἴμαστε μηχανές ή μήπως κάποιοι άδελφοί μας νομίζουν ότι μηχανές εἴμαστε ή σκεφτόμαστε μηχανικά, μά μήπως μάς θέλουν έτσι ή μάς οί ίδιοι δροῦν επικίνδυνα μέ τρόπο μηχανικό; Μία μηχανή θεολογικά θά μάς άδικούσε περισσότερο από ένα δίκαιο ή άμαρτωλό άνθρωπο έν πάσι περιπτώσει. Όλοκληρώνοντας σχετικό κύκλο μαθημάτων κάποτε ρώτησα τινες τῶν μεταπτυχιακῶν φοιτητῶν μου διά τό ως καθηγητή «τίνα μέ λέγουσιν» οί φοιτητές «εἶναι» κι έλαβα μετά τῶν άλλων καί τήν ακολουθοῦσα άμέσως άποψιν, τήν όποία εὐθύς παραθέτω καί σχολιάζω συντόμως. Όλα πολύ καλά, άπλά ή σειρά τους δέν ήταν λογική, ή παράθεσή τους λίγο όρθολογική, ή έκθεσή τους δέν ήταν ή προβλεπόμενη. Στρατό δέν πήγα, νομίμως λόγω χειροτονίας, αλλά έμαθα ότι εκεί, όποιος δέν κρίνεται προβλεπόμενος, ύφίσταται σχετική παιδείυση μέχρι νά γίνει. Άκουσα πρωτεύουν τά γυαλισμένα άρβυλα, παρά ό κάτοχός τους, τό φαίνεσθαι άνω τοῦ σκέπτεσθαι. Θεωρῶ ένας έλεύθερος άνθρωπος, μάλιστα επιστήμονας, ό όποίος εἶναι πολύ προβλεπόμενος καί μάλιστα άπ' τούς φοιτητάς του, χάνει μέρος τῆς άνθρωπίνης φυσικῆς έκφραστικῆς πρωτοτυπίας, ύστερεῖ ένδεχομένως ή έστω δέν έκφράζει έπακριβῶς, αὐθεντικά τόν όρθόδοξο θεολογικό λόγο, έξ έπόψεως Δικαίου.

φορο κανονικά αυτό, σκοπός ή είσοδος στον Παράδεισο, ή σωτηρία κι έπειτα «τά άγια τοίς άγίοις». Η τελειότητα δεν σχετίζεται με περιορισμούς, ο Θεός δεν έχει, όποτε κι οι καθ' όμοίωσιν τό αυτό, κατά τό άγάπα και κανε ότι θές ή τέλος νόμου ή άγάπη.

Μεγάλη σε αριθμό και ποιότητα ή κανονική παραγωγή της Έκκλησίας μας, αλλά έξισου μεγάλη ή δυσκολία σήμερα κάποιος νά μελετήσει και νά εξετάσει ένδελεχώς τούς θείους και ιερούς Κανόνες. Έτσι προκειμένου νά δώσουμε ίκανή εικόνα αυτών λαμβάνουμε κατ' έπιλογή μερικούς μόνον ένδεικτικά και χάριν παραδείγματος, ώστε νά δοϋμε τελικώς τί είναι και τί περιέχουν οι ιεροί κανόνες, για νά σχηματίσουμε γνώμη για τόν σκοπό τους, τό χαρακτήρα, τήν χρησιμότητα και τήν σπουδαιότητά τους¹⁵⁴.

Η άλήθεια στους ιερούς Κανόνες είναι πρωτίστως θεολογική, πραγματική, θεανθρώπινη. Έάν μόνο υλικά πράγματα και πρόσωπα άφορούν, τότε χάνουν μέρος τής σπουδαιότητός τους και τής χρησιμότητός τους. Έάν έξυπηρετούν μικροσκοπικές κι εφήμερες¹⁵⁵ μόνο άνάγκες, τότε έμφανώς ύστερούν σε έκκλησιολογική και σωτηριολογική έξέταση και σχετική διόρθωση.

Καλά θυμάμαι πάλι, πώς εύρισκόμενος στό Μπάρι τής Άπουλίας προκειμένου νά παραδώσω μεταπτυχιακά μαθήματα με τίτλο και περιεχόμενο τήν Όρθόδοξη Δογματική, συναισθανόμουν σοβαρώς τήν σπουδαιότητα του έγχειρήματος, αλλά και τό πολυεύθυνον του δογματικού λόγου και σήμερα, έν μέσω αδελφικών ή συναδελφικών διαλόγων ειρηνικής συνεργασίας.

Ός κανονολόγος ό ίδιος δεν άπόρησα πολύ¹⁵⁶, γιατί ή Α.Θ.Π. ό Οίκου-

154 Κάποιος θά έννοούσε ότι πρόκειται για κανόνες τούς όποιους έθέσπισαν ζώντες σήμερα άνθρωποι, κυριολεκτικά όχι, αλλά μεταφορικά και θεολογικά ναί. Οι ιεροί Κανόνες άφορούν τούς ζωντανούς και άποσκοπούν στη χριστιανική ζωή. Όπως ό Θεός είναι ζώντων, κατά τόν αυτόν τρόπο, οι πεθαμένοι δεν έχουν τέτοιες άνάγκες. Τό νεκρό τους γράμμα είναι άσχετο με τούς ζωντανούς κανόνες και τούς ζωντανούς ανθρώπους, οι όποιοι προσαρμόζονται, μεταβάλλονται, συνεχώς βελτιώνονται. Βλ. Αρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Περί των ταλάντων Ζ' Κανόνες, ΑΤ 29 (2016) 203-212.

155 Ό χρόνος για τούς ιερούς Κανόνες άλήθεια είναι πώς προξενεί άμφιβολίες λόγω του πολυκαιρισμού τους, μπάς κι έχασαν τμήμα τής έγκυρότητός τους, αλλά πρόβλημα δεν είναι ό χρόνος, μά περισσότερο ή κοινωνία των προσώπων, όσα αλλάζουν κι όλα, πού παραμένουν ίδια νεκρικά άμετακίνητα, εις τούς αιώνες των αιώνων. Μέρος μας άθικτο παραμένει, παρά τό άδιάλειπτο κύλισμα των χρόνων κι άλλα πολύ αλλάζουν κι έτσι τούς πρέπει. Σαφές.

156 Μήν άπορρήσουν προσεύχομαι κι οι εύγενικοί άναγνώστες, γιατί πολύ εύχαριστώ και στό σημείο αυτό τήν Α.Θ. Παναγιότητα τόν Οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο, για τήν ώραία εύλογία νά παρευρεθώ και νά έκφράσω κανονικό και δογματικό λόγο στό Πανεπιστήμιο, τήν Θεολογική Σχολή τής Άπουλίας, για τήν έμπι-

μενικός μας Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος, πρότεινε τήν ἐλαχιστότητά μου νά διδάξω σέ ἰταλικό Πανεπιστήμιο μεταπτυχιακούς φοιτητές Ὁρθόδοξη Δογματική, ἀλλά συνάμα συντρέχω νά συνδέσω ἐπιστημονικῶς αὐτήν μέ τούς θεῖους καί ἱερούς Κανόνες, ἀκριβέστερα μέ τούς Ὅρους τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων.

Πράγματι, ἱστορικά ἡ σχέση κανόνων καί δογμάτων εἶναι ἄρρηκτη, θεωρητικά καί πρακτικά, στό διάβα τῶν αἰώνων ἡ Ἐκκλησία πάντοτε μέ Συνόδους Οἰκουμενικές καί Τοπικές μέλημά Της ἔχουσα τήν σωτηρία πάντων τῶν χριστιανῶν, ἐλάμβανε ἀποφάσεις περί πίστεως, ἀφοῦ ἡ ἐκκλησιαστική ζωή ἐξαρτάται, καθοδηγεῖται, ἐκκεντρίζεται ἀπό τήν πίστη αὐτή. Πολλά δόγματα ἐπομένως καθορίστηκαν Συνοδικῶς, γενικά ἢ πολύ συγκεκριμένα, ἄλλα πάλι ἀπορρίφθηκαν ὡς αἰρετικά, ἐπιζήμια, ἀπαράδεκτα κι ἀπαγορευμένα γιά τή ζωή τῶν πιστῶν.

Στίς σελίδες τῆς ἱστορίας λίγο ἂν ἀνατρέξουμε θά συναντήσουμε πλῆθος πολεμικῶν συγκρούσεων, σκληρῆς (ἴσως ἀκατανόητης εὐτυχῶς σήμερα) θεολογικῆς διαπάλης¹⁵⁷ κι ἐκκλησιαστικῆς ἀναταραχῆς, ἐξ ἀφορμῆς θεολογικῶν θέσεων¹⁵⁸, οἱ ὁποῖες κρίθηκαν κι ἀποδείχτηκαν αἰρετικές, δηλαδή ἐπικίνδυνες¹⁵⁹ γιά τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας, τουτέστιν ἐπειδή τραυμάτισαν τήν προοπτική τῆς σωτηρίας των. Κανονικῶς ἐπομένως οἱ θεῖοι καί θεοφόροι Πάτερες ἠθέλησαν νά καθορίσουν ἀκριβῶς τά τῆς Ἐκκλησίας Δόγματα πρὸς τό συμφέρον τῶν ψυχῶν¹⁶⁰ καί σωμάτων, πρὸς ὄφελος ἐγκόσμιο καί μετά κοσμικό, γιά τό παρόν καί τό μέλλον τῆς εὐλογημένης Του Βασιλείας.

Εἶναι δυνατόν νά προσμετρήσουμε μεγάλο ἀριθμό κανόνων οἱ ὁποῖοι ἀφοροῦν τήν δογματική Θεολογία τῆς Ἐκκλησίας μας καί εἰδικότερα τήν ὀρθόδοξη. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι στό παρελθόν ἡ πολεμική καί ἀπολογητική Θεολογία ἦταν ὑπέρμετρα αὐστηρή ἢ μᾶλλον φυσιολογικό τό μέγεθος ἀκριβείας της γιά τά δεδομένα τῆς ἐποχῆς των, σήμερα ὅμως ὀφείλουμε ἀκολουθοῦντες τό πνεῦμα τῶν Πατέρων μας νά εἴμαστε πολύ ἐπιλεκτικοί,

στοσύνη νά ἀκούσουν ἀπό ἐμέ οἱ μεταπτυχιακοί ρωμαιοκαθολικοὶ φοιτητές, ἱερεῖς, μοναχοί καί μοναχές, μαθήματα Ὁρθόδοξης Θεολογίας κι εὐχαριστῶ τόν πανοικτίρμονα Θεό καί τούς ἀνθρώπους Του διακριτικῶς.

157 Βλ. ἀναλυτικά, Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανός, Ἐπιλογικά – Βιβλιογραφία, ΑΤ 24 (2015) 113-123.

158 Λεπτομερῶς πολλές καί συγκεκριμένες περιπτώσεις σχετικές βλ. τοῦ ἰδίου, Χαρακτηριστικά Κανονικότητος στήν Ἐκκλησιαστική ζωή κατά τόν ΣΤ' αἰῶνα, ΑΤ 31 (2017) 119-139.

159 Τοῦ ἰδίου, Μελέτιος Μεταξάκης καί Κανονικές ἐπιλογές, ΑΤ 26 (2016) 105-126.

160 Τοῦ ἰδίου, Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς τό Μυστήριον τῆς Ἱεράς Ἐξομολογήσεως, ΑΤ 23 (2015) 127-145.

μετά από αιώνες πολλούς, συναισθανόμενοι ειλικρινά την δυναμική της κανονικής και δογματικής μας παράδοσης, αλλά διακρίνοντας και τις καιρικές περιστάσεις, την προοπτική της ειρηνικής συνύπαρξης, του διαλόγου της αγάπης, κατανοώντας και τις του βίου μας μεταβολές, ώστε να διδάξουμε και να πράξουμε σύμφωνα προς τό θέλημά Του, αλλά επόμενοι και του Άγιου Πνεύματος, κι όχι του γράμματος μόνον τών ιερών Κανόνων, αλλά του αγίου Πνεύματος καταβάντος και εις ένότητα πάντας καλέσαντος, ενός έν Τριάδι Θεού.

Ἡ Δογματική¹⁶¹ και σήμερα πολλά έπωφελή και για τό Κανονικό Δίκαιο διδάσκει. Κλειστή ή στατική θεώρηση τών δογμάτων είναι άπαραδέκτη κι άνεπίτρεπτη θεολογικώς και ιεροκανονικώς. Άρκει τό παράδειγμα ότι τό Σύμβολο της Πίστης όλοκληρώθηκε σε δύο Συνόδους Οικουμενικές και κατόπιν συμπληρώθηκε και διασαφηνίστησαν νέα δογματικά κεφάλαια ή θέματα, τά όποια ώστόσο προέκυψαν και θά προκύπτουν όλοένα, άφοϋ ή ζωή έξελίσσεται κι ή πίστη εκ τών πραγμάτων άναγκαίο είναι έξίσου ή άναλόγως νά έλίσσεται.

Ἡ δογματική διδασκαλία έχει συνέπειες, άντίκτυπο, σχέση μέ την ζωή¹⁶²,

161 Ἐχοντας ανά χείρας τή Δόγματική και Συμβολική Θεολογία Β' του άειμνήστου Νίκου Μαρσοϋκα, βαθυσεβάστου ειλικρινά Καθηγητού μας κι ένώ ήχούν άκόμη εις τά ώτα μου οι άληστες παραδόσεις του, ή όξύνους γλυκειά του μιλιά, οι ύπέροχες επιστημάνσεις του, επιχειρώ έξ έπόψεως τών ιερών Κανόνων και του Κανονικού Δικαίου νά παραπέμψω σε οϋσιαστικό έπιλεκτο μέρος της Ὁρθόδοξης Δογματικής. Ὁφειλετικώς θά άναφερθώ και εϋσεβάστως θά παραπέμψω πολλάκις στον Σεβ. Μητροπολίτη Γέροντα Περγάμου κ. Ἰωάννη Ζηζιούλα, χάριν τών έπιστημονικώς κι εκκλησιαστικώς πολύτιμων θεολογικών του παρατηρήσεων, άκαδημαϊκής και διεκκλησιαστικής συγχρόνου δογματικής διδασκαλίας του. Ἐπίσης μνημονεύω βαρυτίμως τόν μεγάλο της όρθοδόξου Δογματικής, μακαριστό π. Ἰωάννη Ρωμανίδη (1927-2001). Οί Ὅροι και οι Κανόνες τών Οικουμενικών Συνόδων κατέχουν θέση καιρία στην εκκλησιαστική ζωή πολλών αιώνων και συνεχώς άναφέρομαι στην ζωή της Ἐκκλησίας, διότι δίχως ζωή, πολλά νεκρά, νεκροί δέ άνθρωποι δέν σημαίνουν πολλά, μολονότι ένιστε (μακάβριο) νεκροί άξίζουν (άδικο, κριτήριο οικονομικό) πιό πολλά κάποιιο άνθρωποι, παρά ζωντανοί (στις επικηρύξεις ίσως τών άλλοτινών γουέστερ). Άπαραδέκτο όμως ή μόνο λυπηρό, νά χωρίζεται ή θεωρία της Θεολογίας από την πράξη, κατά τό «ός δ' άν ποιήση και διδάξη, οϋτος μέγας...» (Ματθ. ε' 19), τόσο στό ιεραρχικό, όσο και στό χαρισματικό Σώμα της Ἐκκλησίας.

162 Σήμερα όχι, δέν ξεχάσαμε για τά καλά ότι είμαστε όλοι οι χριστιανοί Μία Ἄδελφότητα, Μία Οικογένεια και δέν φερόμαστε ξανά σαν άντίπαλοι νά 'μασταν και ξένοι. Οί σχέσεις μας παραμένουν άδελφικές, ποτέ δέν έγιναν ύπηρεσιακές έξολοκλήρου και τυπικίστικες μόνο, παντού. Ἐάν προετάσαμε όλοι στο έλάχιστο την άδελφική αγάπη, τότε θά λέγαμε έσεις πρώτος, όχι έσεις, (όπως από χρόνια πολλά κάνει πράγματι έν σοφία, καλοσύνη ειλικρινή και μέ εϋγένεια δυσεύρετη, ό Σεβ. Αρχιεπίσκοπος Κρήτης

τόν τρόπο ζωής και τις καταστάσεις και τά πρόσωπα, απλά τονίζουμε ότι σχετίζεται μέ τήν σωτηρία μας. Κι οί ιεροί Κανόνες αυτό ρυθμίζουν, τόν τρόπο τής ζωής μας, επιλύοντας τις δυσκολίες, καθοδηγώντας προς τά σωτήρια, προλαμβάνοντας τά επιζήμια, τά επιθανάτια, τά άσθενή θεραπεύοντες. Δυστυχώς όμως αίρετικές τιμωρίες και σχισματικές αποκόψεις τραυμάτισαν σφόδρα τό ιερό Σώμα. Η Έκκλησία έπραξε πάντοτε συνετά, μόνο εξαιρέσεις του κανόνα της προβληματικοί τύποι πού άμαύρωσαν τήν εικόνα και μετανόησαν ή έμειναν άμετανόητοι άριστοφανικά.

Ο Άγιος Είρηναίος Έπίσκοπος Λουγδούνου γράφει κάπου πώς νά τά βάλει ο Θεός μέ τό διάβολο ήταν άδικη πάλη, όποτε τόν νίκησε ο θεάνθρωπος Χριστός. Πολλά περί του Δίκαιού τής Θεολογίας μπορούν νά καταγραφούν, αλλά χρειάζεται έλευθερία, προσοχή, μελέτη και χρόνος. Η Θεολογία άναμφίβολα είναι τέχνη τεχνών κι έπιστήμη έπιστημών. Κάθε τέχνη δέν απαιτεί μόνο μεράκι, χρόνο, ποιότητα, γνώσεις, έμπειρία, αλλά και χάρισμα, έλευθερία, προϋποθέσεις. Η θεολογία ως τέχνη τεχνών χρειάζεται πίστη, πολύ αγάπη, άνύστακτη μελέτη, προσευχή όρθή και χάρη από Θεού, σήμερα δέ και διορισμό, μέσα από όσες νόμιμες διαδικασίες και δικαιοες. Απαιτείται δέ και σχετικό τάλαντο, συνδεόμενο πρωτίστως μέ τήν προς άλλήλους αγάπη, τήν δικαιοσύνη του Θεού, πού φαινομενολογικά άδικεί τόν άδικούμενο, αλλά πραγματικά σώζει τόν ύφιστάμενο τής άδικίας, πεινασμένο δικαιοσύνης, μέ τήν προσδοκία τής των πάντων ένώσεως έν μετανοία, μέ αγιότητα κι έν Αγίω Πνεύματι κοινωνία!

Χρήσιμη θά ήταν και ευελπιστώ σύντομα νά τήν γράψω μία μελέτη υπό τόν τίτλο «Είσαγωγή στη θεολογία των ιερών Κανόνων». Πράγματι είναι νόμος τής φύσης πολλά νά ξεχνιούνται μέ τό πέρασμα των χρόνων, πολλώ δέ μάλλον των αιώνων, αλλά και νόμος άγραφος δικός μας και δική μας ευθύνη, νά μήν ξεχάσωμε για νά μή χάσωμε, όσα πολύτιμά μας κληροδότησαν γραπτά και προφορικά οί Πατέρες μας ως παρακαταθήκη και παράδοση ιερά. Φυσική νομοτέλεια μέν, αλλά θεολογική νομοτέλεια δέ κι εκκλησιαστική νά μείνουν και νά παραμείνουν κάποια έθιμα άπαραίτητα για τήν Έκκλησία, πρόσωπα και κανόνες, ζωντανά εις μνήμην και μάλιστα νυν και άει και εις τούς αιώνας των αιώνων.

κ.κ. Είρηναίος). Οί άληθινοί Πατέρες νοιάζονται για τά παραπεσόντα παιδιά τους κατά τό παράδειγμα του Ευαγγελίου (άφήνει ο καλός ποιμήν τά πολλά για νά βρει τό χαμένο ένα πρόβατο), όχι θυμωμένα, ξηρά, τυπικά, άπαραδέκτα, δέν θά τά τιμωρούσαν ούτε για τό καλό τους, τάχα. Στο παρελθόν έπεσε βέβαια νόμιμα πολύ ξύλο και τιμωρήθηκαν νομοκανονικά άμέτρητοι άνθρωποι κι όμως σήμερα λέμε όλοι έν ένί στόματι ότι ήταν άδικο, μάλιστα όσα άδικαστα ή και βεβιασμένα έν θυμώ έλαβαν χώρα ή άν συνέβησαν κατά τό παράδειγμα τής κανονικής και νομομοτάτης δίκης του Χριστού.

Ἡ Θεολογία τοῦ Δικαίου καί συγκεκριμένα ἡ θεολογία τῶν ἱερῶν Κανόνων ἐνδέχεται νά ξεχάστηκε μερικῶς στό πέρασμα τῶν αἰώνων, (νά ξεχάσαμε δηλαδή, τό ἀρχικό νόημα), ὁ πρωταρχικός σκοπός καί τό περιεχόμενο πολλῶν ἱερῶν Κανόνων, πού καθιερώθηκαν πρὸς ὠφέλειαν σέ δύσκολες ἐποχές, στή δέ δική μας νά παρερμηνεύονται «βαρβαρικά».

Ξεχάσαμε ὅτι οἱ Πατέρες ὅσα μᾶς ἄφησαν μέ ἱερούς Κανόνες ἢ πῶς ἀπλά στή θεία λατρεία¹⁶³ καί τήν ἱερά Παράδοση ἐν γένει τῆς Ἐκκλησίας εἶχαν λόγο νά τό κάνουν καί λόγους πολλούς καί σημαντικούς μάλιστα, κι ὄχι τάχα τυπικά, κατὰ τό πρωτόκολλον, ἐθιμοτυπικά, ἢ γιά λόγους ἠθικούς, συναισθηματικούς, καθωσπρεπιστικούς ἢ παντοδαπούς ἄλλους.

Λησμονήσαμε ὅτι ὅλα ὅσα μᾶς παρέδωσαν ἀφοροῦν τήν ζωή, κι ὄχι γενικά κι ἀόριστα, ἀλλά πολύ συγκεκριμένα τήν δική μας ζωή, κι ὄχι πάλι ἀποξενωμένη ἀπό τήν ζωή τῶν ἀδελφῶν μας, πάντων τῶν ἐγγύς καί μακράν ἐκασταχοῦ τῆς οἰκουμένης, γνωστούς κι ἀγνώστους, ἀλλά ἐπιπλέον τήν ἀγαθή ζωή, τήν ὠραία ζωὴ¹⁶⁴, τήν παραδεισένια, τήν ἀληθινή, τήν αἰώνια.

Μᾶς ξεγέλασαν στό διάβα τῶν αἰώνων καί μᾶς εἶπαν ὅτι προηγούνται κανόνες καί νόμοι κι οἱ τύποι, τῶν ἀνθρώπων, ὑποστηρίζουν ἀκόμη καί μ.Χ. ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔγινε γιά τό Σάββατο καί μάλιστα τάχα καλοί χριστιανοί καί καθὼς τρῶνε ἢ δέν τρῶνε ἀκόμη παντοῦ καρπούζια χωρίς κουκούτσια, ἀναζητοῦν ἀνθρώπους χωρίς «κουκούτσια» ἢ γιά νά μήν θεωρηθεῖ ὅτι τό γενικεύω, θέλουν ὑποκριτικά ἢ μέσῳ τῆς ἐπιστήμης-γνώσης τῶν χαπιῶν καί τῆς μετάλλξης (δέν τολμῶ νά προσθέσω τήν ἐκπαίδευση) ἀνθρώπους χωρίς «κουκούτσι» καί μήν πάει ὁ νοῦς μας στά «κουκούτσια» τῆς ἀναπα-

163 Ἀναλυτικά περί τῆς θείας Λατρείας καί τῶν ἱερῶν Κανόνων βλ. Πιάγκου Θ., Κανόνες καί Λατρεία, Θεσσαλονίκη 2006.

164 Κι ἄς κατήντησε ἀρνητικό νά κάνει σήμερα κάποιος γλυκιά ζωὴ, δῆθεν «ντόλτσε βίτα», ἰταλιστὶ dolce vita, ἀφοῦ σατανικῶ τῷ τρόπῳ τό γλυκό συνδέθηκε μέ τὴν ἁμαρτία, ἐνῶ τό πικρό, τάχα μέ τό καλό, (ὅπως ἐσφαλμένως καί τό αὐστηρὸ ταυτίστηκε μέ τό δίκαιο καί τό ἐπεικέες μέ τό ἄδικο) πλήρης διαστροφή τῆς λίαν καλῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πραγματικότητος δηλαδή. Ρώτησα πρόσφατα σοβαρὸ πρόσωπο, ἂν ἦταν καλά ἐκεῖ πού πήγε καί ἀπήντησε παραχρῆμα: -Κόλαση! Ἐρώτησα, ὡς μὴ κατανοήσας καλῶς καί πάλιν: -Δηλαδή δέν περάσατε καλά; Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐπανελάβε διευκρινιστικά: -Κόλαση, περάσαμε τέλεια! Ἐντόνως προέβαλα ἀντίδραση ὑποστηρίζοντας ὅτι ἀφοῦ ὠραία ἦταν ἔπρεπε νά πεῖ Παράδεισος ἢ περάσαμε παραδεισένια, ἀλλὰ μάταια. Κατενόησα ὅτι πλέον ὁ κόσμος ἔφτασε στό σημεῖο κόλαση νά ἐννοεῖ τό ὠραῖο, τό γλυκό, τό εὐχάριστο καί παράδεισο τό δύσκολο, τό αὐστηρὸ, τό μεστό ἀπαγορευτικῶν κανόνων ἴσως. Πόσο ἄδικο. Γιατί στήν εὐχαριστία μετὰ τήν θεία μετάληψη γίνεται λόγος γιά ἀπέραντη ἠδονὴ τῶν καθορόντων τοῦ Σοῦ προσώπου τό κάλλος τό ἄρρητόν κλπ. Ἐπίσης ὑπενθυμίζω ὅτι ὁ ζυγός Του χρηστός καί τό φορτίο Του ἐλαφρόν καί πόσα ἄλλα σχετικὰ παραδείγματα.

ραγωγής τῶν φυτῶν, ἀλλά ἄς τρέξει πολὺ ἀθῶα στό λαϊκῶς λεγόμενον «δέν ἔχει μυαλό κουκούτσι».

Ἄμυαλοι ἢ μέ πολὺ μυαλό, ἀλλά στήν ἐργασία τοῦ πονηροῦ ὅσοι μᾶς τονίζουν καί σήμερα αὐστηρά ἄνευ οἰκονομίας τό γράμμα τοῦ νόμου, τό ἔνδυμα πρωτίστως τῶν κανόνων, τό γενικό κι ἀόριστο μέλλον μόνο (ἐνῶ κι οἱ ἴδιοι ἀγωνιοῦν πρακτικά γιά τόν ἄρτον τόν ἐπιούσιον) ἢ ἀνατρέχουν ἐγκληματικά στό συγχωρεμένο πολλάκις βεβαιωμένα ἀπό Θεοῦ παρελθόν καί χάνουν τό παρόν, τό σήμερα, δηλαδή τήν πραγματικότητα.

Καί σήμερα διαπιστώνω μετά λύπης ἢ μᾶλλον μετά χαρᾶς κατά τό εὔρηκα εὔρηκα ὄχι ἄνθρωπον (τῷ καιρῷ ἐκείνῳ κι ὁ ὑπερασκητής κυνικός ἐγένετο κυνηγός κι ἀνθρώπους ἀναζητοῦσε, παράδοξο πῶς δέν ἀναζητοῦν οἱ διαφημισμένοι ὅσοι ὑποκριτές σύγχρονοι «ἀσκητές» τάχα, συγγένεια, μέ τόν αὐθεντικό αἰωνίως Διογένη, ποῦ δέν ἔβλεπε οὔτε μέ τό φανάρι ἄνθρωπον) ἀλλά ἀλήθεια, πολλοί ιδέα δέν ἔχουν περί τῶν θείων καί ἱερῶν Κανόνων τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἀκόμη καί μεταξύ ἐκείνων, ποῦ τάχα εἰδικοί αὐτοκαλοῦνται περί τῶν ἱερῶν Κανόνων κι ἀνυποψίαστοι μένουν καί ξένοι στό σκοπό καί τό λόγο τους, συναριθμοῦνται πρόσωπα πράγματι ἄσχετα¹⁶⁵ πρὸς τό Κανονικό Δίκαιο. Ἡ Διαθήκη τῆς κανονικότητας στήν ἐποχή τῆς Καινῆς Διαθήκης τελειοποιεῖται, προσλαμβάνει νέο περιεχόμενο, καινή σημασία, ἄλλη προοπτική, χάνοντας μέρος τῆς δικανικότητας, τῆς νομικῆς ἔννοιας τοῦ Σαββάτου, τῆς στενῆς καί μικροσκοπικῆς κατά γράμμα ἐρμηνείας τοῦ Νόμου, τῶν Κανόνων, τῆς ζωῆς.

Ἡ ἀλήθεια αὐτή ἀποτυπώθηκε καί λειτουργικά προκειμένου νά ὑπενθυμίζεται πολλάκις καί νά μήν ξεχαστεῖ εὐκόλα, καθὼς στά λειτουργικά κείμενα, «οὐ διὰ τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν»¹⁶⁶ τό ἐπαναλαμβάνει ἡ Ἐκκλησία αἰῶνες τώρα, ἀλλά πόσοι παρέμειναν πιστοί σέ αὐτή τήν ἀλήθεια ἄγνωστο. Ἐξίσου ἀποκαλυπτικό γιά τήν ἔννοια τῆς δικαιοσύνης στήν Ἐκκλησία μας,

165 Ἐνθυμούμενος σχετικῶς, ὅταν μαθητής Γυμνασίου, καλοκαίρι εὐρισκόμενος στήν ἱερά Μονή Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Κουδουμᾶ, κάτω ἀπό τήν χαρουπιὰ στήν αὐλή ἐπάνω ἔξω ἀπ' τό παλιό γουμενεῖο, ἀξέχαστα ἐνώ γευματίζαμε (ἀροεῖτικο κατσιακάκι), κάποιος τῶν συνδαιτημόνων ἐρώτησε βλέποντας τά πράσινα χαρούπια, πῶς ἔγιναν τόσο μεγάλα τά φασόλια, μέ ἀπορία ἐμφανῆ, ἡ ὁποία μετετράπη ἠὲ εἰς γέλωτα ξέφρενον, ὁ ὁποῖος ἐσίγησε μονομιάς μόλις ἀπήντησε στό περί τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ ἐρώτημα λέγων ὅτι εἶναι κατ' ἐπάγγελμα γεωπόνος! Ἐξίσου ἄσχετος ὁποῖος δεῖ ἐξολοκλήρου, ἢ δέν δεῖ ἐν μέρει, τούς θεοὺς καί ἱερούς Κανόνες ὡς νομικά κατασκευάσματα, μέ δικανικό περιεχόμενο καί τυπικό χαρακτήρα ἢ πολιτικό σκοπό κι οἰκονομικές σκοπιμότητες.

166 Ἀπό εὐχὴ τῆς Θείας Λειτουργίας Βασιλείου τοῦ Μεγάλου.

τό Μυστήριο τοῦ Εὐχελαίου, ιαματικό καί συγχωρητικό ἐξολοκλήρου κι οἱ εὐχές, οἱ εὐαγγελικές κι ἀποστολικές του περικοπές, ἐπιβελώνουν τήν χριστιανική ἀντίληψη περί δικαίου.

“Ὅτι κι ἂν πετύχει ὁ ἄνθρωπος, ὅσο δίκαιος κι ἂν εἶναι, λίγο καί μικρό καί σέ μερικά χρόνια ἢ αἰῶνες ἔστω, ἐκλαμβάνεται διαφορετικά. Ὅσο κι ἂν ἀνέβει ψηλά ὁ ἄνθρωπος, δύσκολο τό Θεό νά φτάσει καί νά συγκριθεῖ μαζί Του, παρ’ ὅλες τίς ἀνά τούς αἰῶνες θεοποιήσεις ἀνθρώπων μέ ἐξουσία καί δύναμη, παρά τήν ἀπομίμηση θείων ιδιωμάτων, π.χ. τῆς ἀπόλυτης δικαιοσύνης ἢ τῆς ἀπόλυτης παντογνωσίας τοῦ Θεοῦ.

Οἱ «τυπικιστές», ὅσοι ἐμμένουν σέ τυπικότητες, καλό εἶναι νά θυμῶνται ὅτι κάθε τύπος ἐμπεριέχει καί ὑπηρετεῖ τήν ἀλήθεια. Τό ἴδιο καί τό δίκαιο. Κάθε κανόνας δικαίου φυσιολογικά ἐπέχει χρονική περίοδο ἀκμῆς καί παρακμῆς, διότι τά πάντα βελτιώνονται ἢ χάνονται, παλαιώνοντας καί γηρασκόμενα, τροποποιῶνται ἢ πεθαίνουν ἢ ἔστω νεκρώνονται. Γιά τό λόγο αὐτό εἰσέτι μεγαλύτερη ἀξία προσλαμβάνει ἡ Ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. Σαφῶς νεκρῶν ἀνθρώπων ἢ κεκοιμημένων ἐν εἰρήνῃ, ἀλλά ἡ νεκρανάσταση εἰδωλολατρικῶν τύπων, μεθόδων, πράξεων, ψεύτικων «θεῶν» χρυσίου κατά τήν Παλαιά Διαθήκη ἢ ἀργυρίων κατά τήν Καινή Διαθήκη, ἐπικίνδυνη κι ἐπιζήμια, ἄσχετη μέ ὅ,τι προσδωκοῦμε συμφώνως πρός τό Σύμβολον τῆς Πίστεως μας.

Ἄπιστος, ἄθεος¹⁶⁷, ὅσο δίκαιος καί νά εἶναι δέν συγκρίνεται μέ πιστό ἄνθρωπο κατά τρόπον ὅμως ὑγιῆ, ἔστω καί ἁμαρτωλός νά εἶναι. Αὐτό δέν μποροῦν νά καταλάβουν ἀνόητα, ὅσοι δηλαδή δέν προτάσουν τήν σωτηρία κάθε ἀνθρώπου, πιστοῦ, ὀλιγόπιστου ἢ καί «ἄπιστου», παρά δίδουν προτεραιότητα σέ ὠφελμιστικές καί προσωρινές τυπικότητες, δικανικότητες, πού βοηθοῦν καί συμβάλλουν ὡς ἓνα βαθμό ἰκανό, τό ἔργο τῆς κοινῆς σωτηρίας, μά καί τό δυσκολεύουν, ὅταν ἐγκλωβίζονται σέ αὐτές ἄνθρωποι ἡμιμαθεῖς, ἀμαθεῖς ἢ καί πολυμαθεῖς ἀκόμη.

Ἡ γνώση τοῦ Δικαίου ἄλλο, ἄλλο ἢ κατά γράμμα τήρηση κι ἄλλο ἢ κατά τά ἔργα ἐφαρμογή, κατά τήν ἐκάστου δύναμη καί τήν ἀγαθή προαίρεση. Τό κίνητρο στήν τήρηση ἢ τήν παράβαση τοῦ δικαίου, καθορίζει ἐπακριβῶς τό ἁμαρτωλό ἢ τό ἅγιο τοῦ πράγματος, τοῦ ἀνθρώπου, ἐκάστης περιπτώσεως. Χωρίς νά μένουμε σέ περιπτωσιολογικές παρατηρήσεις καί πρός ἄρση τῆς ἀδικίας τοῦ θέματος, ἡ Κρίση τοῦ Θεοῦ διαφέρει μυριάκις ἀπό τίς κρίσεις τῶν ἀνθρώπων.

Ὅσο πλησιάζουμε ρεαλιστικά, πραγματικά, βιωματικά κι ὄχι ἀπαραίτητα

167 Μολονότι δέν ξεχνῶ ἀκόμη συνάδελφο, Πανεπιστημιακό Καθηγητή Διεθνούς Δικαίου, νά λέει πῶς δέν ὑπάρχει ἐξουσία, πού νά μὴν θρησκεύει, διεθνῶς.

γνωσιολογικά τόν Θεό, τότε τό δίκαιό μας, ἔχει παρατηρηθεῖ ὅτι ἀπαλλάσσεται σέ ἰκανό βαθμό ἀπό πολλές ὑποκειμενικές, στεῖρα ἰδεολογικές, ἐμφανῶς ἀτελεῖς, πολύ ἀμαρτωλές, ἀλλοτινές πολιτικοκοινωνικές ἢ ἐπίκαιρα ἐθνικοκρατικές, σαφῶς οἰκονομοτεχνικές κ.λπ. συγγενεῖς, παρεμβάσεις, πού ἄν καί στερημένες ἐνίοτε ἀπό ἀληθινή πίστη, ἐπηρεάζουν δραστικά τήν ἐκκλησιαστική ζωή καί ἀποφεύγονται ἔτσι κάποια σφάλματα ἐφήμερα, μά μέ συνέπειες ἐσχατολογικές.

Ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος νά ρίξει τόν λίθο, κατά τῆς ἀμαρτωλῆς οἰασδήποτε ἐποχῆς, διδάσκει τό ἱερόν Εὐαγγέλιον, ἀλλά πολλά ξεχάστηκαν, ἄλλα σκόπιμα ἐκτός τά πέταξαν κι ἄφησαν λίγα, πού ὅμως σάν ζύμη ὅλο τό φύραμα καί σήμερα αὐξάνουν καί γεμίζουν Χριστό τήν ζωή μᾶς ὅλη καί τήν διψῶσα πανανθρώπινη κοινωνία.

Ἔτσι πορευόμαστε διαρκῶς «μανθάνοντες δικαιοσύνη», ἡ δικαιοσύνη μανθάνεται, σπουδάζεται, μελετᾶται, ἔχει ἐπιστημονική πλευρά, δέν εἶναι ἔμφυτα καθανεῖς δίκαιος, ἀλλά ἀπαιτεῖ ἄλλοτε γνώσεις, ἄλλοτε ἐμπειρία, ἄλλες φορές μαθητεία κι ἄλλες ἀπλή θεανθρώπινη κοινωνία, πού μεταβάλλει ἀγιαστικά πρόσωπα καί καταστάσεις σέ ὄαση δικαίου, παρά τίς ἀδίκες δομές καί τούς προγραμματισμούς συμφερόντων. Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Λούκαρις ἔλεγε «**Εγὼ δέ τιμάς τὰς ἐκείνων ὕβρεις λογιζομαι**»¹⁶⁸. Ἄδικο κάποιοι ζοῦν ἐφήμερα καλά καί ἄλλοι περιμένουν τήν μέλλουσα ζωή γιά νά χαροῦνε τήν δικαιοσύνη καί τόν ἀγιασμό, ὅπου ὅμως δέν τρῶνε πιά, μηδέ πλέον πίνουν¹⁶⁹.

Ἡ κόλαση ἐσχατολογικά περιλαμβάνει ὅσους ἔζησαν ἄδικο, ἀδίκως δέν μετανόησαν, ἄδικο ἀπομακρύνθηκαν ἀπό τόν Θεό καί τούς ἀνθρώπους, ἄδικο ζημίωσαν ψυχές καί σώματα, ἄδικο στέρησαν ἀγαθά, ἀδίκησαν, ζημίωσαν κ.λπ. Στόν ἐφήμερο τοῦτο βίο ὅμως πολλοί, πού ἀδικήθηκαν ἔζησαν τήν ἄδικη τιμωρία, τήν κόλαση τῆς ἀδικίας, ἄδικο τούς ἔκαψαν ζωντανούς, τούς ἔφαγαν ἄδικο τό βίος τους, ἄδικο τούς κατηγόρησαν, ἄδικο τούς ἔθαψαν ζωντανούς, ἄδικο τούς ἀπέκτειναν ἀναπολόγητους. Ἄδικο αὐτό, δέν εἶναι ἀλήθεια, ὄχι ἄλλοι στήν κόλαση δέν μᾶς βάζουν μέ ἄδικες τιμωρίες, γιατί «λυεῖ τά δεσμά καί δροσίζει τήν φλόγα» ἡ θεία δικαιοσύνη, μία μυστική χαρά ἐπουλώνει τίς πληγές ἀπό τίς ἀδικες τιμωρίες. Κι ὅμως ὅσο ἄδικο κι ἄν ὑπέμειναν δέν βίωσαν κόλαση, ἀλλά Παράδεισο, κατά τό «μακάριοι οἱ πεινῶντες καί διψῶντες τήν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσον-

168 Legrand E., t.IV, 273

169 Σύμφωνα μέ τήν σχετική εὐαγγελική περικοπή, Ματθ. κβ' 30. Βλ. καί τό Δοξαστικόν τῶν αἰῶνων τῆς Κυριακῆς Ε' τῶν νηστειῶν, «Οὐκ ἔστιν ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ βρώσις καί πόσις, ἀλλά δικαιοσύνη... σὺν ἀγιασμῷ...».

ται»¹⁷⁰ και «μακάριοι οί δεδιωγμένοι ἔνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹⁷¹.

Τό Δίκαιο, οί κανόνες Δικαίου μποροῦν νά ἀποτελοῦν δείκτες στό δρόμο τοῦ Δικαίου, πού ἀσφαλῶς ὀδηγεῖ στόν Παράδεισο. Τό Παραδεισοδρόμιον ἔχει ἀνάγκη ὡς ἓνα σημεῖο τούς ἱερούς Κανόνες τοῦ Δικαίου, ἀπό κάποιο σημεῖο καί μετά ὅλα στό φῶς χάνουν ὄρια, σύνορα, κανόνες καί ὅλα Χριστός, ὅλα φῶς, ὅλα Παράδεισος, τά πάντα Ἀναστάσιμα. Παράδειγμα ἡ νύχτα τῆς Ἀνάστασης κι ὁ Κατηχητήριος Λόγος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἐνῶ ξεκινᾷ μέ τίς ἀπαγορευτικές καί λοιπές διατάξεις δικαίου, (νηστεία, ἐργασία καί δικαία ἀνταμοιβή) καταλήγει στό «ἄδικο» νομικά μά δικαιοτάτο θεολογικά εἰσέλθετε πάντες, τρυφήσατε ὅλοι, μηδεῖς ἐξέλθει πεινασμένος. Ὁ Παράδεισος μᾶς χωρᾷ ὅλους, γιά ὅλους ἔχει ἐτοιμάσει θέσεις ὁ Οἰκοδεσπότης τοῦ οὐρανοῦ καί τῆς γῆς Θεός, ἀρκεῖ νά προσέλθουμε. Πράγματι στόν Παράδεισο δίκαια χωρᾷμε, ὅσοι συγχωρᾷμε.

Τό κύρος, ἡ ἐφαρμογή, ἡ ἐρμηνεία κι ἡ κατάργηση τῶν ἱερῶν Κανόνων δέν μπορεῖ νά παραμένει ἀμέτοχος τῆς ἀναστάσιμης πραγματικότητας, τῆς ὀρθόδοξης σωτηριολογίας, τῆς ἐσχατολογικῆς προοπτικῆς, τοῦ μοναδικοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρώπου νά σώσει τήν ψυχή του. Κύρος ἔχουν ὅσοι κανόνες βοηθοῦν τά πρός σωτηρία αἰτήματα, ἀντιθέτως δέ κανόνες πού ζημιώνουν κι ἐμποδίζουν τήν προοπτική κατοικήσεως τοῦ Παραδείσου, αὐτοδικαίως ἄκυροι. Ἡ ἐφαρμογή τῶν ἱερῶν Κανόνων, κατά τήν ἀκρίβεια ἢ τήν οἰκονομία, ἀκριβῶς μέ βάση καί κριτήριό τήν ὠφέλεια τῶν ψυχῶν γίνεται, διαφορετικά δέν νοεῖται ἡ καταλιμπάνεται αὐστηρά. Ἐπίσης κι ἡ κατάργηση τῶν κανόνων συμβαίνει αὐτοδικαίως μόλις διαπιστωθεῖ ὅτι δέν εὐεργετοῦν, δέν βοηθοῦν, δέν εὐνοοῦν τίς ἀνθρώπινες ψυχές, ὥστε νά μποῦν στόν Παράδεισο ἢ ἀκριβέστερα νά ζοῦν Παράδεισο. Τό ἄνω Ἐφετεῖο πάντοτε ἀνήκει στόν μόνο φιλόανθρωπο Θεό, καθῶς λέγεται. Ἐδῶ μέ ἀδικίες καταστράφηκαν¹⁷² ζῶες, ἀδικήθηκαν πρόσωπα, ἀλλά κάποτε λήγουν τά ἀνθρώπινα ψέματα καί λάμπει ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέσπερος Ἥλιος.

Κανονικά τό Δίκαιο παραδείσου χάριν ὑπάρχει, ἀντιθέτως δίκαιο «τῆς κολάσεως» ὀρθοδόξως καί χριστιανικά δέν μπορεῖ νά ὑφίσταται, δηλαδή τό ἄδικο τιμωρητικό δίκαιο, ἐφόσον στερεῖται ἀνθρωπιᾶς, ἀγάπης ἀληθινῆς, συγχωρητικότητας, ἐλέους, οἰκτιρμῶν καί φιλανθρωπίας. Πόσες γνωστές λειτουργικές ἐκφράσεις κι ὅμως αὐτό ἀπλά καταμαρτυροῦν, ὅτι ἄνευ Χρι-

170 Ματθ. 5, 6.

171 Ὁ.π. 10.

172 «Καί οὕτως ὁ πολύφημος καί πολύσοφος Λούκαρις τόν βίον κατέστρεψε», Δοσιθέου Δωδεκάβιβλος, τ. II, 1170. Ὑπενθυμίζει εἰς πάντας ἡμᾶς τό «Ὁς γάρ ἄν θέλῃ τήν ψυχήν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν...», Μαρκ. ἡ' 35.

στοῦ, ὅλα ψυχρά δικανικά, τυπικίστικα, ψυχρολογικά, ἄδικα νεκρά. Πόσοι «δίκαιοι» νόμιζαν οἱ ἄνθρωποι πὼς εἶναι κι ἄραγε μήπως εὐρίσκονται στήν κόλαση, ἐπειδὴ εἰδωλοποίησαν τούς κανόνες ἢ τούς νόμους τοῦ δικαίου. Οἱ φαρισαῖοι τηροῦσαν τό δίκαιο καί μάλιστα κατά γράμμα κι ὅμως ἔχασαν τήν ζωή, τήν ἀλήθεια, τό Χριστό ἐσταύρωσαν.

Αφορμή γιά τό δίκαιο αὐτό στόν ἐκκλησιαστικό, ἀλλά καί τόν θύραθεν χώρο τῆς κοινωνικοπολιτικῆς μας ζωῆς, δίδει ὄχι ἡ ἀτέρμονη διανοητική ἐνασχόληση, οὔτε ἡ ἐπίπονη καί χρονοβόρα ἔρευνα σέ βιβλιοθήκες καί ἀρχεῖα, μά ἡ ἀπλή ἐμπειρία, λίγων ἔστω χρόνων τῶν ἀνθρώπων, ἀπό τούς νομίζοντας εἶναι δικαίους κι ἔχοντας ἐξουσία ἀνοήτους συνανθρώπους τους. Τούς χαρακτηρίζω ἔτσι ὄχι γιά νά τούς μειώσω ὑβριστικά, ἀλλά ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι κατά τρόπο καθόλου ἔξυπνο αὐτοκρίνονται ἄδικοι, δηλαδή ἀνόητοι, κατά τό φιλοσοφικό «οὐδεὶς ἐκὼν κακός», παρομοίως ἀγνοώντας, ἐθελοτυφλοῦντες κι ἐκεῖνοι τήν δύναμη, τήν ἀξία, τήν παντοδαπή ὠφέλεια τοῦ δικαίου, ἐπιλέγουν καί παραμένουν στό ἄδικο, τό ὁποῖο εἶναι τρέλα, ἀνοησία, ἀμαρτία, ἀφοῦ ζημιώνει ἑαυτούς καί ἀλλήλους.

Βέβαια ξεγελᾷ τό προσωρινό φαίνεσθαι, μόνο ὠφελος κι ἡ ἐφήμερη ἐπικράτηση τῆς ἀδικίας, ἀλλά σύντομα διαλύεται ὡς ἰστός ἀράχνης, ἡ ὅποια ἄδικη νομιμοφανῆς ἐπικράτηση, κατά τό σταυρικό παντοδύναμο τρόπαιο μέ τόν θρίαμβο τῆς Ἀναστάσεως. Ἡ Ἀνάσταση μπορεῖ, μεταξύ τῶν ὄσων ἄλλων θεολογικῶς λέγονται καί γράφονται, νά ἀποτελεῖ καί κρίση κάθε ἀδικίας, καταπάτησης κάθε ἀδικῆς ἔκφρασης σέ ὅποιαδήποτε μορφή ἢ ἐκδήλωση τῆς κοινωνικοοικονομικῆς ζωῆς, ἀκόμη καί αὐτῆς τῆς πολιτικῆς, τῆς ἐνδοοικογενειακῆς, τῆς προσωπικῆς. Τό δίκαιο παραμένοντας στή σφαῖρα τήν θεωρητική, τήν διανοητική, τήν ἐξωτερική μόνο τήρηση τύπων, τήν συμμόρφωση μόνο σέ δικανικούς νόμους καί κανόνες, ἐκφυλίζεται καί παθολογικά μεταβάλλεται σέ κενό δίκαιο, αὐτό περίπου πού ζοῦσαν οἱ φαρισαῖοι, οἱ γραμματεῖς, ὁ νομικός πού προσήλθε στόν Ἰησοῦ πειράζον αὐτόν καί λέγων "ταῦτα πάντα ἐτηρησάμην ἐκ νεότητός μου" καί οὐδέν ὠφελος.

Κενό δίκαιο ὄσων νομίζουν ὅτι ἐποίησαν τί σπουδαῖο ἐπί τῆς γῆς, ὄσων ἀδίκησαν κόσμο πολύ ἢ ἔστω μία ψυχή, μάλιστα ἀναμένοντας τήν πρός τοῦτο σχετική δικαιοκρίσια καί δίκαιο ἀπό Θεοῦ ὄφλημα ἐπιλήσμονες γενόμενοι ὅτι κι ἂν ὅλο τόν νόμο τηρήσουν πάλι ἀχρεῖοι, ὡς ράκος ἀποκαθήμενης πάσα ἀνθρώπινη δικαιοσύνη ἐνώπιόν τοῦ Θεοῦ. Μά ἀκόμη κι ἐνώπιόν τοῦ ἀνοίγματος τῆς εἰς αὔριο σπουδαίας καί τῆς μελλούσης γενεᾶς, ἀντίληψης, θέσπισης κι ἐφαρμογῆς δικαίου στή τελειότερα κοινωνία¹⁷³. Τώρα, γιατί κάποιοι ὅλα, δικαίως ἢ ἀδίκως, τά συσχετίσουν μέ τήν ξεπερα-

173 Βλ. σχετικό ποίημα τοῦ μεγάλου μας ποιητοῦ Κωνσταντίνου Καβάφη.

σμένη νομικά και δικαϊκά χαμηλή¹⁷⁴ ήθική, μόνον δέν είναι τοῦ παρόντος, ἴσως χρίζει ψυχιατρικῆς ἀναλύσεως γιά τό πλῆθος τῶν ἐμφωλευόντων ἀπωθημένων κι ὄχι νομοκανονικῆς τόσο, ἔνεκα τῆς πολλῆς ἀδικίας, μέ ἄλλα λόγια λόγω ἐλλείψεως δικαιοσύνης, τουτέστιν παρουσίας πάλιν τοῦ κενοῦ δικαίου.

Πράγματι ἄξιον ἐνδελεχοῦς ἢ προχείρου ἔστω ἀναλύσεως, γιατί ἄνθρωποι πού ναρκισιστικά θεωροῦν τούς ἑαυτούς τους δικαίους, ἠθικούς, ὠριμους, ἄμεμπτους, ἀσφάλτους (γιατί ἀξιοπεριεργο ὄχι καί κολασμένους, ἀφοῦ ἐπί τό λαϊκότερον ἢ ἀσφαλτος καλεῖται καί πίσσα, ὅπως κι ἡ κατάσταση δηλαδή τιμωρίας ὅσων ἄδικα καί κενά ἔπραξαν ἀμετανόητα ἐπί τῆς γῆς).

Ἔσοι ἄνομα πράττουν, ὅσο τάχα¹⁷⁵ καθαροί καί νά παρουσιάζονται, ἀνήθικοι εἶναι ἐφόσον ἀδίκησαν ἔστω κι ἓνα τῶν ἀδελφῶν τους τῶν ἐλαχίστων, ὑλικά ἢ πνευματικά. Ὑπενθυμίζεται νομοκανονικά τό παράδειγμα τοῦ Ἰούδα, πού δέν ἦταν δῆθεν ἀνήθικος, ἀλλά προδότης, γιατί πρόδωσε τόν διδάσκαλό του, γιατί πρόδωσε τόν ποιητή καί Δημιουργό του, τόν Κύριο του καί Θεό του. Δέν ἔχω διαβάσει πούθενά νά ἄφησε ἀπογόνους ἢ διαδόχους, διότι «ρίψας τά ἀργύρια εἰς τόν ναόν ἀνεχώρησεν καί ἀπελθὼν ἀπήγαξατο»¹⁷⁶. Μάλιστα «ἄδικα», δέν τό ἔκανε δίκαια, δέν ἦταν μέ τήν στενή σημασία τοῦ δικαίου νόμιμος ἢ δίκαιη ἢ πράξη τῆς αὐτοτιμωρίας του, ὑπό τήν ἔννοια ὅτι δέν προηγήθηκε δίκη, ἀλλά ἐπειδή ἐπιπλέον μποροῦσε νά ζητήσει κανονικά συγχώρηση ἀπό τόν σταυρωθέντα Χριστό ἢ ἀπό τήν Παναγία Μητέρα Του ἢ τούς Ἁγίους Ἀποστόλους.

Ἄντίχριστος στούς ἱερούς Κανόνες χαρακτηρίζεται ὅποιος δέν δέχεται τήν μετάνοια τοῦ ἀδελφοῦ του τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀλλά καί ὅποιος βγάζει

174 Ἐπειδή κοιτάζουν χαμηλά νά ἔβρουν τά παραπτώματα, ξεχνώντας ἅπληστα, ὡς οἱ βιβλικοί φαρισαῖοι, τά ὑψηλά ἁμαρτήματα, τίς ἀνήθικες πράξεις σέ μυαλά διεστραμμένα, πού ἀδίκησαν ψυχές καί σώματα, πού βίασαν συνειδήσεις, ἔφαγαν περιουσίες καί σέ καρδιές ἄδειες ἀγάπης, στερημένες δικαιοσύνης, μεστές κακίας, ὑπέρβαρες μίσους, στυγνῆς καί παρανόμου συκοφαντίας κι ἀξιολέκτου μοχθηρότητας. Ἡ ἠθική συνδέεται λογικά, νομοκανονικά κι ὄντολογικά μέ τήν ἀληθινή δικαιοσύνη, ὁ κάθε ἄδικος εἶναι ἀνήθικος.-

175 Παραδειγματική καί ἄληκτη ἢ φράση τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως «Ἄλλ' οἱ τυφλοὶ πρὸς τό φῶς μῶμον ἡμῖν προσᾶψαι σπουδάουσι Καλβινισμόν ἐγκαλοῦντες καί αἵρεσιν, ἀλλά μάτην πονοῦσιν», Πατριαρχική Ἐγκύκλιος Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως πρὸς τούς ἐν Λεοντοπόλει Χριστιανούς. Νά σχολιάσω μόνο ὅτι σέ κάθε ἐποχή τό φῶς συνδέεται μέ τήν ἀλήθεια καί τήν δικαιοσύνη, διαφορετικά ταραχές κι ἀδικίες σιωπηλές ἢ φανερές δέν ἀπολείπουν, τραυματίζοντας μέ ἐντάσεις καί διαμάχες, ἀσχετες πρὸς τόν ἠσυχασμό καί ξένες πρὸς τούς ἐν λόγοις φιλησυχαστές.

176 Ματθ. 27,5.

ψυχές από τόν Παράδεισο καί τίς παραδίδει στήν κόλαση, ὅποιος ἀδικεῖ κι ἐμποδίζει τό ἔργο τῆς σωτηρίας κάθενος ἀνθρώπου, ὅποιος δέν βοηθᾷ τόν ἁμαρτωλό κατά τό παράδειγμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πού ἀκόμη καί στόν σταυρό ἔσωσε ἕναν σεσημασμένο ληστή.

Ὁ Χριστός συγχωροῦσε, ἔσωζε, ἀλλά στή συνέχεια ἡ χριστιανική κοινωνία δύσκολα συγχωρεῖ καί μάλιστα εὐκολα τιμωρεῖ, κατά τρόπο παράδοξο μέχρι τίς μέρες μας. Ἡ Θεολογία τοῦ Δικαίου σαφῶς στά παραπάνω δέν περιορίζεται, ἄλλωστε εἰσαγωγικά ὅσα περιέχονται στήν παρούσα, μά κι ὅσα τελικά κανεῖς μπορεῖ νά ζήσει, νά γνωρίσει, νά ἀκούσει καί νά δεῖ στόν κόσμο τοῦτο, πού περαστικοί θεολογικά πολίτες εἴμαστε καί προορισμό μας ἔχουμε τόν παράδεισο. Ὅλα αὐτά ἐνδεχομένως ἀδιάφορα γιά τήν Νομική σάν ἐπιστήμη καί τούς Νομικούς σάν ἐπιστήμονες, μά καί γιά πόσους θεολόγους ἴσως.

Ὡστόσο ἡ Θεολογία ὀφείλει νά εἶναι ἡ κυρία ἐπιστήμη στό Κανονικό Δίκαιο καί μάλιστα ὀρθοδόξως, διαφορετικά ἔλλοχεύει ὁ κίνδυνος ἐπικράτησης τῆς δικανικότητας, νίκης τοῦ Δικαίου κατέναντί τοῦ Ἐλέους καί τῆς Χάριτος, ὑποχώρηση τῶν μυστηρίων λόγω ὀρθολογικῆς, ὑποβιβασμός τῆς ἀγιότητας ἔνεκα γράμματος τοῦ Νόμου, ἔλεγχος τοῦ πνεύματος σέ λογικά στεγανά, μακριά ἀπό τήν ἐλευθερία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ὅσο ἡ ὀρθόδοξη Θεολογία παραμένει δέσμια τῆς ἀγράμματης ἐπιλογῆς, στήν ἐμμονή νά ἀντιγράφονται καί νά ἀναμασῶνται σχολαστικά ξεπερασμένες σήμερα καί στά ἀνώτατα καθιδρύματα ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης θεολογικές ιδέες, ἀπόψεις, θεωρίες κτλ., τόσο ἡ προσμονή κοινῆς θεολογικῆς στάσης, λόγου καί ζωῆς θά ὀρθώνεται ἀναγκαιότερη.

Πρακτικά κι ὄχι ἀπλά θεωρητικά, ἐπιστημονικά ἢ ἱεραρχικά, βιώνεται ἡ θεολογική ἀλήθεια κι ἡ κανονική της περιγραφή ἐπιβάλλεται πλέον νά εἶναι ἐξίσου ἀληθινή καί πραγματοποιήσιμη, ὑλοποιήσιμη, μακριά ἀπό ἐπικίνδυνες ἄλλωστε καί ἀπό τά πανάρχαια χρόνια καταδεδικασμένες Συνοδικῶς φανατικές μονομέρειες ἢ ἀπολυτοποιημένες ἀκρότητες, τοῦ τάχα ἀποστειρωμένου ἀπό ἁμαρτίες «νεοχριστιανισμοῦ». Πολλές ἁμαρτίες συγκεκαλυμμένες καί καλά φαρισαϊκό ἱματισμό ἐνδεδυμένες, ὥστε μέ βαρῦ φορτίο νά ὀδηγοῦν σέ μονοπάτια μέ ἀκάνθες καί τριβόλους, ἐνῶ οἱ ἴδιοι πλατύα ὁδὸ καί ἄνετο δρόμο ἀκολουθοῦν ἀποδεκατίζοντες τό ἄνηθο καί τό δυόσμο.

Στά ἱερά Εὐαγγέλια τῆς Μεγάλης καί μόνον Ἑβδομάδος ἄν προσέξει κανεῖς θά δεῖ ὅτι ἡ διάσταση μεταξύ γνώσης καί τυπικῆς τήρησης τοῦ νόμου, Θεοῦ ἢ ἀνθρώπων, καί τῆς σωτηρίας καταφαίνεται μεγάλη, ὥστε χάσμα μεταξύ ἡμῶν καί ὑμῶν ἀδιάφυστα μέγα!

Ἡ πολύ ὀργάνωση, ἡ συστηματική, λογική, ἐπιστημονική, ἀποτελεῖ χρήσιμη πτυχή καί γιά τήν θεολογική ἀναζήτηση, μά ἐξ αἰτίας της ἔλλοχεύει

πάντα ἄγρυπνος ὁ κίνδυνος νά χαθεῖ ἡ ζωντάνια, ἡ ἐλευθερία, ἡ αὐθόρμητη καί εἰλικρινῆ σχέση ἐκ πείρας καί γεύσεων ἀγάπης.

Πολλοί ὀρθόδοξοι θεολόγοι στήν ἐναγώνια προσπάθειά τους νά ἀρέσουν στούς φορεῖς τῆς καθ' ὅλα σεβαστῆς ἀνατολικῆς καί δυτικῆς παράδοσης, ἀντιγράφοντας τυφλά παρωχημένα ἐγχειρίδια σχολαστικῆς προελεύσεως, ξεπέρασαν τούς ἐμπνευστές¹⁷⁷ τους σέ ἐμμονές προσκόλλησης σέ τύπους ἐξωτερικούς, τυπικούς, ξηρούς. Πρόκειται γιά ἀντίληψη διανοητική, νοησιарχική, ἡ ὅποια ἀδυνατεῖ νά καταλάβει, πόσο μᾶλλον νά ζήσει, τίς ζωηρές ἐκφάνσεις τῆς ρεαλιστικῆς θεώρησης καί περιγραφῆς τῶν προσώπων καί τῶν πραγμάτων.

Πολλοί θέλουν νά ἀκούσουν γιά ὀρθόδοξη Θεολογία, Κανονικό Δίκαιο ἢ δογματική ἢ ἄλλο ἀντικείμενο, ἀπό ὀρθοδόξους, ἀλλά μέ δυτικό¹⁷⁸ τρόπο σκέψης κι ἔκφρασης. Τό σφάλμα ἀποδεικνύεται διπλό, γιά τούς ὀμιλοῦντας καί γράφοντας τοιοῦτρόπως καί γιά τούς ἀκούγοντας καί σημειώνοντας οὕτως. Τό μεσότοιχον τῆς ἔχθρας εὐτυχῶς ἀνατολῆς καί δύσης ἔπεσε παταγωδῶς, μά λίγοι φαίνεται τό κατενόησαν. Ἡ πολεμική θεολογία πέρασε στήν ἱστορία, μά γιατί δέν διαβάζουμε, ἀπορίας ἄξιον.

Στά Ἱεροσόλυμα τό ἔτος 1964, ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγώρας (1886-1972) συναντήθηκε μέ τόν Πάπα Παῦλο Στ' (1897-1978) κι ἄφησαν πίσω τά ἀναθέματα, τά σχίσματα, τίς δυσνόητες ἔριδες τοῦ δυσερμήνευτου παρελθόντος, ἀνοίγοντας τόν δρόμο τοῦ θεολογικοῦ διαλόγου τῆς ἀγάπης, ἐκκλησιαστικές γέφυρες συνεργασίας ἔχτισαν, πύργους νοητούς εἰς ἄμυνα τῶν φανατισμῶν τοῦ παρελθόντος. Στήν κοινή ἐπίσημή τους δήλωση (Ἱεροσόλυμα 5-1-1964, Ρώμη- Φανάρι 7-12-1965) ἐκφράζουν «τήν κοινή ἐπιθυμία δικαιοσύνης καί τό ὁμόθυμο αἶσθημα ἀγάπης» κι ἀφήνουν τά

177 Περί τῆς σχέσεως Θεολογίας καί Κανονικοῦ Δικαίου, γιά σημειώσεις πού ἀφοροῦν εἰς τή νέα ἀκαδημαϊκή διδασκαλία βλ. ἐμπεριστατωμένη μελέτη τοῦ Gherrì P., *Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica*, IC XLV, n.90 (2005) 712. Αναφέρονται ὡς παράδειγμα κάποιες ἀνιστόριτες ἀντιλήψεις σχετικά πρός τό Κανονικόν Δίκαιον, ἀπό προτεσταντικῆς κυρίως προελεύσεως, μόνο περί μυστηριακῆς ἀντιλήψεως τοῦ Δικαίου, ἀοράτως, γιά λόγους κοινωνίας μέ τόν Θεόν, ἀνάγκης δηλαδή, πού ἀγνοεῖ ὀρατά ἱστορικά γεγονότα, πρόσωπα καί ἱερούς Κανόνες.

178 Δύσκολη ἡ διάκριση τῆς Θεολογίας μεταξύ Δικαίου, Ἠθικῆς καί Δόγματος. Βλ. Σχετικῶς Gherrì P., *Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica*, IC XLV, n.90 (2005) 727 καί Renard G., *Contributo allo studio dei rapporti tra Diritto e Teologia*, RIFD XVI (1936) 477-479. Οἱ κανονικοί «νόμοι» εἶναι ἀνθρώπινοι νόμοι, ἐμπίπτουν δηλαδή στήν ἀνθρώπινη ἐπιστήμη, ἀλλά ἀποτελοῦν καί μέρος τῆς ἱερᾶς ἐπιστήμης, τῆς Θεολογίας.

ἀναθέματα τῆς ὑπερβολῆς κρίνοντας τὰ γεγονότα «μέ πνεῦμα μεγαλύτερης ἡρεμίας καί δικαιοσύνης».

Στίς 7 Δεκεμβρίου 1965, κατά τήν ἐπίσημη λήξη τῶν ἐργασιῶν τῆς Β' Βατικάνειας Συνόδου¹⁷⁹, ἔγιναν ταυτόχρονα σέ Ρώμη καί Κωνσταντινούπολη οἱ τελετές ἄρσης τοῦ σχίσματος τοῦ 1054. Ἀκολούθησαν¹⁸⁰ ἀδελφικές ἐπίσημες ἐπισκέψεις ἐκατέρωθεν, πού συνεχίζονται μέχρι σήμερα, ὅπως κι ὁ θεολογικός διάλογος μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν, σέ πνεῦμα ἀγαπητικῆς συνεργασίας γιά τήν ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης καί τῆς ἀληθείας στόν κόσμο.

Στήν Βασιλική του Ἁγίου Πέτρου στή Ρώμη, στήν εἴσοδο τοῦ Ναοῦ, ψηλά ἐπιγραφή ἀναφέρει τό σχετικό γεγονός καί τόμος ἀγάπης ἐξεδόθει σχετικά. Μοῦ ἔλεγε πολλάκις ὁ π. Λουδοβίκος Πίχλερ: - Πάτερ Γκρέκο, σινιόρ Γκρέκο, μά γιατί ξεχάστηκε αὐτό πού ἔκανε ὁ Πατριάρχης Ἀθηναγόρας μέ τόν Πάπα Ραόλο VI. Πραγματικά συγχώρεσαν κι ἄφησαν στή λήθη μέ τή Χάρη τοῦ Θεοῦ πρόσωπα καί ὀδυνηρά γεγονότα πού ἄδικα πῆραν στό λαμό τους κατά τή λαϊκή ρῆση ὀλόκληρες γενεές, κατά τό ἁμαρταί γονέων παιδεύουσιν τέκνα, ἄδικα.

Ἀπεδοκίμασαν ἐπίσημα οἱ Ἐκκλησίες «τούς προσβλητικούς λόγους, τίς ἀβάσιμες κατηγορίες καί τίς ἀξιοκατάκριτες χειρονομίες» καί τὰ ἀναθέματα καί ξεκίνησαν νέα κοινή πορεία, μαζί σέ πνεῦμα «τῆς ἀποδοκιμασίας τῶν ἱστορικῶν σφαλμάτων», μέ συγχώρεση, ἀμοιβαία ἐμπιστοσύνη, συμφιλίωση κι ἀγάπη. Στό πνεῦμα αὐτό τῆς συγχώρεσης τοῦ παρελθόντος, λήθης τοῦ κακοῦ, ἀλλά καί γενικῆς προσοχῆς γιά τό ποτέ ξανά τέτοια λάθη, πού λίγα ἄτομα μπορεῖ νά ζημιώσουν πολλά γιά αἰῶνες, ἀξίζει ἡ γνώση τῆς ἐπιστήμης τῆς θεολογίας, τοῦ δικαίου, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἱστορίας κλπ.

Ἡ μεσαιωνική περίοδος χρῆζει μελέτης κι ἔρευνας ἀκόμη πιό προσε-

179 Ἡ Β' Βατικάνειος Σύνοδος (1962-1965) ἀπεφάσισε ὅλες οἱ θεολογικές διδασκαλίες νά ἀνανεωθοῦν μέ τήν ζωηρή τους σύνδεση ἢ ἐπανασύνδεση μέ τό μυστήριο τοῦ Χριστοῦ καί τήν ἱστορία τῆς Σωτηρίας. Ἡ τελειοποίηση τῆς ἠθικῆς ἐπιστημονικά, στηριγμένη στήν Ἁγία Γραφή φανερώνει τήν κλήση τῶν πιστῶν ἀπό τόν Χριστό νά φέρουν χριστιανικούς καρπούς ζωῆς στόν κόσμο. Τό Κανονικό Δίκαιο κι ἡ ἐκκλησιαστική ἱστορία, παρουσιάζουν στό παρόν τό μυστήριο τῆς Ἐκκλησίας, σύμφωνα μέ τήν δογματική σύνταξη «De Ecclesia», πού δημοσίευσε ἡ Β' Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ. Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum, Optatam Totius, 16c. Ἡ Ἐκκλησιολογία τῆς Β' Βατικανῆς Συνόδου σάν διδασκαλία μεταφράστηκε σέ κανονική γλῶσσα «linguaggio canonistico», Giovanni Paolo II "Sacrae Disciplinae Leges" C.A., Gherri P., Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica, IC XLV, n.90 (2005) 752.

180 Ματθ. ε' 23-24.

κτικῆς, ψύχραιμης, ἀντικειμενικῆς, ὥστε νά φανεῖ ξεκάθαρα ἐάν λείπουν κάποιες χάντρες ἀπό τήν ἀλυσίδα τήν ἱστορικῆς θεολογικῆς συνέχειας, ποιές καί γιατί, ὄχι γιά νά ἀναζωοπυρωθοῦν ἐνδεχομένως ἀλγεινές διαφωνίες, πικρές διαμάχες καί πολλαπλές συγκρούσεις, πεπερασμένα εὐτυχῶς σήμερα δεδομένα, ἀλλά γιά νά ἐρμηνευτοῦν θεολογικά νομοκανονικά λείψανα πιθανόν σχετικά καί φυσικά ξεχασμένες παρακαταθήκες.

Στίς ἐνδεδυμένες χιτῶνα ἐπιστημονικό μάταιες φλυαρίες, στίς πολιτικές προσταγές καί τούς οικονομικούς προϋπολογισμούς, σχετικά μέ τήν ἀλήθεια τῆς Ἐκκλησίας, ὑπάρχει ἡ δυνατότητα ἀναμνήσεως χαρισματικῶν μορφῶν τοῦ παρελθόντος, ἀλλά δίκαια κι ἡ χρήση ἐκείνων τοῦ παρόντος μέ τήν ἐλπίδα καί τήν προσμονή τελειότερων τοῦ μέλλοντος.

Τονίστηκε γιά παιδαγωγικούς λόγους ἡ ἀξία τῶν τύπων, ἀλλά δυστυχῶς κάποιοι ἔμειναν ἐμμονικά στό ξηρό γράμμα, χάνοντας τήν οὐσία, ὅπως στά χρόνια τοῦ Χριστοῦ οἱ γραμματεῖς κι οἱ φαρισαῖοι. Στή νομική καί στούς ἱερούς Κανόνες τό γράμμα ἔχει σημασία γιά τήν σαφήνεια τοῦ ἀληθινοῦ νοήματος καί τήν διάσωση τοῦ οὐσιαστικοῦ σκοποῦ σέ κάθε νόμο ἢ κανόνα. Ἀλλά ἡ παραμονή στήν γλωσσική μόνο ἐπένδυση, ἐνδεχομένως ἄλλα συμπεράσματα νά δώσει μακριά ἀπό ἐκεῖνα, πού εἶχε κατά νοῦ ὁ πολιτειακός ἡ ἐκκλησιαστικός νομοθέτης.

Τό Κανονικό Δίκαιο ὑπηρετεῖ τήν ποιμαντική, ὅποτε ὅσα ἔχουμε σάν Δίκαιο, προέρχονται ἀπό τήν ποιμαντική πράξη πολλῶν αἰώνων καί φωτίζουν τήν θεολογική θεωρία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ἀπό αἰώνων καί μέχρι σήμερα. Ὅρίζεται τί πρέπει νά γίνεται ἀπό ποιμαντική¹⁸¹ ἀνάγκη σύμφωνα μέ τό δίκαιο, ἀλλά κι ἡ θεολογία ὀρίζει τά ὅρια, μέχρι πού καί τότε μπορεῖ τό Δίκαιο νά συνεχίσει δυναμικά νά ὑπηρετεῖ τίς σύγχρονες ποιμαντικές ἀνάγκες, προσαρμοζόμενο καταλλήλως.

Ἡ περίπτωση τῶν Εὐαγγελίων εὐστοχο παράδειγμα, ποῖος θά προτάξει τόν ἱστορικό ἡ γλωσσικό παράγοντα, κατά τήν ἀνάγνωσή τους, τήν ἐφαρμογή τῶν διδαγμάτων του ἡ τήν ἐρμηνεία τους; Καί στούς ἱερούς κανόνες βρίσκει ὀρθόδοξα ἐφαρμογή ἐκεῖνο πού ἔγραψε ὁ Ν. Ματσούκας: «καί ἡ ἀτημέλητη γλωσσική δομή ἔχει τό σκοπό της.....Τό γάρ ἐν παντί ἀκριβές κίνδυνος μικρότητας.....βοηθαί τά μέγιστα τή μετοχή στή σωτήρια γλώσσα τῆς ἐκμύθευσης»¹⁸².

Ἡ Ὄρθόδοξη Θεολογία ἔχει ἰδιαίτερο χαρακτήρα καί «ἡ ἀπομύθευση

181 Gherri P., *Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica*, IC XLV, n.90 (2005) 741.

182 Ματσούκα Ν., *Δογματική καί Συμβολική Θεολογία Δ', Ὁ Σατανᾶς*, Θεσσαλονίκη 2005, 54.

είναι ὕβρις ... ἄρρώστια τοῦ σύγχρονου πολιτισμοῦ οἱ ἀπομυθευτές καταντοῦν δοῦλοι τῆς κατά γράμμα ἐρμηνείας τοῦ μύθου μποροῦν νά θεωρηθοῦν αἰσθητικά καί καλλιτεχνικά ἀνέραστοι»¹⁸³. Μύθος ἢ μύθοι Δικαίου ὑπάρχουν; Τούς ξέρουμε; Τούς καλλιεργοῦμε ἢ τούς πολεμᾶνε ὀρισμένοι τυφλά;

Θεολογικά τό κλειδί γιά νά κατανοήσουμε τό μυστήριο τῆς ἀνομίας εἶναι ὅτι «δέν ὑπάρχουν αὐτοδύναμα σκοτεινά ὄντα κάτι μπορεῖ νά συμβεῖ ὡς ἐκτροπή καί ὅσα ὄντα τή διαπράξουν χάνουν τό φῶς, ὄχι γιατί αὐτό ἐξαφανίζεται ἢ χάνεται, ἀλλά ἐπειδὴ δέ τό βλέπουν»¹⁸⁴. Ὅσοι ἀδικοῦν ἔτσι σκοτίζονται καί γίνονται δικαίκα τυφλοί, ἐθελotuφλοῦν ἄλλοτε, δέν κατανοοῦν, δέν βλέπουν τό δίκαιο, παρερμηνεύουν κατά τά πάθη καί τά ἐφήμερα συμφέροντά τους, τό ἄδικό τους δέν τό ἀναγνωρίζουν, μόνο ἰδιοτέλεια μικροσκοπικά κι ἐφήμερα ἀπατηλά βλέπουν, ἀποτέλεσμα ὅλα τά παραπάνω τούς τυφλώνουν καί τούς αἰχμαλωτίζουν στό σκοτάδι τῆς ἀνομίας, παρανομίας, ἀφιλοδικίας.

Νομοκανονικά ἢ ἀνομία, ἢ παραβατικότητα, ἢ παρανομία κι ἢ ἀντικανονικότητα, ὑπάρχει ὅσο ὑπάρχουν θεολογικά ἄρρωστα μυαλά, ἐπιθυμίες ἐμπαθεῖς, σκοπιμότητες ἄδικες, πού κατακαλύπτονται ἀπό κανονικοπλαστικές προσπάθειες νομιμοφάνειας. Σέ καμιά περίπτωση δέν ἐπιδέχονται τέτοιες ἀπόπειρες σίγαση, ἀλλά καταγγελία καί διόρθωση, διαφορετικά καταστολή νομοκανονική καί ἄμεσα.

Γιά τό Κανονικό Δίκαιο ἔχει μεγάλη σημασία ἡ θεολογική ἀλήθεια ὅτι χωρίς ἐλευθερία δέν θά ὑπῆρχε ἡ καλή ἀλλοίωση κι ἡ δημιουργικότητα¹⁸⁵. Ἡ πατερική θεολογία προσδίδει τό χαρακτήρα τῆς ἐλευθερίας μέ τόν ὄρο αὐτεξούσιο. Χωρίς αὐτεξούσιο, οὔτε ἄνθρωπος ὑπάρχει, οὔτε κατ' εἰκόνα, οὔτε τίποτα¹⁸⁶. Αὐτό σημαίνει ὅτι καθένάς μας ἐλεύθερα μπορεῖ νά ἐπιλέγει, νά μιλά, νά γράφει, μά πρωτίστως νά ζεῖ. Καμία μορφή δουλείας, σωματικῆς ἢ πνευματικῆς ἢ οικονομικῆς ἢ ψυχολογικῆς ἢ παντοδαπῆς ἄλλης δέν ἐπιτρέπεται νά καταδυναστεύει μηδένα τῶν ἀδελφῶν μας τῶν ἐλαχίστων.

Ἐν συνεχείᾳ ἀπαραίτητο νά κατανοήσουμε ὅτι «Ἀντιεξουσιαστική σφόδρα εἶναι ἡ χριστιανική διδασκαλία, κι ἔτσι αὐτονόητα ἡ θεολογία ἀναγνωρίζει τή μοναδική ἐξουσία, μέ τήν ὁποία εἶναι προικισμένο τό κάθε πρόσωπο»¹⁸⁷. Αὐτή ἡ μοναδικότητα δέν ἐπιτρέπει αὐθαίρετες ἢ ἐπιπόλαιες ἢ ἄδικες γενικεύσεις. Δηλαδή κανεῖς, ὅση ἐξουσία κι ἄν κατέχει, δέν νομιμοποιεῖται θεο-

183 Ὁ.π.

184 Ὁ.π. 76.

185 Ὁ.π..

186 Μάξιμος Ὁμολογητής, PG.4,308A.

187 Ματσούκα Ν., Ὁ Σατανᾶς, 77.

λογικά να μαζοποιεί πρόσωπα και αξιώματα, να αποπροσωποποιεί ιδιότητες και χαρίσματα, να χλευάζει λάθη και πάθη, αλλά να τά θεραπεύει ως ό πλησίον κατά τό «ό ποιήσας τό έλεος μέτ' αὐτοῦ» (Λουκ. ι' 37).

Θεολογικά γίνεται λόγος γιά τό «νόμο τῆς κτιστότητας καί τῆς τρεπτότητας»¹⁸⁸, καί τά ὑψηλά έπιτεύγματα σύμφωνα μέ τό Ν. Ματσούκα καί οί άβυσσαλέες πτώσεις προϋποθέτουν αὐτή τήν τρεπτότητα. Όπότε καί στό δίκαιο ἢ τό άδικο, αὐτή ἢ τρεπτότητα, αντικαθίσταται από τερπνότητα τῆς ὑλικῆς απολαύσεως, ὥστε νά ξεφεύγει από τά ὅρια τοῦ Δικαίου, χάριν προσωρινού έξ άπάτης κέρδους. Σέ κάθε κηδεΐα ἢ μνημόσυνο λέμε λειτουργικά ὀρθῶς «οὐκ ἔστι άνθρωπος ὅς ζήσεται καί οὐχ άμαρτήσεται σύ γάρ μόνος έκτός τῆς άμαρτίας ὑπάρχεις, ἢ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τόν αἰώνα καί ὁ νόμος σου αλήθεια», καθόλου γιά λόγους εὐγενείας, αλλά γιά οὐσιαστικούς θεολογικούς λόγους, μέ συνέπειες κανονικές.

Τά κίνητρα σέ κάθε άμαρτία προηγούνται. Τό άναμάρτητο οὐτοπία, χαρακτηρισμός στυγνῆς φαρισαϊκῆς ὑποκρισίας. Δέν ὑπάρχει άναμαρτησία στήν τερπτότητα. Άλλά ἢ μετάνοια τό κλειδί, γ' αὐτό καί κανέναν άσθενῆς ένοχή δέν φέρει παρεκτός καί προκάλεσε τήν άσθένεια, μά καί πάλι άτιμώρητος μένει συνήθως. Άντί τιμωρία θεραπεία προτείνει άενάως ἡ Έκκλησία πρὸς βελτίωση, διόρθωση κι ὅπου δέν πίπτει λόγος μετά μία καί δεύτερα νουθεσία, ακολουθεῖ κατά τό κοσμικό πρότυπο τό σχετικό έπιτίμιο, ἢ ράβδος ἢ ἡ βακτηρία¹⁸⁹.

Όστόσο ὁ «άνθρωπος μέ τήν άγωνιστική έλευθερία γίνεται συνδημιουργός»¹⁹⁰. Άλλά αὐτό προϋποθέτει καί δικαιοσύνη, διαφορετικά οί δημιουργίες δέν φέρουν εὐλογία, άδικες, άπορριπτές, προβληματικές. Βέβαια ἡ δημιουργία τοῦ Θεοῦ προέβλεψε βροχές επί δικαίους καί άδικους, ὅποτε μακρὺς άκόμη ὁ δρόμος πρὸς τήν ὀρθόδοξον έξιχνίαση καί κατανόηση τῶν ανεξιχνιάστων άδεκάστου Κρίσεως καί άπορρητῶν μυστηρίων τῶν σωτηριῶν καί άφάτων έλέους, οίκτιρμῶν καί φιλανθρωπίας περί δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ καί τῶν ανθρώπων Του.

Ό ιερός Αὐγουστίνος ὑποστηρίζει κάτι έκπληκτικό πραγματικά, πού πρακτικά τό άγνοεῖ ὅλος ὁ τάχα πνευματικός καί ἠθικός μας κόσμος ὅτι «εἶναι προτιμότερο νά ἔχει κανείς έλεύθερη βούληση καί νά άμαρτάνει, παρά νά μήν ἔχει τοῦτο τό δῶρο καί νά μήν άμαρτάνει»¹⁹¹. Έλεγα γιά χρόνια στους φοιτητάς μου ὅτι ἕνας άνθρωπος κλειδωμένος σέ ἕνα κελί γιά μία

188 Ό.π. 78.

189 Βλ. Ίακώβου, Βακτηρία Άρχιερέων (1645), τ. Γ', Θεσσαλονίκη 2000.

190 Ματσούκα Ν., Ό Σατανάς, 79.

191 Ό.π., Αὐγουστίνου, De Libero arbitrio 3,5,15 PL32,1278.

ζωή, αναγκαστικά άσκητικά θά ζήσει, καθόλου δέν θά άμαρτήσει, γιατί και νά βρίσει αυτούς πού τόν κλείδωσαν ἔτσι ἄδικα κακό δέν εἶναι, ἀλλά τέτοια ἀναμαρτησία κανείς δέν τήν θέλει, ἄλλωστε καί νά ἀγιασει μέ τόν τρόπο αὐτό μηδέν ὁ θαυμασμός μας.

Οἱ κανόνες δέ μπορεῖ νά εἶναι περιοριστικοί τῆς ἐλευθερίας, γιατί ἀναφέρεται σχετικά «αὐτά πού συμβαίνουν σέ ἐκτροπές τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι μοιάζουν νά ἔναι σατανόμορφα ὄντα, μᾶς ὀδηγοῦν σέ μία ἐρμηνεία ἢ ἀνάλυση τῆς ἐωσφορικῆς συμπεριφορᾶς»¹⁹². Λέγεται σχετικά ὅτι σατανόμορφοι ἄνθρωποι «δίκαιοι» μπορεῖ νά εἶναι φιλόανθρωποι καί ἐλεήμονες, μά συγχωρητικοί καί ἀγαπητικοί ποτέ. Ἡ θαυμαστή χριστομίμητη περίπτωση τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ ἐν Ζακύνθῳ, νά συγχωρέσει τόν φονιά τοῦ ἀδελφοῦ του καί νά τόν βοηθήσει νά διαφύγει τήν θανατική ποινή, ἀπαράδεκτη, ἀκατανόητη, παράνομη γιά ἐκείνους. Κι ὅμως ἔσωσε, ἀγίασε, τήν ὥρα μάλιστα πού ἁμάρτησε ὁ ἀναμάρτητος κερδίζει τήν εὐλογημένη τοῦ Θεοῦ Βασιλεία¹⁹³.

Παράδειγμα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἡ θυσία τοῦ Ἀβράαμ. Ποιός θά ἄκουγε, ποιός θά ὑπάκουε σήμερα στό Θεό σέ τέτοια ἐντολή, ἀλλά καί τί ἀντιμετώπιση θά ἐτύγχανε ὑπό τῆς δικαιοσύνης, διότι θά καταδικαζόταν νόμιμα καί μέ καθολικό ἀποτροπιασμό, ὡς παιδοκτόνος ἐγκληματίας ψυχοπαθής ὁ Πατριάρχης Ἀβράαμ! Γιατί καί τά πιά θρησκευόμενα ὄργανα τῆς τάξης, δέν θά μπορούσαν σέ καμία περίπτωση νά πιστέψουν ὅτι ὁ Θεός ζήτησε τέτοια παράνομη καί κατάπτυστη πράξη. Σιγά μή περίμεναν νά στείλει ἕνα ἀρνί στή θέση τοῦ παιδιοῦ του! Σιγά μή πίστευε κανείς τό λόγο ὅλης τῆς θυσίας. Ἀντίθετα ὅλοι κι ἡ σύγχρονη δικαιοσύνη παράνομη πράξη θά τήν ἔκριναν καί δίκαια.

Τά δύο ὡς ἄνω παραδείγματα ἐπιβεβαιώνουν φαινομενική τουλάχιστον διαφορά μεταξύ βιβλικῆς ἀντίληψης τῆς δικαιοσύνης καί λογικῆς, ὀρθολογικῆς, νομικῆς. Τό χρονικό διάστημα, δηλαδή ἡ χρονική ἀπόσταση ἀσύλληπτη, ὅποτε φυσιολογικό. Δέν τολμῶ καν νά σκεπτῶ ἐάν σήμερα τέτοιες ἢ παρόμοιες θυσίες γίνονται κι ὄχι κατά τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλά στά παιδιά τῆς Ἀφρικῆς γιά παράδειγμα πού πεθαίνουν, γιά τά αὐτονόητα στίς προηγμένες χώρες ἢ ἐπειδή δέν ἔχουν ὅσα πετάγονται σέ κάδους καί καίγονται σέ χωματερές. Ἡ σχέση δικαίου καί ζωῆς, τεράστια κι ἀξίζει εἰσέτι νά μελετηθεῖ νομοκανονικῶς, παρά μπανάλε ζητήματα, θεωρητικοῦ μόνο ἢ παλαιουσεβιστικοῦ ἐνδιαφέροντος.

192 Ματσούκα Ν., Ὁ Σατανᾶς, 81.

193 Γιά τήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ βλ. Ἰωαννίδη Β., Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ κατά τήν διδασκαλίαν τῆς Κ. Διαθήκης, Ἀθήναι 1955.

Οί προφήτες κάνουν λόγο για μετάνοια κι έννοοῦν ἐπιστροφή στήν ἐνό-
τητα¹⁹⁴ μέ τό Θεό. Ἄραγε ἐμεῖς σήμερα ὅταν τό ἴδιο λέμε τί έννοοῦμε; Μέ
βάση τή λειτουργικότητα τοῦ κοινωνικοῦ σώματος «κατανοεῖται καί ἡ δι-
καιϊκή τάξη ἢ ἡ δικαιοσύνη, ὡς συνεκτική κι ἐξισοροπητική δύναμη πού
συγκροτεῖ καί κρατεῖ τά μέλη τῆς κοινωνίας...μέ ἀπλά λόγια δικαιοσύνη
εἶναι νά κάνει κανεῖς τή δουλειά, πού μπορεῖ νά κάνει καί γιά τήν ὁποία
εἶναι ἐντεταλμένος νά ἐνδιαφέρεται»¹⁹⁵.

Ὁ ἐνοποιός παράγοντας τῆς δικαιοσύνης ἀποτελεῖ τήν καλύτερη θεο-
λογική κατακλείδα τῆς παρούσης. Ἡ διεκκλησιαστική καί διαχριστιανική
ἐνότητα¹⁹⁶ μαρτυρᾷ τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ κι ὄχι ἡ κατακερμάτιση, οἱ δια-

194 Ἡ ἐννοια τῆς δικαιοσύνης στήν Ἐκκλησία σπάει κάποια δεσμά, πού ἔχει τό
δίκαιο στήν κοινωνική μας ζωή, μολοντί ἡ συγγένεια ἀναντίρρητα μεγάλη. Αὐτό φαί-
νεται κι ἀπό τήν σύνολη ἀντιμετώπιση τοῦ Νόμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπό τόν
Κύριο ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὁποῖος τόν συμπληρώνει. Νέο περιεχόμενο λαμβάνει μέ
τήν ἐντολή τῆς ἀγάπης, τελειοποιεῖται κάθε ἐντολή, ὅλος ὁ Νόμος διαπνέεται πλέον
καί καθορίζεται ἀπό τήν θεία Χάρη, τήν θεϊκή εὐσπαλχία, τήν ἄφατον φιλανθρωπία,
τούς οἰκτιρμούς τοῦ μεγάλου Θεοῦ. Ἡ θεία Κοινωνία ἐνοποιό μυστήριο, διασπᾶται
ἀπό τό ἄδικο τῶν σατανόμορφων ἀνθρώπων (σύμφωνα μέ Ματσούκα Ν., Ὁ Σατανᾶς),
εἶτε σάν παράβαση τοῦ νόμου, τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅποτε αὐτοαπομονώνεται κάποιος
ἢ σάν προσωρινή «τιμωρία», ἐπιτίμιο, ἀπονομή δικαιοσύνης. Βέβαια στήν «θεολογική
φυσιολογία», ἄν μοῦ ἐπιτραπῆ ὁ ὄρος, αὐτό δίκαια καί φυσιολογικά συνέβαινε, ἀλλά
μέ τήν ὑπαρξη τῶν σχισμάτων, τῶν αἱρέσεων, τῶν ἁμαρτωλῶν-ἄδικων τρόπων ζωῆς ἢ
Ἐκκλησία ἀναγκαστικά χρησιμοποίησε κοσμικά μέσα πρὸς ἀντιμετώπιση δύσκολων
καταστάσεων καί προβληματικῶν ἀτόμων ἢ ὁμάδων. Ἔτσι, Συνοδικῶς ἀπέδωσε δι-
καιοσύνη στοὺς παραβαίνοντας, μέ τρόπο πρακτικό καί κατόπιν ἐπισημότερο, πού
παγιώθηκε μέ τήν ὑποστήριξη τῆς κοσμικῆς (αὐτοκρατορικῆς) ἐξουσίας. Οἱ Προφῆτες
τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης προειδοποιούσαν, ἀλλά πολλοί ἐξ αὐτῶν εἶχαν προβλήματα
μέ τήν διοικοῦσα βασιλική ἐξουσία τῆς ἐποχῆς τους, ὅπως ὁ τίμιος Πρόδρομος, ἀπο-
κεφαλισθεῖς ἄδικοι, μά νόμιμα τότε.

195 Ματσούκα Ν., Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, Θεσσαλονίκη 2010, 212.

196 Οἱ Προσωπικότητες σχετικῶς πού ἐργάστηκαν μεγάλες, ἀπό τούς Ἁγίους
ἐνδόξους Ἀποστόλους, τούς πολλούς καί μεγάλους ἁγίους Πατέρας, τῶν Ἁγίων Συ-
νόδων, Οἰκουμενικῶν καί Τοπικῶν καί ἄλλους καί μέχρι σήμερα τούς πολλά ὑποσχό-
μενους, φιλότιμα ἐργαζομένους καί θυσιαστικά ὑπηρετοῦντας τήν ὑψηλή ἰδέα τῆς
ἐνότητος, ὄχι δέν πρόκειται γιά ἰδέα, ἀλλά γιά κλήση κι ἡ ἀνάγκη πραγμάτωσῆς τῆς
διαχρονικῆς. Σήμερα περισσότερο ἀπό ποτέ ἐπιτακτική καί καθοριστική γιά τήν ἴδια
τήν ὑπαρξη μας. Ὅπως ἡ βιολογική ζωή δέν μπορεῖ νά προέλθει παρά μόνο μέ τήν φυ-
σική ἔνωση, ἔτσι κι ἡ αἰώνια ζωή δέν γίνεται νά ἐπιτευχθεῖ παρά μόνο μέ τήν ἐνότητά
μας εἰς Χριστόν. Χριστιανοί χωρὶς τήν ἀγαπητική ἐνότητα φαίνεται νά ἀγνοοῦν κυρία
κλήση τοῦ Κυρίου μας, «ἵνα ὦσιν ἔν» (Ἰωά. ιζ' 11) οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι καί πιστοὶ Μα-
θηταὶ Του τότε καί πάντοτε ὅλοι οἱ χριστιανοί.

σπάσεις, οι πολεμικές κι οι διενέξεις. Όλα μέ τήν δικαιοσύνη Του επανέρχονται στήν αρχική δίκαια τάξη καί ζωή, τήν θεανθρώπινη κοινωνία τοῦ Παραδείσου τῆς τρυφῆς καί τῆς δικαιοσύνης Του, ὑπό τό φῶς τῆς χρηστότητός Του. Δίχως χρηστότητα, ἄνευ τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ, κι ἡ δικαιοσύνη μπορεῖ νά καταστεῖ τυπικός παράγοντας, ἐνώ μέ τό ἔλεός Του καθίσταται κύρια δύναμη ἐνότητος.

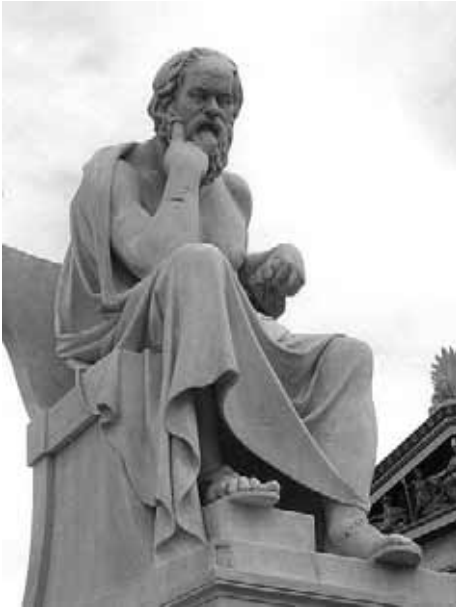
4. Κανονικό Δίκαιο καί Φιλοσοφία

Ἡ θέση, ὁ ρόλος κι ἡ προσφορά τῆς Φιλοσοφίας δίπλα στήν Θεολογία μπορεῖ νά ἀναθεωρηθεῖ ἐξ ἐπόψεως Κανονικοῦ Δικαίου, ὥστε λιγότερη ἀδικία νά ὑπάρξει τελικῶς γιά ἐκείνη, τήν ὁποία ἐξέλαβαν ἄστοχα στό παρελθόν ὡς αἰτία περισσοτέρων κακῶν, ὅσων εἶναι σέ θέση νά προκαλέσει, μέ τήν συμμετοχή πολλῶν ἄλλων παραγόντων ὅμως.

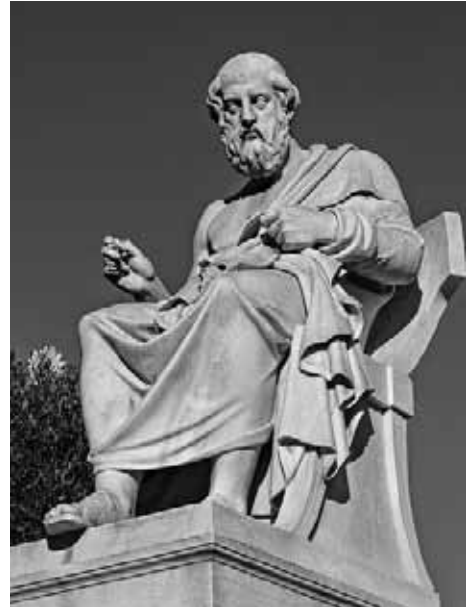
Οἱ μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας μας Πατέρες σπούδασαν καλά τήν Φιλοσοφία. Μελέτησαν τά συγγράμματα τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καί ἐφάρμοσαν πολλές φιλοσοφικές ιδέες. Ἴσως ἐπειδή ἐκεῖνα τά χρόνια, πού ἡ ἀμάθεια κυριαρχοῦσε, σπούδαζαν καί χρησιμοποιοῦσαν τήν Φιλοσοφία. Μάλιστα μάθαιναν τήν ἑλληνική φιλοσοφική σκέψη. Παραδόξως ὅμως ἀτόνισε πολύ ἡ προσπάθεια εὔρεσης χρησιμότητας ἐκ τῆς Φιλοσοφίας γιά τά θεολογικά γράμματα. Οἱ Πατέρες ἔμαθαν, σπούδασαν καί ὠφέλησαν μέ τήν Φιλοσοφία ἐκκλησιαστικές ἀποστολές. Κατάλαβαν πόσους καί τί θησαυρούς ἔκρυβε ὁ φιλοσοφικός λόγος καί πόσο χρήσιμος ἦταν.

Ἰδιαίτερα ὁ Πλάτων κι ὁ Ἀριστοτέλης¹⁹⁷ προσέφεραν πολλά καί χρησιμοποιοῦνταν πολύ ἀπό τοὺς μεγάλους τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες σέ Ἀνατολή καί Δύση. Σήμερα πόσοι καί ποιοί ξέρουν ἀπλά τήν σχέση καί τόν βαθμό συγγενείας ἢ ἔστω χρησιμότητας κι ἐπικινδυνότητας (τοῦ παρελθόντος κυρίως) μεταξύ Θεολογίας καί Φιλοσοφίας, μάλιστα ὄχι δυτικῆς φιλοσοφίας, μά ἑλληνικῆς κι ὀρθόδοξης, ἄν ἐπιτραπεῖ ἄφοβα ὁ ὅρος.

¹⁹⁷ Ροδόπουλου Π., Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δικαίου, 19. Μεταξύ πολλῶν ἄλλων ὁ Ἀριστοτέλης δίδει καί ὀρισμὸ δίκαιου. Ἐνθυμούμενος συχνά τόν σπουδαῖο καθολικὸ ἱερέα Κλαούντιο Ρόμπινετ s.j., βέλγον εἰς τήν καταγωγή, πού γιά χρόνια συνυπῆρξαμε ἀρμονικά στό Ρώσικο Κολλέγιο τῆς Ρώμης, πάντοτε χαμογελαστός, καλός, καγαθός, δέν μπορῶ νά ξεχάσω πόσα σοβαρά ἔλεγε μέ διάθεση εὐθυμική καί περιεχόμενο θυμοσοφικό καί πρακτικά θεολογικό. Κάποτε μοῦ διηγηθῆκε γιά κάποιον, πού ἀγαποῦσε καλά τό κρασί κι ὅταν τοῦ ἔλεγαν κάτι νά φάει ἀπαντοῦσε γελαστός ὅτι τό κρασοσπότηρο γεμάτο πάει μέ ὅλα τά φαγητά. Ἐμεῖς προσθέταμε, ἀναντιστίχως βέβαια, ὅτι τό Κανονικό Δίκαιο πάει μέ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς Θεολογίας, ὅλους τοὺς ἀφορᾶ. Πράγματι ὅλα στή θεολογική θεωρία καί τήν ἐκκλησιαστική πράξη κανονίζονται μέ τοὺς θεῖους καί ἱερούς Κανόνες, ἀντικείμενο τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου ὅλες οἱ θεολογικές κατευθύνσεις.

*Ὁ μαρμάρινος ἀνδριάντας
τοῦ Σωκράτη
εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*

*Ὁ μαρμάρινος ἀνδριάντας
τοῦ Πλάτωνα
εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*

*Ναός San Agostino
εἰς τὴν Ρώμην*

*Ἡ Ἀντιγόνη παρανομοῦσα
κηδεύει τὸν ἀδελφὸ τῆς*

*Άγιογραφική αναπαράσταση
τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ*

*Ὁ ἅγιος Κύριλλος
ὁ Λούκαρις
(†27 Ἰουνίου 1638)*

*Προσωπογραφία ἀοιδίμου
Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
κυροῦ Ἀθηναγόρου,
ἐκ τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ
Μεγάρου, εἰς Ἡράκλειον*

*Ὁ ἀοίδιμος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως
Ἀθηγόρας καί ὁ Πάπας Ρώμης Ραῦλο VI.
Τοιχογραφία ἐκ τοῦ παρεκκλησίου ἐντός
τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ Μεγάρου εἰς Ἡράκλειον.*

Προσωπικά τολμῶ νά γράψω ὅτι θεωρῶ πῶς ἡ ἀμάθεια κι ἡ ἀπερισκεψία γρήγορα συνδυάστηκαν ἀποτελεσματικά, ὥστε δημιούργησαν προβλήματα σέ ὅλο τόν χριστιανικό κόσμο καί διαιρέσεις προξένησαν μεγάλες. Διότι μέ τίς συνθήκες τῆς ἐποχῆς οἱ φιλοσοφικές παρεξηγήσεις, οἱ θεολογικές παρερμηνεῖες καί τελικά τά διαφοροτικά συμπεράσματα, φυσιολογικά καί παθολογικά, προξένησαν μείζονα προβλήματα. Ἐνῶ ἡ λύση ἀπλή μπορούσε νά εἶναι φιλοσοφικά, προκάλεσαν ὀδυνηρές θεολογικές ἔριδες. Ἐκεῖ πού μέ καλή διάθεση εὐκόλα ἄλλαζαν πολλά, ὅλα ἔγιναν ἀφορμές γιά νά τίς ἐκμεταλλευτοῦν πιτήδια τά πολιτικά συστήματα τῆς κάθε ἐποχῆς, προκειμένου νά περάσουν σκοπιμότητες δικές τους καί συμφέροντα ξεκάθαρα ξένα πρὸς τὴν θεολογία γιά νά ἐξυπηρετήσουν.

Λυπηρόν, ἀλλά κώλυσαν μεγάλοι ἄνδρες ἐκκλησιαστικοί καί πολιτικοί σέ λέξεις¹⁹⁸, ὄρους καί φράσεις, πού ἐλάχιστοι κατανοοῦσαν ἐπακριβῶς τὴν ἀληθινὴ τους ἔννοια καί ξεσήκωσαν μάζες ἀγραμμάτου λαοῦ σέ ἀδίκες ἀντιθέσεις, πού καθόλου τό ἐνωτικό, ἀγιαστικό καί σωτηριολογικό πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας δέν εὐνοοῦσε. Ὑπῆρξαν καί περιπτώσεις, πού δίκαια σαφῶς ἀγωνίστηκαν, αὐτές ξεκάθαρα ἐξαιροῦνται καί δικαιολογοῦνται, ἀλλά πόσες καί ποιές ἦταν ἐξεταστέον.

Ἀλλά ἔθεσαν στήν ἄκρη καί τό Ἅγιο Πνεῦμα μέ τὴν δύναμη τῶν ὄχλων¹⁹⁹ καί τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, πρόσωπα δηλαδή ἠγήθησαν, πού καθόλου ὀρθόδοξη πίστη δέν εἶχαν οὐσιαστικά, ἀλλά ἐξυπηρετοῦσαν ἀλλότρια συμφέροντα, πολὺ ὑλικά, μέ πολὺ πνευματικά ἐνδύματα²⁰⁰.

¹⁹⁸ Προσωπικά, θυμᾶμαι πόσο συχνά ἔκοβα «κιτρινιασμένες» σελίδες στή Βιβλιοθήκη, γιά πρώτη φορά μέ τρόμο καί φόβο, ἀφοῦ κανεῖς μέχρι τότε δέν τίς εἶχε διαβάσει κι ἐγὼ ἐκπληκτος ρωτοῦσα ξανά καί ξανά τόν βιβλιοθηκᾶριο ἐάν ἐπιτρέπεται, χωρίς νά πιστεῦω τὴν ἄπαξ δοθεῖσα καταφατική του ἀπάντηση καί παρότι κατεῖχα ἤδη ἀνά χεῖρας μου τόν σχετικό πρὸς τόν σκοπὸ αὐτὸ χαρτοκόπτη τῆς μεγάλης Βιβλιοθήκης. Τὸ περιεχόμενο καί τὸ πνεῦμα τῶν συγγραμμάτων φοβερὰ διαφωτιστικό σέ κάθε ἐποχή, παρ' ὅλο πού ἔμειναν κάποιοι σέ μεμονωμένες λέξεις ἢ ἀποκομένους τύπους, τὴν γραμματική ἢ τὸ συντακτικὸ μόνον. Ρώτησα κάποιον (ἐκ τῶν γενικῶς νομιζομένων ὑπὸ τῶν πολλῶν σπουδαίων, μέ γνώσεις) ἄνθρωπο τοῦ κόσμου τούτου, γιά σχετικὸ κείμενο (δέν κατονομάζω ἐάν πρόκειται γιά ἐδίκό μου ἢ ἄλλου, ἀδιάφορο) μία γνώμη νά μοῦ πεῖ, μά κώλυσε κυριολεκτικά σέ κόμματα καί τόνους, μηδεμία προσοχή χωρίς νά ἐπιδείξει στό σπάνιο ἐπιστημονικὸ περιεχόμενο (μάλιστα παρουσία τρίτου προσώπου, ὥστε μαζί νά ἀνασύρουμε μέ τὴν αὐτὴν ἐπαναλαμβανομένην ἐκπληξὴν ἐκ τῆς μνήμης τά ὡς ἄνω).

¹⁹⁹ Νεώτερο, σέ χρονικὴ σύγκριση μέ τά πολλὰ παράδειγματα, βλ. Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης, Ἐκκλησία – Κράτος, Περὶ τῶν προνομίων ρήξης, ΝΧΚ 37 (2019) 335, «σύρφακ ὄχλον» κ.ἔ..

²⁰⁰ Ἀκραίες καταστάσεις, ἀλλά πραγματικές. Ἐλάχιστοι γνῶριζαν γράμματα θεολο-

Ἐπικράτησε γιά πολλούς αἰῶνες ἡ νόμιμος «τρομοκρατία» τοῦ ἠθικοῦ καί δικαιοφανοῦς λόγου, μέ φόβο πραγματικό, ἀφοῦ τά βασανιστήρια καί οἱ ἐκτελέσεις ἦταν καθημερινό φαινόμενο, (φιλοσοφική δικαιολογία τους ἡ ἐπικράτηση τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροῦ) καί δέν ἀποτελοῦσαν καθόλου εἶδηση, ἀφοῦ ἀνεξέλεγκτα καί συχνά θανατώνονταν πρόσωπα ἀνεπιθύμητα ἢ τά ἔτρωγαν στίς ἀρένες κι ἄλλοῦ κατά λάθος τά ἄγρια θηρία²⁰¹.

Σύμφωνα μέ τόν Πρωταγόρα οἱ τιμωρίες χρησιμοποιήθηκαν γιά σωφρονισμό τοῦ δράστη καί παραδειγματισμό τῶν λοιπῶν, ἀλλά ἔχουν ἀποτρεπτικό²⁰² χαρακτήρα κι ἔννοια τελολογική, δηλαδή συμβάλουν στήν βελτίωση

γικά σέ Ἀνατολή καί Δύση, ὄχι ὅπως καί σήμερα, πού χιλιάδες ἔχουν θεολογικά πτυχία, καί γνωρίζουν θεολογία κι ἀκόμη βιώνουν τήν θεολογία, ἐκκλησιαστικά καί χαρακτηριστικά μέ ἐπίγνωση. Ἡ Φιλοσοφία μοῦ θυμίζει πόσο πάντοτε ἐξυπηρετήσαν (σέ δύσκολες ἐποχές, ἀνελεύθερες ἢ αἱματοβαμμένες) «ἀμόρφωτοι» κληρικοί καί λαϊκοί, «ἀγράμματοι» ὑπήκοοι (μέ χιλιάδες ἢ μετά λιγοστῶν φωτεινῶν ἐξαιρέσεων ἀναμφίβολα), φερέφωνα ἄβουλα, «ἠθικά παπαγαλάκια» κλπ. (θυμᾶμαι ἀνέγνωσα πλήθος περιπτώσεων ἀπό τήν κομμουνιστική σοβιετική Ρωσία, κληρικοί ἐξυπηρετοῦσαν κρυφά σχέδια τοῦ ἀθέου καθεστῶτος). Ἡ οἱ ἔχοντες μόνο τυπικά τίτλους, μά ἄνευ οὐσίας περιεχομένου, δίχως οὐσία. Οἱ αἰρέσεις, πού ἡ Ἐκκλησία μας κατεδίκασε εἶχαν σαφῶς νά κάνουν καί μέ τόν νεοπλατωνισμό καί μέ τούς γνωστικούς καί λοιπούς ἄλλους, οἱ ὅποιοι ἀπολυτοποιοῦσαν καί τελικά ἀδικοῦσαν θεωρίες καί πρόσωπα, ὥστε νά μετατρέπουν σέ συνθήματα, ἱερά σύμβολα καί συμβολικές ἀλήθειες. Ἡ ἀσκητικότητα ὀδήγησε σέ ὑπερβολικές φανατικές τάσεις, ὥστε καί τήν γνώση νά καταστήσουν ἄχρηστη, ἀχρείασθη νά μένει, καθῶς ἐπικρατοῦσε ἡ τυφλή ὑπακοή, ἔτσι ὥστε στό ὄνομα τῆς ἀπόλυτης ὑπακοῆς νά μήν λειτουργεῖ καθόλου ἡ κριτική σκέψη, μηδέ ἡ στοιχειώδης ἀνθρώπινη ἐλευθερία, πού σαφῶς εὐεργετεῖ κάθε ἄνθρωπο. Πολύ ἀπλά νά πῶ ὅτι γιά νά ἐπιβιώσουν σέ ἄδικες καταστάσεις οἱ σκεπτόμενοι ἄνθρωποι (κάποτε λόγιοι λέγονταν, σήμερα πῶς νά χαρακτηριστοῦν, ἴσως ταπεινά ἀδικημένοι, ἀφοῦ θεολογικά ἡ μή ὑπολογιστική γνώση κι ἡ κανονική ἐμπειρία, στά ἀζήτητα λένε), ἔπρεπε νά «σβήσουν» τήν κριτική τους ἱκανότητα, γιατί θά τούς θεωροῦσαν ὅτι ἔχουν θέλημα κι ὄχι δεξιότητες, ἐγωιστική ἄποψη κι ὄχι κρίση, εἰρωνεία κι ὄχι δίκιο, ὅποτε ἔπρεπε νά σιωπήσουν, νά συμβιβαστοῦν μέ ἄδικες καταστάσεις, σάν ἀμνοί ἄφωνοι νά μήν ἀνοίγουν τό στόμα τους καί νά μήν ἀντιδροῦν. Διαφορετικά ἔπεφταν αὐτόματα σέ ἄδικη δυσμείνια, «μαύρη ἢ λίστα» μέ ἐπιπτώσεις ἐπίπονες βιοτικά κι ἐξορίζονταν στήν βαθυτάτη ἔρημο (π.χ. τῆς σιβηρίας) στήν καλύτερη τῶν περιπτώσεων. Τελικά ὁμως ἐπικράτησε ἡ δημοκρατία, μέ συνταγματικές ἐλευθερίες καί νόμιμη δικαιοσύνη.

²⁰¹ Καί τότε ὑπῆρχαν πολλά φοβερά σαρκοβόρα θηρία, τρομακτικά αἰμοβόρα ἄγρια ζῶα καί οἱ ὑπηρεσίες τῆς προστατευτικῆς ἀσφαλείας ἦταν ἀνύπαρκτες μέ τήν σημερινή ἔννοια. Μά ἀκόμη λένε «τρώγονται» πολλοί μεταφορικά κι ἀθόρυβα, ἐφόσον δέν ταυτίζονται μέ τά ποθούμενα συμφέροντα τῶν ὄποιων (ἄσχημη ἢ λέξη-ἐκφραση πού ἀκολουθεῖ κι ἄδικη πρός τά ὁμώνυμα λίαν συμπαθῆ θαλάσσια θηλαστικά) δελφίνων τῆς ἐφήμερης ἐξουσίας, σέ ἀρκετές ἀνελεύθερες εἰσέτι χώρες.

²⁰² Ἡδη ὁ Πρωταγόρας ὑπογραμμίζει «ἀποτροπῆς ἔνεκα κολάζει».

ατόμων και συνόλου. Λάθος να αποτελούν έκδικηση, αλλά όρθως επιβάλλονται στό παρόν, χάριν του μέλλοντος, κι όχι του παρελθόντος. Προσθέτει σχετικώς, οι ποινές έχουν παιδαγωγικό σκοπό, εάν δέ είναι αυστηρές, μās εξισώνουν μέ τά θηρία, γίνονται δηλαδή άδικες.

Καί στά συγγράμματα παρατηρήθηκε φοβερή καταστροφή, γιατί έκαψαν πολλούς τόμους φιλοσοφικούς και άνθρωπους, πού τούς σπούδασαν και τόλμησαν να τούς εφαρμόσουν. Οι γνώσεις δέν είναι πάντοτε χρήσιμες, μά περισσότερο χρήσιμοι αποδειχτηκαν άνθρωποι δίχως γνώσεις, χωρίς γνώμες, ώστε να τούς διαχειρίζονται εύκολα και να τούς θέτουν εις εφαρμογήν έξυπηρετήσεων κοσμικών συμφερόντων, κοσμικοί κι εκκλησιαστικοί κάποτε άρχοντες, προς τούς όποιους λέγει ήδη η Παλαιά Διαθήκη, να μην έχουμε απόλυτη εμπιστοσύνη²⁰³.

Η Φιλοσοφία του Δικαίου βοήθησε πολύ την καταγραφή του Κανονικού Δικαίου κι όχι μόνον επειδή προσέφερε όρολογία νομική και φιλοσοφική, αλλά γιατί επέδρασε θετικά στους μεγάλους άγιους Πατέρες, πού χρησιμοποίησαν όσο μύορεσαν, τίς φιλοσοφικές άρχές και ιδέες σε αυτόνομη συμφωνία μέ τό Ευαγγέλιο.

Η Φιλοσοφία²⁰⁴ για τό Δίκαιο έχει μεγάλη σημασία, σημαντική συνεπώς και για τό Κανονικό Δίκαιο. Ήδη στην άρχαιοελληνική φιλοσοφική σκέψη τό δίκαιο λαμβάνει μεταφυσική έννοια, συνδέεται μέ τούς θεούς (μολονότι ψεύτικοι, έχουν ανθρωπόμορφα χαρακτηριστικά, πολύ έλκυστικά, κατανοητά και χρήσιμα), δέν περιορίζεται στό φυσικό δίκαιο, αν και

²⁰³ «μη πεποιθήατε επ' άρχοντας, επι υίους ανθρώπων, οίς ουκ έστι σωτηρία», Ψαλμ. 145, 3.

²⁰⁴ Δυστυχώς πολλά άγνοούμε σχετικώς, καθένας νομίζει όλα τά ξέρει ή θέλει σε δυό λεπτά να του τά πει ό ειδικός όλα και να τά κατανοήσει όλα σε λίγα λεπτά. Η επιστήμη όμως δέν είναι έτσι, γιατί χειρούργος κανείς δέν γίνεται σε λίγα λεπτά κι αν γίνει μακαρία ή όδός του χειρουργθέντος. Στίς θεωρητικές όμως επιστήμες ανεξέλεγκτα καθανείς επιστήμονας κι αν όχι, πάλι περισσότερα νομίζει ξέρει από επιστήμονες κι επιστήμονας αυτονομίζεται (άξιον παρατηρήσεως ή άκουστική μόνο συγγένεια μεταξύ αυτονομίζομαι-αυτονομίζομαι). Συνοπτικά ή φιλοσοφία εξετάζει τό Δίκαιο (όποτε και στό Κανονικό Δίκαιο μορούν τινα να χρησιμοποιηθούν), έξ έπόψεως φαινομενικής, έμπειρικής, αιτιολογικής, δεοντολογικής, σημασιολογικής, ύπαρξιακής κλπ.. Μερικά έρωτήματα, γιατί ύπάρχει τό Δίκαιο, τί είναι, σκοπός του, πώς προοδεύει, ή βελτίωσή του, οι άλλαγές και τροποποιήσεις του, ή κωδικοποίησή του, πότε άπουσιάζει, κριτική του ύπάρξαντος, του ύπάρχοντος κι εκείνου πού μελλοντικά μοροει να ύπάρξει. Η φιλοσοφία του Δικαίου επιχειρεί να ίσορροπήσει μεταξύ της επιστημονικής γνώσης του Δικαίου και της έμπειρικής, ώστε να συμβάλει θετικά στην επιστήμη παρέχοντας κριτική στην έννοια και την σημασία της δικαιοσύνης.

έπικρατεί έμφανώς τό φυσικό δίκαιο, ό ισχυρός νικά, αλλά ή προσμονή δίκαιης παρέμβασης από τίς θεότητες έπιθυμητή, αναμενόμενη και καλοδεχούμενη μετά πιστής βεβαιότητας. Τά φιλοσοφικά ρεύματα μεγάλα²⁰⁵ και πολλά, συγγενή ή διαφορετικά μεταξύ τους.

Οί προσωκρατικοί φιλόσοφοι, δέχονται στόν κόσμο τό φυσικό δίκαιο, μάλιστα ανεξάρτητό τής ανθρώπινης θέλησης, αντικειμενικό τό φυσικό δίκαιο ύποστηρίζουν και μάλιστα ανεξάρτητο τής κοινωνικής έπιθυμίας, ανάγκης ή θέλησης, σάν ύποκειμενικό πλέον δίκαιο, πού όμως συνδέονται μεταξύ τους, στόν ίδιο κόσμο άδιαχώριστα.

Ό Άριστοτέλης (384-322) ύποστήριξε ότι τό δίκαιο πρέπει νά τό δούμε στήν πόλη, έχει δηλαδή κοινωνική διάσταση, είναι κοινό άγαθό και μάλιστα τό καλεί πολιτικό δίκαιο. Στή συνέχεια τό διακρίνει sé φυσικό και sé θετικό δίκαιο. Τό Δίκαιο γιά τόν Άριστοτέλη είναι ταυτόσημο μέ τό κοινό καλό²⁰⁶. Θεωρεί τήν δικαιοσύνη τελολογικά και άπονεμητικά²⁰⁷.

Ό Πλάτων ύποστήριξε ότι ή δικαιοσύνη οδηγεί στήν εύδαιμονία. Κατά τόν Πλάτωνα δικαιοσύνη είναι ή ίσορροπία μεταξύ έπιθυμητού, θυμοειδές και λογιστικού.

Ό Ίππίας κι ό Άντιφώντας ύποστήριξαν ότι οί άνθρωποι όλοι όμοιοι κι ό διαχωρισμός τους sé ελεύθερους και δούλους άδικος, όπως και sé έλληνες και βαρβάρους, sé σοφούς και μή, sé εύγενείς και λαό, κλπ. Οί νόμοι ισχυρίστηκαν έτσι ότι καταπιέζουν και άδικούν τούς ανθρώπους κι είναι άδικοι, άφού προέρχονται από τούς ισχυρούς, χωρίς νά συνδέονται μέ τήν δικαιοσύνη όντολογικά, παρά μόνο τυπικά.

Ό Καλλικλής ύποστήριξε ότι φυσικά έπικρατεί τό δίκαιο του ισχυρού, πού έπινοεί και καθιερώνει τούς νόμους και ύποδουλώνει νομίμως τούς άδυνάτους και τούς αναγκάζει νά ύπακούουν. Όνομάζουν κακό κι άδικο ό τι

²⁰⁵ Farralli C., *Le grandi correnti della filosofia del diritto*, Torino 2014.

²⁰⁶ Καρεκλάς Ι., Ό Άριστοτέλης έν τή Φιλοσοφία του Δικαίου και τής Πολιτικής, NB 2019, 31.

²⁰⁷ Στήν πρώτη, τά δικαιώματα προέρχονται από τόν σκοπό, τό τέλος τής κοινωνικής πράξης. Στή δεύτερη, κατανοείται λογικά ή κάθε άρετή, πού ανταμοίβει ή τιμή ή κοινωνική πράξη. Η δικαιοσύνη όρίζει sé ίσα πρόσωπα ίσες τιμές, αλλά κι όσα άξιζουν στόν καθένα, π.χ. δίκαια άπονέμεται στόν καλύτερο μουσικό τό καλύτερο όργανο, μέ βάση τό σκοπό δηλαδή έννοείται τό δίκαιο, γιατί άπονέμεται. Άποφθεγματικά έλεγε ότι **μόνον ένας τρόπος ύπάρχει γιά νά άποφύγεις τήν κριτική, δηλαδή νά μήν κάνεις τίποτα**, νά μήν λές τίποτα, νά 'σαι ένα τίποτα. Σαφές. Μόνο έπεξηγηματικά νά προσθέσουμε ότι τό «τίποτα» φιλοσοφικά (και φυσικά χριστιανικά) δέν άξιζει, έχει άρνητική έννοια, όποτε καλύτερα νά κάνωμε δίκαια πράγματα, νά λέμε άγαθά και νά γινόμαστε «κάτι» καλό στήν κοινωνία, και φυσικά «κάποιο».

θέλουν κι εξαναγκάζουν τούς άλλους, ακόμη κι αν είναι ισχυρότεροι ή περισσότεροι αριθμητικά να υπακούουν. Καταπνίγουν τό φυσικό δίκαιο ἔτσι ἀφοῦ οἱ λίγοι ἐπικρατοῦν στοὺς πολλούς ἄδικα, μέ τούς νόμους.

Ὁ Θρασύμαχος (459-400 π.Χ.) ὑποστηρίζει ὅτι ὁ νόμος εἶναι ὄπλο τῶν ισχυρῶν καί δίκαιο εἶναι ὁ νόμος τοῦ ισχυρότερου. Ὁ Λυκόφρωνας (330-280 π.Χ.) ὑποστηρίζει ὅτι οἱ νόμοι εἶναι ἐγγύηση γιά ὅλους τούς πολίτες ἐπειδή ἀποτελοῦν μέρος συμφωνίας μίας κοινωνίας χάριν τῆς ἀσφάλειας καί τῆς εὐημερίας.

Ὁ ἱερός Αὐγουστίνος (354-430) θεωρεῖ ὅτι τό φυσικό δίκαιο εἶναι τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, λογική συμμετοχή στό θεῖο δίκαιο, θεία χάρις γιά τήν σωτηρία. Ἡ οὐράνια πολιτεία (μυστικό σῶμα) κι ἡ ἐπίγεια (κράτος), μεταξύ νόμων φυσικῶν, θείων, αἰωνίων, ὑπερκοσμίων καί νόμων θετῶν, ἀνθρώπων, ἐγκοσμίων.

Ὁ Θωμάς ὁ Ἀκινάτης (1225-1274) κάνει σύνθεση μεταξύ τῆς ἑλληνικῆς σκέψης καί τῆς χριστιανικῆς, μέ δημιουργική καί τελολογική κατάληξη. Ὁ θετός θεῖος νόμος εἶναι ἡ ἀλήθεια, πού γνωρίζουμε μέ τήν πίστη²⁰⁸. Ὁ αἰώνιος νόμος εἶναι ἡ θεία σοφία, πού ὀδηγεῖ τά πάντα στήν τελειότητα. Ὁ φυσικός νόμος εἶναι συμμετοχή τῆς κτιστῆς δημιουργίας στόν αἰώνιο νόμο.

Μέ τόν Διαφωτισμό ἡ ἀνάγκη φιλοσοφική μά καί κοινωνική, γιά διαχωρισμό τῆς ἐξουσίας, νομοθετικῆς, δικαστικῆς, ἐκτελεστικῆς, ἀλλά καί γιά σαφῆ κώδικα²⁰⁹ δικαίου, νομοθεσία, σύνταγμα πού, δίκαια, ἐπικρατεῖ. Πλέον στήν φιλοσοφική σκέψη γίνεται ξεκάθαρα λόγος γιά ὑπόλογο ἔναντι τῆς δικαιοσύνης, στόν δικαστή, πού θά καταδικάσει σιωπηλά, μέ ἀσαφεῖς ἀποδείξεις, χωρίς τήν ἀκρίβεια τοῦ νόμου.

²⁰⁸ Σχετικά μέ τήν σχέση πίστεως καί δικαίου, ἀλλά καί λογικῆς, ὑποσημειώνουμε ὅτι φιλοσοφικά τό Κανονικό Δίκαιο σήμερα ἀποτελεῖ ἀντικείμενο ἐπιστημονικῆς μελέτης φιλοσοφικῆς, ἱστορικῆς, θεολογικῆς, νομικῆς, ἀλλά ἡ λογική ἐξιστόρηση περιπλέκεται ἀπό τήν θεολογική δημιουργία καί τήν προοπτική τῆς αἰώνιας ζωῆς. Πίστη καί λογική δέν ἔρχονται σέ ἀντίθεση, δέν ἀλληλοαναιροῦνται, ἀλλά συνδυάζονται παράλληλα, ἀφοῦ ἀναγκαῖος ὁ συνδυασμός τους διακριτικά. Ἡ λογική ἀπαραίτητη γιά τήν κτιστή πραγματικότητα, τήν κατανόηση, τήν ἀντίληψη, τήν ἔκφραση καί τήν περιγραφή, δηλαδή στό δίκαιο, μέ τούς φυσικούς νόμους καί τούς θετούς, ἀλλά κι ἡ πίστη ἀναγκαῖα στοὺς νόμους τοῦ Θεοῦ, τήν θεία ἀποκάλυψη, πρόνοια καί δικαιοσύνη. Τά θεολογικοκανονικά ζητήματα πού ἔπρεπε νά διασκεδάσει ἡ Β' Σύνοδος τοῦ Βατικανοῦ τά συνέδεσε μέ τήν διδασκαλία περί ἐνανθρωπίσεως, ἀφοροῦν τήν κοινωνική καί ὁρατή Ἐκκλησία, ὁπότε ὁ χαρακτήρας τοῦ δικαίου δέν εἶναι μόνο χαρισματικός, ἀλλά καί ἱεραρχικά δικαϊκός. Βλ. LG 8. Πιά σχέση Πίστεως καί λογικῆς βλ. Ioannes Paulus P.P. II, *Littera, Fides et Ratio*, AAS 91 (1999) n. 66, p. 5-88

²⁰⁹ Βλ. Κώδικα τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντα γιά τό βασιλεῖο τῆς Ἰταλίας, ἀρθρο 4.

Ἡ Φιλοσοφία πρακτικά ἀσχολήθηκε μέ τήν ἠθική, τό δίκαιο καί τήν πολιτική. Φιλοσοφικά οἱ κανόνες εἶναι ἠθικές ἐπιταγές καί ὅπως οἱ νόμοι σου λένε τί νά κάνεις.

Ὁ Σωκράτης σέ ὅλη του τήν ζωή ὑπῆρξε καί στά λόγια φιλόσοφος καί πεθαίνει νομίμως μά ἄδικα, ἐνῶ μπορούσε νά γλιτώσει, ἐπειδή δέν δέχεται νά ἀναγνώσει στό δικαστήριο δικανικό λόγο, ἀλλά παρέμεινε μέχρι τέλος πιστός στόν φιλοσοφικό του λόγο²¹⁰.

Ὁ Σοφοκλῆς, ἐπειδή ἔζησε τήν ἀδικία τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας, τῆς φημισμένης δημοκρατίας, ἀπέναντι στόν Θεμιστοκλῆ, πραγματικό ἥρωα τῆς ναυμαχίας στή Σαλαμίνα, ἀπό ἀντίδραση ἐμπνεύστηκε κι ἔγραψε τήν «Ἀντιγόνη». Ἐκεῖ μεταξύ τῶν πολλῶν μηνυμάτων πού θεατρικά περνᾶ στόν θεατή (μά στίς ψηφοφορίες πρωταγωνιστῆ) λαό, συγκαταλέγεται κι ἡ ἠθική ὑποχρέωση τήρησης τῶν ἠθικῶν νόμων, ἀκόμη καί στήν περίπτωση πού ἔρχονται σέ ἀντίθεση μέ τούς νόμους τῶν ἀνθρώπων, ἀκόμη κι ἂν ὀρίζει τόν θάνατο ἢ παράβαση τους.

Γνωστά τά γεγονότα, ὁ Κρέοντας τύραννος πανίσχυρος μέ ἐξουσία ἀνεξέλεγκτη, ἀπέραντη, ἀνεμπόδιση, διατάσει κι ὅτι πεί νόμος τῆς πόλης-κράτους. Ὁ Αἰῶν γιός του, ἀλλά ὑποστηρίζει τή δημοκρατική βούληση τοῦ λαοῦ, προτάσει τήν δύναμη τοῦ δικαίου λαοῦ, παρά τοῦ τυράννου πατέρα του. Ἐπειδή καταπατᾶ τούς νόμους θανατώνεται μέ πρόσταγμα τυράννου «δυσεβούς», ἀπαγορεύεται ἡ ταφή του γιά ἐπιπλέον τιμωρία, ἀλλά ἡ Ἀντιγόνη ἀψηφᾷ κι ἐκείνη τήν ἐντολή-νόμο τοῦ τυράννου πατέρα καί κηδεύει παράνομα τόν ἀδελφό της.

Αἰώνιοι θεσμοί συμπερασματικά θυσιάζονται στό βωμό μικροπολιτικῶν συμφερόντων, ἤδη ἀπό τήν ἀρχαιότητα. Οἱ πολῖτες ἔχουν ἐλεύθερη θέληση φιλοσοφικά, νά τιμοῦν θεούς, ἀνθρώπους καί ἔθιμα. Τελικά ἡ τιμωρία τοῦ τυράννου Κρέοντα, κατέστρεψε ὅλη τήν οἰκογένειά του. Ἄξιζει νά σημειωθεῖ ὅτι ὁ δίκαιος Ἀριστείδης δέν χαίρεται μέ τήν ἄδικη δυστυχία τοῦ Θεμιστοκλῆ, πρῶην ἀντιπάλου του.

Ὁ Αἰσχύλος θέλει τόν δίκαιο ἄνθρωπο νά μὴ φαίνεται, διότι ἂν φαίνεται δίκαιος τότε τοῦ προσφέρουν τιμές καί δωρεές, ὅποτε δέν φαίνεται πραγματικά ἐάν εἶναι δίκαιος λόγω τῆς δικαιοσύνης ἢ ἐξ αἰτίας τῶν τιμῶν.

²¹⁰ Κάτι παρόμοιο στό θεολογικό λόγο συναντᾶμε χθές, ἀνά τούς αἰῶνας. Σήμερα δυσεῦρετο, ἐπειδή φτάνουν (μειοψηφία) στό σημεῖο ἀδίστακτα νά ἐπικρίνουν ξέφρενα κάθε χριστιανική συμπεριφορά σάν «ἀνοησία» (ιουδαίους σκάνδαλο, ἔλλησι μωρία). Προτιμοῦν λόγοις καί φαύλοις ἔργοις τά τῆς ἐπικρατησάσης ἐξουσίας πολλοί ἀβασάνιστα σάν τρόπο κι ἐπιλογή ζωῆς. Εὐτυχῶς μεταξύ Ἐκκλησίας καί Πολιτείας εἰρηνικές κι ἄριστες οἱ σχέσεις, διαφορετικά κλασικά λίγοι οἱ δάσκαλοι, πολλοί οἱ μαθητές.

Υποστηρίζει ότι ο δίκαιος οφείλει να απογυμνωθεί από όλα, παρεκτός της δικαιοσύνης. Ο δίκαιος ενώ δεν κάνει τίποτα άδικο, να έχει την φήμη πώς είναι ο μεγαλύτερος άδικος, για να δοκιμασθεί η δικαιοσύνη του με πολλές αδικίες, πώς δεν εξαρτάται από την κακοφημία. Κι ο άδικος εάν απολαμβάνει τιμές και φήμη δικαίου, θα φανεί σαν φτάσουνε στο τέλος ποιός ήταν ευτυχισμένος. Δηλαδή η επιτυχία δεν εξαρτάται από τί λέει, νομίζει, βλέπει ο κόσμος, αλλά από τί πράγματι συμβαίνει, τί είναι οντολογικά, κι όχι ήθικα, φαινομενικά, τυπικά, λεκτικά κλπ. Ή πίο μεγάλη αδικία συμπερασματικά να νομίζεται κανείς δίκαιος ενώ δεν είναι και τανάπαλιν να νομίζεται κανείς άδικος ενώ δεν είναι.

Ἐκκλησιαστικά θά λέγαμε κατά τόν ἴδιο συλλογισμό ὅτι μεγαλύτερη ἁμαρτία εἶναι νά νομίζεται, νά κατηγορεῖται κάποιος ἁμαρτωλός πολύ γιά κάτι καί ὅμως νά εἶναι ἀθῶος. Καί τό ἀντίστροφο, νά λένε ἅγιος ὁ τάδε, καθαρός ὁ δεῖνα, ἀναμάρτητος ἐγώ, κι ὅμως ψέμα, ἀντιθέτως πολύ κακός, άδικος πολύ, ἁμαρτωλός πολύ, καί δυσθεράπευτα κανονικῶς. Ἡ σχέση δικαίου καί ἠθικῆς στενῆ, οὐσιαστικῆ²¹¹.

²¹¹ Σήμερα ὅποιος δέν ὑπερασπίζεται τό δίκαιο τοῦ ἀδελφοῦ του εἶναι ἐθιμικά ὑπόλογος στή δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ καί τῶν ἀνθρώπων, φυσικῶ δικαίῳ, συνυπεύθυνος σέ αδικίες, ἠθικός συνεργός καταπάτησης νομίμων καί κανονικῶν δικαιωμάτων, φυσικά ἀνήθικος κι άδικος «Α καί Β´ βαθμοῦ». Σέ ντοκιμαντέρ εἶδα ὅτι ἀκόμη καί ζῶα (βουβάλια συγκεκριμένα) ἐνῶ τρέχουν γιά νά ξεφύγουν ἀπ' τά δόντια τῶν λιονταριῶν, ἐνίστε κάποια γυρίζουν προκειμένου νά βοηθήσουν ἕνα συγγενές τους ἢ ξένο (δέν ξέρω ἀκριβῶς), ρισκάροντας τήν ζωή τους, καθώς κουτουλοῦν μέ τά κέρατά τους, τοὺς λεγομένους βασιλεῖς τῆς ζούγκλας, τά λιοντάρια. Στήν κοινωνία πολλοί ἰδιώτες κατάπιαν τό δίκιο τους (βέβαια ἰταλιστί ἰδιότα σημαίνει ἀνόητος), ἀλλά ἡ σύγχρονη ἀντίληψη περί δικαίου ἐκλαμβάνει ἄδικη τήν πράξη αὐτή, προσβάλει τήν δικαιοσύνη ὅταν κάποιος ἀφήνεται σιωπηρό θύμα κατάφορης αδικίας. Ἀκόμη βαρύτερη περίπτωση νά ἀδικεῖ κάποιος ἄλλον ἢ νά μήν συνεργεῖ στήν παύση ἔστω τῆς τετελεσμένης ἢ τεκτενομένης αδικίας, ἀκόμη καί στήν διόρθωσή της, ἱκανοποίηση τοῦ πνεύματος τοῦ νόμου (ἔννοια κατασταλτική, διασταλτική κι ἀποτρεπτική). Εἶχα τήν τιμή νά συνυπάρξω Καθηγητής σέ πρόγραμμα μεταπτυχιακῶν σπουδῶν μέ Καθηγητή μου καί διακεκριμένο Καθηγητή ἠθικῆς κ. Γεώργιο Μαντζαρίδη. Τόν ἄκουσα νά λέει ἐν διδασκαλία ἀστεειεύομενος (ἄλλωστε οἱ ἔξυπνοι ἄνθρωποι ἀντιλαμβάνονται τήν ἔννοια τοῦ ἀστείου, ἀντιθέτως πόσοι ἀνοήτως εὐκόλα παρεξηγοῦν) καί κατόπιν σοβαρά ὀμιλώντας ἐξ ἐπόψεως ἠθικῆς περί δικαίου, ἐκ τῶν ὁποίων κράτησα τά κάτωθι: Διηγῆθηκε ἕνα ἀνέκδοτο κατά τό ὅποιο κάποιος χτύπησε ἕνα χριστιανό δυνατό, λέγοντας ὅτι τό Εὐαγγέλιο διδάσκει ὅταν σέ ραπίσουν στή μία σιαγόνα νά στρέψεις καί τήν ἄλλη, ἐτοιμάσου δέ νά σέ χτυπήσω πάραυτα κι ἀπό τήν ἄλλη. Ἐκεῖνος πράγματι ἔστρεψε τό κεφάλι, ἔσκυψε τεταπεινωμένα κι ἔλαβε τό δεύτερο χτύπημα στήν ἄλλη σιαγόνα. Ἀμέσως ὅμως τοῦ εἶπε μετά παρηρησίας ὅτι τό Εὐαγγέλιο δέν λέει στή συνέχεια τί ἄλλο μπορεῖς νά κάνεις, ὅποτε τόν χτύπησε κι ἐκεῖνος καταλλήλως, ἀνταποδοτικά καί πολ-

Ξέχασαν αρκετοί φαίνεται τήν οὐσία τοῦ χριστιανισμοῦ²¹², μολοντί οἱ ἱεροὶ Κανόνες στό πνεῦμα καί στήν οὐσία σώζουν²¹³. Φαινομενολογικά καί τυπολατρικά παρέμειναν ὀρισμένοι χριστιανοί συντηρητικά στούς τύπους, κράτησαν τά ἐξωτερικά στή συμπεριφορά, ἄν καί θυμίζουν λίγο χριστιανισμό ἢ ζωή καί τά ἔργα τους, καμία σχέση μέ Χριστό καί Ἐκκλησία, θά ἔλεγαν ἴσως οἱ προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, μετά Χριστόν ἄν ἦταν. Εἰδωλολατρικά κατάλοιπα διασώθηκαν ἐπαρκῶς καί ἡ λατρεία τοῦ χρήματος συνάμιλη ἐκείνης τῆς ἐξουσίας. Ἡ πίστη ἔμεινε λόγια, ἡ ζωή τῶν πολλῶν χριστιανική ἀκριβῶς δέν εἶναι, ἀλλά κατ' οἰκονομίαν «ἀνθρώπινη».

Ἐπάρχει ὁμως ἐλπίδα, πίστη καί ἀγάπη, ἀγῶνας καλός νά γίνεται γιά τήν ἐλευθερία, γιά τήν ἐνότητα²¹⁴ καί μέ τήν συνεργασία ὅλοι μαζί μποροῦμε

λαπλασίως, ἠθικά καί δικαίως! Σήμερα σαφῶς ἀνήθικος κι ἄδικος ὅποιος ἀδικεῖ, ἀνήθικος κι ἄδικος ἐξίσου ὅποιος γνωρίζει, ἀνέχεται, βλέπει, σιωπᾶ ἀποκρύπτοντας τήν ἀδικία καί δέν ἀντιδρά πρός νίκη κι ἐπικράτηση τοῦ δικαίου. Τό ἄδικο κατελείγουν καθήκον μας εἶναι νά καταγγέλεται, τό δίκαιο ὑποχρέωσή μας νά ὁμολογεῖται. Κι ὅσοι καταπίνουν τό δικιο τους, κακῶς, διότι ἐπιτρέπεται σέ ἄδικους νά συνεχίζουν πράξεις ἀδικίας (βλ. Αρχ. Νήφων Βασιλάκης, Στα καλύτερα, κανονικά σκιρτήματα χαράς, χαριτωμένα σ. 37-38). Ὅσοι μένουν ἀδρανεῖς σέ κακοποίηση τῶν ἀδελφῶν μας, τοῦ πλησίον ἢ τῶν ξένων, ὑπόλογοι καταπατητές φυσικῶν, ἠθικῶν καί νομικῶν παραπτωμάτων, ὑπόδικοι ἄν ὄχι ἐγγύς, τότε στό οὐράνιο δικαστήριο, «Ὅταν μέλλης ἔρχεσθαι, κρίσιν δικαίαν ποιῆσαι, Κριτά δικαιοσύνη...» (Κυριακῆς τῆς Ἀπόκρεω, τῷ Σάββατο ἐσπέρας, ἀ' προσόμοιον τοῦ Τριωδίου). Πιστεύω μας ἐπίσημον ἄλλωστε «καί πάλιν ἐρχόμενον μετά δόξης κρῖναι ζῶντας καί νεκρούς». Συμπερασματικά ὅσοι ἐνδιαφέρονται γιά τήν ἠθική νά τήν συνδέσουν ἐνωρίς κι ἄμεσα μέ τό δίκαιο, Κανονικό καί θετό, νομικό-κοσμικό, διαφορετικά ἐνδέχεται νά μήν ἀκούσουν μετά τῶν δικαίων τό «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρὸς μου, κληρονομήσατε τήν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν...» (Ματθ. κε' 34). Τό Εὐαγγέλιον τῆς Β' Παρουσίας τοῦ Κυρίου μας σαφές, ὅσοι δέν ἔπραξαν δίκαια, θά ἀκούσουν ἀπό τόν δίκαιο Κριτή: «πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ καταπραμένοι εἰς τό πύρ τό αἰώνιον τό ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ...» (Ματθ. κε' 41).

²¹² Πιά φιλοσοφική κι ἀκαδημαϊκή θεώρηση τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου, γιά τήν μεταφυσική, τήν ἀνθρωπολογία, τήν πίστη καί τήν λογική, βλ. Gherrì P, *Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica*, IC XLV, n.90 (2005) 720.

²¹³ Τό Κανονικό Δίκαιο θεωρήθηκε μεταξύ τῶν συγχρόνων σχεδίων κοινωνικῆς ἀνάγκης καί τοῦ προαιωνίου σχεδίου τοῦ Θεοῦ νά σώσει τόν ἄνθρωπο. Gherrì P, *Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica*, IC XLV, n.90 (2005) 712.

²¹⁴ Ἐπειδή ἡ ἐνότητα τῶν χριστιανῶν εἶναι ἀπαραίτητη κι ἐπειδή οἱ ἀδικίες τήν ἐμποδίζουν, ὀφείλουμε ὅλοι στό μέτρο τῶν δυνατοτήτων μας, καθανεῖς ἀπ' τήν θέση εὐθύνης, πού δίκαια ἢ ἄδικα κατέχει νά ἀγωνιστοῦμε ἐνωμένοι, ὥστε νά πάσουν οἱ ἀδικίες, πού τραυματίζουν πρόσωπα καί συνειδήσεις, ὑλικά καί πνευματικά, ψυχικά

φιλοσοφικά και θεολογικά, κατά τό πνεῦμα και τήν οὐσία τῶν θείων και ιερῶν Κανόνων, καλύτερη και δικαιότερα κοινωνία νά πετύχουμε ἐδῶ και τώρα, ἀλλά και τίς ἐπερχόμενες γενεές, μέ σκέψη κριτική, μέ πίστη.

Ἡ ὑπέροχη φράση – δικαία κλήση, τῆς Α.Θ. Παναγιότητος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου «**καλοῦμε σέ μηδενική ἀνοχή ἀπέναντι στήν ἀδικία**»²¹⁵ ἄς εἶναι ὁδηγός καθενός μας κι ὅλης της ἀνθρωπότητας, ὥστε ποτέ νά μήν δοκιμάσουμε ἀδικίες, πολέμους και ταραχές, ἀλλά νά ζοῦμε μέ εἰρήνη, δικαιοσύνη, συνεργασία, ἀγάπη κι ἐνότητα.

5. Κανονικό Δίκαιο και Ἐνότητα

Μέ τήν ἴδρυση τῆς Ἐκκλησίας, ἡ κλήση γνωστή «Εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσε», μά και τόσο ξεχασμένη, μολονότι συχνά ἀκούγεται στά λόγια, ἐμπράκτως διαπιστώνουμε πῶς συνεχίζονται νά εἶναι πολλές οἱ διαιρέσεις, τραγικές οἱ ἀδελφικές διασπάσεις, δραματικά μεγάλες οἱ ἀποστάσεις, τί κι ἄν χρόνια ὁ διάλογος κι ἡ προσπάθεια πολὺ γιά καρπούς ἀγάπης, πρὸς πραγμάτωση «τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως»²¹⁶.

Μά πρὶν ἄλλα δοῦμε, ἀπαραίτητο μικρὴ θεώρηση νά κάνουμε κι αὐτὴ ἀφορᾶ εἰς τήν ἄδικη διάσπαση τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ποιές οἱ αἰτίες, ποιές οἱ ἀφορμές, οἱ σταθμοὶ ἱστορικά ποιοὶ και τὰ πρόσωπα πού πρωτοστατοῦν ποιά. Ἄλλοι συνέδεσαν τήν ἐν λόγω διάσπαση μέ θεολογικές ἀλήθειες, ἐκκλησιαστικά πρόσωπα και γεγονότα, αὐτοκρατορικές ἀποφάσεις, ἐπιδιώξεις πολιτικοοικονομικές, ἀφορμές κοινωνικοπολιτικές, γεωστρατηγικά σχέδια, μέ τήν ὀρθή πίστη, μέ τήν στυγνὴ πολιτική, μέ τίς χιλιομετρικές τότε ἀποστάσεις, τίς σύγχρονες προοπτικές.

και κοινωνικά, νά ἐργαστοῦμε ἄφοβα, νά συνεργαστοῦμε ἀρμονικά, ὥστε νά τήν ἐπιτύχουμε. Νά ἔχουμε πίστη ἀληθινή, βεβαία τήν ἐλπίδα, ὅτι και νά κάνουν ἄδικα κι ὅσο νά μᾶς ἀδικήσουν ἐφήμερα, «τοῦ Κυρίου ἡ γῆ και τό πλήρωμα αὐτῆς» (ψαλμ. κγ' 1) και τελικά τό δίκαιο θά ἐπικρατήσῃ νόμιμα και κανονικά. Περίπτωση, πού δίδει παράδειγμα χαρακτηριστικό τό, Γράμμα τοῦ Πάπα Ρίο ΙΧ, πρὸς τόν Ἀρχιεπίσκοπο τοῦ Τορίνου, ὅπου μεταξύ ἄλλων ἀναφέρει ὅτι ἕνας ἐπίσκοπος δέν μπορεῖ και δέν πρέπει νά ὑπακούει στήν ἐξουσία κι ὅλες τίς ἐντολές της, ἐάν δέν συμφωνοῦν μέ τήν δικαιοσύνη. «un Vescovo non puo e non deve obbedire al Governo in tutti quelli ordinamenti che non sono conformi alla giustizia» Vaticano 31-1-1868 Ρίο ΡΡ.ΙΧ, Arch. Ρίο ΙΧ, Sard. II, Particolari, N.30, copia, Miscellanea Historiae Pontificiae, F.H.E., P.U.G., voll. XXV, Ρίο ΙΧ e Vittorio Emanuele II dal loro carteggio privato, III La questione Romana, Roma 1961.

²¹⁵ Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος, εἰς Διαδικτυακὴ Διαθρησκειακὴ Συνάντηση G20 Interfaith Forum, 13-10-2020.

²¹⁶ Λειτουργική κι ἐκκλησιαστικὴ αἴτησις.

Αλλά αλήθεια²¹⁷, πόσοι άραγε τόλμησαν νά συσχετίσουν τήν όποια διάσπαση μέ τήν δικαιοσύνη, εύστοχότερα μέ τίς τόσες άδικίες, πού πλημμυρίζουν σέ κάθε έποχή, μέ έκδηλώσεις πείνας καί δίψας τής δικαιοσύνης του Θεού καί τών ανθρώπων;

Θέμα τής παρούσης, ή σχέση τής Ένότητας μέ τήν Δικαιοσύνη. Η ένότητα τών Έκκλησιών, ή ένότητα τών Έπισκόπων²¹⁸, ή ένότητα χριστιανών, μήπως έπηρεάζεται καί μάλιστα καθοριστικά μέ τίς άδικίες, άντικείμενο δηλαδή μελέτης κι αντιμετώπισεως υπό τής Δικαιοσύνης σάν χάρισμα, σάν ανάγκη, σάν προσδοκία, σάν έπιστήμη σήμερα; Σαφώς οί άδικίες διασπούν, χωρίζουν καί ανθρώπους καί οργανισμούς, σώματα καί ψυχές ταλαιπωρούν, κι άλλοι μέν άντιδρούν μέ βαρύ τό τίμημα σέ κάθε έποχή, άλλοι φοβούμενοι υπομένουν άδικα, μάταια, ζημιογόνα γιά έαυτούς καί άλλήλους.

Η ενεργητικότητα κι ή παθητικότητα άπέναντι στην άδικία έναλλάσσονται χρονικά, τοπικά, αλλά έξίσου σοβαρά έπηρεάζουν τήν ένότητα ουρανού καί γής, θείου καί ανθρώπινου δικαίου, παρελθόντος καί μέλλοντος στό πάντοτε μυστηριακό κι άπλά ανθρώπινο διαρκές παρόν τής Έκκλησίας μας. Θύματα τό πλήρωμα του νόμου, δηλαδή ή αγάπη, ή τών πάντων ένότητα, ή δικαιοσύνη Του.

Ένότητα χωρίς δικαιοσύνη, μόνο τραυματισμένη ή αίματοβαμμένη μπορεί νά χαρακτηριστεί. Βέβαια λέγεται, γράφεται, υποστηρίζεται ότι ή Όρθόδοξη Έκκλησία δέν είναι Έκκλησία Δικαίου, σαφές, αλλά θά πρέπει όσοι άβασάνιστα θεολογούν μέ συνθήματα κι όχι πηγές, μελέτες, γνώσεις ειδικές, νά κατανοήσουν κάποτε ότι ό Θεός βρέχει επί δικαίους καί «άδικους», δέχεται τόν έργασάμενο άπό τής πρώτης καί όποιον έφθασε εις τήν έντεκάτη, θύει τόν μόσχο τόν σιτευτό γιά τόν άσωτο υιό, ό Χριστός συγχωρεί, άγκαλιάζει, θαυματοργεί καί σέ άμαρτωλούς - άδικους ανθρώπους π.χ. Ζακχαΐος, τελώνης, πόρνη, κλπ, ό δίκαιος Ίωσήφ γιά νά μήν τιμωρηθεί ή Παναγία, σκέφτεται νά τήν έγκαταλείψει νυκτός, ή είσοδος του ληστή στον Παράδεισο είναι δικαία καί «άδικη» καί περιπτώσεις πολλές άκόμη αναφέρονται εις τήν Καινή Διαθήκη καί τήν ιερά μας Παράδοση.

Μέ τήν άναγνώριση του χριστιανισμού, επικρατεί τελικά ή νοοτροπία, ή άντίληψη, ή θέση τής κοσμικής δικαιοσύνης, παράβαση-τιμωρία, νόμος-φόβος, άμάρτημα-ποινή. Φυσικά χίλια τά δίκαια τής πράξεις εκείνης τότε, ασύλληπτη έστω καί τά φαντασία ή κοινωνικοεκκλησιαστική κατάσταση

²¹⁷ Ένότητα αληθείας, βλ. Pontificio Consiglio per la promozione dell' unita dei cristiani, Il vescovo e l' unita dei cristiani: vademecum ecumenico, Vaticano MMXX, 24.

²¹⁸ Βλ. Pontificio Consiglio per la promozione dell' unita dei cristiani, Il vescovo e l' unita dei cristiani: vademecum ecumenico, Vaticano MMXX.

*Ἡ Α.Α.
ὁ Πάπας Ρώμης Φραγκίσκος*

*Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικός
Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαῖος*

*Φωτογραφικόν στιγμιότυπον τοῦ αἰοδύμου Πατριάρχου
Κωνσταντινουπόλεως κυροῦ Ἀθηναγόρου (1886-1972)
μετά τοῦ μακαριστοῦ Πάπα Παύλου τοῦ Στ' (1897-1978)*

τῶν αἰώνων ἐκείνων κι ἄς γράφονται ὅσα θέλουν ἢ ὅτι μπόρεσαν. Ὁ Μέγας Βασιλείος ἐπιμένει ὅτι κάθε ἁμαρτωλὸς ἀσθενής εἶναι κι ὄχι ἐγκληματίας, θεραπεία χρειάζεται κι ὄχι τιμωρία, ἀλλὰ πρακτικά ἐπικρατεῖ ἡ δικανικὴ ἀντίληψη ὡς ἰσχυρὴ καὶ διαδίδεται ἐμπράκτως.

Ἡ ἐνότητα ἀσθενής δέν εἶναι, ἀσθενεῖς ἄνθρωποι τὴν κατακρεοῦργησαν καὶ συνεχίζουν νά τραυματίζουν τό Ἔνα Σῶμα τοῦ Χριστοῦ μέ ἄδικες πράξεις, ἀποφάσεις, μαθήματα ἄσχετα μέ τὴν ἀνάγκη γιά θεραπεία κι οὐχί τιμωρία. Ἄλλωστε οἱ εἰδικές διεκκλησιαστικές ἐπιτροπές πολὺ ἐπιμελῶς ἐργάζονται καὶ δίκαια ἀποφάσεις λαμβάνουν, ἐξαιρετικά πορίσματα ἐκδίδουν, ἐνδιαφέρουσες προτάσεις συντάσσουν, κείμενα νομοκανονικά ἄψογα πολλὰ δημοσιεύονται, ἀλλὰ πρακτικά ἀκόμη ὁ δρόμος ἀνηφορικός, ὅσο ἐπιπλέον ἄδικα ἄτομα, χωρὶς οὐσιαστικὴ δικαιοσύνη, ἀλλὰ μέ τὴν ἰσχύ τῆς προσωρινῆς κι ἐφήμερης κοσμικῆς ἐξουσίας, πού ἀγνοεῖ ἢ παραγνωρίζει τὴν ἀληθινὴ δύναμη τῆς πίστεως, τῆς προσευχῆς, τῆς ἀγάπης, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀγιότητος.

Τὸ Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας διασπᾶται ἄδικα ἀπὸ τὰ σχίσματα, τὰ περισσότερα ἐνδεχομένως ἀζήτητα προϊόντα ἀπὸ ἐγωιστικές παρεξηγήσεις, φανατικές παρανοήσεις, αὐθαίρετες ἐπινοήσεις, ἁμαρτωλές προτιμήσεις, προῆλθαν ἀπὸ ἀνθρώπους πού πρὶν ἦταν ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἐνωμένοι στὴν πίστη²¹⁹ καὶ τὴν ζωὴ, μά κατόπιν ἄδικα γίνεται ἡ διάσπασή τους καὶ φυσικά δίκαια ἡ ἐπισφράγιση τῆς ἄρνησης μετανοίας τους ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία ἐν Συνόδῳ.

Γιὰ τὴν πίστη νά ἀναφερθῶ σέ κάτι πού διάβασα, ἀλλὰ δέν παραπέμπω, διότι ἐκτενῶς θά γίνει λόγος ἀναλυτικά περὶ τοῦτου προσεχῶς κι ἀφορᾶ τὸ μεγάλο σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν. Πολλές φορές στὴν ἱστορία, τὰ ἴδια πράγματα ἔλεγαν, πίστευαν, προσδοκοῦσαν κι ἔγραφαν μέ ἄλλα λόγια, λέξεις διαφορετικές, ὅποτε ἡ παρερμηνεία, ἡ ἀπλή μετάφραση προβληματικὴ κι ἡ παρανόηση τεράστια. Ἔτσι ἄδικα ἔγιναν διαμάχες ὀλόκληρες γιὰ θέματα πού μόνο μέ τὴν ἐντολή τῆς ἀγάπης καὶ τῆς συγχώρεσης θά εἶχαν λυθεῖ ἀποτελεσματικά κι ἀναίμακτα στό Σῶμα, ἀπλά μέ τὸ «σῶμα» καὶ τὸ «αἷμα» Χριστοῦ. Τὸ ἄδικο δηλαδή στὴν πίστη, προκάλεσε μεγάλες περιπέτειες μέ τὰ σχίσματα, ἀλλὰ ἀκόμη περισσότερα μέ τίς αἰρέσεις²²⁰.

²¹⁹ Ἡ ἐνότητα δέν ἀφορᾶ μόνο προσευχές, ἀλλὰ καὶ τὴν καλὴ καρδιά, τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου, UR 8.

²²⁰ Στίς αἰρέσεις ἄδικα ὑποστήριζαν ἐγωιστικά, ἀμετανόητα ξένες διδασκαλίες, ἄλλα δόγματα, διαφορετικὴ πίστη, ὅποτε τὰ πράγματα πιό σοβαρά· ἔθεταν σέ κίνδυνο τὴν σωτηρία τῶν χριστιανῶν. Τὸ δίκαιο θά ἦταν ὀρθόδοξη πίστη νά δίδασκαν κι ὄχι αἰρετικές δοξασίες. Ἡ ἀντικανονικὴ ἐπομένως διδασκαλία, ἐπέφερε διαμάχες καὶ διαφισημιούς γιὰ πολλοὺς αἰῶνες καὶ θύματα, σάν ἐμφύλιος τίς πόλεμος, μέ μίσος κι ἀντι-

Η προώθηση τῆς ἐνότητας εἶναι ἰδιαίτερη διακονία, πρωτίστως Συνοδική²²¹ καί τῶν Ἐπισκόπων²²², προωθείται μέ τήν προσευχή, μέ τό παράδειγμα ζωῆς, μέ τήν πίστη στήν ἱερά μας Παράδοση, μέ τήν ἀδελφική συνεργασία στά πράγματα καί τίς καρδιές²²³.

Ἀλλά ἡ διχασμένη Χριστιανοσύνη μέχρι καί σήμερα, παρά τά πολλά καί σημαντικά βήματα πού ἔγιναν, συνεχίζει πείρα νά λαμβάνει τῆς τραγικότητας τῶν διαιρέσεων. Ὅσο ἐπικρατοῦν ἄδικα πρόσωπα, ἐμφορούμενα ἀπό πνεῦμα διαφθορᾶς, ἐγωισμοῦ, ἀσυδοσίας, ὅσο τά συμφέροντα λίγων ἐπικρατοῦν εἰς βάρος τοῦ κοινοῦ ἀγαθοῦ, τῆς δικαιοσύνης, μέχρι νά πράττουν ἀδίκαστα ἀδικίες ἰσχυροί ἔστω κι ἐφήμερα, ἕως ὅτου νά διαδίδονται ψεύδη καί νά ἐπικρατοῦν διαπλεκόμενα ἄτομα καί ἰδιοτελεῖ συμφέροντά τους, οἱ ἀδικίες²²⁴ θά διασποῦν τήν ἐνότητα τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἀδικίες πάλι πού τραυματίζουν τό ἐκκλησιαστικό Ἔνα Σῶμα τοῦ Χριστοῦ μέ διαιρέσεις, ὅσες ἐπιλογές μέ ἀναξιοκρατικά προσόντα σέ ἄτομα, πού εἴτε δέν μποροῦν, εἴτε δέν γνωρίζουν, εἴτε κατά τό κοινῶς λεγόμενο «χειρότερος ὁ ἀνόητος ἀπό τόν κακό», δημιουργοῦν διαιρέσεις, διασπάσεις, προβλήματα πλήττοντας τήν ἐνότητα. Δηλαδή ἀκατάλληλα²²⁵ ἄτομα δη-

παλότητες, ἐκεῖ πού καθολική ἀγάπη ἔπρεπε νά ἔχουν καί γενική ὑπακοή στήν Ἐκκλησία. Οἱ Οἰκουμενικές Σύνοδοι ξεκαθάρισαν κανονικά κάθε ἀμφιβολία κι ἐπέλυσαν ὅσες θεολογικές διαφορές.

²²¹ CIC 755,1.

²²² Ὁ Ἐπίσκοπος εἶναι ὁρατό σημεῖο ἐνότητας, LG 23.

²²³ CCEO, XVIII, can. 903.

²²⁴ Παράδειγμα φέρων ξανά τίς ἀμέτρητες Ἀποφάσεις Συνοδικές καί Πατριαρχῶν ἐναντίον τῆς σιμωνίας· οὐδέποτε συμπερασματικά ὑπογραμμίζεται δέν ἐξέλθει· συνεχῶς ἡ Ἐκκλησία μας ἐπανήλθε μέ σχετικές κανονικές Διατάξεις ὑπενθυμίζοντας τίς εἰλημμένες Συνοδικές σχετικές Ἀποφάσεις. Ἄδικο ἄλλος νά ἀξίζει κι ἄλλος λόγῳ χρημάτων νά προηγεῖται, νά ἐπιτυγχάνει καί τελικά νά ἐκλέγεται ἐπίσκοπος, γιατί ἐπιπλέον μέ τόν ἴδιο τρόπο ἀδικίες κι αὐτός θά κάνει· ἐάν ἄδικη ἡ ἐκλογή, ἀνάξιος οὐσιαστικά ὅσα ἀξιος κι ἂν ἀναφωνηθοῦν, μά πόσες ψυχές θά ζημιώσει κι ἔχουν ἱστορικά καταγραφεῖ ἀμέτρητες τέτοιες περιπτώσεις, περισσότερες βέβαια λένε οἱ ἀκαταλογράφητες. Χάριν παραδείγματος πρὸς ἀποφυγὴν παρερμηνείας, ἐπεξηγῶ κι ἀναφέρω ἄδικη ἐκλογή ἐπισκόπων μέ σιμωνία, πού κατόπιν ἔγιναν σχισματικοί, αἵρετικοί ἢ ἔστω ἀδίκησαν ψυχές καί σώματα, μέ ἄδικες ἐπιλογές τους γενικά, ἄοριστα καί πολύ συγκεκριμένα τά σχετικά παραδείγματα.

²²⁵ Ἀμέτρητα πράγματι τά ἀκατάλληλα κι ἄλλοτε ἀναρμόδια ἄτομα πού πρόδωσαν τήν κατασκευή τους, δέν καθ' ὁμοίαν στόν Ποιητή καί Λυτρωτή τους, ἀλλά ἔβαλαν τό χρέμα, τό κρίμα καί τήν δόξα τῶν ἀνθρώπων πάνω ἀπό ἀρχές, ἀξίες, πίστη, δικαιοσύνη, Θεό καί δίκαιους ἀνθρώπους. Τέτοια ἄτομα ἐμπόδισαν τήν ἐνότητα τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπέδρασαν κακῶς, ἔκαναν κακό, διέσπασαν θεωρητικά καί πρωτίστως πρακτικά

μιουργοῦν ἀδικίες καί τούς ἰδίους ζημιώνουν ἀλλά καί ἀλλήλους ἀδικοῦν, δέν φέρουν εἰς πέρας τήν ἀποστολή τους καί τελικά βλάπτουν τήν ζωή²²⁶ τῆς κοινῆς μας ἐνότητας, γιατί σέ ἕνα σῶμα ὅταν ἔστω κι ἕνα μικρό ὄργανο δέν λειτουργεῖ σωστά, τότε στενάζει ὅλος ὁ ὀργανισμός.

Ἡ δικαιοσύνη δέν εἶναι χαρτιά ἢ λόγια²²⁷, ἀλλά πράξεις καί ἀλήθεια, διότι συνδέεται φυσικό καί θεῖο δίκαιο μέ τό θετό, ἐνίστε ξεπερνᾶ πάντα νοῦ κι ἐνώ κάποιος φαίνεται δίκαιος μπορεῖ νά εἶναι ὁ πιό ἄδικος, ὥστε νά μήν μπορεῖ κανείς νά τόν παραπέμψει εὐκόλα στήν δικαιοσύνη τῶν ἀνθρώπων καί νά ἐπιζητᾶ τήν δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, κατά τό κοινῶς λεγόμενο «ὁ Θεός νά τόν δικάσει», «στά χέρια Σου Θεέ μου τόν ἀφήνω» κλπ. Μπορεῖ κι ἄλλες φορές ἄδικος κάποιος νά λέγεται κι ὅμως νά εἶναι δίκαιος, ὅπως στήν περίπτωση τοῦ Ἁγίου Διονυσίου τοῦ ἐν Ζακύνθῳ, φοβερή περίπτωση δικαίου-ἀδίκιας!

Στόν δίκαιό μας ἀγώνα, ἔχουμε σήμερα ὁδηγό, στήριγμα, παράδειγμα καί πρέσβη πρὸς τόν Θεό, τούς Ἁγίους²²⁸, ἀλλά ἐπίσης παράλληλα σύμμαχό μας σήμερα ἔχουμε καί τήν κείμενη Νομοθεσία, ἑλληνική κι εὐρωπαϊκή, μήν διστάσουμε νά προσφύγουμε, ἢ πρόοδος στήν νομική ἐπιστήμη τεράστια εὐεργετικά γιά τήν πάταξη τῆς ἀδικίας, βοηθοί μας οἱ θεῖοι καί ἱεροί Κανόνες πού προασπίζουν τό δίκαιο κανονικά κι ἔχουν βοηθητικό μας χαρακτήρα, μᾶς προφυλάσσουν ἀπό αὐθαιρεσίες κι ἀδικίες, μαζί μας ἡ ἀληθινή πίστη «τέλος νόμου ἢ ἀγάπη», τό πλήρωμα κάθε νόμου ἢ ἀγάπη, ἀγαπῶντες καί πιστεύοντας θά πετύχουμε τήν ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀληθείας, τοῦ φωτός, τῆς εὐλογημένης τοῦ Θεοῦ βασιλείας.

τήν πολυπόθητη ἐνότητα. Συνήθως διαταραγμένα ψυχοσωματικά, κατά τό κοινῶς λεγόμενο «ἄφρων», ἀλλά κατέχοντας θέσεις εὐθύνης ἀπαράδεκτο νά ὀδηγοῦν σάν ὀδηγοί τυφλοί, ἄδικοι, μωροί, ὀλόκληρες ομάδες χριστιανῶν ἢ κι ἐκκλησιές κι ἀναφέρομαι πάλιν πρὸς ἀποφυγὴν παρερμηνείας (παρ' ὅτι ἐκ τῆς λαϊκῆς θυμοσοφίας ἀποκαλύπτεται ποιός ἀπού' χει τί, παρερμηνεῖ συνήθως) στό παράδειγμα τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, πού οἱ «ἄνθρωποι» τῆς Ἐκκλησίας ἦταν πιόνια, πράκτορες, μέρη τοῦ ἀθέου τότε συστήματος.

²²⁶ Ζωῆς ἐνότητα βλ. Pontificio Consiglio per la promozione dell' unita dei cristiani, Il vescovo e l' unita dei cristiani: vademecum ecumenico, Vaticano MMXX, 28.

²²⁷ Ἄκουσα κάποιο μεγάλο κανονολόγο νά λέει ὅτι κάποτε, κάπου ἔγινε μία συνάντηση, συνέδριο ἢ οὐσιαστικά συζήτηση καί δέν τόν κάλεσαν: –Εὐτυχῶς, τιμή μου, ἔλεγε, διότι οὐδεμία οὐσιαστική σχέση μέ το Δίκαιο δέν εἶχαν ὅσα εἶπαν, ἀλλά μέ δικά τους ἐφήμερα σχέδια ματαιῶν συμφερόντων. Ὁμοιάζει πολύ μέ τά προαναφερθέντα λόγια τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως.

²²⁸ Ἡ μαρτυρία τῶν Ἁγίων μέχρι τέλους, ἄχρι θανάτου, ἀποτελεῖ τήν πιό ἀληθινή κοινωνία μέ τόν Χριστό, τήν ἐνότητα τῆς Χάριτός Του, UUS 84.

*Οἱ Ἅγιοι Ἀδελφοὶ Ἀπόστολοι
Πέτρος ὁ κορυφαῖος καὶ Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος*

Γνωρίζουμε, τό παρελθόν τό ἀπέδειξε, ὅτι ὅποτε μιλάμε ἢ γράφουμε γιὰ τό δίκαιο, οἱ ἄδικοι ἄνθρωποι θά ἀντιδροῦν, μονόφθαλμοι κυκλωπικά ἐμμένουν φανατικά κι ἄδικα σέ σημεῖα, κι οἱ διεφθαρμένοι «τζίχαντιστές παντός θρησκευματος» θά μᾶς ἀπειλοῦν, οἱ διαπλεκόμενοι θά ἐκτοξεύουν ἐναντίον μας φοβέρες, ἀλλά νά ἔχουμε θάρρος, ἐνωμένοι θά πετύχουμε μία κοινωνία περισσότερο δίκαιη, Μία Ἐκκλησία Ἁγία Καθολική κι Ἀποστολική θά μᾶς εὐλογεῖ καί θά μᾶς ἐνισχύει στόν καλό ἀγώνα τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀληθείας, τῆς ἐνότητος, γιατί αὐτή εἶναι ἡ κλήση τοῦ Κυρίου μας, πού «εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσε» τότε, σήμερα καί πάντοτε.

Ἐπίλογος

Στήν παρούσα, ἐπιλογικά, ἀντί συμπερασμάτων (στό μέρος II ἄλλωστε ἡ φυσική θέση τους), τά ὅποια θεωρῶ εὐκόλα συνέλεξαν οἱ εὐγενεῖς ἀναγνώστες, θά ἐπιθυμοῦσα τιμῆς ἕνεκεν νά ἀναφερθῶ σέ κάποιες προσωπικότητες, ζωντανές ἢ κεκοιμημένες, πού σχετίζονται ἄμεσα ἢ ἔμμεσα μέ ὅσα προηγήθηκαν περί Κανονικοῦ Δικαίου.

Εὐχάριστη ἐπομένως καί λίαν τιμητική ἡ ἐν λόγῳ καινοτομία, ἀφοῦ ὁ λόγος μόνο γιὰ εὐχαριστίες μνήμης, ἀναμνήσεων καί τιμῆς τοῦ αἰοδύμου Μητροπολίτου Πέτρας καί Χερρονήσου κυροῦ Νεκταρίου. Ἐπίσης, λόγια

εὐγνωμοσύνης πρὸς ἓναν περίφημο Καρδινάλιο, τὸν Walter Kasper, πού γιὰ χρόνια πολλά ἐργάστηκε γιὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν, γιὰ τὸν Σεβ. Καθηγητῆ μου Mons. κ. Δημήτριον καί γιὰ τὸν λεγόμενο «μαῦρο Πάπα», λόγῳ ἐνδυμασίας, «Papa nero», R.P. Arturo Sosa Abascal, Preposito generale della Compagnia di Gesù.

Νά εὐχαριστήσω γιὰ τό ἔργο καί τίς γνώσεις, πού παρέχουν γιὰ τὴν συνεργασία τῶν χριστιανῶν, τὴν προσφορά στὴν παιδεία, ἐάν δέ κατὰ τὸν μεσαίωνα «πρόβλημα» ἦταν ὁ προτεσταντισμός, σήμερα ἐποχὴ διαλόγου ὡς μέγα πρόβλημα θεωρῶ τὴν ἀδικία, πού τραυματίζει κάθε προσπάθεια συνεργασίας. Πρόσωπα ἀντικειμενικὰ ἀξιόλογα παραμερίζονται, ὀρθές φωνές θάφτηκαν τεχνιέντως ψευδομαρτυρικῶς ἢ πασιφανῶς ἄδικα καί παράνομα, προωθοῦνται μανιωδῶς ἄτομα ὑποκειμενικῆς ἀρεσκείας κι ἐπικρατεῖ τό δίκαιο τοῦ ἰσχυροῦ, κατὰ τρόπο ἀπαράδεκτο σκανδαλωδῶς καί προσβλητικὸ νοητικὰ γιὰ τό σύγχρονο πολιτισμό. Θεωρῶ ἢ γνώση τοῦ δικαίου δέν ἀρκεῖ, ἐάν δέ συνοδεύεται κι ἀπὸ τὴν σχετικὴ δυνατότητα ἐκφρασῆς του ἢ ἐφόσον δέν συνδέεται μέ τὴν δύναμη ἐφαρμογῆς του.

Γενικὴ μας φροντίδα καί σήμερα γιὰ τὴν ἐνότητα τῶν χριστιανῶν ἢ ἐπικράτηση τῆς δικαιοσύνης, διαφορετικὰ θὰ ἐπιπλέουν ἄδικα ἄτομα, ἄδικες καταστάσεις, κατὰ τρόπο ἐπιζήμιο σφαιρικὰ. Ἡ νομοκανονικὴ ἀγωγή μου καί ἡ εὐρωπαϊκὴ παιδεία μου, δέν μοῦ ἐπιτρέπουν νά σιωπῆσω, τὰ καταγράφω, ἀλλὰ δέν ἀρκεῖ ἐνίοτε ὁ λόγος, τουλάχιστον ὅπου δέν μπορεῖ νά πίπτει δίκαιο. Ἡ χριστιανικὴ καί πανανθρώπινη κοινωνία χρειάζεται ἀνθρώπους τιμῆς, ἀξίας, πίστεως, ἀγάπης, κλπ., μὰ πρωτίστως δικαιοσύνης. Εὐχαριστῶ τὴν Compagnia di Gesù στό πρόσωπο τοῦ Γενικοῦ, διότι οἱ Πατέρες πού γνώρισα τὰ ἔτη μαθητείας καί κατόπιν διδασκαλίας μου στὴ Ρώμη, ἀδιάφθοροι, ἔντιμοι, σωστοί, ἀξιόλογοι, ζῶντας εὐχαριστῶ καί κεκοιμημένους θυμᾶμαι ἀνύστακτα, τιμῶ εἰλικρινὰ καί δίκαια.

Ἀμέσως νά ἀποκαλύψω εὐχαρίστως, θερμά, ὅτι ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Πέτρας καί Χερρονήσου Νεκτάριος συνέβαλε στὴν σχέση μου μέ τὴν διδασκαλία τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου στὴ Ρώμη, ἀφοῦ σέ Διεθνές Συνέδριο στὴν Ἐπαρχία του μέ συνέστησε σχετικῶς καί μέ πρότεινε στόν Καρδινάλιο Κάσπερ (ἂν καί γνωριζόμεσταν ἤδη πολύ καλά, ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν), ἐνώπιόν τοῦ καλοῦ μου Καθηγητοῦ, νῦν Σεβ. Γρατιανουπόλεως κ. Δημητρίου. Ἕνας λόγος πολλάκις στὴ ζωὴ μας, πολλά λόγια μπορεῖ νά ἐπιφέρει εὐχαριστίας, χαρᾶς, τιμῆς, ἀξίας, ὅταν πρόκειται γιὰ καλὸ καί δίκαιο, τό ἀντίθετο ὅποτε συμβεῖ κακοτύχως νά ἀφορᾷ «λυκοφιλίες», ἀδικίες, διαξιφισμούς καί γενικὰ τό κακὸ.

Ὅποτε σήμερα, χρόνια μετὰ, θεωρῶ δίκαιο ἓνα εὐχαριστῶ ἐντύπως νά ἐκφράσω στὰ ἐν λόγῳ Πρόσωπα-Προσωπικότητες διεθνοῦς κύρους, πού

*Ἡ Α.Θ.Π. ὁ Οἰκουμενικός Πατριάρχης
κ.κ. Βαρθολομαῖος
μετά τοῦ Καρδινάλιου Walter Kasper,
Προέδρου (2001-2010)
τοῦ Ποντιφικικοῦ Συμβουλίου
διὰ τὴν Ἐνότητα τῶν χριστιανῶν*

*Ὁ Σεβ. Μητροπολίτης
Γέρων Περγάμου κ. Ἰωάννης,
Ἀκαδημαϊκός*

*Ὁ Γενικός τῶν Ἰησουιτῶν, Il Superiore
Generale della Compagnia di Gesù
R.P. Arturo Sosa S.j.*

*Ὁ Σεβ. Γρατιανουπόλεως
κ. Δημήτριος Σαλάχας,
Καθηγητής
Pontificio Istituto Orientale*

ἔτυχε νά γνωρίζω καί νά σημαδέψουν εὐεργετικά τήν ζωή μου, τήν ὄση κατά τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, ταπεινή μά πλούσια θεολογικοπαιδαγωγικά, ἀκαδημαϊκή μου πορεία, ἔστω καί μέ ἓνα λόγο ἐνθαρρύνσεως ἢ πολλές στιγμές, ἀμέτρητες μέρες, πολλά χρόνια, ἀγαστῆς συνεργασίας, μέ σχέσεις ἐντιμες, ἀδελφικῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, μέ τήν εἰρήνη τοῦ διαλόγου καί τῆς καταλλαγῆς, μακριά ἀπό ψυχοπαθολογικές καταστάσεις ἐμπάθειας, ψέματος, ἀδικίας, πολεμικῆς, διώξεως, κλπ., ποῦ δυστυχῶς δέν ἀπολείπουν (ματαιότητες καί τῆς ἐποχῆς μας), ἀπό τήν κοινωνία μας, ἄν καί δέν τούς ἔπρεπε παρασιτικά νά ὑπάρχουν.

Εὐχαριστῶ τόν Θεό καί τούς ἀνθρώπους, διότι γνώρισα τό Δίκαιο τῆς Ἐκκλησίας μας, ἐπονομαζόμενον Κανονικόν, συνανεστράφην σπουδαίες Προσωπικότητες, ἀξίους κι «ἀγίους» ἀνθρώπους («ἀμαρτωλούς», μά ὄχι κακούς, μηδέν ἀδικήσαντες), κληρικούς καί λαϊκούς, σέ πολλά μέρη τοῦ κόσμου, ἀξιώθηκα ἀπό τριάκοντα ἐτῶν νά ἔχω προπτυχιακούς καί μεταπτυχιακούς φοιτητᾶς καί φοιτήτριας σέ τέσσαρα Πανεπιστήμια, προέλευσης ἀπό περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης, ἀλλά δέν ἔλλειψε φυσικά κι ἡ πρακτική τῆς διδασκαλίας μου, δηλαδή ἀντιμετώπισα βιωματικά ἄδικες καταστάσεις, χωρίς παράπονα νά κάνω στό Θεό, ἀλλά εὐθύνη ὄλων μας ἡ δικαιοσύνη στήν Ἐκκλησία καί τήν Πολιτεία, σέ ὅλο τόν κόσμο, νά ἐπικρατεῖ.

Ὁ Καρδινάλιος Κάσπερ προήδρευσε ἔτη πολλά στό Συμβούλιο τοῦ Βατικανοῦ γιά τήν Ἐνότητα τῶν Χριστιανῶν, γιά τήν συνεργασία, τήν εἰρήνη, τόν διάλογο τῆς εἰρηνικῆς συμπόρευσης, ἀλλά διαχρονικά ἄδικα ἄτομα καί ἄδικες καταστάσεις τορπιλίζουν τό ἔργο τῆς εἰρηνικῆς μας συνεργασίας, ἀφοῦ παραμερίζουν τό δίκαιο, κατά τό «ἀνὴρ δίκαιος δύσχρηστός» τῆς Π. Διαθήκης κι ὅσα καταγράφονται στά ἐγχειρίδια Κανονικοῦ Δικαίου.

Οἱ ἀρμόδιοι τῆς Πολιτείας εἰσαγωγικά ἐπιλογώντας ὀφείλουν πέρα ἀπ' τό γράμμα τοῦ νόμου κι ὅσα καθῶς λέγεται λαϊκῶς παραθυράκια νόμων, νά δοῦν συνολικά τήν δικαιοσύνη στήν ἀληθινή της μορφή, οἱ νομιμοφάνειες, τό τυπικοφανές μόνο νομικό μέρος, ἐνδέχεται νά παρερμηνεῦεται, νά ἐφαρμόζεται ἐπιλεκτικά, οὐσιαστικά δηλαδή ἄδικα, ὅποτε σχετικό «ἐμβόλιο» ἢ συνεχῆς ἀνανέωση νόμων, ὀρθή ἐρμηνεία τους ἀπό εἰδικούς, τροποποίηση διαρκῆς νόμων, ὅπου χρειάζεται κι ἀδιάφθορη ἐφαρμογή τους.

Ἡ Ἐκκλησία κι Ἱερά Σύνοδος, ἐπιβλέπουν, τροποποιοῦν καταλλήλως κι ἐλέγχουν κανονικῶς, κατέχοντας τήν ἀπαραίτητη λιπαρά γνώση τῆς θεολογίας, τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καί Πατρική μέριμνα λαμβάνουν, ἄλλωστε ἔχουν πολυχρόνια οἱ φύλακες γνῶσιν. Οἱ καιροί βέβαια ἀλλάζουν, ἡ δικαιοσύνη κατέχει ἀντικειμενική πλευρά, δέν εἶναι ὑποκειμενική μόνο ὑπόθεση, ὅποτε ἡ διδασκαλία τῆς θεολογίας, τοῦ σκοποῦ καί τοῦ χαρακτήρα τοῦ Δικαίου ὑπογραμμιστέα, κατά τό «δικαιοσύνην μάθετε οἱ ἐνοικοῦντες ἐπί τῆς γῆς».

Μικρά εισαγωγή στο Κανονικό Δίκαιο επιχείρησα να παρουσιάσω, αλλά μικρός ό χώρος, λίγος ό χρόνος, τόσο πολλά πού άφορούν τό Δίκαιο, να καταγραφούν εύκολα, έστω κι εισαγωγικά. Ευελπιστώ να έδωσα μικρά άφορμή για καλύτερες και τελειότερες σχετικές έργασίες, γιατί είναι έπιναγκες και μάλιστα επείγει, σέ διαρκή έπαγρύπνιση να είμαστε όλοι κι ιδιαίτερα οί ειδικοί, ώστε να περιορίζονται δραστικά οί άδικίες, να εφαρμόζονται ουσιαστικά οί νόμοι κι οί κανόνες, χωρίς να έξυπηρετούν ιδιοτελή συμφέροντα μέ νομιμοφάνεια και ποτέ να μήν επικρατεί ψυχρά τό δίκαιο του ίσχυροϋ, ούτε τό δίκαιο τών έφήμερων ψευδοσυμφερόντων, αλλά να λάμψει τό δίκαιο τής αλήθειας, να κυριαρχήσει τό δίκιο, του έχοντος δίκαιο πραγματικά. Άμήν.

Τέλος όσα κι άν μάθουμε εισαγωγικά και μή για τό Δίκαιο, Κανονικό κι Έκκλησιαστικό, δέν άρκει, αλλά προσοχή χρειάζεται όλοι μας να επιδείξουμε στό διαχρονικό έρώτημα νομικοϋ τινός προς τόν Κύριο «τί ποιήσας ζωήν αιώνιον κληρονομήσω»²²⁹. Ό τελικός μας σκοπός ή σωτηρία, του παραδείσου ή κατοίκηση κι έπιθυμούμε να βοηθήσουμε Νομοκανονικά ό παράδεισος να γεμίσει κι όχι ή κόλαση, θέλουμε να σώσουμε άνθρώπους κατά τάς έντολās και τό παράδειγμα του Κυρίου ήμών Ίησοϋ Χριστοϋ κι όχι να τούς άδικήσουμε. Εισαγωγική τελικά, όσο πολύχρονη και να είναι ή έπίγεια ζωή μας, κανονικά πρόγευση παραδείσου κι άρραβών τής μελλούσης έπουρανίου άθανάτου πολιτείας Του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άκανθόπουλου Π., Κώδικας Έερών Κανόνων (Κείμενο-Έρμηνεία-Σχόλια) και Έκκλησιαστικής Νομοθεσίας τής Έκκλησίας τής Ελλάδος, Θεσσαλονίκη 2009.
- Άλιβιζάτος Α., Έκκλησία και Πολιτεία έξ έπόψεως όρθοδόξου, Αθήνα 1937 .
- , Έκκλησία και Πολιτεία, Έ 15 (1937) 59.
- , Η Έκκλησιαστική Νομοθεσία του Ίουστινιανού, ΝΣ 13 (1913) 568.
- , Τό Κανονικόν Δίκαιον τής Όρθοδόξου Έκκλησίας, Θ 18 (1940) 29-58.
- , Περί τής Δ' έν Χαλκηδόνι Οίκουμενικής Συνόδου. Κανονικόν σημείωμα, Έ 28 (1951) 251-253.
- , Η οικονομία κατά τό Κανονικόν Δίκαιόν τής Όρθοδόξου Έκκλησίας, Αθήνα 1949.
- Άνδρουτσος Χ., Έκκλησία και πολιτεία έξ έπόψεως όρθοδόξου, Αθήνα 1920.
- , Έκκλησία Πολιτεία έξ έπόψεως όρθοδόξου, ΓΠ 65 (1921) 295-296.
- , Η άναγνώρισις τών άγίων έν τη όρθοδόξω Έκκλησία, Θ 19 (1941-1948) 18-52.
- Άνθίμου Μ., Περί τής έκκλησιαστικής διοικήσεως τών Νέων Χωρών, ΓΠ 9 (1925) 337-352.

²²⁹ Λουκ. ιη' 18.

Αντωνιάδης Θ., Ἡ περί νομοφύλακος νεαρά καί ἡ ἴδρυσις τῆς νομικῆς σχολῆς, ΕΑ 25 (1905) 259-263, 275-280.

Ἀρχοντώνη Β., (νῦν Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου κ.κ. Βαρθολομαίου), Περί τήν κωδικοποίησιν τῶν ἱερῶν Κανόνων καί τῶν Κανονικῶν Διατάξεων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, ΑΒ, ἀρ. 6, Θεσσαλονίκη 1970.

Arch. Pio IX, Sard. II, Particolari, N.30, copia, Miscellanea Historiae Pontificiae, F.H.E., P.U.G., voll. XXV, Pio IX e Vittorio Emanuele II dal loro carteggio privato, III La questione Romana, Roma 1961.

Βασιλάκης Ν., Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανός, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ζωὴ καί τό συγγραφικὸ τοῦ ἔργο, ΑΤ 13 (2009) 119-144.

-----, Ἡ Νομοκανονικὴ προσφορά τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας Β' στὴν Ὁρθόδοξὴ Ἐκκλησία, ΑΤ 14 (2010) 115-146.

-----, Περί τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας, ἀπὸ δευτέρας Βυζαντινῆς περιόδου μέχρι τῆς Ἐνετοκρατίας. Σύντομη ἱστορικοκανονικὴ προσέγγιση, ΑΤ 16 (2012) 115-138.

-----, Περί τῶν Ἐπισκοπῶν τῆς ἐν Κρήτῃ Ἐκκλησίας, ἀπὸ Τουρκοκρατίας μέχρι τῆς Κρητικῆς Πολιτείας, ΑΤ 17 (2013) 34-45.

-----, Οἱ σχέσεις τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ μέ τῆ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ΑΤ 18 (2013) 191-216.

-----, Ἡ ἐπικοινωνία τοῦ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β' τοῦ Τρανοῦ μέ τόν Προτεσταντικὸ Κόσμο, ΑΤ 19 (2013) 177-207.

-----, Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς τό Μυστήριον τῆς ἱεράς ἔξομολογήσεως (Μέρος Β'), ΑΤ 20 (2014) 185-219.

-----, Γαβριὴλ Σεβήρος (1541-1616) καί Μάξιμος Μαργούνιος (1549-1602), ΑΤ 21 (2014) 105-152.

-----, Κανόνες καί Πολιτισμοί. Κανονικὰ γεφυρώματα πολιτιστικῆς συνεργασίας, ΑΤ 22 (2014) 109-135.

-----, Τρόποι ἐφαρμογῆς τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς τό Μυστήριον τῆς ἱεράς ἔξομολογήσεως, ΑΤ 23 (2015) 127-145.

-----, Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίας Β' ὁ Τρανός, Ἐπιλογικά – Βιβλιογραφία, ΑΤ 24 (2015) 113-123.

-----, Μελέτιος Μεταξάκης καί Κανονικὲς ἐπιλογές, ΑΤ 26 (2016) 105-126.

-----, Περί τῶν ταλάντων Ζ' Κανόνες, ΑΤ 29 (2016) 203-212.

-----, Χαρακτηριστικὰ Κανονικότητος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ κατὰ τόν ΣΤ' αἰῶνα, ΑΤ 31 (2017) 119-139.

-----, Περί τῆς τῶν Ἐπισκόπων ἐκλογῆς, ΑΤ 41 (2019) 121-213.

-----, Περί τοῦ ἐν Κρήτῃ Ἐπισκοπικοῦ Ζήτημα, ΑΤ 42 (2019) 179-217.

-----, Ἐκκλησία – Κράτος. Περί τῶν προνομίων ρῆξις, ΝΧΚ 37 (2019) 329-341.

-----, Περί σολικισμῶν: «Νομοκανονικὰ ὀλισθήματα, ἀπάντησις εἰς ἐπί-κρισιν...», ΑΤ 44 (2020) 363-407.

-----, Κανόνες ἱεροί, κανόνες τιμῆς καί κανόνες ζωῆς μας, ΑΤ 45 (2020) 179-216.

-----, Gabriel Severos, metropolita di Filadelfia e Massimo Margunios, vescovo di Cithira. Vita, controversia teologica e particolarità canonica. ΑΤ 45 (2020) 121-156.

- , Στα καλύτερα, κανονικά σκιρτήματα χαράς χαριτωμένα, Ηράκλειο 2020.
- Βαφειδης, Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, Α' 1884.
- Βελανιδιώτης Ἰ., Τό Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον παρ' ἡμῖν, ἐν Ἀθήναις 1906.
- , Ὁ νόμος παρ' Ἰουδαίους, Ρωμαίους καί Βυζαντινοῖς, ΝΣ 5 (1907) 249-261.
- , Ὁ ἐθνομάρτυς Πατριάρχης Κύριλλος ὁ Λούκαρις, ἐν Ἀθήναις 1906.
- Γεδεών Μ., Αἱ παρ' ἡμῖν συλλογαί τῶν ἱερῶν κανόνων κατά τοὺς τελευταίους χρόνους, ΕΑ 8 (1887-1888) 6-8, 15-16, 25-28, 44.
- , Κανονικοῦ δικαίου ἀπόκρυφα, ΕΑ 35 (1915) 196-199.
- , Αἱ λεγόμενα κανονικά τῶν πατέρων ἐπιστολαί, ΕΑ 41 (1921) 26-29, 40-42, 67-71.
- Γερμανοῦ Ν., Ἐκκλησία καί Κράτος, ΓΠ (1950) 372.
- Γιάγκου Θ., Κανόνες καί Λατρεία, Θεσσαλονίκη 2006.
- , Χριστοφόρου Προδρομίτη Κανονικόν, Θεσσαλονίκη 2009.
- Corecco E., Valore dell' atto "contra legem", IC 15 (1975) v.30 p.241-245.
- Concilium Oecumenicum Vaticanum II, Decretum, Optatam Totius, 16c.
- De Echeverria L., Teologia del Diritto canonico, C III (1967) n.8, p.18-22.
- Δοσιθέου Ἰ., Δωδεκάβιβλος, Βουκουρέστι 1714.
- Δυοβουνιώτου Κ., Σχέσις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι, Ἀθήναι 1916.
- , Ἡ ἐκκλησιαστικὴ οἰκονομία ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Ε 11 (1933) 34-36.
- Ἑταιρεία Καρδιτσιώτικων Μελετῶν, Πρακτικά Β' Ἱστορικοῦ Συνεδρίου γιὰ τὴ ζωὴ καί τὸ ἔργο τοῦ Μ. Ἰεζεκιήλ (Καρδίτσα 23-24.5.1998), Καρδιτσιώτικα Χρονικά τ. 4, Καρδίτσα 1998.
- Εὐμενίου Λ., Βαθύτεροι εἶναι οἱ λόγοι τῆς διαστάσεως Ἐκκλησίας καί Πολιτείας παρ' ἡμῖν, ΓΠ 30 (1950) 10-12.
- Gherri P., Teologia del Diritto canonico: Note per individuare la nuova disciplina accademica, IC XLV, n.90 (2005) 693-754.
- Ζηζιούλα Ἰ., Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ θεῖα εὐχαριστίᾳ καί τῷ ἐπισκόπῳ κατά τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνας, Ἀθήναι 1990.
- , «Ὁ Συνοδικὸς θεσμὸς: Ἱστορικά, ἐκκλησιολογικά καί κανονικά προβλήματα», ἐν Τιμητικόν ἀφιέρωμα εἰς τὸν Μητροπολίτην Κίτρους Βαρνάβαν, Ἀθήναι 1980.
- Ἰακώβου, Βακτηρία Ἀρχιερέων (1645), τ. Γ', Θεσσαλονίκη 2000.
- Ἰωαννίδης Β., Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ κατά τὴν διδασκαλίαν τῆς Κ. Διαθήκης, Ἀθήναι 1955.
- Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς ἀνδριάντ. ὁμιλ. 6,1 «Ὅτι χρήσιμος ὁ τῶν ἀρχόντων φόβος» 1, PG 49,81.
- , Εἰς Β' Κόρ. ὁμιλ. 15,4. PG 61, 507.
- , Εἰς τὸ ρητόν «εἶδον τὸν Κύριον», ὁμιλ. 4, 4-5, PG 56, 126.
- Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Πρὸς τοὺς διαβάλλοντας τὰς ἀγ. εἰκόνας, λόγ. Ι, PG 14, 1301.
- Ioannes Paulus P.P. II, Littera, Fides et Ratio, AAS 91 (1999) n. 66, p. 5-88
- Jimenez Urresti T., Diritto canonico e Teologia: due Scienze diverse, C III (1967) v.8, p.30-32

Καλλιγά, Περί τῆς σχέσεως τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ πολιτικὸν δίκαιον, ΝΠ, τ. Ε΄.

Καλλίστου Α., Ἱστορία τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ΝΣ 38 (1943) 130-160, 209-234.

Καραγιαννοπούλος Ἰ., Ἡ πολιτικὴ θεωρία τῶν Βυζαντινῶν, Β 2 (1970) 61.

Καρανικόλα Π., Κλείς τῶν Ἱερῶν Κανόνων τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1970.

Καρεκλάς Ἰ., Ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Πολιτικῆς, ΝΒ 2019.

Καρμίρης Ἰ., Συμβολὴ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ΕΕΘΣΑ, 22 (1975) 152.

Κόμπος Α., Ὁρησκευτικὴ καὶ κοσμικὴ ἐξουσία κατὰ τὴν Κ. Διαθήκην, Ἀθήναι 1969.

Κονιδάρη Γερ., Αἱ μητροπόλεις καὶ ἀρχιεπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ «τάξις» αὐτῶν, Ἀθήναι 1934.

-----, Αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς Κρήτης μέχρι καὶ τοῦ Γ' αἰῶνος, ΚΧ 7 (1953) 462-478.

-----, Βυζάντιον, ΘΗΕ τ. 4 σ. 5 κ.έ.

Κοτσώνη Ἰ., Προβλήματα τῆς «ἐκκλησιαστικῆς οἰκονομίας», ἐν Ἀθήναις 1957.

Κυθήρων Μ., Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία, ἐν Ἀθήναις 1962.

Κυριαζή Κ.Β., Τὸ φυσικὸν καὶ τὸ κανονικὸν δίκαιον ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, Θ 28 (1957) 49-81, 190-224.

-----, Τὸ δίκαιόν τῆς ἀντιστάσεως ἐξ ἐπόψεως ὀρθοδόξου, ΕΕΘΣΘ 4 (1959) 147-178.

Κυριακοῦ Α., Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Α' 1897, 422 κ.έ..

Λεβαδεῖας Σ., Ἐκκλησία καὶ Κράτος, ΓΠ 169 (1930) 12-20.

Λούβαρις Γ.Δ., Ἐπιρροή τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, ΕΑ 18 (1898) 32-34.

Laad G., Jesus and the Kingdom. The eschatology of biblical realism. London 1966.

Legrand E., Bibliographie hellenique ;ou description raisonnee des ouvrages publies en Grec par des Grecs aux Xve et XVIe siecle. Paris 1885-1906.

Mansi J. D., Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, Florence-Venise, 1759-1798.

Μενεβισόγλου Π., Ἱστορικὴ εἰσαγωγή εἰς τοὺς κανόνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, Στοκχόλμη 1990.

-----, Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα (1531-1672), Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη ἀριθμ. 21, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη 2007.

-----, Τὸ Πηδάλιον καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθμ. 22, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη 2008.

-----, Τὸ Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ καὶ ἄλλαι ἐκδόσεις ἱερῶν κανόνων κατὰ τὸν 19ον καὶ 20όν αἰῶνα, Νομοκανονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀρ. 23, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη 2009.

Μαγγιώρος Ν., Τὸ περιουσιακὸ Δίκαιο τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 2017.

Ματσούκα Ν., Ἱστορία τῆς φιλοσοφίας, Θεσσαλονίκη 2010.

-----, Δογματικὴ καὶ Συμβολικὴ Θεολογία Δ, Ὁ Σατανᾶς, Θεσσαλονίκη 2005.

Μαυριά Κ. – Παντελή Α., Συνταγματικά κείμενα ελληνικά και ξένα, Αθήνα – Κομοτηνή 1981.

Μελετιού Κ., Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία, Ἐν Ἀθήναις 1962.

-----, Συνάλληλος ἢ συμπόρευσις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις 1963.

Μηλιαρά Κ., Ἡ διὰ νόμου ρύθμισις τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ὑπὸ τοῦ Μ. Ίουστινιανοῦ, ΝΣ 42 (1947) 97 κ.έ..

Μίλας Ν., Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δικαίον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν Ἀθήναις 1917.

Μπαλάνου Δ., Πολιτεία καὶ Ἐκκλησία, Ἀθήναι 1920.

Μπούμη Ἰ., Οἱ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας περὶ τοῦ Κανόνος τῆς Ἁγίας Γραφῆς, Ἀθήναι 1986.

Miscellanea Historiae Pontificiae, F.H.E., P.U.G., voll. XXV, Pio IX e Vittorio Emanuele II dal loro carteggio privato, III La questione Romana, Roma 1961.

Νύσσης Γ., Ἐκκλησία καὶ Κράτος ΓΠ (1950) 372-374.

Παναγιωτακοῦ Π., Νόμοι καὶ Κανόνες ἐν τῷ Δικαίῳ, ΓΠ 324-325 (1941) 45-52 καὶ τ. 326-327 (1942) 79-85.

Παπαδοπούλου Χ., Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀ', Ἀθήναι 1920, 384 κ.έ..

-----, Ἑλληνικαὶ συλλογαὶ τῶν ἱερῶν κανόνων κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, Θ 13 (1935) 5-8.

-----, Τὸ Σύνταγμα καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες, Ἐ 14 (1936) 228-234, 241-247, 256-260, 273-279.

Παπαθωμᾶ Γ., Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰώνας). Τὸ κείμενον τῶν Ἐκκλησιακῶν Ἱερῶν Κανόνων/Le Corpus Canonum de l'Eglise (1er-9e siecles). Le texte des Saints Canons ecclesiaux, Θεσσαλονίκη-Κατερίνη, ΝΚΒ 30, 2015.

-----, Οἱ Ἱεροὶ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας (1ος-9ος αἰ.). Τὸ Corpus Canonum τῆς Ἐκκλησίας τῆς Α' χιλιετίας ἀπὸ τὸν Νομοκάνονα τοῦ Ἱεροῦ Φωτίου (883), Ἀθήναι, ΒΕΝ ἀριθμ. 1, 2019.

-----, Μαθήματα Κανονικοῦ Δικαίου, τ. Α', Οἱ Κανονικὲς Πηγές (Μνημόνιο), Βελλὰ Ἰωαννίνων 1995.

Παπαστάθη Χ., Στοιχεῖα Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Θεσσαλονίκη 1994.

Πετρακάκου Δ. – Ράλλη Κ., Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐν Ἀθήναις 1907.

Πηδάλιον τῆς νοητῆς νηὸς τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησίας, ἥτοι ἅπαντες οἱ Ἱεροὶ καὶ Θεῖοι Κανόνες, ἐρμηνευόμενοι Ἀγαπίου ἱερομονάχου καὶ Νικοδήμου μοναχοῦ, Ἀθήναι 2003.

Πολάκη Π., Κριτικὴ τῆς σχέσεως Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἐν Ἑλλάδι, Π 12 (1920) 841-849, 859-867, 1035-1037 καὶ 13 (1921) 12-15, 23-26, 41-47, 61-71.

Πουλίτσα Π., Σχέσις πολιτείας καὶ ἐκκλησίας ἰδία ἐπὶ ἐκλογῆς ἐπισκόπων, τεύχ. Α', Ἐν Ἀθήναις 1946.

Pontificio Consiglio per la promozione dell' unita dei cristiani, Il vescovo e l' unita dei cristiani: vademecum ecumenico, Vaticano MMXX.

Ράλλη Κ., Ἐγχειρίδιον Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Ἀθήναι 1927.

-----, Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Ἀρχ. Ε.Κ.Δ. 1 (1946) 13-20 καὶ 2 (1947) 12-20.

Ράλλη Γ.-Ποτλῆ Μ., Σύνταγμα τῶν Θεῶν καὶ Ἱερῶν Κανόνων, τῶν τέ ἁγίων καὶ

πανευφήμων Ἀποστόλων καί τῶν Ἱερῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καί Τοπικῶν Συνόδων καί τῶν κατά μέρος ἀγίων Πατέρων, τόμοι ΣΤ', Ἀθήναι 1852-1859.

Ροδοπούλου Π., Ἐπιτομή Κανονικοῦ Δίκαιου, Θεσσαλονίκη 2005.

Renard G., Contributo allo studio dei rapporti tra Diritto e Teologia, RIFD XVI (1936) 477-479.

Salachas D., Il Diritto canonico delle Chiese orientali nel primo millenio, Roma 1997.

-----, Teologia e disciplina dei sacramenti nei codici latino e orientale, Roma 1999.

Σακελλαροπούλου Μ., Ἐκκλησιαστικόν Δίκαιον, ἐν Ἀθήναις 1898.

Στεφανίδου Β., Ἐκκλησιαστική Ἱστορία, Ἀθήναι 1948.

-----, Ὁ ἀκράϊος σταθμός τῆς ἐξελίξεως τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καί πολιτείας τοῦ Βυζαντίου καί τὰ ἄμεσα ἀποτελέσματα αὐτοῦ (1416-1439), ΕΕΒΣ, Ἀθήνα 1953.

Συνεσιού Λ., Ἐκκλησία καί Κράτος, ΓΠ 14 (1930) 12-20, 72-78.

Σωφρονίου Λ., Ἐκκλησία καί Πολιτεία, σκέψεις καί πόθοι, ΓΠ (1917) 433-438.

Τιμοθέου Ι., Ἡ περιουσία ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ΝΣ 40 (1944) 291-294.

Τζωρτζάτου Β., Οἱ βασικοί θεσμοί διοίκησης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήνα 1977.

-----, Οἱ βασικοί θεσμοί διοικήσεως τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων μετά ἱστορικῶν ἀνασκοπήσεων, Θεσσαλονίκη 1972.

-----, Οἱ βασικοί θεσμοί διοικήσεως τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος μετά ἱστορικῆς ἀνασκοπήσεως, Ἀθήναι 1974.

Τρωϊανού Σ., Παραδόσεις Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου, Ἀθήνα 1984.

Τσιρπανλή Αἴ., Ἡ περί Ἐκκλησίας καί Μυστηρίων διδασκαλία Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ, Θ 37 (1966) 56.

Τωμαδάκης Ν., Ἡ Ἀποστολική Ἐκκλησία τῆς Κρήτης κατά τοὺς αἰ. Η' - ΙΓ', ΕΕΒΣ, Ἀθήναι 1954.

Φαρμακίδου Θ., Ὁ Συνοδικός Τόμος ἢ περί ἀληθείας, Ἀθήναι 1852.

Φειδᾶ Β., Ἱστορικοκανονικά προβλήματα περί τήν λειτουργίαν τοῦ θεσμοῦ τῆς πενταρχίας τῶν Πατριαρχῶν, Ἀθήναι 1970.

-----, Ἱστορικοκανονικά καί ἐκκλησιολογικά προϋποθέσεις ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν κανόνων, ΕΕΘΣΑ 18 (1972) 248-249.

-----, Ἱεροὶ Κανόνες καί Καταστατική Νομοθεσία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθήναι 1997.

Farralli C., Le grandi correnti della filosofia del diritto, Torino 2014.

Χαμουδοπούλου Μ., Τό ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἰσχύον δίκαιον, ΕΑ 2 (1881-1882) 565-567, 581-584.

Χρήστου Π., Ὁ βασιλεὺς καί ὁ ἱερεὺς εἰς τό Βυζάντιον, Κ 3 (1971) 1 κ.ε..

Χριστοφιλοπούλου Α., Ἡ σχέσις τῶν κανόνων πρὸς τοὺς νόμους καί ὁ Θεόδωρος Βαλσαμῶν, ΕΕΒΣ, Ἀθήναι 1951.

-----, Τό ἐκκλησιαστικόν ἔθιμον, Θ 24 (1953) 205-218.

Χριστοφόρου Λ., Ἡ ἐκκλησιαστική περιουσία, Π 8 (1916) 470-477.

-----, Ἡ ἀνάδειξις ἀγίων ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, Ὁ 6 (1931) 281-287.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

AB	Ἀνάλεκτα Βλατάδων
AT	Ἀπόστολος Τίτος
B	Βυζαντινά
BEN	Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Νομοκανόνων
ΓΠ	Γρηγόριος Παλαμᾶς
Ἐ	Ἐκκλησία
EA	Ἐκκλησιαστική Ἀλήθεια
EEBS	Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν,
EEΘΣΑ	Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν
EEΘΣΘ	Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς Θεσσαλονίκης
Θ	Θεολογία
ΘHE	Θρησκευτική καί Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια
K	Κληρονομία
KX	Κρητικά Χρονικά
NB	Νομική Βιβλιοθήκη
NKB	Νομοκανονική Βιβλιοθήκη
ΝΠ	Νέοι Πανδέκταις
ΝΣ	Νέα Σιῶν
NXK	Νέα Χριστιανική Κρήτη
Ὁ	Ὁρθοδοξία
Π	Πάνταινος
AAS	Acta Apostolicae Sedis
C	Concilium
CCEO	Codice dei canoni delle Chiese orientali
CIC	Codice di Diritto Canonico
IC	Ius Canonicum
LG	Lumen gentium
PCPUC	Pontificio Consiglio per la promozione dell' unità dei cristiani
RIFD	Rivista internazionale del filosofia del Diritto
UR	Unitatis redintegratio (1964), Decreto sull' ecumenismo del Concilio Vaticano II
UUS	Ut unum sint (1995), Lettera enciclica di san Giovanni Paolo II sull' impegno ecumenico

*Ὁ Σεβ. Ἀρχιεπίσκοπος Κρήτης κ.κ. Εἰρηναῖος,
ἐντός τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηριακοῦ Ναοῦ Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου Ἀγκαράθου.
Εἰς τό ἱερόν τέμπλον διακρίνεται ἡ ἱερά Εἰκών τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως.*

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΠΕΤΡΑΣ ΚΑΙ ΧΕΡΡΟΝΗΣΟΥ

Εύγνωμοσύνης Αντίδωρον
Ο ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΠΕΤΡΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ
(1956-1990)

ΝΕΑΠΟΛΙΣ 2020

Ἱερά Μητρόπολις Πέτρας καί Χερρονήσου
Εὐγνωμοσύνης Ἀντίδωρον
Ὁ Μητροπολίτης Πέτρας Δημήτριος
(1956-1990)
Νεάπολις 2020

Βιβλιοπαρουσίαση: Ἀρχιμ. Νήφων Βασιλάκης

Τιμητικός τόμος ὑπό τόν διακριτικόν τίτλον «Εὐγνωμοσύνης Ἀντίδωρον. Ὁ Μητροπολίτης Πέτρας Δημήτριος (1956-1990). Νεάπολις 2020» ἐξεδόθη προνοία τοῦ Σεβ. Μητροπολίτου Πέτρας καί Χερρονήσου κ. Γερασίμου. Τήν ἐπιμέλεια τοῦ ἐν λόγῳ τόμου ἔλαβε ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμ. Τίτος Ταμπακάκης, Πρωτοσύγκελλος τῆς εἰρημένης Ἱεραῖς Μητροπόλεως.

Εἰς τόν Πρόλογό του, ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πέτρας καί Χερρονήσου κ. Γεράσιμος ἀναφέρεται στήν συμπλήρωση τριάκοντα ἐτῶν ἀπό τῆς εἰς Κύριον ἐκδημίας τοῦ αἰοδίου Μητροπολίτου Πέτρας κυροῦ Δημητρίου, ἀφορμή τιμῆς καί μνήμης, ἀξιόχρεος λόγος ἀφιερώσεως τοῦ ὡς ἄνω τόμου.

Περιγράφει τήν ἄληστη Προσωπικότητα τοῦ μακαριστοῦ Ἱεράρχου τῆς Ἐκκλησίας Κρήτης ρεαλιστικά, δωρικά, ἀπέριττα, γλαφυρά. Ἀπαριθμεῖ τίς πολλές ἀρετές, τά ποικίλα χαρίσματα, ἀλλά καί τίς θαρραλέες προσπάθειες τοῦ αἰοδίου Μητροπολίτου Πέτρας, νά ἐπιτύχει ὡς Ἱεράρχης, ὡς «καλός ποιμήν», ὡς γνήσιος κι ἀληθινός ΑΝΘΡΩΠΟΣ.

Τό ἔργο τοῦ ἀειμνήστου Πέτρας κυροῦ Δημητρίου σκιαγραφεῖ μέ ἐπιτυχία, σύντομα καί περιεκτικά, παρέχοντας ἀδιάψευστη καί θαυμαστή εἰκόνα ὄσων μεγάλων καί σπουδαίων ἔπραξε ἐν ζωῇ, ἀλλά καί ὄσων ἄφησε ὡς ἀγαθή μνήμη μετά θάνατον σέ ὄλους, ἀνεξαίρετως κληρικούς καί λαϊκούς, στούς ὁποίους στάθηκε ἀδιάλειπτα φιλόστοργος Πατέρας, γιά τοὺς ὁποίους προσέφερε ἅπαντα τόν βίο του, χαρίζοντάς τους ἀκλόνητα θεμέλια πίστεως καί στερεόν ὀρθόδοξον φρόνημα.

Μετά παρρησίας, δυναμικά ἐργαζόμενος, διηκόνησε μέ ἀγαθή πίστη κι ἄδολη ἀγάπη, ἀγαπήθηκε καί παρέμεινε μέ τήν ζωή, τήν δράση καί τά ἔργα του, ζωντανός στίς μνήμες καί τίς καρδιές τῶν χριστιανῶν τῆς Ἐπαρχίας του, σύνολης τῆς Κρήτης, ἀλλά καί τῆς χριστιανοσύνης εὐρύτερα. Ἡ ἱστορία τόν κατέγραψε δικαίως ὡς μεγάλο Ἱεράρχη κι ὁ Σεβ. Μητροπολίτης Πέτρας καί Χερρονήσου κ. Γεράσιμος τοῦ προσέφερε «Εὐγνωμοσύνης Ἀντίδωρον» τόν καλαίσθητο καί πλούσιο σέ περιεχομένο τόμο, φέροντα τό ὄνομά του, εὐλαβῶς κι ἀξιοχρέως, καθῶς εὐγενικά γράφει.

Ἀνδριάντας τοῦ ἀοιδίμου Μητροπολίτου Πέτρας κυροῦ Δημητρίου, εἰς Νεάπολιν

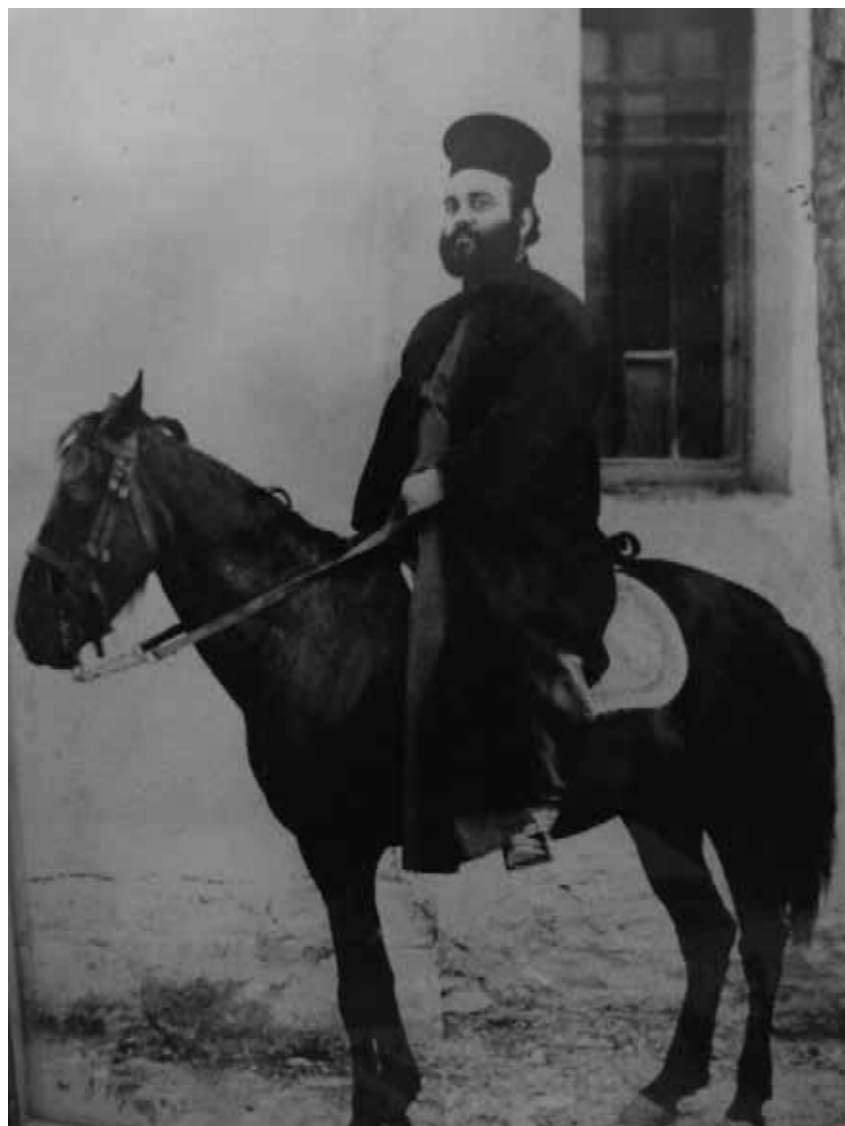
Μετά τόν Πρόλογο, ἀκολουθοῦν ἕξι μέρη. Τό πρῶτο περιλαμβάνει Προσωπογραφικά στοιχεῖα, σύντομο βιογραφικό τοῦ μακαριστοῦ Μητροπολίτου Πέτρας κυροῦ Δημητρίου, ἐπικήδειο λόγο, κείμενα - μαρτυρίες - μνήμες - ὁμιλία στήν τελετή τῶν ἀποκαλυπτηρίων τῆς προτομῆς τοῦ αἰοιδίμου Μητροπολίτου. Τό δεύτερο μέρος ἀφορᾷ Ἀγιολογικά, κείμενα περί τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἀγκαράθου, Ἅγιοι τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Πέτρας καί Χερρονήσου, Ἀρχαία ἑλληνική φιλοσοφία καί χριστιανικό δόγμα. Τό τρίτο μέρος περιέχει Ἐκκλησιολογικά μελετήματα, ὅπως ἡ θέση τοῦ Ἐπισκόπου ἐσχατολογικά κι ἡ Ὁρθοδοξία στόν 20ο καί 21ο αἰῶνα. Ἀκολουθῶς τό ἐπόμενο μέρος τιτλοφορεῖται Ὑμνολογικά, περιλαμβάνοντας Παρακλητικό Κανῶν εἰς τήν Ὑπεραγίαν Θεοτόκον. Τό πέμπτο μέρος, τά Ἐκπαιδευτικά, ἀποτελεῖται ἀπό μελέτη περί τῆς συλλογικῆς δράσης, τῆς ἐκπαιδεύσεως καί τό κοινωνικό σύστημα στή Νεάπολη καί στό Μοναστηριακό Διοργανισμό καί τήν συμβολή τῶν μοναστηριακῶν πόρων στήν ἐκπαίδευση. Τό τελευταῖο μέρος, Ἀρχαιολογικά, παρουσιάζει θυρώματα καί Ἄγιοθυρίδα Ναῶν τοῦ Μεραμπέλλου.

Φωτογραφικό Παράρτημα, μέ εὐάριθμες φωτογραφίες, στιγμιότυπα τοῦ συνετοῦ Ἀρχιερατικοῦ βίου του καί στιγμές τῆς πολύτιμης ποιμαντικῆς προσφορᾶς του κατακλείει, τόν τιμητικό τόμο εὐγνωμοσύνης πρὸς τόν ἀλήστου μνήμης Μητροπολίτη Πέτρας Δημήτριο.

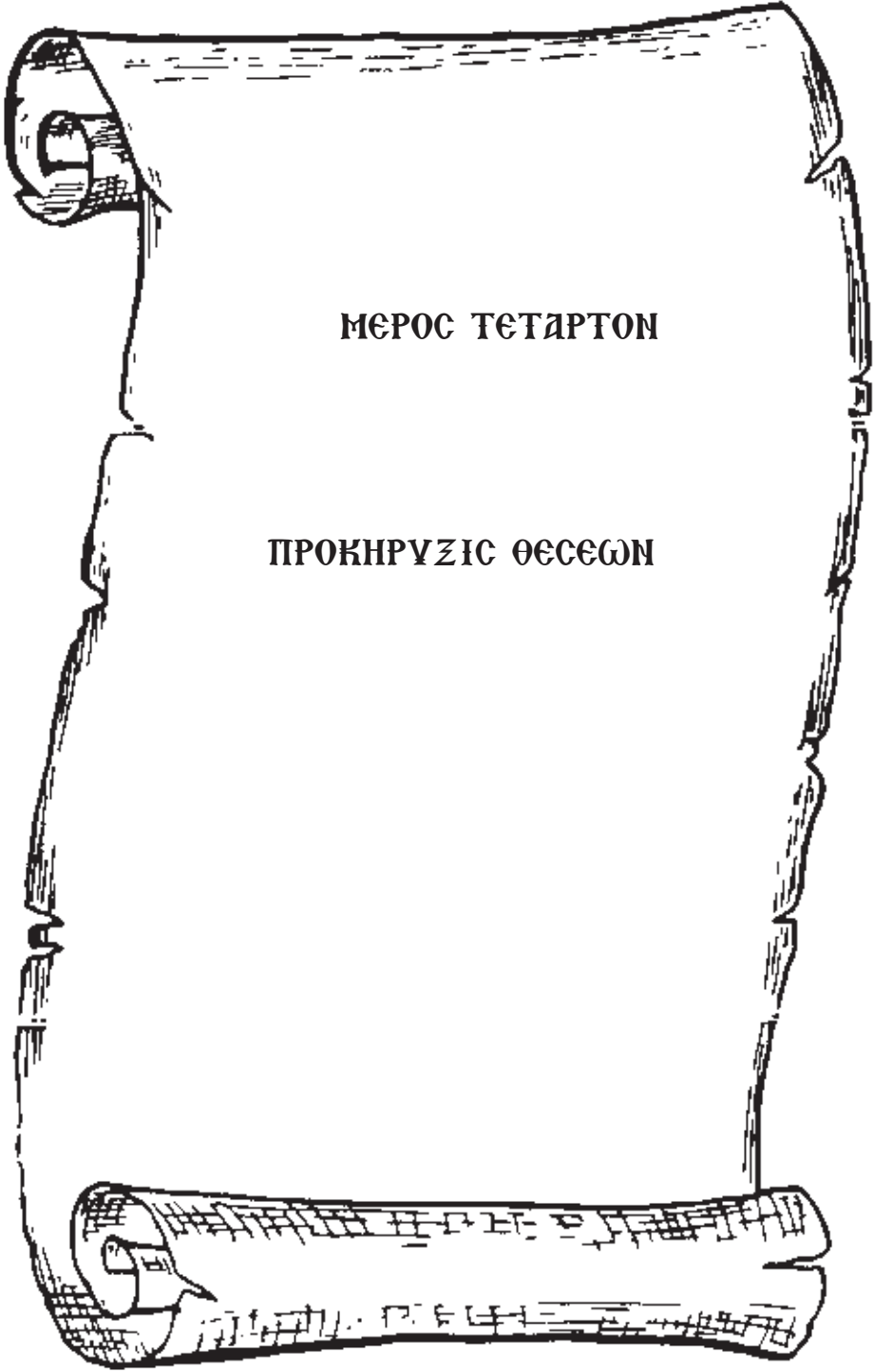
Κάθε ἀναγνώστης, πού γνώρισε τόν μακαριστό Πέτρας Δημήτριο συγκινεῖται, καθὼς ἀναβιώνει μνήμες ζωντανές, θυμᾶται ὅσα ποτέ δέν ξέχασε καί ἐνισχύεται στήν ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, στό δρόμο τῶν ἀρετῶν καί τῆς ἀναιμάκτου θυσίας. Κάθε ἀναγνώστης, πού δέν τόν γνώρισε λαμβάνει ἀφορμή νά τόν γνωρίσει, μέσα ἀπό τίς σελίδες τοῦ ἐν λόγω τόμου, νοερώς νά ἀκολουθήσει τό παράδειγμά του, τῆς ζωῆς καί τῶν ἔργων του, πού μέ λαμπρά γράμματα δικαίως ἔμειναν στήν ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας μας.

*Ὁ μακαριστός Μητροπολίτης Πέτρας
Δημήτριος Μπουρλάκης (1956-1990)*

*Ὁ ἀείμνηστος Μητροπολίτης Πέτρας Δημήτριος ἔφιππος,
εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν Ἀγκαράθου, τῆς Ἱερᾶς Ἀρχιεπισκοπῆς Κρήτης*

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΘΕΣΕΩΝ

Προκήρυξις
κενῶν ὀργανικῶν θέσεων τακτικῶν Διακόνων
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου

Ἐχοντες ὑπ' ὄψιν τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 4, τοῦ Ν. 4149/1961, «Περί Καταστατικοῦ Νόμου τῆς ἐν Κρήτῃ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καί ἄλλων τινῶν διατάξεων» καί τῶν ἄρθρων 1-5 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1/2013 Κανονισμοῦ τῆς Ἱερᾶς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς ἐν Κρήτῃ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας «Περί Ἐφημερίων καί Διακόνων», προκειμένου νά πληρώσωμεν τίς κενές ὀργανικές θέσεις τακτικῶν Διακόνων τῶν **Ἱερῶν Ναῶν Κυρίας τῶν Ἀγγέλων πόλεως Ρεθύμνης καί Ἁγίου Γεωργίου Καλλιθέας** πόλεως Ρεθύμνης καλοῦμεν τούς βουλομένους καί ἔχοντας τὰ κανονικά καί νόμιμα προσόντα, ὅπως ἐντός δέκα (10) ἡμερῶν ἀπό τῆς δημοσιεύσεως καί ἀναρτήσεως τῆς παρούσης ὑποβάλωσιν ἡμῖν τὰ ἀπαιτούμενα δικαιολογητικά διά τήν κατάληψιν τῶν ἀνωτέρω κενῶν θέσεων.

Ἐν Ρεθύμνῃ, τῇ 29ῃ Ὀκτωβρίου 2020
Ὁ Μητροπολίτης
†Ὁ Ρεθύμνης καί Αὐλοποτάμου Εὐγένιος

